Henryk Sienkiewicz

Kroz pustinju i prašumu

Preveo: Iso Velikanović

eLektire.skole.hr

I.

- Znaš, Nella - reče Stasio Tarkowski maloj Engleskinji - da su jučer došli "zaptije" (redarstvenici) i uhitili ženu nadzornika Smaina i njegovo troje djece: - onu Fatimu, koja je već nekoliko puta dolazila u ured tvom i mom ocu?

A mala, kao slika lijepa Nella, uzdigne svoje zelenkaste oči prema Stasiju i zapita napola u čudu, a napola u strahu:

- Jesu li je odveli u zatvor?

- Ne, ali joj nisu dopustili da putuje u Sudan. Došao je činovnik koji će je nadzirati da se ni za korak ne makne iz Port-Saida.

- A zašto to?

Stasio, koji je navršavao četrnaestu godinu i koji je veoma volio svoju osmogodišnju prijateljicu, ali je s njom postupao kao s djetetom, odgovori sa samosvjesnim izrazom na licu:

- Kad budeš u mojim godinama, znat ćeš sve što se događa, i to ne samo ono što se događa uzduž kanala, od Port-Saida do Sueza, već i u čitavom Egiptu. Zar nisi ništa čula o Mahdiju?

- Čula sam da je ružan i neuljudan.

Dječak se tužno osmjehne.

- Je li ružan, ne znam: Sudanci smatraju da je lijep. Ali reći za čovjeka koji je toliko ljudi poubijao da je neuljudan - to može doista izustiti samo osmogodišnja djevojčica, kojoj suknjica seže dovde, jedva do koljena!

- Tatica mi je tako rekao, a tatica to zna najbolje.

- On ti je to zato tako rekao, jer drukčije ne bi razumjela. Meni ne bi tako rekao. Mahdi je gori od čitavog krda krokodila. Razumiješ li? Dobra li izraza "neuljudan"! Tako se govori dojenčadi.

Ali, opazivši kako se lice djevojčice smračilo, zašutje a zatim reče:

- Nella! Ti znaš da ti nisam htio učiniti nažao. Doći će vrijeme kad ćeš i ti imati četrnaest godina. To ti sasvim pouzdano obećajem.

- Aha! - odgovori ona i pogleda ga zabrinuto. - A ako Mahdi prije toga upadne u Port-Said i ako me proždere?

- Mahdi nije ljudožder. On ne proždire ljude već ih ubija, a neće ni upasti u Port-Said. Ako to učini, pa sve da mu se prohtjedne i tebe ubiti, imao bi najprije sa mnom posla.

Nakon ove tvrdnje Stasio tako značajno šmrknu da to nije moglo značiti ništa dobro za Mahdija što Nellu sasvim umiri.

- Znam - odvrati ona. - Ti me ne bi dao. Ali zašto ne puštaju Fatimu iz Port-Saida?

- Jer je Fatima Mahdijeva sestrična. Njezin muž Smain izjavio je egipatskoj vladi u Kairu da će poći u Sudan, gdje boravi Mahdi, i da će isposlovati slobodu za sve Europljane koji su pali u njegove ruke.

- Znači da je Smain dobar?

- Čekaj! Tvoj i moj tata, koji odlično poznaju Smaina, nemaju nikakva povjerenja u njega, pa su upozorili Nubarpašu da se ne pouzdaje u njega. Ali vlada je privoljela da se Smain pošalje na put, i sada on eto boravi već pola godine kod Mahdija. Sužnji se ipak nisu vratili već je naprotiv stigla iz Kartuma vijest, da mahdijevci s njima sve okrutnije postupaju, i da je Smain iznevjerio pošto je od vlade izmamio novaca. Sasvim je prešao na stranu Mahdija koji ga je imenovao emirom. Pripovijedaju da je Smain bio zapovjednik topništva u onoj strašnoj bici, kad je pao general Hicks; a vele da je on naučio mahdijevce kako se barata topovima, što oni kao divljaci prije nisu znali. Smainu je bilo jako stalo da izvuče ženu i djecu iz Egipta. Kad je Fatima, upućena u Smainove namjere, htjela potajno umaknuti iz Port-Saida, uhitila ju je vlada skupa s djecom.

Razgovor se najednom prekine, jer je Stasiova pozornost bila upućena jatu ptičâ koje je letjelo od Ech-tum-om-Faraga prema Menzaleh-jezeru. Ptice su prilično nisko letjele. U prozračnom se uzduhu moglo točno vidjeti nekoliko pelikana s uvučenim vratovima, kako polako mašu golemim krilima. Stasio odmah poče oponašati njihov let; zabaci glavu unatrag, stane mahati raširenim rukama po zraku i potrči dosta daleko po nasipu.

- Gledaj! Eno i plamenaca! - klikne odjednom Nella.

Stasio se odmah zaustavi jer su se doista nakon pelikanâ, samo nešto više, vidjele dvije ptice koje su nalikovale na dva velika purpurno-crvena cvijeta.

- Plamenci! Plamenci!

- Svake se večeri vraćaju u svoja gnijezda na otocima - reče dječak. - Ah, da imam pušku!

- A zašto bi pucao u njih?

- Ženske to ne razumiju. Hajdemo dalje, možda ćemo ih još više vidjeti.

Nakon tih riječi prihvati on djevojčicu za ruku, pa pođoše do prve kanalske luke u Port-Saidu, a za njima pristane crnkinja Dinah, nekadašnja dadilja male Nelle. Išli su pokraj šume koja dijeli vode Menzaleh-jezera od kanala kojim je baš u taj čas prolazio veliki engleski parobrod. Parobrodom je upravljao kanalski pilot. Približavala se večer. Sunce je još prilično visoko stajalo, ali se već spuštalo prema suprotnoj obali. Nad slanom se vodom kanala pružao zlatan sjaj i miješao sa sjajem boja u paunskoj plaveti uzbibanih valova. Na arapskoj se obali protezala, dokle oko seže, žuta pješčana pustinja - tmurna, kobna, mrtva. Između ukočenog, staklenog neba i nepreglednog traka pijeska nije se vidio ni jedan trag živoga bića. Dok je još na kanalu vrio život, čamci vrvjeli na sve strane, zviždanje parobrodâ nadaleko se razlijegalo, a po Menzaleh-jezeru treptala suncem obasjana jata galebova i divljih pataka, tamo na arapskoj obali kao da se prostirala zemlja smrti. Tek kad je sunce zapadajući postajalo sve crvenije, počeše se pješčani krajevi ljubičasto prelijevati kao ledina pod jesen u poljskim šumama.

Putem prema luci ugledaše djeca još nekoliko plamenaca što su ih njihove oči pratile sa smiješkom. Tada izjavi Dinah da Nella mora kući.

U Egiptu nastupaju nakon danâ koji su i zimi obično vrući, veoma hladne noći. Budući da je na nježno Nellino zdravlje trebalo budno paziti, nije njen otac, gospodin Rawlison dopuštao da se djevojčica nakon sunčanog zalaza zadržava kod vode. Krenuše zato prema gradu gdje je na kraju, blizu kanala, stajala vila gospodina Rawlisona. Baš kad je sunce utonulo u more, prispješe oni pod krov. Uskoro iza toga stigne i na ručak pozvani inženjer Tarkowski, Stasiov otac. Cijelo društvo s Nellinom učiteljicom, Francuskinjom gospođom Olivier, sjedne za stol.

Gospodin Rawlison, jedan od ravnatelja Kompanije Sueskoga kanala, i Wladyslaw Tarkowski, inženjer iste kompanije, živjeli su mnogo godina u najtješnjem prijateljstvu. Obojica bijahu udovci. Gospođa Tarkowska, rođena Francuskinja, umrla je pri Stasiovu ro-

đenju, dakle prije više od trinaest godina, a Nellina je majka umrla od sušice u Heluanu, kad su djevojčici bile tri godine. Obadva su udovca stanovala u Port-Saidu, u susjedstvu, a poslovno su se viđali danomice. Zajednička ih je nesreća još više približila i učvrstila već prije sklopljeno prijateljstvo. Gospodin je Rawlison zavolio Stasija kao svoga rođenog sina, a gospodin bi Tarkowski u svako doba pošao i u vatru za malu Nellu. Nakon svršenih dnevnih poslova najmiliji im otpočinak bijaše razgovor o djeci, njihovu odgoju i budućnosti. U razgovoru bi gospodin Rawlison obično hvalio odvažnost i valjanost dječakovu, dok se gospodin Tarkowski oduševljavao nježnošću i anđeoskim lišcem male Nelle. I jedno je i drugo bila istina. Stasio je bio malko umišljen i hvališa, ali je učio marljivo, a učitelji u engleskoj školi, koju je polazio u Port-Saidu, smatrali su ga doista neobično nadarenim. Odvažnost i praktičnost naslijedio je od oca, jer je gospodin Tarkowski ta svojstva posjedovao u visokom stupnju i njima je ponajviše imao zahvaliti svoj sadašnji visoki položaj. Godine 1863. borio se neprekidno punih jedanaest mjeseci na ratnom polju. Bio je ranjen, zarobljen i osuđen na Sibir. Ali mu je pošlo za rukom da umakne iz dubine Rusije i pobjegne preko granice. Cijelu je jednu godinu učio hidraulična znanja, onda je dobio namještenje na kanalu, a nakon nekoliko godina, kad su upoznali njegovu vrsnoću, energiju i marljivost, ponudiše mu visoko mjesto nadinženjera.

Stasio se rodio na kanalu u Port-Saidu, tu je odrastao i proveo gotovo četrnaest godina, pa su ga inženjeri, suradnici njegova oca, nazivali zato sinom pustinje. Poslije, kad je već pošao u školu, pratio je kadšto svoga oca ili gospodina Rawlisona za vrijeme praznika i blagdana na službenim putovanjima koja su obvezno morali poduzimati u službi od Port-Saida čak do Sueza nadzirući radnje oko nasipa i dubljega iskopavanja kanala. Dječak je poznavao svakoga inženjera i sve carinske činovnike, sve radnike, Arape i crnce. Zavlačio bi se u svaki kutić, znao bi osvanuti gdje mu se nitko nije nadao, izlazio bi na daleke izlete uzduž nasipa i vozio se kadšto prilično daleko čamcem po Menzaleh-jezeru. Vozio se na arapsku obalu, uzjahao tamo na konja ili u oskudici konjâ na devu ili na magarca i igrao se "divljega jahača" u pustinji - riječju, on je "dabrovao" kako reče gospodin Tarkowski, svuda i svagdje i provodio je svaki slobodan trenutak, kad nije imao školskih dužnosti, na vodi. - Otac mu to nije branio, jer je znao da će veslanje, jahanje i stalan boravak na svježem zraku jačati dječakovo zdravlje i razvijati u njemu praktični smisao. A Stasio je doista bio čvrst dječak i uzrasniji nego što obično bivaju dječaci njegovih godina. Dosta mu je bilo pogledati u oči i uvjeriti se da će prije pogriješiti suviškom smionosti, negoli kukavštinom, ako dođe u kakvu nepriliku. U četrnaestoj je godini bio jedan od najboljih plivača u Port-Saidu, a to nije bilo malo, jer Arapi i crnci plivaju kao ribe. Pucajući iz karabinke maloga kalibra na divlje patke i egipatske guske, dobio je sigurnu ruku i sigurno oko. Sanjario je, kako bi jednoga dana pošao u lov na velike životinje u središnjoj Africi pa je zato tako željno slušao pripovijedanje Sudanaca koji su bili zaposleni kod kanalskih radova, a sukobili su se kadšto u svom zavičaju s velikim grabežljivcima i debelokošcima. - Imalo je to i tu prednost da je pri tome učio njihove jezike. Sueski je kanal trebalo uvijek popravljati, jer bi ga inače u godini dana zasuo pijesak iz pustinja što su se na obje strane prostirale. Veliko je Lessepsovo djelo tražilo neprekidnu marljivost i budnu pozornost. Do današnjega su se dana kretali jaki strojevi i tisuće radnika pod nadzorom vještih inženjera radilo je na produbljivanju njegova korita. Danas, kad je djelo dovršeno, a strojevi usavršeni, dostaje mnogo manji broj, ali i taj je još uvijek znatan. Među radnicima su prevladavali urođenici, ali nije nedostajalo ni Nubijaca, Sudanaca, Somalijaca i različitih crnaca, koji prebivaju oko Bijeloga i Modroga Nila, tj. u krajevima, koje je egipatska vlada zauzela prije Mahdijeva ustanka. Stasio je sa svima živio u prijateljstvu, a kako je strane jezike neobično lako učio, kao što to obično biva u Poljaka, upoznao je mnogo jezika ne znajući ni sam kako i kada. Rođen u Egiptu govorio

je arapski kao pravi Arapin. Od Zanzibaraca, koji su ponajviše bili zaposleni kao ložači strojeva, naučio je po čitavoj Africi prošireni ki-svahili jezik, a mogao se čak sporazumjeti i s crncima iz plemena Dinka i Šilluk koja žive niže od Fašode na Nilu. Osim toga vješto je govorio engleski, francuski i poljski, jer je njegov otac, pravi rodoljub, brižno pazio na to da mu dječak zna svoj očinski jezik. Stasio je dakako smatrao taj jezik najljepšim na svijetu i podučavao je u njemu s uspjehom i malu Nellu. Jedino je nije mogao naučiti da mu ime Stasio ne izgovara *Steso.* Kadšto je između njih radi toga dolazilo do nesuglasica, koje su, međutim, samo tako dugo trajale, dok se nisu djevojčici oči zasjale suzama. Tada bi je *Steso* molio za oproštenje i ljutio se sam na sebe.

- Ipak je imao ružnu naviku da s omalovažavanjem govori o njezinih osam godina i da im pretpostavlja svoju ozbiljnu dob i svoje iskustvo. Tvrdio je da dječak koji će uskoro navršiti četrnaestu godinu, iako baš nije posve odrastao, barem nije više dijete već je naprotiv sposoban za svakovrsna junačka djela, a osobito onda, ako kroz njegove žile teče poljska i francuska krv.

Ništa nije žarče želio nego da mu se jednoga dana pruži prilika za takva djela, a osobito kad bi time mogao zaštititi Nellu. Oboje izmišljahu najrazličitije opasnosti; Stasio bi morao odgovarati na njezina pitanja, što bi učinio na primjer, kad bi kroz prozor došao u kuću krokodil, dugačak deset metara ili škorpion, velik kao pas. Oboje ni izdaleka nisu slutili da će im grozna zbilja ubrzo preteći sve njihove fantastične zamisli.

II.

Kod kuće su za stolom čuli radosnu vijest. Gospoda Tarkowski i Rawlison bili su prije nekoliko tjedana pozvani kao vještaci-inženjeri da pregledaju i ocijene radove, što su se izvodili u opsegu čitave kanalske mreže u pokrajini El-Fajum, u okolici grada Medineta blizu Karoun-jezera, na rijeci Jussef i na Nilu. Trebali bi se kod toga posla zadržati po prilici mjesec dana te su zato dobili dopust od svoje kompanije. Budući da su božićni blagdani bili blizu, obojica zaključiše da se ne rastanu od djece, već da sa sobom povedu Stasija i Nellu u Medinet. Kad djeca čuše tu novost, umalo ne iskočiše iz kože od veselja. Dotad su poznavali gradove što leže uz kanal, i to Ismailiju i Suez, a s one strane kanala Aleksandriju i Kairo gdje su posjetili velike piramide i sfingu. Ali to su bili kratki izleti, dok je za ekspediciju u Medinet-el-Fajum trebao čitav dan puta željeznicom uz Nil prema jugu, a onda od El-Wasta na zapad prema Libijskoj pustinji. Stasio je poznavao Medinet po pripovijedanju mladih inženjera i putnika koji su polazili onamo u lov na razne vodene ptice a i na pustinjske vukove i hijene. Znao je da je to posebna velika oaza koja leži na lijevoi obali Nila, ali nije izvrgnuta poplavama, jer ima svoj posebni vodeni sustav natapanja koji tvori jezero Karoun, Bahr-Jussef i cijelu mrežu malih kanala. Oni, koji su vidjeli tu oazu, govorili su da taj kraj čini posebnu cjelinu pa, iako pripada Egiptu, ipak je odijeljen od njega pustinjom. Samo rijeka Jussef veže, tako reći, plavom, tankom vrpcom taj kraj s nilskom dolinom. Obilje vode, plodnost zemlje i bujna vegetacija, učiniše od ovoga kraja zemaljski raj, a prostrane ruševine grada Krokodilopolisa mame stotine radoznalih putnika. Ali Stasio se najviše radovao obalama Karounskog jezera s jatima ptica i hajkama na vukove u pustinjskim brežuljcima Guebel-el-Sedmenta.

No praznici su njegovi počinjali tek za nekoliko dana, a budući da je pregledanje kanalskih radova bilo hitno, nisu očevi mogli gubiti vrijeme pa se složiše da će odmah otputo-

vati, a djeca će krenuti s gospođom Olivier tjedan poslije. I Nella i Stasio voljeli bi krenuti na put odmah, no Stasio se nije usudio to zamoliti. Počeli su umjesto toga ispitivati za različite stvari o putu i s novim provalama radosti primiše vijest da neće stanovati u neudobnim hotelima što ih imaju Grci, već u šatorima što ih dobavlja Cookovo putničko društvo. Tako obično rade putnici koji polaze iz Kaira na podulji boravak u Medinet. Cook daje šatore, poslugu, kuhare, konje, magarce, deve, namirnice, vodiče, pa putnik ne treba nizašto brinuti. To je doduše dosta skup način putovanja, ali inženjeri Tarkowski i Rawlison nisu se morali na to obazirati, jer je sve troškove plaćala egipatska vlada koja ih je kao stručnjake pozvala da prosude i pregledaju radove oko kanala. Nelli, koja je više od ičega na svijetu voljela jahati na devi, obeća otac da će dobiti posebnu grbavu jahaću devu na kojoj će s gospođom Olivier ili s Dinah, a kadšto i sa Stasiom sudjelovati u zajedničkim izletima u obližnju okolicu pustinje i do jezera Karoun. Gospodin Tarkowski obeća Stasiju da će mu jednom noću dopustiti da pođe na vukove i da će, ako dobije dobru školsku svjedodžbu, dobiti pravu englesku pušku i sav lovcu potreban pribor. Budući da je Stasio bio siguran da će imati dobre ocjene, počeo se smjesta smatrati posjednikom puške i obećavao sam sebi da će s njom izvesti razna čudesna i znamenita djela.

Uz ovakve je planove i razgovore prošao usrećenoj djeci ručak. Razmjerno je najmanje oduševljena zbog budućeg puta bila gospođa Olivier koja se nije rado micala iz udobne vile u Port-Saidu i koja se prestrašila na pomisao da će nekoliko tjedana provesti u šatoru, a osobito da će ići na izlete na devama. Imala je već nekoliko puta prilike pokušati tako putovati, kako to obično čine od radoznalosti svi Europljani, koji žive u Egiptu, a uvijek su se ti pokušaji svršavali neuspjehom. Jednom se deva prije vremena digla, dok još nije pravo sjela u sedlo i zbog toga se strovalila preko devine grbe na zemlju. Drugom ju je prilikom deva, nenavikla na lak korak, tako protresla da nije dva dana mogla k sebi doći. Riječju, kako god je Nella iza dvije ili tri vožnje, što ih joj je dopustio gospodin Rawlison, tvrdila da nema ništa ugodnije na svijetu, tako su gospođi Olivier ostale samo neugodne uspomene u pameti. Govorila bi da je to dobra vožnja za Arape ili za takvu mrvicu kao što je Nella, koja se ne može jače prodrmati od muhe što sjedi na devinoj grbi, ali da nije za ozbiljne osobe i ne baš osobito lake, koje imaju zlopoznatu sklonost prema nesnosnoj morskoj bolesti.

Ali što se tiče Medinet-et-Fajuma bojala se i iz drugih razloga. U Port-Saidu kao i u Aleksandriji, Kairu i u cijelom Egiptu, govorilo se samo o Mahdijevu ustanku i okrutnostima dervišâ. Gospođa Olivier, ne znajući točno gdje se Medinet nalazi, uznemirivala se, nije li to suviše blizu mahdistima, pa napokon poče zapitkivati gospodina Rawlisona o tome.

Ali on se samo nasmiješi i reče:

- Mahdi opsjeda ovaj čas Kartum u kojem se brani general Gordon. Znate li vi, gospođo, koliko je daleko od Medineta do Kartuma?

- Pojma nemam o tome.

- Tako po prilici kao odavde do Sicilije - rastumači gospodin Tarkowski.

- Tako po prilici - potvrdi Stasio. - Kartum leži tamo gdje se sastaje Bijeli Nil s Modrim i čine jednu rijeku. Od njega nas razdvaja golemi prostor Egipta i cijela Nubija.

Htjede još dometnuti da će on biti uz nju sa svojom puškom pa makar Medinet bio bliže onim zemljama koje je zahvatio ustanak, ali zašuti, sjetivši se da ga je otac već više puta ukorio radi ovakva hvalisanja.

Stariji ipak počeše razgovarati o Mahdiju i o ustanku, jer je to bila najvažnija stvar koja se ticala Egipta. Vijesti iz Kartuma bijahu loše. Divlje su čete opsjedale grad već drugi mjesec; vlade, egipatska i engleska postupale su polagano. Pomoć je na jedvite jade krenula i

svi su se pribojavali da će uza svu slavu, junaštvo i sposobnost Gordonovu, ipak taj važni grad pasti urođenicima u ruke. Tako je mislio i gospodin Tarkowski koji je sumnjao da Engleska potajno želi, da Mahdi otme Sudan Egiptu, da ga kasnije uzme Mahdiju i učini od tog golemog kraja engleski posjed. No ipak gospodin Tarkowski nije te svoje sumnje izrazio gospodinu Rawlisonu, ne želeći vrijeđati njegove patriotske osjećaje.

Potkraj ručka poče Stasio zapitkivati, zašto je engleska vlada zauzela sve zemlje koje leže južno od Nubije, tako: Kordofan, Darfur i Sudan sve do Albert-Nyanze i time otela slobodu tamošnjim žiteljima. Gospodin Rawlison mu odluči rastumačiti kako je to tako zato što je egipatska vlada sve što je činila radila prema uputi Engleske koja je protegla protektorat nad Egiptom i zapravo njime vladala kako je htjela.

- Egipatska vlada nije tamo nikome otimala slobode - reče - ali ju je stotinama tisuća, a možda i milijunima ljudi povratila. U Kordofanu, Darfuru i u Sudanu nije u posljednje vrijeme bilo nezavisnih država. Tek je ponegdje prisvajao kakav mali vladar sebi prava na neke zemlje i otimao ih silom protiv volje žiteljâ. Pretežno su te zemlje bile nastanjene nezavisnim plemenima arapskih crnaca, tj. ljudima čijim je žilama tekla krv obaju plemena. Ta su plemena živjela u neprekidnom ratu. Napadala su jedna na druga i otimala konje, deve, rogato blago, a prije svega robove. Tom su prilikom počinjali mnogo okrutnosti. Ali, najgori bijahu trgovci koji su dolazili zbog slonove kosti i robova. Oni su u neku ruku činili poseban razred ljudi kojemu su pripadale gotovo sve poglavice plemenâ i imućniji trgovci. Oni su zalazili duboko u unutrašnjost Afrike grabeći svuda slonove kljove i hvatajući tisuće muškaraca, žena i djece. Tom su prilikom uništavali sela i naselja, pustošili polja, prolijevali rijeke krvi i bez milosrđa ubijali sve koji im se opirahu. Južni dijelovi Sudana, Darfura i Kordofana kao i krajevi uz gornji Nil opustješe sve do jezerâ u nekim krajevima gotovo posvema. Ali arapske su se bande zalijetale sve dalje, pa je već cijela srednja Afrika postala zemljom suzâ i krvi. A evo sada je Engleska, koja na cijelom svijetu progoni trgovce robova, privoljela egipatsku vladu da zauzme Kordofan, Darfur i Sudan. To je bio jedini način, kako bi se oni grabežljivci prisilili da se okane ogavne trgovine, i jedini način, kako bi ih se zadržalo na uzdi. Nesretni crnci odahnuše, napadi i grabež prestade, a ljudi počeše živjeti bar u kakvoj-takvoj zakonitosti.

No očito se ovakvo stanje stvari nije sviđalo trgovcima pa se među njima pojavio Mohamed-Ahmed, danas zvan Mahdi, koji je počeo pozivati u sveti rat pod izlikom da u Egiptu propada prava Muhamedova vjera, te se svi složno latiše oružja. I tako je planuo ovaj strašni rat u kojem barem zasad vrlo loše prolaze Egipćani. Mahdi je u svim bitkama potukao vladinu vojsku, zauzeo Kordofan, Darfur i Sudan. Njegove čete opsjedaju u ovom trenutku Kartum i prodiru na sjever sve do granicâ Nubije.

- A mogu li doprijeti i do Egipta? - zapita Stasio.

- Ne mogu - odgovori gospodin Rawlison. - Mahdi doduše navješćuje da će se zaratiti sa cijelim svijetom, ali to je divljak koji nema ni o čem pojma. Egipat neće nikada osvojiti jer to ne bi dopustila Engleska.

- Ali ako ipak egipatska vojska bude potpuno poražena?

- Onda će doći engleska vojska koju još nitko nikada nije pobijedio.

- A zašto je Engleska dopustila Mahdiju da osvoji tolike zemlje?

- Kako znaš da je dopustila? - zapita gospodin Rawlison. - Engleska se nikada ne žuri jer je vječna.

Daljnji razgovor prekine sluga crnac koji najavi da je došla Smainova Fatima pa moli da je saslušaju. Žene se na istoku gotovo isključivo bave kućnim poslovima te rijetko izlaze iz haremâ. Samo siromašnije polaze na trg ili rade po poljima, kao žene fellahâ, tj. egi-

patskih seljaka. Ali i one pri tome zastiru lice. Iako u Sudanu, odakle potječe Fatima, nije takav običaj, i premda je već prije dolazila u ured gospodina Rawlisona, ipak je njezin dolazak, osobito u to kasno doba i u privatnu kuću, izazvao malo čuđenje.

- Saznat ćemo nešto novo o Smainu - reče gospodin Tarkowski.

- Da - odgovori gospodin Rawlison i uputi slugu da uvede Fatimu.

Začas uđe visoka mlada Sudanka s posve nezastrtim licem, vrlo tamne puti, prekrasnih, premda divljih i malko mrkih očiju. Unišavši padne ničice, a kad joj gospodin Rawlison naloži da ustane, digne se ali ostane na koljenima.

- Sidi - reče - blagoslovio Alah tebe, tvoje potomstvo, tvoj dom i tvoja stada!

- Sto želiš? - zapita inženjer.

- Samilosti, spasa i pomoći u nesreći, gospodine! Zatvorena sam u Port-Saidu i propast prijeti meni i mojoj djeci.

- Veliš da si zatvorena, a ipak si mogla doći eto ovamo i to još noću.

- Dovedoše me amo zaptije, koji danju i noću čuvaju moju kuću, pa znam da im je zapovjeđeno da nam doskora poodsijecaju glave.

- Govori kao razumna žena! - prihvati slegnuvši ramenima gospodin Rawlison. - Nisi u Sudanu već u Egiptu, gdje nikoga ne ubijaju bez suda, možeš dakle biti sigurna da ni vlas neće pasti s glave ni tebi ni tvojoj djeci.

Ali ona ga poče moliti da se još jednom zauzme za nju kod vlade i da joj izradi dopuštenje da otputuje Smainu:

- Englezi su tako veliki kao ti, gospodine - govorila je - oni sve mogu. Vlada u Kairu misli da je Smain izdajica, ali to nije istina! Jučer su bili kod mene arapski trgovci koji su došli iz Souakina, a prije su kupovali gumu i slonovu kost u Sudanu, pa mi javiše da Smain leži bolestan u El-Fašeru i da me zove s djecom da dođemo da ih blagoslovi...

- Sve si ti to samo izmislila, Fatima - prekine je gospodin Rawlison.

Ali ona se poče kleti Alahom da govori istinu, a zatim reče, ako ozdravi Smain da će bez sumnje otkupiti sve kršćanske zarobljenike, a ako umre, onda će ona kao rođakinja vođe dervišâ lako moći dospjeti do njega i postići sve što bude htjela. Neka joj samo dopuste da ode, jer joj se srce u prsima steže od čežnje za mužem. Što je ona, nesretna žena, skrivila vladi i kedivu? Je li to njezina krivnja i može li biti odgovorna za to, što je tako nesretna da je rođakinja derviša Mohameda-Ahmeda?

Fatima nije smjela pred *Englezima* nazvati svoga rođaka Mahdijem, jer to znači: otkupitelj svijeta; znala je da ga egipatska vlada smatra buntovnikom i zlikovcem. Udarajući neprestano čelom i zazivajući nebo za svjedoka svoje nevinosti i nesreće, dade se u plač i poče usto tužno naricati, kako to čine žene na istoku kad izgube muža ili sina. Zatim se opet baci licem na zemlju, zapravo na ćilim kojim bijaše pod pokrit - i čekaše šuteći.

Nella, koja je već bila malko pospana potkraj ručka, razbudi se posve, a kako je bila dobra srca, prihvati oca za ruku i ljubeći je nekoliko puta uze moliti za Fatimu:

- Pomozi joj, tatice - pomozi joj.

Fatima pak, jamačno razumijevajući engleski, oglasi se posred jecanja ne mičući lice od saga:

- Blagoslovio te Alah, rajski cvijete, naslado Omajeva, zvijezdo bez ljage!

Iako je Stasio u duši bio veliki protivnik mahdistâ, ipak je i njega ganula molba i Fatimin bol. A povrh toga se i Nella zauzimala za nju, a on je napokon uvijek pristajao uz ono što

je Nella htjela, pa se nakon kratkoga vremena oglasi kao da govori za sebe, ali tako da ga svi čuju.

- Da sam ja vlada, dopustio bih Fatimi da ode.

- No budući da ti nisi vlada - odgovori mu gospodin Tarkowski - bolje ćeš učiniti da se ne miješaš u ono što nije za tebe.

I gospodin Rawlison bio je milosrdna srca pa je shvaćao Fatimin položaj, no u njezinim ga riječima taknuše neke stvari koje su mu se činile čistom laži. Imajući gotovo svaki dan veze s carinom u Izmailiji, dobro je znao da u posljednje vrijeme kanalom nisu prolazili nikakvi tovari gume ni slonove kosti. Trgovina je tom robom umalo posvema zapela. A i arapski se trgovci nisu mogli vraćati iz El-Fašera, grada, koji se nalazi u Sudanu jer mahdisti već s početka nisu k sebi puštali trgovce, a one, koje su mogli uhvatiti, oplijenili bi i zadržali u ropstvu. Bilo je zato gotovo sigurno da je pripovijest o Smainovoj bolesti laž.

No budući da su Nelline očice neprestano moleći gledale u taticu, reče on iza stanke da ne rastuži djevojčicu, Fatimi ovo:

- Fatima, pisao sam već vladi prema tvojoj molbi, ali bez uspjeha. A sada slušaj. Sutra ću s ovim ovdje mehendijom (inženjerom) što ga ti gledaš, krenuti u Medinet-el-Fajum. Uz put ćemo se zadržati jedan dan u Kairu, jer kediv želi s nama porazgovoriti o kanalima što vode od Bahr-Jussefa i dat će nam upute. Za vrijeme razgovora potrudit ću se da mu spomenem tvoju stvar i da ishodim za tebe njegovo pomilovanje. Ali učiniti ne mogu više ništa i ne obećajem.

Fatima se digne i ispruživši obje ruke u znak zahvalnosti klikne:

- Dakle, spašena sam!

- Nemoj, Fatima! - odgovori gospodin Rawlison - nemoj govoriti o spasenju, jer sam ti već rekao da smrt ne prijeti ni tebi ni tvojoj djeci. A hoće li kediv ipak dopustiti da otputuješ, to ne jamčim, jer Smain nije bolestan, već je izdajica koji pokupivši vladine novce i ne misli na otkupljivanje Mohamed-Ahmedovih zarobljenika.

- Smain je nevin, gospodine, on leži u El-Fašeru - ponavljala je Fatima - no ako se on doista vladi iznevjerio, onda evo prisižem pred tobom, koji si moj dobrotvor, da ću, ako mi dopustite da otputujem, dotle moliti Mohameda-Ahmeda dok ne izmolim vaše zarobljenike.

- Dakle dobro! Obećavam ti još jednom da ću se kod kediva zauzeti za tebe.

Fatima se počne klanjati.

- Hvala ti, Sidi! Ti ne samo da si moćan, već si i pravedan. A sada te još molim da nam dopustiš da ti služimo kao robovi.

- U Egiptu ne može nitko biti robom - odgovori gospodin Rawlison sa smiješkom. - Posluge imam dosta, a tvoje usluge ne mogu ni zato trebati, jer ćemo, kako ti rekoh, svi otputovati u Medinet i možda ćemo tamo ostati sve do ramazana.

- Znam, gospodaru, jer mi je to rekao nadglednik Kadigi, a ja sam, saznavši to, došla ne samo da te zamolim za pomoć, već i da ti reknem, da su dva čovjeka moga dangalskoga plemena, Idris i Gebhr, vodiči devâ u Medinetu i da će udariti pred tobom čelom o zemlju u znak poštovanja čim dođeš, žrtvujući na tvoju zapovijed sebe i svoje deve.

- Dobro, dobro - odgovori ravnatelj - ali to je Cookov posao, a ne moj.

Fatima, poljubivši ruke obojici inženjerâ i djeci, iziđe blagosiljajući osobito Nellu. Dva su gospodina neko vrijeme šutjela, a tada reče Rawlison:

- Jadna žena... ali laže, kako samo na istoku znaju lagati, čak se i u njezinim riječima zahvalnosti osjeća neka lažljiva nota.

- Bez sumnje - odgovori gospodin Tarkowski - ali opet je istina da vlada nema prava da je zadržava u Egiptu, bio Smain izdajica ili ne bio, jer ona nije odgovorna za muža.

- Vlada ne dopušta sada ni jednom Sudancu otputovati bez posebnog dopuštenja u Suakin ili u Nubiju, dakle odredba ne pogađa samo Fatimu. U Egiptu ih ima mnogo, jer dolaze ovamo zbog zarade, a među njima ih ima i priličan broj koji pripadaju dangalskom plemenu, to jest onome iz kojega potječe Mahdi. Tako su na primjer iz tog plemena osim Fatime i Kadigija i ona dva vodiča devâ u Medinetu. Mahdisti zovu Egipćane Turcima i ratuju s njima, ali i među ovdašnjim bi se Arapima našlo mnogo Mahdijevih pristaša koji bi rado utekli k njemu. Među njih treba uračunati sve fanatike, sve stare pristaše Arabipaše i mnogo ljudi iz najsiromašnijih slojeva. Oni zamjeraju vladi što se potpuno podvrgla engleskom utjecaju i tvrde da od toga trpi i vjera. Tko zna koliko ih je već uteklo preko pustinje mimoilazeći obični morski put preko Suakina, pa je zato vlada, saznavši da i Fatima hoće umaknuti naložila da je čuvaju. Samo će se za nju i za njenu djecu - jer su u srodstvu sa samim Mahdijem - moći dobiti možda u zamjenu zarobljenici.

- Zar su doista u Egiptu niži slojevi skloni Mahdiju?

- Mahdi ima pristaša čak i u vojsci koja se možda baš zbog toga tako loše bori.

- Ali kako mogu Sudanci pobjeći kroz pustinju? Ta to su tisuće milja?

- A ipak su tim putem dopremali robove u Egipat.

- Mislim da Fatimina djeca ne bi podnijela takav put.

- Zato bi ga htjela skratiti i krenuti morem do Suakina.

- Svakako je to nesretna žena.

Na tome se razgovor dovršio.

Dvadeset sati nakon toga brižno se zaključala "nesretna žena" u kući sa sinom nadglednika Kadigija, šaputala mu namrštenih obrva i tmurnog pogleda svojih lijepih očiju:

- Kamise, sine Kadigijev, evo ti novci! Još ćeš danas poći u Medinet i predat ćeš Idrisu ovaj spis što ga je na moju molbu njemu napisao sveti derviš Ballali... Djeca ovih mehendija dobra su, ali ako ne dobijem dopuštenje za put, onda nema drugog načina. Znam da me nećeš izdati... Zapamti da i tvoj otac također potječe od dangalskog plemena u kojem se rodio veliki Mahdi.

III.

Obadva su inženjera otputovala sutradan noću u Kairo, gdje su morali pohoditi engleskog rezidenta i doći na audijenciju potkralju. Stasio je računao da će ih to zadržati dva dana i pokazalo se da mu je račun bio valjan, jer je trećega dana navečer primio od oca, već iz Medineta, ovu brzojavku: "Šatori su spremni. Krenite čim započnu tvoji praznici. Obavijesti Fatimu po Kadigiju da nismo ništa mogli za nju isposlovati..." Sličnu je brzojavku primila i gospođa Olivier koja je odmah započela uz pomoć crnkinje Dinah spremati sve potrebno za put.

Čim to djeca vidješe, obradovaše im se srca. Ali odjednom se dogodi slučaj koji je poremetio sve planove pa je mogao i posvema spriječiti putovanje. Onog dana, kad započeše

Stasiovi zimski praznici, a uoči polaska na put, ugrize gospođu Olivier škorpion dok je drijemala popodne u vrtu. Ove otrovne životinje nisu u Egiptu obično baš jako opasne, ali ovog je puta ujed mogao biti izuzetno poguban. Škorpion je puzao po gornjem naslonu platnenoga stolca i ubo gospođu Olivier u vrat baš u času kad ga je pritisnula glavom, a budući da je prije toga bolovala od vrbanca, prijetila je opasnost da će se bolest obnoviti. Pozvaše smjesta liječnika, koji je međutim, došao tek nakon dva sata, jer je bio zaposlen na drugom mjestu. Vrat, a i lice bili su već natečeni, a poslije toga javila se groznica s poznatim znakovima otrovanja. Liječnik izjavi da uz ovakve prilike ne može biti govora o nekom putovanju i naloži bolesnici ležanje u postelji. Prema tome djeci je prijetila neugodnost da će praznike provesti kod kuće. Mora se pravedno priznati Nelli, da je osobito u prvim trenucima više mislila na boli svoje učiteljice, negoli na propale radosti u Medinetu. Samo bi se u zakucima znala rasplakati na pomisao da neće vidjeti oca nekoliko tjedana. Stasio nije u prvi tren shvatio ovaj slučaj s isto takvim prijegorom, pa je ponajprije odaslao brzojavku, a zatim i pismo s pitanjem što sad. Odgovor je došao za dva dana. Gospodin se Rawlison najprije sporazumio s liječnikom i doznavši od njega da je najveća opasnost već prošla, da se ne bi moglo gospođi Olivier dopustiti da otputuje iz Port-Saida jedino zbog straha da se ne bi povratio vrbanac, odredio je da se u prvom redu nadzire i pazi na nju. Tek zatim pošalje djeci dopuštenje da krenu na put s Dinah. Ali budući da Dinah uza svu privrženost prema Nelli ne bi znala što će i kamo će na željeznici i u hotelima, za vrijeme puta trebao je biti Stasio vođa i blagajnik. Lako je shvatiti kako je bio ponosan na tu svoju ulogu i kakvim je viteškim žarom jamčio maloj Nelli da joj ni vlas neće pasti s glave, kao da je put u Kairo i u Medinet doista spojen s kakvim poteškoćama ili opasnostima.

Sve su pripreme još prije bile završene, pa zato djeca krenuše istog dana kanalom do Izmailije, a od Izmailije željeznicom do Kaira gdje su trebala prenoćiti, a sutradan krenuti u Medinet. Polazeći iz Izmailije, vidješe jezero Timsah, koje je Stasio već otprije poznavao jer ga je inženjer Tarkowski - u slobodno vrijeme strastven lovac - vodio kadšto sa sobom u lov na vodene ptice. Put je dalje vodio uzduž Vadi-Tumilata, tik uz kanal slatke vode koji vodi od Nila do Izmailije i Sueza. Taj je kanal prokopan još prije Sueskoga, jer inače radnici, koji su provodili u život veliko Lessepsovo djelo, ne bi imali vode za piće. No taj je prokop imao još i drugu korisnu stranu. Kraj, koji je prije bio jalova pustinja, nanovo je procvjetao jer je kroza nj tekla snažna i životvorna struja slatke vode. Djeca su mogla s lijeve strane vidjeti s vagonskih prozora i široki pojas zelenila koji se sastojao od livada po kojima su pasli konji, deve i ovce i obrađenih polja koja su se prelijevala kukuruzom, prosom, halfom i još nekim drugim travama za hranu stoci raznih oblika. Nad obalom ispresijecanom kanalima vidjeli su se zdenci svake vrste, u obliku velikih točkova opterećenih vedrima, ili u obliku običnih đermova, kako crpu vodu koju su radini fellasi proveli po njivama ili razvozili u buradi na kolima u koja su bili upregnuti bivoli. Nad zimskim se žitom uznemirili golubi, a kadšto bi prhnula čitava jata prepelica. Uz obalu kanala ozbiljno su šetale rode i ždralovi. U daljini, nad glinenim kolibama fellahâ uzdizale su se kao perjanice krošnje datulovih palmi.

Naprotiv, sjeverno od željezničke pruge protezala se prava pustinja koja nije bila nimalo slična onoj što se prostirala s druge strane Sueskog kanala. Ona se činila kao ravno morsko dno s kojega je nestalo vode, a ostao samo nabrani pijesak; ovdje je opet pijesak bio više žut, kao nasut u velike gomile, postrance pokrivene žbunjem sivoga bilja. Između tih gomila, koje su se ponegdje dizale kao visoko gorje, ležale su prostrane doline, posred kojih su se od vremena do vremena mogle vidjeti karavane kako putuju.

S prozora vagona mogla su djeca vidjeti natovarene deve kako idu u dugom nizu, jedna za drugom pješčanim prostranstvom. Pred svakom je devom išao Arapin u crnom plaštu

i s bijelim turbanom na glavi. Mala se Nella sjeti slikâ iz Biblije, što ih je kod kuće gledala, koje prikazuju Židove kako ulaze u Egipat u vrijeme Josipovo. Bile su baš isto ovakve. Nažalost nije mogla dobro promotriti karavanu, jer su s te strane vagona uz prozore sjedila dva engleska časnika i zastirala joj pogled.

Tek što je to rekla Stasiju, obrati se on s veoma ozbiljnim licem časnicima i reče položivši prst uz šešir:

- Gospodo, ne biste li htjeli dati mjesta ovoj maloj gospođici koja želi vidjeti deve?

Oba časnika prihvatiše s istom ozbiljnošću prijedlog i jedan od njih ne samo da je dao mjesta znatiželjnoj gospođici, već ju je podigao i postavio na sjedalo uz prozor.

A Stasio započe predavanje:

- Ovo je stara zemlja Goshen koju je Faraon dao Josipu za njegovu braću Židove. Nekoć, još u starom vijeku, protjecao je ovuda kanal slatke vode pa je ovaj novi samo pregradnja staroga. Ali poslije je ovaj propao i kraj je opustio. Sada zemlja opet postaje plodna.

- Kako to gentleman znade? - zapita jedan časnik.

- U mojim se godinama takve stvari znaju - odvrati Stasio - a osim toga nedavno nam je profesor Sterling predavao o Vadi-Tumilatu.

Premda je Stasio vrlo vješto govorio engleski, ipak je njegov ponešto drukčiji naglasak svratio pozornost drugoga časnika koji zapita:

- A zar mali gentleman nije Englez?

- Miss Nella je mala. Nad njom mi je njezin otac povjerio pasku na putu, a ja nisam Englez, već Poljak i sin inženjera na kanalu.

Časnik se nasmiješi čuvši odgovor žestokoga dječaka i reče:

- Veoma štujem Poljake. Pripadam konjaničkoj pukovniji koja se u doba Napoleona borila s poljskim ulanima i ta predaja je na diku i ponos cijele pukovnije.

- Drago mi je što sam vas upoznao - odgovori Stasio.

I razgovor se dalje lako razvijao pa su se časnici dobro zabavljali. Pokazalo se da obojica putuju također iz Port-Saida u Kairo, da se sastanu s engleskim ambasadorom i prime konačne upute o dugotrajnom putu koji ih je doskora čekao. Mlađi je od njih bio vojnički liječnik a onaj, koji je razgovarao sa Stasiom, kapetan Glen, trebao je prema odredbi svoje vlade putovati iz Kaira preko Sueza u Mombassu i preuzeti upravu cijeloga kraja što se veže uz tu luku i pruža čak u nepoznatu zemlju Samburu. Stasio, koji je vrlo rado čitao putopise po Africi, znao je da Mombassa leži nekoliko stupnjeva iza ekvatora i da su zemlje dalje od obale, iako se ubrajaju u sferu engleskih interesa, zapravo slabo poznate, posvema divlje, pune slonova, žirafa, nosoroga, bivola i raznih vrsta antilopa na koje uvijek nailaze ekspedicije i vojničke i misionarske i trgovačke. Iz dna je srca zavidao kapetanu Glenu i obećao je da će ga pohoditi u Mombassi i poći s njim u lov na lavove ili bivole.

- Dobro, ali molim da me pohodite s ovom malom Miss - odgovori smijući se kapetan Glen i pokaže na Nellu koja je baš taj čas otišla do prozora i sjela uz njega.

- Miss Rawlison ima oca - odgovori Stasio - a ja sam samo na putu njezin zaštitnik.

Nato se živahno okrene drugi časnik i zapita:

- Rawlison? Nije li to jedan od ravnatelja na kanalu a ima i brata u Bombayu?

- U Bombayu živi moj stric - odgovori Nella dižući uvis svoj prstić.

- Tvoj je dakle stric oženjen mojom sestrom. Ja se zovem Clary. Onda smo rođaci i doista se radujem što sam te našao i upoznao, mala mila ptičice.

I doista se obradovao liječnik. Pripovijedao je da se odmah nakon dolaska u Port-Said raspitivao za gospodina Rawlisona, no da mu u uredu ravnateljstva rekoše da je preko praznika otputovao. Izrazio je svoje žaljenje što brod, kojim će krenuti s Glenom u Mombassu, polazi iz Sueza već za nekoliko dana, pa da zato neće moći skoknuti u Medinet.

Zamoli samo Nellu da pozdravi oca i obeća da će joj pisati iz Mombasse. Oba se časnika sada stadoše zabavljati s Nellom, pa je tako ostao Stasio malko postrance. No zato su se na svim postajama viđale mandarine na tucete, svježe datule, a pače i izvrsni šerbeti. Osim Stasija i Nelle koristila je tu zgodu i Dinah, koja se pored svih svojih dobrih strana odlikovala i neobičnom lakomošću.

Tako je djeci brzo prošao put do Kaira. Na rastanku poljubiše časnici ručice i glavicu Nelli, a Stasiju stisnuše desnicu, a tom prilikom kapetan Glen, kojemu se vrlo svidio odlučni dječak, reče napola u šali a napola ozbiljno:

- Slušaj, dječače! Tko zna, gdje se, kada i u kakvim prilikama možemo još u životu sresti. Ali zapamti da se uvijek možeš osloniti na moju sklonost i pomoć.

- Na isti način! - odgovori Stasio naklonivši se vrlo dostojanstveno.

IV.

Gospodin Tarkowski kao i gospodin Rawlison, koji je više od svoga života volio svoju malu Nellu, veoma se obradovaše dolasku djece. Mladi je par također radosno pozdravio očeve, ali se domah počeše ogledavati po šatorima koji su iznutra bili već potpuno uređeni i pripravljeni za primitak milih gostiju. Vidješe da su šatori krasni, dvostruki, podstavljeni jedni plavim, a drugi crvenim flanelom, a prostrti čohom i prostrani kao velike sobe. Društvo, kojem je stalo do dobroga suda visokih činovnika Kanalske kompanije, uložilo je svu brigu da im bude dobro i udobno. Gospodin se Rawlison s početka pobojavao, hoće li dulji boravak pod šatorom naškoditi Nellinu zdravlju, pa ako je na to ipak pristao, učinio je to samo zbog toga što su se u slučaju nepogode uvijek mogli preseliti u hotel. Ali sada, pregledavši sve točno na mjestu, uvjerio se da će dani i noći provedene na svježem zraku sto puta više goditi njegovoj jedinici, negoli boravak u zagušljivim sobama gradskih hotelčića. Usto je bilo i prekrasno vrijeme. Medinet, ili El-Medine, opasan pješčanim brežuljcima Libijske pustinje, ima klimu mnogo bolju od Kaira i ne zove se zalud "zemljom ruža". Zbog zaštićena položaja i obilja vlage u zraku nisu tamo noći ni izdaleka tako hladne kao u drugim dijelovima Egipta koji se nalaze još mnogo južnije. Zima je upravo divna, a sa studenim počinje baš najbujniji razvoj vegetacije. Datuljove palme, masline, kojih u Egiptu uopće malo ima, smokve, naranče, mandarine, golemi ricinusi, šipci i različite druge južne biljke pokrivaju tu divnu oazu kao kakva šuma. Vrtovi kao da su zapljusnuti nekim golemim valom bagremova, jorgovana i ruža, pa noću svaki dašak vjetra donosi njihov omamni miris. Tu čovjek diše punim prsima i "ne umire mu se", kako kazuju domaći žitelji.

Sličnu klimu ima s druge strane Nila položeni Heluan, samo znatno više prema sjeveru, iako mu nedostaje ova bujna vegetacija.

Ali Heluan je bio vezan žalosnim uspomenama za gospodina Rawlisona jer je tamo umrla Nellina majka. Zato je volio izabrati Medinet i - gledajući sada u sjajno lice djevojčice - obeća sam sebi da će tu doskora kupiti zemljište s vrtom pa podići udobnu englesku ku-

ću i u tom blagoslovljenom kraju provesti sve dopuste, što ih bude mogao pribaviti, a kad dovrši službovanje kod kanala, možda će se čak tu i stalno nastaniti.

Bili su to ipak planovi za daleku budućnost i još nimalo sigurni. Međutim djeca su se, otkako su došla, vrzla kao muhe želeći još prije ručka pregledati sve šatore, pa i magarce i deve, unajmljene kod Cooka. No utvrdilo se da su životinje bile na udaljenom pašnjaku i da će ih moći vidjeti tek sutra. No zato s veseljem ugledaše Stasio i Nella uz šator gospodina Rawlisona Kamisa, sina Kadigijeva, svoga dobrog znanca iz Port-Saida. On nije pripadao posluzi Cookovoj i gospodin je Rawlison bio dapače začuđen kad ga je sreo u El-Medini, ali budući da ga je prije već uzimao da mu nosi sprave, primio ga je i sada kao dječaka za pošiljke i svakovrsnu službu.

Ručak bijaše izvrstan jer se stari Kopt, već mnogo godina kuhar u Cookovom društvu, htio iskazati svojim umijećem. Djeca su pripovijedala o poznanstvu što ga sklopiše na putu s ona dva časnika što je osobito zanimalo gospodina Rawlisona čiji brat, Richard, oženjen sestrom doktora Claryja, prebiva već mnogo godina u Indiji. Kako je taj brak bez djece, stric je vrlo volio svoju malu sinovicu koju je poznavao samo po fotografijama i raspitivao se za nju znatiželjno u svakom svom pismu. Oba je oca također zanimao poziv što ga je dobio Stasio od kapetana Glena da posjeti Mombassu. Dječak je posve ozbiljno shvaćao taj poziv i čvrsto sebi obećavao da će jednom morati pohoditi svoga novoga prijatelja s one strane ekvatora. Tek mu je gospodin Tarkowski morao rastumačiti da engleski činovnici nikada ne ostaju dugo u službi u istom mjestu, a to zbog ubitačne afrikanske klime i da će, dok on - Stasio - odraste, kapetan biti već na desetom mjestu ili ga uopće i neće više biti na svijetu.

Nakon ručka izađe cijelo društvo pred šatore, gdje je služinčad postavila platnene stolce koji se dadu rastvarati, a za stariju gospodu priredila je sifone sa sodom i brandy. Bila je već noć, neobično topla, a budući da je baš bio uštap, bilo je svijetlo kao po danu. Bijeli su se zidovi gradskih zgrada naprama šatorima sjali zeleno, zvijezde su se iskrile na nebu, a po zraku se rastapao miris ruža, bagrema i heliotropa. Grad je već spavao. U noćnoj su se tišini samo kadšto čuli oštri glasovi ždralova, čaplji i plamenaca koji su letjeli iznad Nila prema jezeru Karoun. Odjednom se začuje duboko lajanje psa koje je iznenadilo Stasija i Nellu jer se činilo kao da dopire iz šatora što ga još nisu posjetili, a koji je služio za spremanje sedala, oruđa i raznih putnih potrepština.

- To mora da je golem pas. Hajde da ga vidimo! - reče Stasio.

Gospodin se Tarkowski počne smijati, a gospodin Rawlison strese pepeo s cigare i reče također sa smijehom:

- Well! Ništa ne pomaže što ga zatvorismo. A zatim se obrati djeci:

- Sutra je, zapamtite, Badnjak i taj je pas trebao biti iznenađenje što ga je gospodin Tarkowski odredio za Nellu, ali budući da je iznenađenje počelo lajati, prisiljen sam vam ga već danas navijestiti.

Nella se, čuvši to, začas uspne na koljena gospodinu Tarkowskom i ogrli ga oko vrata, a onda skoči ocu na koljena:

- Tatice, kako sam sretna! Kako li sam sretna! Zagrljajima i poljupcima nije bilo kraja ni konca; napokon Nella, našavši se na svojim nogama, poče zavirivati u oči gospodinu Tarkowskom:

- Gospodine Tarkowski...

- Što je, Nella?

- Kad već znamo da je tamo, mogu li ga onda već danas vidjeti?

- Znao sam - klikne s hinjenom ogorčenošću gospodin Rawlison - da se ta mala muha neće zadovoljiti samom novošću.

A gospodin se Tarkowski obrati Kadigijevu sinu i reče:

- Kamise, dovedi psa!

Mladi Sudanac iščeznu iza kuhinjskog šatora i začas se opet pojavi vodeći golemu životinju za ogrlicu. Nella se trgne.

- Oj! - klikne hvatajući oca za ruku. Stasio se naprotiv ushiti:

- Ali to je lav, a ne pas!

- Zove se Sabà (lav) - odgovori gospodin Tarkowski. - Pripada pasmini mastifâ, a to su najveći psi na svijetu. Ovom su tek dvije godine, ali doista je golem. Ne boj se, Nella, jer je krotak kao janje. Samo smiono. Pusti ga, Kamise!

Kamis pusti ogrlicu za koju je držao psa, a ovaj, osjetivši da je slobodan, poče mahati repom, umiljavati se gospodinu Tarkowskom s kojim se već prije bio dobro upoznao i uze od radosti lajati.

Djeca zadivljeno promatrahu pri mjesečini njegovu krupnu okruglu glavu s obješenim lalokama, debele šape, krupni lik koji doista podsjećaše na lava svojom plavožutom dlakom. Još nikada u životu ne vidješe nešto takvo.

- S ovakvim bi psetom čovjek bez opasnosti mogao proći cijelom Afrikom - klikne Stasio.

- Zapitaj ga, bi li mogao aportirati nosoroga! - reče gospodin Tarkowski.

Sabà, doduše, ne bi mogao odgovoriti na to pitanje, ali je zato mahao sve radosnije repom i tako se srdačno stiskao uz njih da ga se Nella odjednom prestala bojati i počela ga milovati po glavi.

- Sabà, mili, dragi Sabà.

Gospodin se Rawlison nagne nad njega, digne mu glavu prema lišcu djevojčice i reče:

- Sabà, pogledaj ovu gospođicu. To je tvoja gospodarica! Nju ćeš slušati i čuvati - razumiješ li?

- Vau! - oglasi se nato u basu Sabà, koji je doista razumio o čemu se radi.

I razumio je dapače još bolje nego što su oni mogli očekivati jer je, upotrijebivši priliku što mu se glava nalazila gotovo u istoj visini s licem djevojčice, oblizao u znak poštovanja svojom širokom jezičinom njezin nosić i obraze.

To je izazvalo sveopći smijeh. Nella morade poći pod šator umiti se. Povrativši se za četvrt sata, ugleda Sabu kako je položio šape Stasiju na ramena tako da se dječak sagibao pod tim teretom. Pas ga je nadvisivao za čitavu glavu.

Dospijevalo je doba počinka, ali je mala izmolila još pol sata zabave da se bolje upozna s novim prijateljem. Poznanstvo je pošlo glatko, jer ju je gospodin Tarkowski doskora posadio - kako već gospođe sjedaju - na njegova leđa i od bojazni da ne padne, naloži Stasiju da povede psa za ogrlicu. Pojahala je nekoliko koraka, a onda pokuša i Stasio uzjahati neobičnog konja, ali Sabà sjedne uto na stražnje noge pa se Stasio iznenada nađe u pijesku pokraj repa.

Djeca su već trebala poći na počinak, kad se izdaleka na mjesečinom rasvijetljenom trgu pojaviše dva bijela lika namjerivši prema šatoru.

Do tada mirni Sabà poče grubo i prijeteće režati, te ga je Kamis na zapovijed gospodina Rawlisona morao opet prihvatiti za ogrlicu, a ona dvojica, odjevena u bijele burnuse, stadoše pred šatorom.

- Tko je to? - zapita gospodin Tarkowski.

- Vodiči devâ - oglasi se jedan došljak.

- Ah! Idris i Gebhr? Što želite?

- Došli smo zapitati hoćete li nas sutra trebati?

- Ne. Sutra su i prekosutra veliki praznici za vrijeme kojih ne dolikuje praviti izlete. Dođite prekosutra ujutro!

- Hvala, efendija!

- A imate li dobre deve? - zapita gospodin Rawlison.

- Bismillah! - odgovori Idris: - prave hegin (jahaće) s debelim grbama i krotke kao ha-ga (ovce). Inače nas ne bi unajmio Cook.

- Ne tresu li jako?

- Možete, gospodaru, položiti šaku graha svakoj na hrbat i ni zrnce neće spasti u najbržem trku.

- Kad pretjeruje, onda pretjeruje baš na arapsku! - reče smijući se gospodin Tarkowski.

- Ili na sudansku! - dometne gospodin Rawlison. Međutim, Idris i Gebhr stajahu još uvijek kao dva bijela stupa promatrajući pozorno Stasija i Nellu. Mjesec je osvjetljivao njihova vrlo tamna lica koja su se uz mjesečinu činila da su od mjedi salivena. Bjeloočnice im ispod turbana svjetlucahu zelenkasto.

- Laku noć! - reče im Rawlison.

- Nek' Alah bdije nad vama, efendija, noću i danju! To rekavši, nakloniše se i odoše. Pratilo ih je potmulo kao daleka grmljavina Sabino režanje kojemu se jamačno ne svidješe ova dva Sudanca.

V.

Narednih dana nije bilo nikakvih izleta. Ali zato je navečer na Badnjak, kad se na nebu pokazala prva zvijezda, zasjalo u šatoru gospodina Rawlisona drvce sa stotinama svjećica, određeno za Nellu. Bor je ovdje, doduše, zastupala tuja, odsječena u nekom medinetskom vrtu, no pored svega toga Nella je među njenim grančicama našla mnoštvo poslastica i divnu lutku koju je otac za nju naručio iz Kaira, a Stasio svoju željenu englesku pušku. Od oca je dobio i naboje, raznu lovačku opremu i sedlo za jahanje na konju. Nella se nije mogla snaći od sreće, a Stasio misleći da onaj koji ima pravu pušku mora imati i tome odgovarajuću ozbiljnost, nije se ipak mogao uzdržati - pa izabravši trenutak kad oko šatora nije nikoga bilo - obiđe ga na rukama naokolo. Tu je vještinu, mnogo provođenu u školi u Port-Saidu, izvodio upravo savršeno pa je više puta zabavljao time Nellu koja mu je iskreno zavidjela na toj majstoriji.

Novi je prijatelj pokazao da shvaća preko svakoga očekivanja. Odmah se prvog dana naučio pružati šapu, aportirati rupce koje nije ipak bez otpora davao i shvatio je da lizanje Nellina lica jezikom ne dolikuje psu - gentlemanu. Nella ga, držeći prste na nosiću, poučavaše različitim vještinama, a on je udarajući repom, na taj način izjavljivao da sluša s doličnom pozornošću i da ih prima k srcu. Za vrijeme šetnje po pješčanom gradskom trgu, rasla je Sabina slava svaki sat sve više pa je kao svaka slava, počinjala dobivati neugodnu stranu jer su ga pratile cijele čete arapske dječurlije. S početka su se držali podalje a zatim, ohrabreni krotkošću "grdosije", približavahu se sve više, a napokon su opsjedali

šatore tako da se nitko nije mogao slobodno kretati. A budući da svako arapsko derište od jutra do mraka sisa sladornu trsku, vuku se poradi toga za djecom uvijek čitave legije muha koje same po sebi dosađuju a i opasne su jer prenose zaraznu egipatsku upalu očiju. Služinčad je zbog toga pokušavala rastjerati djecu, no Nella ih je štitila pa je najmlađoj djeci davala i "helou", tj. slatkiše, čime je stekla njihovu veliku ljubav ali su se time još više povećale njihove čete.

Nakon tri dana započeše zajednički izleti jednom uskotračnom željeznicom što su ih u velikom broju sagradili Englezi u Medinet-el-Fajumu, drugi put na magarcima, kadšto i na devama. Tom se prilikom vidjelo da je u pohvalama što ih je Idris iskazivao tim životinjama, bilo doduše mnogo pretjerivanja, jer je ne samo grahu, već i ljudima, bilo teško zadržati se na sedlimâ, ali bilo je i istine. Deve su doista bile "hegin", tj. jahaće, a kako su bile hranjene durrom (tamošnjim ili sirijskim kukuruzom), imale su debele grbe i volje za trku, te ih je trebalo ustavljati. Sudanci Idris i Gebhr stekoše uza sav divlji sjaj svojih očiju povjerenje i sklonost društva i to velikom uslužnošću i neobičnom brižljivošću oko Nelle. Gebhr je uvijek imao okrutan i malko zvjerski izraz lica, ali Idris, opazivši brzo da je ta mala osoba oko u glavi cijelog društva, izjavljivaše svakom zgodom da mu je do nje više stalo nego do "vlastite duše". Gospodin se Rawlison domišljao, doduše, da Idris misli preko Nelle doprijeti do njegova džepa, ali sudeći u isto doba da na svijetu nema čovjeka koji ne bi mogao zavoljeti njegovu jedinicu, bio mu je ipak zahvalan i nije žalio "bakšiša".

Za pet je dana društvo posjetilo ruševine starovjekoga Krokodilopolisa koje se nalaze nedaleko od grada. Tu su Egipćani poštovali nekoć boga zvanoga Sebak koji je imao ljudski lik a krokodilsku glavu. Naredni je izlet bio k piramidama Hanara i k ostacima labirinta, a najduži i samo na devama k jezeru Karoun. Sjeverna je njegova obala prava pravcata pustinja, na kojoj osim ruševina nekadašnjih egipatskih gradova, nema ni traga životu. No zato se prema jugu pruža plodan kraj, krasan, a obale, obrasle crnicom i trskom, vrve pelikanima, plamencima, čapljama, divljim guskama i patkama. Tek je ondje dočekao Stasio priliku da se iskaže valjanošću svojih hitaca. Kao što su hici iz obične puške, tako su i iz engleske bili neobični, da se iza svakoga činilo kao da se čuje začuđeno mljaskanje Idrisa i arapskih veslača, a ptice, što su padale u vodu, pratili su stalno poklici: bismillah i mašallah!

Arapi su vjerovali da na suprotnoj pustinjskoj obali ima mnogo vukova i hijena i da se sigurno mogu strijeljati ako se među pješčane gomile podmetne mrtva ovca. Poradi toga provedoše gospodin Tarkowski i Stasio dvije noći u pustinji uz ruševine Dime. Ali prvu ovcu ukradoše, čim su strijelci otišli, beduini, a druga je primamila samo jednog šepavog šakala kojega je oborio Stasio. Daljnji se lov morao odgoditi jer je obojici inženjera dospjelo vrijeme da pođu na pregledavanje vodenih radova što su se provodili uz Bahr-Jussef kod El-Lahuma, jugoistočno od Medineta.

Rawlison je samo čekao na dolazak gospođe Olivier. Na nesreću prispije umjesto nje pismo od liječnika, javljajući da se nakon ugriza povratio stari vrbanac i da bolesnica neće duže vremena moći krenuti iz Port-Saida. Položaj je bio doista zabrinjavajući. Voziti sa sobom djecu, staru Dinah, šatore i svu služinčad bijaše nemoguće, ako ne iz drugog razloga a onda zato što su inženjeri morali danas biti ovdje, a sutra ondje, a moglo im se naložiti da pođu čak do velikog Ibrahimovog kanala. Zato nakon kratkoga savjetovanja odluči gospodin Rawlison ostaviti Nellu pod paskom stare Dinah i Stasija i konzularnog talijanskog agenta i mjesnog mudira (gubernatora) s kojim se bio već prije upoznao. Nelli obeća, jer joj je bilo žao rastati se s ocem, da će s gospodinom Tarkowskim iz svakog obližnjega mjesta skoknuti u Medinet ili - ako bude štogod što je vrijedno vidjeti - da će pozvati djecu k sebi.

- Povest ćemo Kamisa - reče - kojega ćemo u tom slučaju poslati po vas. Dinah nek bude uvijek uz Nellu, a budući da Nella radi s njom što joj se svidi, zato ti, Stasio, pazi na obje.

- Možete se pouzdati, gospodine - odgovori Stasio - da ću paziti na Nellu kao na rođenu sestru. Ona ima Sabu, a ja pušku, pa neka tkogod pokuša učiniti joj išta nažao!...

- Ne radi se o tome - reče gospodin Rawlison. - Sabà i puška jamačno vam neće trebati. Ti budi tako dobar i pripazi samo da se ne premori, a istodobno pripazi da se ne prehladi. Molio sam konzula da odmah zovne iz Kaira liječnika ako se bude osjetila bolesnom. Kamisa ćemo što je moguće češće slati ovamo s porukama. Mudir će vas također pohađati. Uostalom, nadam se da naša odsutnost neće nikada dugo potrajati.

Ni gospodin Tarkowski nije škrtario s opomenama Stasiju. Govoraše mu da Nella ne treba njegove obrane, jer u Medinetu, kao uopće u cijeloj provinciji El-Fajum, nema ni divljaka ni divlje zvjeradi. Misliti o nečemu takvom bilo bi smiješno i nedostojno dječaka koji će doskora navršiti četrnaestu godinu. Neka zato samo vodi brigu i neka pazi, na svoju ruku neka ne poduzimlje, a najmanje s Nellom, ikakve ekspedicije, pogotovu ne na devama na kojima putovanje ipak umara.

Ali Nella, čuvši to, tako se rastuži da ju je gospodin Tarkowski morao utješiti.

- Štoviše! - reče milujući joj kosicu - jahat ćete na devama, ali s nama ili k nama kad po vas pošaljemo Kamisa.

- A mi sami zar ne smijemo praviti baš nikakve izlete, baš ni ovolicke? - zapita djevojčica.

I poče na prstiću pokazivati kako malene izlete želi.

Napokon tatice pristadoše pod uvjetom da ti izleti budu na magarcima, a ne na devama i ne do ruševinâ gdje čovjek lako može pasti u kakvu jamu, već putovima do obližnjih polja i do vrtova što se nalaze iza grada. Djecu je imao dužnost uvijek pratiti dragoman s drugom Cookovom čeljadi.

Nato otputovaše oba starija gospodina, ali nisu išli daleko, tek u Hamaret-el-Maktu pa su se nakon deset sati vratili na noćenje u Medinet. To se ponavljalo tako nekoliko dana uzastopce dok ne pregledaše najbliže radove. Zatim, kad ih je posao vodio dalje, ali još ne u predaleke krajeve, dolazio je noću Kamis i ranim bi jutrom vodio Stasija i Nellu u ona mjestanca u kojima im roditelji htjedoše pokazati kakvu zanimljivost. Djeca su veći dio dana provodila s očevima, a pri sunčanom zalazu vraćala se u Medinet, pod šatore. No bilo je danâ, kad Kamis uopće nije dolazio. Tada bi Nella sa čežnjom očekivala glasnika pored svega drugovanja sa Stasiom i Sabom u kojem je otkrivala sve novije odlike. Iza nekog vremena očevi se vratiše u Medinet.

Poslije dva dana otputovaše ponovno, upozorivši da ovaj put odlaze na dulje vrijeme pa da će po svoj prilici doprijeti do Beni-Suefa, a onda će u El-Fahen gdje počinje istoimeni kanal pružajući se daleko uzduž Nila prema jugu.

Djeca se zato neobično iznenadiše, kad je trećega dana oko jedanaest sati izjutra došao Kamis u Medinet. Prvo ga je susreo Stasio koji je bio pošao na pašnjak gledati deve, Kamis je razgovarao s Idrisom i samo je Stasiju nabrzo rekao da je došao po njega i po Nellu pa će odmah doći k šatorima javiti im kamo će prema odredbama starijih krenuti. Dječak potrči odmah s tim dobrim glasom k Nelli koju je našao kako se pred šatorom igra sa Sabom.

- Slušaj! Došao je Kamis! - klikne još izdaleka.

A Nella poče smjesta skakutati držeći nožice jednu do druge kako to čine djevojčice preskakajući uže.

- Idemo! Idemo!

- Da, idemo i to daleko!

- A kamo? - zapita razgrćući ručicama kosu što joj padaše na lice.

- Ne znam. Kamis je rekao da će začas doći ovamo i reći.

- A kako znaš da je daleko?

- Čuo sam kad je Idris govorio da će on s Gebhrom odmah krenuti s devama. To znači da ćemo se voziti željeznicom i da ćemo sastati deve tamo gdje budu tvoj i moj tata, a odande ćemo praviti nekakve izlete.

Kosa je zbog neprekidnog poskakivanja pokrila i opet ne samo oči, već i cijelo Nellino lice, a noge joj odskakivahu od zemlje kao da su od kaučuka.

Četvrt sata iza toga dođe Kamis i oboma se pokloni.

- Khagané (gospodičiću) - reče Stasiju - krenut ćemo za tri sata, prvim vlakom.

- Kamo?

- U El-Gharak-el-Sultani, a odande zajedno sa starijom gospodom na devama u Vadi-Rajan.

Stasiju zakuca srce od radosti, ali ga u isti čas presenetiše Kamisove riječi. Znao je da je Vadi-Rajan prostrani kraj pješčanih brežuljaka, što se dižu u Libijskoj pustinji južno i jugozapadno od Medineta ali su gospodin Tarkowski i gospodin Rawlison, međutim, odlazeći rekli da polaze baš na suprotnu stranu, prema Nilu.

- Što se to dogodilo? - zapita Stasio. - Zar moj otac i gospodin Rawlison nisu u Beni-Suefu, već u El-Gharaku?

- Tako se dogodilo - odvrati Kamis. - Ali oni rekoše da im pišemo u El-Fahen.

- U ovom pismu piše stariji efendija, zbog čega su u El-Gharaku.

I časak je tražio pismo, a zatim klikne:

- Oh, Nabi! (proroče) Ostavio sam pismo u torbi kraj vodiča devâ. Odmah ću potrčati dok ne odu Idris i Gebhr.

I potrči k vodičima devâ, a djeca se s Dinah počeše spremati na put. Budući da je to trebao biti dalji izlet, spremila je Dinah nekoliko opravica, malko rubenine i toplije odijelo za Nellu. Stasio se sam pobrinuo za sebe, a osobito nije zaboravio na englesku pušku i na naboje u nadi da će u pijesku Vadi-Rajana nabasati na vukove i na hijene.

Kamis se vratio tek nakon jednog sata, sav u znoju, zadahtan, pa u prvi čas nije mogao progovoriti.

- Nisam više zatekao vodiče devâ - reče - trčao sam za njima ali uzalud. No to ništa ne smeta, jer ćemo i pismo i starije efendije zateći u El-Gharaku. Zar će i Dinah putovati s nama?

- Nego što?

- Možda će biti bolje da ostane. Starija gospoda ništa o njoj ne rekoše.

- Ali rekoše odlazeći da Dinah uvijek mora pratiti gospođicu pa će i sada poći s nama.

Kamis se nakloni položivši ruku na srce i reče:

- Požurimo se jer će inače otići katr (vlak).

Stvari su bile spremne pa se zato navrijeme nađoše na postaji. Udaljenost od Medineta do Gharaka ne iznosi više od trideset kilometara, ali vicinalna željeznica, koja spaja ta mjesta, ide polagano i vrlo često staje. Da je Stasio bio sâm, bez sumnje bi volio putovati na devama negoli željeznicom, jer je izračunao da će Idris i Gebhr, budući da su krenuli dva sata prije vlaka, prije njih stići u El-Gharak. Ali za Nellu bi to bio predalek put, pa

mali zaštitnik, shvaćajući vrlo ozbiljno opomene obojice roditelja, nije htio djevojčicu izvrći prevelikom umoru. Uostalom oboma je vrijeme prošlo brzo pa se i ne obazreše pravo a stigli su već u Gharak.

Mala postaja, s koje Englezi obično prave izlete u Vadi-Rajan, bijaše potpuno pusta. Zatekoše samo nekoliko prekrivenih žena s košarama mandarinâ, dva nepoznata vodiča devâ - beduina, pa Idrisa i Gebhra sa sedam devâ od kojih jedna bijaše jako natovarena. Ali gospodinu Tarkowskom i gospodinu Rawlisonu ne bijaše ni traga.

No Idris im ovako razjasni njihovo odsustvo:

- Starija gospoda pođoše u pustinju podići šatore što su ih dovezli iz Etsaha, a nama naložiše da krenemo za njima.

- A kako ćemo ih naći među brežuljcima? - zapita Stasio.

- Poslali su vodiče koji će nas povesti.

Rekavši to, pokaže na beduine. Stariji se od njih nakloni, protare prstom jedino oko što ga je imao i reče:

- Naše deve nisu tako debele, ali nisu sporije od vaših. Za jedan ćemo sat biti tamo.

Stasio se obraduje što će noć provesti u pustinji, ali Nella osjeti neko razočaranje jer je prije toga bila uvjerena da će u Gharaku naći oca.

Međutim glavar se postaje, pospani Egipćanin u crvenom fesu i s tamnim naočalima, približi i ne imajući drugoga posla poče promatrati europsku djecu.

- To su djeca onih *Inglezi* što su jutros pošli s puškama u pustinju - reče Idris smještajući Nellu na sedlo.

Stasio sjedne uz nju predavši pušku Kamisu, budući da je sedlo bilo prostrano te imalo oblik nosiljke, samo bez krova. Dinah se posadi iza Kamisa a drugi uzjahaše na svoje deve i krenuše.

Da je glavar postaje malo dulje za njima gledao, možda bi se začudio što su oni Englezi koje je spomenuo Idris, pošli ravno prema ruševinama na jug, a ovi pak namjeriše odmah prema Talei, na suprotnu stranu. Ali glavar se još prije toga vratio kući jer toga dana nije više ni jedan vlak dolazio u Gharak.

Bilo je pet sati poslije podne. Vrijeme krasno. Sunce je već prešlo na ovu stranu Nila i spustilo se nad pustinju tonući u zlatnom i purpurnom crvenilu što je plamtjelo na zapadnoj strani neba. Zrak je bio tako zasićen ružičastim sjajem da su se oči stiskale od njihova obilja. Polja poprimiše ljubičast odsjev, a zato su udaljeniji brežuljci odbijajući se oštro o pozadinu zapadnog rumenila, bili kao čisti ametist. Svijet je izgubio linije realnosti, činio se kao da je samo igra nadzemaljskih svjetala.

Dok su putovali zelenim i obrađenim krajem, vodio je beduin karavanu umjerenim korakom, ali kad je pod nogama devâ zaškripao tvrdi pijesak, sve se odjednom promijenilo.

- Jalla! Jalla! - vrisnuše odjednom divlji glasovi.

U isto vrijeme začuje se zamah udarca i deve, prešavši iz kasa u trk, počeše juriti kao vjetar bacajući nogama pijesak i pustinjski šljunak.

- Jalla! Jalla!...

Kas devâ truska jače; trk, kojim te životinje rijetko kada jure, jače ljulja, pa se djeca s početka zabavljahu tim mahnitim tempom. Ali poznato je i s ljuljačke da prejako ljuljanje prouzrokuje vrtoglavicu. Nakon nekog vremena, kad brzina nije prestajala, poče se maloj Nelli vrtjeti u glavi i magliti pred očima.

- Stasio, zašto jurimo tako? - klikne obrativši se svome drugu.

- Mislim da su devama dopustili da se suviše zalete pa ih sada ne mogu ustaviti - odvrati Stasio.

Ali, opazivši da je lice djevojčice već malko problijedjelo, poče vikati na beduine što su jahali sprijeda da uspore trk. Njegovo je vikanje imalo samo tu posljedicu da su se opet začuli poklici: "Jalla!" - i da su životinje još povećale svoju brzinu.

Dječak je u prvi mah mislio da ga beduini nisu čuli ali, kad na ponovni poklik nije bilo nikakva odgovora i kad Gebhr, koji je iza njih jahao, nije prestao šibati devu na kojoj je on s Nellom sjedio, pomisli da se nisu deve zahuktale, već da se ljudi iz nekoga njemu nepoznatoga razloga tako žure.

Padne mu na pamet da su možda pošli krivim putem, pa da sada, nadoknađujući izgubljeno vrijeme, tjeraju od straha da ih ne grde starija gospoda što su stigli prekasno. Ali malo kasnije razabere da to ne može biti, jer bi se gospodin Rawlison više razljutio zbog nepotrebnog Nellina umora. Što to znači dakle i zašto ne slušaju njegove zapovijedi? U dječakovu se srcu poče skupljati gnjev i bojazan za Nellu.

- Stoj! - krikne iz sve snage okrenuvši se prema Gebhru.

- Ouskout! (šuti) - urlikne mjesto odgovora Sudanac.

I jurili su dalje.

Noć pada u Egiptu oko šest sati pa se večernje rumenilo brzo ugasilo a nakon nekog vremena uspne se na nebo veliki mjesec crven od odraza zapadnog rumenila i rasvijetli pustinju blagim svjetlom.

U tišini se čulo samo zadihano sapanje devâ i muklo, brzo udaranje njihovih nogu po pijesku, a kadšto udaranje štapova. Nella bijaše već tako umorna da ju je Stasio morao pridržavati na sedlu. Svaki je trenutak zapitkivala, hoće li uskoro stići i jamačno ju je samo krijepila nada da će doskora ugledati oca. No uzalud se oboje ogledavahu naokolo. Prošao je sat, pa drugi: ni šatora ni ognjišta nije bilo nigdje na vidiku.

Tada se nakostriješe vlasi na Stasiovoj glavi, jer razabra da su ih oteli...

VI.

A gospoda Rawlison i Tarkowski doista očekivahu djecu, ali ne među pješčanim brežuljcima Vadi-Rajana kamo nisu ni trebali putovati, već na posve drugoj strani, u gradu El-Fahenu, pokraj kanala istoga imena, gdje su pregledavali radove dovršene potkraj godine. Udaljenost između El-Fahena i Medineta iznosi u ravnoj crti oko četrdeset pet kilometara. A budući da nema neposredne veze a treba putovati preko El-Vaste, što gotovo podvostručava put, zato je gospodin Rawlison, pregledavajući željeznički vodič, ovako proračunavao:

- Kamis je prekjučer navečer krenuo - govorio je Tarkowskome - i stigao u El-Wastu na vlak koji polazi iz Kaira: u Medinetu je, dakle, bio jutros. Djeca su se spremila na put za jedan sat. Krenuvši oko podneva morali bi čekati na noćni vlak koji ide uzduž Nila, a budući da nisam dopustio da Nella putuje noću, krenut će danas jutrom i stići će ovamo čim zađe sunce.

- Da! - reče gospodin Tarkowski. - Kamis mora malko otpočinuti, a Stasio uvijek koješta kombinira, no kad se radi o Nelli, možemo se u nj pouzdati. Uostalom, ja sam poslao i kartu da se ne krene noću na put.

- Valjan je on dječak i potpuno se pouzdajem u njega - odgovori gospodin Rawlison.

- Doduše, moram priznati da se i ja pouzdajem. Stasio uza sve svoje različite mane ima valjan značaj i nikada ne laže jer je odvažan, a samo kukavice lažu. Ne može se reći da mu nedostaje energije, a ako s vremenom stekne mirno rasuđivanje, mislim da će znati sebi pomoći u svijetu.

- Zacijelo. A što se tiče rasuđivanja, jesi li ti bio drukčiji u njegovim godinama?

- Moram priznati da nisam - odgovori smijući se gospodin Tarkowski - ali možda nisam bio tako pun pouzdanja u sebe kao on.

- To će već proći. Međutim, budi sretan što imaš takvog dječaka.

- A ti što imaš tako slatko i milo stvorenje kao što je Nella.

- Neka je Bog blagoslovi! - odgovori ganuto gospodin Rawlison.

Dva prijatelja stisnuše ruke jedan drugome, a zatim sjedoše pregledavati nacrte i proračune radova. U tom im je poslu prošlo vrijeme do večeri.

Oko šest sati, kad je već pala noć, dođoše na postaju i idući po peronu nastaviše razgovor o djeci.

- Krasno je vrijeme ali je hladno - oglasi se gospodin Rawlison. - Je li Nella ponijela toplo odijelo?

- Stasio će se već toga sjetiti, a i Dinah također.

- Ipak mi je žao što nismo sami pošli u Medinet, umjesto što smo poslali po njih.

- Sjeti se da sam baš to savjetovao.

- Znam, i da ne moramo odavde putovati dalje na jug, ja bih bio pristao. No izračunao sam da bi nam put oduzeo mnogo vremena pa bismo kraće vrijeme bili s djecom. Uostalom, moram ti priznati da me Kamis nagovorio da ih ovamo prebacimo. Izjavio mi je da jako čezne za njima i da bi bio sretan kad bih ga poslao po njih dvoje. Ne čudim se što im se priljubio...

Daljnji im razgovor prekinuše signali najavljujući da se približuje vlak. Nakon kratkog se vremena pojaviše vatrene oči lokomotive, a u isti čas se začuje zadihana sapa i zvižduk.

Niz rasvijetljenih vagona prođe uzduž perona, zadršće i stane.

- Nisam ih vidio ni na jednom prozoru - reče gospodin Rawlison.

- Možda sjede unutra i zacijelo će odmah izići. Putnici počeše izlaziti, ali ponajviše Arapi, jer El-Fahen nema, osim lijepih palminih i bagremovih gajeva, ništa što bi bilo vrijedno vidjeti. Djeca nisu doputovala.

- Kamis ili nije stigao na vlak u El-Wasti - oglasi se prizvukom zlovolje gospodin Tarkowski - ili je nakon noćnoga puta zaspao pa će doći tek sutra.

- Može biti - odgovori nemirom gospodin Rawlison - ali moguće je da je jedno od njih oboljelo.

- U tom bi slučaju Stasio brzojavio.

- Tko zna, možda ćemo u hotelu naći brzojav.

- Hajdemo!

Ali u hotelu nije čekao na njih nikakav glas. Gospodin se Rawlison sve više uznemirivao.

- Znaš što se još moglo dogoditi? - reče gospodin Tarkowski. - Ako je Kamis vrijeme prespavao, nije to priznao djeci pa je tek danas došao k njima i rekao im da tek sutra krenu na put. Pred nama će se izgovarati da nije razumio naše odredbe. No na svaki ću način brzojaviti Stasiju.

- A ja fajumskom mudiru.

I začas budu dvije brzojavke odaslane. Nije, doduše, još bilo razloga da se čovjek uznemiruje, ali su ipak inženjeri loše proveli noć očekujući odgovor i rano ih je jutro zateklo već na nogama.

Odgovor je mudirov došao tek oko deset sati i glasio ovako:

"Ispitao na postaji. Djeca otputovala jučer u Gharak-el-Sultani."

Lako je pogoditi kakvo je zaprepaštenje i gnjev obuzeo oba oca na tu nenadanu vijest. Neko su vrijeme gledali jedan u drugoga kao da ne razumiju riječi brzojavke, a zatim gospodin Tarkowski, kako je bio nagao čovjek, udari šakom po stolu i reče:

- To je Stasiova ideja, ali ja ću ga odučiti od takvih iznenađenja.

- Nisam to očekivao od njega - odgovori Nellin otac.

Ali začas zapita:

- No, a što je s Kamisom?

- Ili ih nije zatekao pa ne zna što bi ili je otputovao s njima.

- I ja tako mislim.

Nakon jednog sata krenuše u Medinet. U šatorima saznadoše da nema ni vodiča devâ, a na postaji im potvrdiše da je Kamis otputovao s djecom u El-Gharak. Stvar je bivala sve nejasnija i mogla se razbistriti tek u El-Gharaku.

Tek se na postaji počela otkrivati grozna istina. Glavar postaje, onaj pospani Egipćanin s tamnim naočalima i crvenim fesom, ispripovjedi im da je vidio dječaka od oko četrnaest godina i osmogodišnju djevojčicu sa starom crnkinjom kako su odjahali u pustinju. Ne sjeća se je li devâ bilo svega osam li devet, ali je primijetio da je jedna bila natovarena kao za vrlo dalek put, a dva su beduina također imala velike tovare uz sedla - a sjeća se još da mu je jedan od vodiča devâ, neki Sudanac, dok je gledao karavanu, rekao da su to djeca Engleza koji su malo prije otputovali u Vadi-Rajan.

- Jesu li se ti Englezi vratili? - zapita gospodin Tarkowski.

- Jesu. Još su se jučer vratili s dva ubijena vuka - odgovori glavar - i začudio sam se što se ne vraćaju s djecom. Ali ja nisam pitao za razlog jer to nije moja briga.

Rekavši to, pođe na svoje mjesto.

Dok je to slušao lice gospodina Rawlisona postalo je bijelo kao papir. Gledajući zalutalim pogledom u prijatelja, skine šešir, digne ruke na oznojeno čelo i zaljulja se kao da će pasti:

- Rawlisone, budi muškarac! - klikne gospodin Tarkowski. - Oteli su nam djecu. Treba ih spasiti.

- Nella! Nella! - ponavljaše nesretni Englez.

- Nella i Stasio! Stasio nije kriv. Domamiše ih oboje podmuklo ovamo i ugrabiše. Tko bi znao zašto. Možda radi otkupnine. Kamis je bez sumnje u zavjeri. I Idris i Gebhr također.

Sjetio se što je kazivala Fatima, da oba Sudanca pripadaju plemenu Dangalâ, iz kojeg potječe i Mahdi, a da je iz istoga plemena i Kadigi, Kamisov otac. Sjetivši se toga, zamre mu na časak srce u prsima jer je shvatio da su djeca možda ugrabljena ne zbog otkupnine već poradi zamjene za Smainovu obitelj.

Ali što će učiniti od njih suplemenici kobnoga proroka? Ne mogu se sakriti u pustinji ili gdjegod nad obalom Nila, jer bi u pustinji svi poumirali od gladi i žeđe, a nad Nilom bi ih bez sumnje uhvatili. Jedino mogu dakle poći s djecom čak do Mahdija.

I ta misao ispuni gospodina Tarkowskoga zaprepaštenjem, ali energični bivši vojnik brzo dođe k sebi i poče mišlju prebirati sve što se dogodilo, a u isti je čas tražio načina za spas.

- Fatima - razmišljao je - nije imala razloga da se osvećuje ni nama ni našoj djeci, pa ako su ugrabljena, učinjeno je to jamačno zato da ih mogu izručiti Smainu. Nikako im dakle ne prijeti smrt. I to je još sreća u nesreći, no zato ih čeka strašan put koji će možda biti za njih poguban.

I odmah priopći te misli prijatelju pa doda:

- Idris i Gebhr, kako su divlji i glupi, misle da su mahdijevci već blizu, a Kartum je međutim, dokle je Mahdi dopro, dvije tisuće kilometara daleko odavde. Taj put moraju prevaliti uz Nil i ne smiju se udaljivati od rijeke jer će inače popadati i deve i ljudi od žeđe. Pođi odmah u Kairo i zatraži od kediva da se odašalju brzojavi na sve vojničke posade i da se odašalje potjera lijevo i desno uz rijeku. Obećaj šeicima, koji se nalaze uz obalu, veliku nagradu ako uhvate bjegunce. Po selima neka zaustave svakoga tko se približi po vodu. Na taj način moraju Idris i Gebhr pasti u ruke vlasti, a mi ćemo doći do svoje djece.

Gospodin je Rawlison već postao hladnokrvan.

- Putujem - reče. - Hulje su zaboravile da je Wolseleyeva engleska vojska, koja hrli u pomoć Gordonu, već na putu i da će im presjeći put do Mahdija. Neće umaći. Ne mogu umaći! Ovaj čas šaljem brzojavku našem ministru, a onda smjesta putujem. Što kaniš ti?

- Brzojavit ću da mi daju dopust i ne čekajući odgovora krećem za njihovim tragom Nilom u Nubiju i pratit ću potjeru.

- Dakle moramo se sastati, jer ću i ja učiniti to isto iz Kaira.

- Dobro, a sada na posao!

VII.

U to su vrijeme deve jurile kao vihor po pijesku sjajnom od mjesečine. Spustila se duboka noć. Mjesec, s početka velik kao točka i crven, proplijedi i digne se visoko. Udaljeni pustinjski brežuljci pokriše se srebrnom parom kao od muslina koja se, ne zastirući ih, prometnula kao u neke svijetle vizije. Pokadšto bi iza litica, razasutih tu i tamo, dopirao žalobni lavež šakala.

Opet prođe jedan sat. Stasio obuhvati rukom Nellu i držaše je nastojeći usto ublažiti neugodno truskanje mahnitoga jurenja. Djevojčica je sve češće zapitkivala, zašto tako hrle i zašto se ne vide ni šatori ni tatice. Stasio napokon odluči reći joj istinu koju je ionako prije ili kasnije morala saznati.

- Nella - reče - svuci rukavicu i spusti je neopazice na zemlju.

- Zašto, Stasio?

A on je stisne uza se i odgovori joj nekim za nj neobičnim ganućem:

- Učini što ti kazujem!

Nella se jednom rukom držala za Stasija i bojala se pustiti ga, ali je sada pomogla sebi na taj način što je počela zubima svlačiti rukavicu - sa svakoga prsta posebno - a napokon je, skinuvši je posve, spusti na zemlju.

- Nakon nekog vremena bacit ćeš i drugu! - oglasi se Stasio ponovo. - Ja sam svoje bacio, ali tvoje će se lakše vidjeti jer su svijetle.

I videći da ga djevojčica gleda upitnim pogledom, rekao je dalje:

- Nemoj se uplašiti, Nella!... Ali vidiš... možda uopće nećemo sresti ni tvog ni mog oca... i da su nas ovi gadni ljudi ugrabili. Ali ne boj se... jer ako je tako, poći će za nama potjera. Stići će i jamačno će nas izbaviti. Zato sam ti rekao da baciš rukavice, kako bi nam potjera ušla u trag. Mi međutim, ne možemo ništa drugo učiniti, ali ću ja već poslije nešto smisliti... Zacijelo ću nešto smisliti, samo se ne boj i pouzdaj se u mene...

Ali, Nella, saznavši da neće vidjeti taticu i da hrle nekamo daleko u pustinju, poče drhtati od straha i plakati stišćući se uz Stasija i jecajući ispitivati, zašto su ih ugrabili i kamo ih vode. On ju je tješio kako je znao i to baš gotovo istim riječima kojima je njegov otac tješio gospodina Rawlisona. Kazivao je da će i roditelji sami poći za njima u potjeru i da će obavijestiti sve posade uzduž Nila. Napokon je uvjeri da je on neće nikada ostaviti, dogodilo se što mu drago i da će je uvijek braniti.

Ali tuga i čežnja za ocem bijahu veće od samoga straha, pa djevojčica dugo nije prestajala s plačem - i tako su jurili, oboje duboko nesretni, usred jasne noći, po blijedom pustinjskom pijesku.

Stasiju se ipak stezalo srce ne samo od tuge i bojazni, već i od stida. Onome što se dogodilo, nije doduše on bio kriv ali se zato sjetio svoje hvalisavosti koju je otac tako često korio. Prije bijaše uvjeren da nema položaja u kojem on ne bi znao sebi pomoći; smatrao se nepobjedivim junakom i spremnim izazvati cijeli svijet. A evo sada je shvatio da je samo malen dječak, s kojim svatko može učiniti što mu se prohtije - i da evo sada juri protiv svoje volje na devi, a to samo zato što tu devu straga tjera poludivlji Sudanac. To ga je jako tištilo, a nije vidio nikakvog načina kako se tomu oprijeti. Morao je sâm sebi priznati da se naprosto boji i ovih ljudi i ove pustinje, i onoga što se još može dogoditi njemu i Nelli.

No ipak je obećavao iskreno, ne samo njoj, već i sebi da će bdjeti nad njom i da će je braniti pa makar to bilo i uz žrtvu vlastitoga života.

Nella, umorna od plača i mahnite trke koja je već šest sati trajala, poče napokon drijemati, a na trenutke se i potpuno predala snu. Stasio, znajući da se čovjek može na mjestu ubiti ako opadne s deve, koja uzagrepce juri, priveže je uza se uzicom što ju je našao na sedlu. Ali nakon nekog mu se vremena pričinilo da trk devâ pomalo malakše, mada su sada jurile preko glatkoga i mekoga pijeska. U daljini su se vidjeli sablasni brežuljci, a po ravnici se počele javljati na pustinji uobičajene noćne prikaze. Mjesec je na nebu sjao sve bljeđe, a pred njima se, međutim, javljahu čudni ružičasti oblaci nisko puzeći, potpuno prozračni, satkani samo od mjesečine. Stvarali su se - ne zna se zašto - i pomicali se naprijed kao da ih goni laki vjetar. Stasio vidje kako su burnusi beduinâ i deve poprimile odjednom ružičasti sjaj kad su ušli u taj rasvijetljeni raj, a zatim obuhvati cijelu karavanu nježni ružičasti sijev. Oblaci su kadšto poprimali plavkastu boju i tako je to bilo sve do brežuljka.

Uz brežuljak se brzina devâ većma usporila. Sada su se vidjele naokolo stijene kako strše iz pješčanih gomila ili su bile porazbacane po pijesku u divljem neredu. Tlo postajaše kamenito. Prevališe nekoliko udubina posutih kamenjem i nalik na isušena riječna korita. Na trenutke bi im zagrađivale put provalije koje su morali obilaziti. Životinje počeše

oprezno koračati, prebirati nogama kao da plešu posred suhih i tvrdih žbunova jerihonskih ruža. Njima bijahu obilno pokriti pješčani brežuljci i litice. Pokadšto bi se spotakla koja deva i vidjelo se da je bilo vrijeme da im se dade odmor.

Beduini se zaustaviše u dubokom klancu i sišavši sa sedla latiše se razvezivanja tereta. Idris i Gebhr povedoše se za njihovim primjerom. Počeše pokrivati deve, popuštati zaprege, skidati zalihe hrane i tražiti ravni kamen za ognjište. Drva ni suhoga gnoja, što ga upotrebljavaju Arapi, nije bilo pri ruci, ali Kamis, Kadigijev sin, natrga jerihonskih ruža i složi veliku hrpu pa je potpali. Neko vrijeme, dok su Sudanci bili zabavljeni devama, nađoše se nasamo Stasio, Nella i dadilja, stara Dinah. No Dinah je bila više preneražena nego djeca i nije mogla izgovoriti ni riječi. Samo zamota Nellu u topli pled, i sjednuvši uz nju na zemlju, uze jecajući cjelivati njene ručice. Stasio zapita odmah Kamisa što to sve znači i što se dogodilo, ali on smijući se samo mu pokaže svoje bijele zube i ode dalje tražiti jerihonske ruže. Idris, kad ga je isto to zapitao, odgovori kratko: "Vidjet ćeš" - i zaprijeti mu se prstom. Kad je napokon usplamtjela vatra, koja se više žarila negoli gorjela, okružiše je svi osim Gebhra, koji se zadržao još uz deve, i uzeše jesti kukuruznu lepinju, sušeno ovnujsko i kozje meso. Djeca, izgladnjela dugim putem, jela su također, premda su se Nelli u isti čas lijepile oči od pospanosti. Međutim u mutnom se svjetlu vatre pojavi tamnokožni Gebhr i sijevajući očima digne uvis dvije male svijetle rukavice i zapita:

- Čije je ovo?

- Moje - odgovori snenim i umornim glasom Nella.

- Tvoje, mala zmijo? - sikne kroza stisnute zube Sudanac. - Označuješ put da tvoj otac zna, kojim bi se putem imao dati za nama u potjeru?

I govoreći to udari je korbačem, strašnim arapskim bičem koji presijeca i devinu kožu. Nella, iako je bila umotana u debeli pled, cikne od boli i od straha, ali Gebhr ne dospije drugi put je udariti, jer je u taj čas skočio Stasio kao divlja mačka, udario ga glavom u prsa i onda ga zgrabio za grlo.

To se tako neočekivano dogodilo da je Sudanac pao nauznak, a Stasio na njega i obojica se počela prevrtati po pijesku. Dječak je bio za svoje godine neobično jak, no ipak je Gebhr bio brzo s njime gotov. Najprije otrgne njegove ruke od svoga grla, a onda ga okrene licem prema zemlji i pritisnuvši mu pešću vrat uza zemlju, poče korbačem šibati njegova leđa.

Vrisak i Nelline suze, koja je, hvatajući divljaka za ruke molila da Stasiju oprosti, ne bi ništa pomogle da nije Idris neočekivano došao u pomoć dječaku. Bio je od Gebhra stariji, mnogo jači i od početka bijega iz Gharak-el-Sultanija svi su slušali njegove zapovijedi. On istrgne korbač iz ruku bratovih i bacivši ga daleko, vikne:

- Nosi se, glupane!

- Na mrtvo ću ime isprebijati ovog škorpiona! - odgovori Gebhr škripeći zubima.

Ali ga nato uhvati Idris za ogrtač na prsima i pogledavši ga u oči, poče govoriti prijetećim, premda tihim glasom:

- Plemenita je Fatima zabranila, da se djeci nanosi ikakva nepravda jer su se oni zauzeli za nju...

- Išibat ću ga! - ponovi Gebhr.

- A ja ti velim da nećeš ni na jedno od njih dignuti korbač. Ako to učiniš, odbrojat ću ti za svaki udarac deset korbačem.

I poče drmati njime kao palminom granom, a onda doda još ovo:

- Ova su djeca vlasništvo Smainovo, pa ako koje od njih ne prispije živo, sâm će te Mahdi, nek mu Bog produži dane u beskonačnost, dati objesiti. Razumiješ li glupane?

Mahdijevo je ime proizvodilo na sve njegove sljedbenike tako velik dojam, da je Gebhr odmah spustio glavu i uzeo u strahu ponavljati:

- Allah akbar!... Allah akbar!

Stasio se klonuo i pretučen digne, ali je osjećao da bi njegov otac, kad bi ga u taj čas mogao vidjeti i čuti, bio na nj ponosan jer, ne samo što je bez promišljanja skočio u Nellinu obranu, već i sada, iako su ga pekli udarci korbača kao vatra, nije mislio na svoju bol već je naprotiv počeo tješiti djevojčicu i ispitivati je jesu li je zaboljeli udarci.

A zatim reče:

- Što sam dobio, dobio sam ali više te neće napasti. Ah, da sam imao kakvo oružje.

Mala ga djevojčica obujmi rukama oko vrata i vlažeći mu suzama obraze uze ga uvjeravati da je nije jako boljelo i da ne plače od boli, već samo od tuge zbog njega. No Stasio primakne usta njenom uhu i reče šapćući:

- Nella, ne zato što me istukao, već zato što je tebe udario, kunem se da mu neću oprostiti.

Tako se svršio ovaj događaj. Poslije nekog vremena rasprostriješe već izmireni Gebhr i Idris ogrtače po zemlji i legoše na njih, a Kamis se doskora povede za njihovim primjerom. Beduini prosuše devama durre, a zatim uzjahaše na dvije slobodne deve, i otiđoše prema Nilu. Nella nasloni glavicu na koljena stare Dinah i usne. Vatra se ugasila i doskora se čulo samo drobljenje durre među devinim zubima. Na nebu se uspeše mali oblačići, koji su na trenutke skrivali Mjesec, ali noć bijaše svijetla. Iza stijena se čulo neprestano tužno cviljenje šakalâ.

Nakon dva sata povratiše se beduini s devama koje su nosile kožnate vreće pune vode. Potaknuvši oganj, sjedoše i oni na pijesak i latiše se jela. Njihov dolazak probudi Stasija koji je prije bio zadrijemao, a probudi i dva Sudanca i Kamisa, Kadigijeva sina. Tada se uz ognjište poveo ovaj razgovor:

- Možemo li krenuti? - zapita Idris.

- Ne, jer se moramo odmoriti i mi i naše deve.

- Nije li vas netko vidio?

- Nitko. Došli smo do rijeke između dva sela. Samo su izdaleka zalajali psi.

- Po vodu će trebati uvijek ići oko ponoći i grabiti je na pustim mjestima. Samo da prođemo prvi challal (katarakt), dalje su već sela rjeđa i sklonija proroku. Za nama će zacijelo poći potjera.

Nato se Kamis okrene s leđima uvis i poduprijevši rukama lice reče:

- Mehendije će najprije čekati djecu u El-Fahenu cijelu noć i do sljedećeg vlaka, onda će poći u Fajum, a odande u Gharak. Tamo će tek razabrati što se dogodilo i onda se moraju vratiti u Medinet poslati riječi koje lete po bakrenoj žici u gradove nad Nilom i odaslati jahače na devama koji će za nama poći u potjeru. Sve će to potrajati barem tri dana. Prije toga ne trebamo mučiti deve i možemo mirno *piti* dim iz naših čibuka.

Rekavši to izvuče iz vatre gorući prutić jerihonske ruže i zapali njime lulu, a Idris poče od zadovoljstva mljaskati prema arapskom običaju.

- Dobro si to udesio, Kadigijev sine - reče - ali se moramo poslužiti vremenom i otputovati za tri dana i tri noći što dalje prema jugu. Tek ću onda mirnije odahnuti kad prive-

demo pustinju između Nila i Kharge (velika oaza zapadno od Nila). Dao Bog da deve izdrže!

- Izdržat će - oglasi se jedan beduin.

- A govore ljudi - dometne Kamis - da se vojska Mahdijeva, Bog je poživio, približuje i Assuanu.

Tada Stasio, koji nije ni jedne riječi od toga razgovora prečuo, a zapamtio je i ono što je prije toga govorio Idris Gebhru, ustane i reče:

- Mahdijeva je vojska pred Kartumom.

- La! La! (ne, ne) - zaniječe Kamis.

- Ne slušajte njegove riječi - odgovori Stasio - jer on nema samo tamnu kožu, već mu je i mozak takav. U Kartum ćete, makar svaka tri dana kupovali nove deve i jurili kao danas, stići za mjesec dana. A ne znate još ni to, neće li vam presjeći put vojska i to ne egipatska, već engleska...

Te riječi izazvaše jak dojam pa Stasio, videći to, nastavi:

- Prije nego što stignete između Nila i velike oaze, svi će pustinjski putovi biti zakrčeni nizom vojničkih straža. Ha! Riječi po bakrenoj žici trče brže od deva. Kako ćete se provući?

- Široka je pustinja - odgovori jedan beduin.

- Ali vi se morate držati Nila.

- Možemo prijeći na drugu stranu i dok nas budu tražili s ove strane, bit ćemo s one.

- Riječi koje lete po bakrenoj žici doći će u gradove i sela s obje strane rijeke.

- Mahdi će nam poslati meleka (anđela) koji će položiti prste na oči Englezima i Turcima (Egipćanima), a nas će zastrti krilima.

- Idrise - reče Stasio - ne obraćam se Kamisu, čija je glava kao prazna tikva, ni Gebhru, koji je podmukli šakal, već tebi. Znam već da hoćete odvesti nas Mahdiju i izručiti nas Smainu. Ali, ako to radite zbog novca, onda znaj da je otac ove male *bint* (djevojčice) bogatiji od svih Sudanaca što ih god ima.

- Pa što onda? - prekine ga Idris.

- Što onda? Vratite se dobre volje; veliki mehendija neće žaliti novaca, a ni moj otac.

- Ili će nas predati vladi koja će nas dati objesiti.

- Neće, Idrise. Svakako ćete visjeti, ali samo onda ako vas stignu u bijegu. A do toga će pouzdano doći. No ako se sami vratite, neće vas nikakva kazna stići, a osim toga obogatiti ćete se za čitav život. Ti znaš da bijelci iz Europe uvijek drže riječ. Dajem ti dakle riječ u ime oba mehendije da će biti ovako kako kažem.

I Stasio doista bijaše siguran da će njegov otac i gospodin Rawlison sto puta radije održati obećanje što ga je on sada dao, negoli ih izvrgavati oboje, a osobito Nellu, strašnom putu i još strašnijem životu među divljim i bijesnim Mahdijevim hordama.

I zakucalo mu je srce očekujući odgovor Idrisa, koji se zadubio u misli pa iza duge stanke reče:

- Veliš da će nam otac male bint i tvoj dati mnogo novca?

- Tako je.

A hoće li nam sav njihov novac moći otvoriti rajska vrata koja će otvoriti jedan Mahdijev blagoslov?

- Bismillah! - viknuše nato oba beduina u jedan glas s Kamisom i Gebhrom.

Stasio izgubi odmah svaku nadu jer je znao, premda su ljudi na Istoku lakomi i potkupljivi, ipak, kad pravi musliman promatra koju stvar s vjerskog stajališta, onda nema na svijetu blaga koje bi ga dovelo u kušnju.

Idris pak, ponukan poklikom, nastavi - i jamačno ne više zato da odgovori Stasiju, već s namjerom da stekne još veće priznanje i pohvalu drugova - reče:

- Mi smo sretni da pripadamo onome plemenu koje je rodilo svetoga proroka, ali plemenita Fatima i njezina djeca njegov su rod i veliki ih Mahdi ljubi. Kad damo dakle tebe i malu bint njemu, on će vas zamijeniti za Fatimu i njene sinove, a nas će blagosloviti. Znaj da i ona voda, kojom se on svako jutro prema propisima Kur'ana umiva, liječi bolesti i briše grijehe, a što vrijedi tek njegov blagoslov!

- Bismillah! - ponoviše Sudanci i beduini.

Ali Stasio, hvatajući se posljednje slamke spasa, reče:

- Uzmite mene, a beduini nek se vrate s malom bint. Za samoga mene dat će Fatimu i njene sinove.

- Još će sigurnije dati za vas dvoje. Nato se dječak obrati opet Kamisu: - Tvoj će otac odgovarati za tvoja nedjela.

- Moj je otac već u pustinji, na putu k proroku... - odvrati Kamis.

- Uhvatit će ga i objesiti.

Idrisu se učini zgodnim u taj čas ohrabriti svoje drugove:

- Oni jastrebovi - reče - koji će iskljuvati meso s naših kostiju, možda se još ne izlegoše. Znamo što nam prijeti, ali mi nismo djeca i odavna poznajemo pustinju. Ovi ljudi (i pokaže na beduine) bili su mnogo puta u Berberiji i znadu za takve putove kojima prolaze samo gazele. Tamo nas nitko neće naći i nitko nas neće progoniti. Moramo, doduše, skretati po vodu do Bahr-el-Jussefa, a kasnije do Nila, ali to ćemo činiti noću. Zar mislite, možda, da nad rijekom nema Mahdijevih prijatelja? A ja ti velim da ih ima, što dalje na jug, to više, da se late mača u obrani prave vjere. Oni će nam sami dopremati vode, jela, devâ - i zavest će potjeru. Doista, mi znamo da je do Mahdija još dalek put, ali i to znamo da će nas svaki dan približiti ovčjoj koži, na koju kleca sveti prorok na molitvu.

- Bismillah! - kliknuše drugovi po treći put.

I vidjelo se da je ugled Idrisov među njima znatno porastao. Stasio razabra da je sve izgubljeno, pa da barem Nellu sačuva od srdžbe Sudanaca, reče:

- Nakon šest sati dosadašnje vožnje mala je gospođica ostala jedva živa. Kako možete misliti da će izdržati toliki put? A ako umre, umrijet ću i ja, s kime ćete onda doći pred Mahdija?

Sada Idris nije našao odgovora. Opazivši to, Stasio nastavi:

- Fatima i njezina djeca moraju vašu glupost platiti životom?

No Sudanac se već bio sabrao, pa odgovori:

- Vidio sam kako si zgrabio Gebhra za grlo. Alaha mi, ti si lavlje štene i nećeš umrijeti, a ona...

I pogleda u glavicu Nellu, koja je spavala naslonjena na koljena stare Dinah, pa dovrši nekim čudno blagim glasom:

- Njoj ćemo saviti gnijezdo na devinoj grbi kao ptičici da ne osjeti nikakva umora i da uzmogne putem spavati ovako mirno kako spava sada.

Rekavši to, priđe devi i skupa s beduinima poče sterati na leđima najboljega dromedara sjedalo za djevojčicu. Mnogo su kod toga posla govorili, malo se prepirali, ali napokon

su načinili s pomoću užeta i pokrivača i bambusovih štapova nešto kao duboku, nepomičnu košaru u kojoj je Nella mogla sjediti ili ležati a iz koje nije mogla ispasti. Iznad toga sjedala, tako prostranog da se i Dinah mogla na njemu smjestit, razapeše platneni krov.

- Eto vidiš - reče Idris Stasiju - ni prepeličja se jaja ne bi razbila na ovim pokrovcima. Stara će žena putovati s gospođicom i služiti je danju i noću... Ti ćeš sjesti sa mnom ali, ako hoćeš, možeš jahati i uz nju i paziti na nju.

Stasio se obradova što je postigao barem toliko. Razmišljajući o položaju, uvjerio se da će ih po svoj prilici uhvatiti još prije nego što stignu do prvog katarakta i ta ga misao ohrabri. Međutim, prije svega bio je pospan pa odluči jakim se užetom svezati uza sedlo, a budući da neće morati držati Nellu, spavat će nekoliko sati.

Noć je bivala sve bljeđa i šakali prestadoše zavijati po klancima. Karavana je trebala odmah krenuti, ali Sudanci, videći zoru, pođoše iza stijene udaljene nekoliko koraka i tu prema propisima Kur'ana počeše jutarnje umivanje, služeći se pijeskom mjesto vode koju su odlučili čuvati. Zatim se začuju njihovi glasovi govoreći "soubhg", ili prvu jutarnju molitvu. Sred duboke su se tišine izrazito čule njihove riječi: U ime milosrdnoga i milostivoga Boga hvala budi Gospodu, vladaru svijeta, milosrdnim i milostivim na dan suda. Tebe poštujemo i priznajemo. Tebe molimo za pomoć. Povedi nas putem onih kojima ne odričeš dobročinstva i milosti, a ne stazama grešnikâ koji navukoše na sebe tvoj gnjev i koji lutaju. Amen."

VIII.

Noć je blijeda. Već htjedoše uzjahati deve, kad odjednom ugledaše pustinjskog vuka kako podvita repa protrča klancem sto koraka od karavane i dokopavši se suprotne visoravni potrča sve u strahu, kao da bježi pred nekim neprijateljem. U egipatskim pustinjama nema zvijeri koje bi se vuci bojali, pa je zato ovaj prizor jako uznemirio Arape. Što bi to moglo biti? Zar već dolazi potjera? Jedan se beduin uspne brzo na stijenu, ali tek što je virnuo, spusti se još brže:

- Proroka mi! - vikne smeten i preplašen - to mora da juri prema nama lav i već je na domaku!

Uto se iza pećinâ oglasi u basu: "vau", a Stasio i Nella kliknuše u jedan glas:

- Sabà! Sabà!

Budući da to arapski znači lav, beduini se još većma prestrašiše ali Kamis se nasmije i reče:

- Poznajem toga lava.

Rekavši to, zazviždi otegnuto i u taj čas dohrili golemi pas među deve. Ugledavši djecu, skoči k njima, prevali od radosti Nellu koja mu je ispružila ruke, uspne se na Stasija, a zatim cvileći i lajući optrči ih oboje nekoliko puta, ponovo prevali Nellu, opet se uspne na Stasija, a napokon legavši do njihovih nogu poče dahtati.

Bokovi mu upadoše, s isplaženog mu jezika padahu čitave krpe pjene, a ipak je mahao repom i dizao oči pune ljubavi prema Nelli, kao da joj je mislio reći: "Tvoj mi je otac zapovjedio da te čuvam, pa sam evo dotrčao!"

Djeca sjedoše uz njega s jedne i druge strane i počeše ga milovati. Dvojica beduina, koji još nikada ne vidješe slično biće, gledahu ga začuđeno ponavljajući: "Alah! O kelb kebir!" (Zaboga, velikog li psa!) - a on ležaše neko vrijeme mirno, a onda ipak digne glavu, udahne zraka u svoj crni, golemoj gljivi sličan nos, ponjuši u zraku i skoči k ugaslom žarištu uz koje su ležali ogrisci jela.

U taj čas počeše hrskati kozje i ovnujske kosti i krhati se kao slamke pod njegovim čvrstim zubima. Iza osam ljudi, brojeći ovamo staru Dinah i Nellu, ostalo je dosta, dapače i za ovakvoga "kelb kebira".

Ali Sudanci se zabrinuše zbog njegova dolaska, i ona dva vodiča devâ, pozvaše Kamisa na stranu, počeše s njime razgovarati uzbuđeno, upravo ogorčeno:

- Iblis (pakao) je doveo ovamo toga psa! - klikne Gebhr - i kako je pogodio ovamo za djecom kad su se u Gharak dovezla željeznicom?

- Jamačno po tragu za devama - odvrati Kamis.

- Zlo je to. Svatko tko ga s nama ugleda, zapamtit će našu karavanu i pokazat će put kojim smo pošli. Svakako ga se treba riješiti.

- A kako? - zapita Kamis.

- Imamo pušku. Uzmi je i opali mu u glavu.

- Imamo pušku ali ja ne umijem iz nje pucati. Jedino ako vi umijete?...

Kamis bi možda za nuždu pogodio jer je Stasio nekoliko puta pred njima otvarao i zatvarao pušku, ali mu je bilo žao psa kojega je zavolio baveći se njime još prije dolaska djece u Medinet. A pri tome je pouzdano znao da ona dva Sudanca nemaju ni pojma kako se barata oružjem najnovijega modela pa da neće moći ništa uraditi.

- Ako vi ne umijete - reče s lukavim osmijehom - onda bi psa mogao ustrijeliti samo ovaj mali *nouzrani* (kršćanin), ali ova puška može opaliti nekoliko puta uzastopce, pa ne bih savjetovao da mu je damo u ruke.

- Sačuvaj Bože! - odgovori Idris - postrijeljao bi nas kao prepelice.

- Imamo noževe - primijeti Gebhr.

- Pokušaj, ali zapamti da imaš i grlo koje će ti razderati pas prije nego ga zakolješ.

- Što ćemo dakle?

A Kamis slegne ramenima.

- Zašto hoćete ubiti psa? Pa sve da ga onda zaspete pijeskom, iskopat će ga hijena, potjera će naći njegove kosti i znat će da nismo prebrodili Nil, već da smo bježali s ove strane. Nek ide s nama! Kad budu beduini polazili po vodu, a mi ostali budemo skriveni u kakvoj jaruzi, možete biti sigurni da će pas ostati uz djecu. Allah!

- Bolje da je sada stigao, jer bi inače vodio potjeru našim tragom sve do Berberije. Hraniti ga ne treba, jer ponestane li mu naših otpadaka, neće mu biti težak posao s hijenom ili sa šakalom. Pustite ga u miru, kažem vam, pa ne gubimo vrijeme brbljanjem!

- Možda imaš pravo - reče Idris.

- Ako imam pravo, dat ću mu i vode da ne trči k Nilu i da se ne pojavljuje po selima.

Tako je bila riješena Sabina sudbina koji je, odmorivši se malo i najevši se kako valja, polaptao u trenutak zdjelu vode i s novom snagom pošao za karavanom.

Uspeše se sada na visoku ravan na kojoj je vjetar nabrao pijesak i s koje se na obje strane razabiralo golemo pustinjsko prostranstvo. Nebo je poprimilo boju biserne školjke. Laki oblačići, skupljeni na istoku, prelijevahu se kao opali, a onda se odjednom preliše zlatom. Sinula je jedna zraka, pa druga - i sunce, kao obično u južnim zemljama, gdje gotovo

nema sutona i zore, nije izašlo već planulo iz oblaka kao vatreni stup i oblilo jasnim svjetlom cijelo obzorje. Razjasnilo se nebo, razjasnila se zemlja i beskrajni se prostori ukazaše ljudskim ocima.

- Moramo pobrzati - reče Idris - jer nas ovdje mogu izdaleka vidjeti.

I odmorene i napojene deve pojuriše brzo kao gazele. Sabà zaostade iza njih, ali nije bilo razloga bojazni da će zalutati i da neće doći na prvi obrok. Dromedar, na kojemu je jahao Idris sa Stasiom, trčao je tik uz Nellinu devu pa su se djeca mogla mirno razgovarati. Sjedalo, što ga načiniše Sudanci, bijaše doista izvrsno pa je djevojčica u njemu bila kao ptičica u gnjezdašcu. Nije mogla opasti ni spavajući a put ju je mnogo manje umarao nego prošle noći. Jasno dnevno svjetlo ulilo je u oboje djece nove snage. U srce Stasiovo ušla je nada da će ih i potjera moći stići kad je mogao Sabà. Tu nadu priopći odmah Nelli koja mu se sada prvi put nasmiješi otkako su bili ugrabljeni.

- A kad će nas stići? - zapita francuski jer bi inače mogao razumjeti Idris.

- Ne znam. Možda još danas, možda sutra, a možda za dva ili tri dana.

- Ali natrag nećemo ići na devama?

- Nećemo. Odjahat ćemo samo do Nila, a Nilom u El-Vastu.

- To je lijepo... ah, lijepo!

Jadna Nella, koja je prije tako voljela ovakvo jahanje, jamačno se sada već zasitila.

- Nilom... u El-Vastu i k tatici! - poče ponavljati pospanim glasom.

Budući da se na prijašnjem počivalištu nije valjano ispavala, usnula je sada opet dubokim snom, onakvim kako se iza velikog umora spava pred zoru. Međutim, beduini su tjerali deve bez daha i Stasio opazi da namjeriše u unutrašnjost pustinje.

Htijući uskolebati u Idrisu sigurnost da će moći uteći pred potjerom, a ujedno mu pokazati da s tim sigurno računa, reče:

- Udaljujete se od Nila i od Bahr Jussefa, ali to vam neće pomoći jer vas ionako neće tražiti uz obalu gdje selo leži do sela već u unutrašnjosti.

A Idris zapita:

- Kako znaš da se udaljujemo od Nila kad odavde ne možeš vidjeti obale?

- Jer nas sunce, koje je na istočnoj strani, grije u leđa a to znači da smo krenuli prema zapadu.

- Mudar si ti dječak - reče Idris s priznanjem. A malo zatim doda:

- Ali nas neće ni potjera stići, niti ćeš ti uteći.

- Ne - odvrati Stasio - ja neću uteći osim s njom. I pokaže na Nellu koja je spavala.

Do podneva su jurili gotovo bez odmora, ali kad se sunce diglo visoko na nebo i počelo peći, obliše se deve, koje se po svoj prirodi malokad znoje, ipak znojem i brzina im postane znatno slabija. Karavanu okružiše opet stijene i brežuljci. Jaruge, koje se u kišno doba pretvaraju u korita potokâ, ili takozvani *khori* javljahu se sve češće. Beduini se napokon ustaviše u jednom takvom khoru koji je bio posve zaslonjen liticama. Ali tek što sjahaše s devâ, digoše viku i pohrliše naprijed sagibajući se svaki čas i bacajući preda se kamenje. Stasio, koji još nije bio sišao sa sedla, ugleda čudan prizor. Ispod suhog grmlja, kojim je bilo obraslo dno khora, isplazila je velika zmija i savijajući se brzo kao munja između razdrobljenih stijena bježaše u svoje skrovište. Beduini je proganjahu bijesno, a priteče im u pomoć Gebhr s nožem u rukama. Ali zbog neravna tla bilo je isto tako teško pogoditi zmiju kamenom kao i prikovati je nožem, pa se ubrzo sva trojica vratiše s vidljivim izrazom straha na licima.

I začuše se u Arapa obični poklici:

- Allah!

- Bismillah! - Mašallah!

Zatim počeše oba Sudanca gledati nekim čudnim, a isto tako i pitajućim i ispitujućim pogledom u Stasija koji nije shvatio o čemu se radi.

Međutim, siđe i Nella s deve i premda je bila manje umorna negoli u noći, Stasio joj prostre gunj u hladovini na ravnom mjestu i naredi joj da legne da, kako reče, ispruži nožice. Arapi se prihvatiše podnevne okrepe koja se sastojala samo od dvopeka, datulja i gutljaja vode. Deve nisu napajali jer su sinoć pile. Lica Idrisa, Gebhra i beduinâ bijahu zabrinuta pa je otpočinak prolazio u šutnji. Napokon zovne Idris Stasija na stranu i uze ga ispitivati izrazom u isto vrijeme tajanstvenim i uznemirenim.

- Jesi li vidio zmiju?

- Jesam.

- Nisi li ti vračao da nam se javi?

- Nisam.

- Snaći će nas neka nesreća jer ovi glupani nisu mogli ubiti zmiju.

- Snaći će vas vješala.

- Šuti. Zar nije tvoj otac vještac?

- Jest - odgovori bez oklijevanja Stasio shvativši u tren da ovi divlji i praznovjerni ljudi smatraju pojavu gmaza zlim znakom i predznakom da im bijeg neće uspjeti.

- Tvoj nam ju je, dakle, otac poslao - odgovori Idris - ali bi on trebao znati da se za njegove vračarije možemo na tebi osvetiti.

- Meni nećete učiniti ništa jer bi za nepravdu, meni nanesenu, platili Fatimini sinovi.

- I to si već razabrao? Ali zapamti, da nije mene, da bi se ti bio krvlju oblio pod Gebhrovim korbačem - ti, a i mala bint.

- Zauzet ću se zato samo za tebe, ali Gebhr će na konopac.

Nato ga Idris pogleda jedan časak kao začuđen, a onda reče:

- Još nije naš život u tvojim rukama, a ti nam već govoriš kao da si naš gospodar...

A odmah dometne:

- Čudan si ti *uled* (dječak) i takvog još nisam vidio. Dosad sam vam bio dobar, ali ti se pazi i ne prijeti se.

- Jasno se vidjelo da je sigurnost, s kojom je dječak govorio, u savezu s kobnim znakom pod likom zmije koja je umakla, veoma uznemirila Idrisa. Uzjahavši devu ponovi po nekoliko puta: "Da! bio sam vam dobar!" Kao da je za svaki slučaj to htio utuviti Stasiju u pamet.

Oko dva sata poslije podne postade neobična žega, iako je bilo zimsko doba. Na nebu nijednog oblaka, ali rubovi obzorja posivješe. Nad karavanom je lebdjelo nekoliko strvinara čija su široko raširena krila bacala nemirnu crnu sjenu na žuti pijesak. U ražarenom se zraku osjećalo nešto kao paljevina. Deve ne prekidajući žurbe počeše čudno sapati. Jedan se beduin približi drisu:

- Dolazi neko zlo - reče.

- Na što misliš? - zapita Sudanac.

- Zli su dusi probudili vjetar koji spava na zapadu pustinje pa je ustao s pijeska i leti prema nama.

Idris se uzdiže malko na sedlu, pogleda u daljinu i odgovori:

- Tako je. Dolazi sa zapada i s juga, ali on ne biva tako bijesan kao khamsin.

- Prije tri je godine ipak zasuo cijelu karavanu kod Abu-Hameda, a odgrnuo ju je tek prošle zime. Yalla! Kadar je da začepi nozdrve devama i da osuši vodu u vrećama.

- Treba se požuriti da nas samo jednim krilom takne.

- Letimo mu u susret i nećemo ga moći mimoići.

- Čim prije dođe, prije će proći.

Rekavši to, Idris udari devu korbačem, a za njegovim se primjerom i drugi povedoše. Neko su se vrijeme čuli samo tupi udarci debelih čavala kao pljeskanje dlanova i poklici: "jalla"... Na jugozapadu potamni dotad bjelkasto obzorje. Žega je neprestano trajala i sunce je pržilo glave jahačâ. Strvinari se jamačno visoko podigoše, jer su sjene njihovih krila bivale sve manje, a napokon posvema iščeznuše.

Nastade zapara.

Arapi su vikali na deve dok im se ne osušiše grla. Zatim zašutješe i nastupi samrtna tišina prekidana samo stenjanjem životinja. Dvije male pješčane lisice s ogromnim ušima munuše kraj karavane bježeći prema suprotnoj strani.

Onaj se isti beduin, koji je netom razgovarao s Idrisom, ponovo oglasi nekim čudnim kao tuđim glasom:

- Neće biti običan vjetar. Progone nas zle ćudi - svemu je kriva zmija...

- Znam - odgovori Idris.

- Gledaj, zrak dršće. To se zimi ne događa.

I doista užareni zrak započne drhtati, a zbog optičke varke činilo se jahačima da dršće i pijesak. Beduin skinu s glave proznojenu kapu i reče:

- Srce pustinje kuca prestrašeno.

Međutim, drugi beduin, jašući na čelu karavane kao vodič, osvrne se i udari u viku:

- Dolazi već... dolazi!

I doista vjetar je dolazio. U daljini se pojavilo nešto kao tamni oblak koji je rastao pred njihovim očima i približavao se karavani. Maknuše se unaokolo najbliži zračni valovi i odjednom se počeo vrtjeti pijesak. Gdje-gdje se stvoriše vrtlozi kao kad netko štapom vrti po površini pustinje. Mjestimice se dizahu žustri virovi slični odozdo tankim stupčićima a odozgo širokim perjanicama. Ali sve je to trajalo samo jedan trenutak. Oblak, što ga je prvi ugledao vodič devâ, naleti s neiskazanom brzinom. Udari u ljude i u životinje kao golemo ptičje krilo. U jedan se čas napuniše prašinom oči i usta putnikâ. Oblaci prašine pokriše nebo, zastriješe sunce i nastade mrak. Ljudi se počeše gubiti iz vida pa i najbliže deve gubljahu se kao u magli. Nije šum - jer u pustinji nema drveća već je huka vihora zaglušivala dozivanje vodiča i riku životinja. U zraku se osjećao zadah sličan dimu ugljena. Deve zastadoše i okrenuše se od vjetra, ispružiše duge vratove prema tlu da im se nozdrve gotovo doticahu pijeska.

No Sudanci ipak ne htjedoše pristati na čekanje jer vjetar često zaspe karavane koje se zaustave za vrijeme oluje. Najbolje je u takvom slučaju juriti s vjetrom, ali Idris i Gebhr ne mogaše to učiniti, jer bi se na taj način vraćali u Fajum s koje su se strane nadali potjeri. Pa zato, kad je prošao prvi udarac, potjeraše opet deve.

Nastade časak tišina, hrđasti se mrak raspršivao veoma polagano, jer sunce nije moglo prodrijeti kroz prašinu što je visjela u zraku. Ipak, počeše padati deblje i teže čestice pijeska. Natrpaše sve pukotine i nabore po sedlima i zaustaviše se u naborima odijela. Lju-

di i životinje udisali su sa svakim dahom prašinu koja im je dražila pluća i škripala pod zubima.

Usto se vjetar mogao nanovo dići i posvema zatamniti krajolik. Stasiju padne na pamet misao da bi, kad bi bio u takvoj tmini s Nellom na istoj devi, mogao zakrenuti i s vjetrom uteći na sjever. Tko zna, bi li ih vidjeli posred mraka u uzvitlanom pijesku? A ako bi mogli dospjeti do ma kojega seoceta nad Bahr-Jussefom uz Nil, bili bi spašeni, a Idris i Gebhr se ne bi ni usuđivali progoniti ih jer bi odmah pali u ruke mjesnih zaptija.

Promislivši sve to, gurne mladić Idrisa u rame i reče:

- Daj mi mješinu s vodom!

Idris ga ne odbije, jer su imali vode dosta, a iako su jutros skrenuli dublje u pustinju, deve su se za noćnoga odmora obilno napile. Osim toga je - poznavajući život u pustinji - znao da iza vihora obično dolazi kiša koja isušene khori učas pretvara u potoke.

Stasio je bio doista žedan pa dobro potegne vode a onda, ne vraćajući vreće, opet gurne Idrisa u rame:

- Zaustavi karavanu.

- Zašto? - zapita Sudanac.

- Zato što hoću premjestiti se na devu male bint i dati joj vode.

- Dinah ima veću vreću od moje.

- Ali ona je pohlepna i zacijelo ju je ispila. Mora da je mnogo pijeska napadalo u sedlo koje ste načinili kao kakvu košaru. Dinah neće znati što da učini.

- Začas će se dići vjetar i sve će opet zasuti. - To će više trebati pomoć maloj bint.

Idris udari devu bičem pa su jedan čas jahali šuteći.

- Zašto ne odgovaraš? - zapita Stasio.

- Jer razmišljam je li bolje da te privežem uz sedlo ili da ti s leđa svežem ruke.

- Ti si poludio!

- Nisam. Ali sam pogodio što si htio.

- Potjera će nas ionako stići pa nije potrebno da to učinim.

- Pustinja je u božjoj ruci.

Opet zašutješe. Krupniji je pijesak posvema prestao padati; u zraku ostade samo fina crvena prašina, nešto kao mraz kroz koji je sunce prodiralo kao bakrena ploča. Ali je već bilo vidnije. Pred karavanom se sada sterala plosnata ravnina, na rubu koje bistre oči Arapâ spaziše opet jedan oblak. Bio je viši od prijašnjega, a osim toga iz njega su izbijali kao neki stupovi, kao golemi, odozgo rašireni dimnjaci. Na taj pogled zadrhtaše Arapima i beduinima srca jer razabraše velike pješčane virove. Idris podiže ruke i položivši dlanove uz uši počne se klanjati vihoru koji se kovitlao. Njegova mu vjera u jedinoga Boga jamačno nije branila da poštuje i da se boji i drugih bogova, jer je Stasio izrazito čuo kako je govorio:

- Gospode! Mi smo tvoja djeca pa nas nećeš proždrijeti!

A *gospod* je baš naletio i zadrmao devama s tako groznom snagom da su gotovo popadale na zemlju. Životinje se sada stisnuše u gustu gomilu okrenuvši glave u sredinu. Pokrenuše se cijele gomile pijeska. Karavanu okruži mrak, tamniji nego što je bio prije, a u toj tmini prolijetahu uz jahače neki još tamniji nejasni predmeti kao goleme ptice i razularene deve u trku s bijesnim vihorom. Arape spopade strah, jer im se činilo da su to pod pijeskom dusi poginulih životinja i ljudi... Sred buke i urlika vihora čuli su se čudni glasovi slični čas jecanju, čas smijehu, čas zazivanju upomoć. Ali to bijaše obmana. Karavani

je prijetila sto puta groznija, prava pravcata opasnost. Sudanci su dobro znali, ako ih veliki vir, kakvi se neprestano stvaraju u središtu vihora, uhvati u svoje vrtloge da će pobacati jahače i razjuriti deve, a ako se slomi i sruši na njih, da će u trenutku nad njima nasuti golemu pješčanu gomilu pod kojom će čekati dok sljedeći vihor ne odgrne njihove kosture.

Stasiju se vrtjelo u glavi, ponestalo daha u prsima i zaslijepio ga pijesak. Ali na trenutke mu se činilo da čuje Nellin plač i zazivanje pa je samo mislio na nju. Iskoristivši priliku, dok su deve stajale u stisnutoj gomili i dok Idris nije mogao na njega paziti, odluči polako prijeći na devu djevojčice, ne zato da uteknu, već da joj pomogne i da je ohrabri. Tek što je ispružio noge i izvukao ruke želeći se prihvatiti ruba Nellinog sedla, udari ga golema Idrisova pesnica. Sudanac ga dohvati kao perce, metne preda se i poče ga vezati palminim užetom, a kad mu je vezao ruke, prevjesi ga preko sedla. Stasio stisne zube i stane se opirati kako je mogao, no uzalud. Imajući suho grlo i usta puna pijeska, nije mogao, a ni htio uvjeravati Idrisa da je želio samo pomoći djevojčici a ne pobjeći.

Nakon nekog vremena, osjećajući da se guši, poče vikati prigušenim glasom:

- Spašavajte malu bint!... spašavajte malu bint!

Ali Arapi su radije mislili na vlastiti život. Vijavica postade tako grozna, da nisu mogli sjediti na devama a ni deve nisu mogle ostati na svome mjestu. Dva beduina, a i Kamis i Gebhr skočiše na zemlju: uhvatiše životinje za ulare privezane uza žvale pod donjom čeljusti. Idris, gurnuvši Stasija nakraj sedla, učini to isto. Životinje raskoračiše noge što su mogle šire da bi se lakše oprle bijesnoj vjetrini, ali im ponestane snage i karavana, šibana šljunkom koji udaraše kao stotine bičeva, i pijeskom koji je bô kao iglice, počela se čas brže čas polaganije okretati i izmicati pred pritiskom. Na trenutke bi vihor iskopao jame pod njihovim nogama, a onda bi opet pijesak i šljunak, odbijajući se od bokova devâ, stvarao u trenutku hrpe što su im sezale do koljena i još više. Tako je prolazio sat za satom. Pogibelj bijaše sve strašnija. Idris razabere napokon da će jedini spas biti ako sjednu na deve i pojure s vihorom. Ali to bi značilo vraćati se u Fajum gdje su ih čekali egipatski sudovi i vješala.

- Ha! Što ćemo? - pomisli Idris. - Vihor je zadržao i potjeru, a kad prestane, krenut ćemo opet na jug.

I poče vikati da posjedaju na deve.

Uto se dogodi nešto što je položaj posve izmijenilo.

Neočekivano kroz tamne gotovo crne oblake pijeska probila se plavičasta svjetlost. Tmina nastade još mračnija, ali u isti se čas javi na visini uspavana, a sada vihorom probuđena grmljavina pa se poče rušiti između Arapske i Libijske pustinje - moćna, puna prijetnje, rekao bih srdita. Činilo se kao da se s nebesa survaše gore i nizine. Zaglušljivo je treskanje raslo, postajalo sve jače, treslo svijetom, optrčalo cijelo obzorje, a mjestimice provalilo s tako strašnom snagom, kao da se provaljeni svod nebeski rušio na zemlju; - a onda se opet kotrljalo gluhim, trajnim drndanjem; opet buknulo, opet se lomilo, zasljepljivalo munjom, prijetilo gromovima, spuštalo se, dizalo, bučalo i trajalo.[1]

Vjetar prestade kao uplašen, a kad se nakon dugog vremena negdje u neizmjernoj daljini potresoše stožeri nebesa poslije gromova nastade mrtva tišina.

Ali začas se u toj tišini ozva glas vodiča:

[1] Pisac je blizu Adena čuo grmljavinu koja je besprekidno trajala pola sata. - Vidi "Listove iz Afrike".

- Bog je jači od vihora i bure! Spašeni smo! Krenuše. Okruživala ih je tako mračna noć da se ljudi nisu mogli vidjeti, iako su deve trčale nedaleko jedna od druge - i svaki se čas moradoše oglašavati da se ne izgube. Od vremena bi do vremena jarke sinje ili crvene munje rasvjetljivale pješčani prostor, ali iza toga bi nastajala tako gusta tmina da se gotovo mogla napipati. Pored svega hrabrenja, što ga je izazvao glas vodičâ u srcima Sudanaca, nije ih još uvijek ostavljao nemir, a posebno zato što su se pomicali nasumce, ne znajući zapravo na koju stranu idu - da li se uokrug vrte ili se vraćaju na sjever. Životinje su se svaki čas spoticale i nisu mogle brzo odmicati, a uz to su disale nekako čudno i tako glasno, da se jahačima činilo kao da cijela pustinja od straha diše. Napokon padoše prve velike kaplje dažda, koji dolazi gotovo uvijek iza vihora, a u isto vrijeme oglasi se vodičev poklik kroz tminu:

- Khor!...

Bili su nad jarugom. Deve se ustaviše nad rubom, a zatim počeše oprezno stupati nizbrdice.

IX.

Khor je bio širok, po dnu zasut kamenjem, između kojega je raslo zakržljalo trnovo grmlje. Južna mu strana bijaše klisura od, visokih litica, puna pukotina i razvalina. Sve su to razabrali Arapi pri svjetlu tihih ali sve češćih munja. Ubrzo otkriše na pećinastoj stijeni neke vrste plitku spilju, a zapravo postranu udubinu u koju su ljudi mogli lako stati i u slučaju jakog pljuska naći tu sklonište. Deve se udobno smjestiše na maloj uzvisini, tik pred udubinom. Beduini i dva Sudanca poskidaše s njih terete i sedla da dobro otpočinu, a Kamis, Kadigijev sin, počne sjeći trnovo grmlje za ognjište. Velike kaplje kiše neprestano padahu jedna po jedna ali pljusak udari tek onda kad su ljudi već bili legli na počinak. S početka su to bili kao končići vode, zatim kao užeta, a napokon se činilo da cijele rijeke padaju iz nevidljivih oblaka na zemlju. Takve kiše, koje padaju jedanput u više godina, uzdižu pače i zimi vodu po kanalima i u Nilu, a u Adenu pune goleme cisterne bez kojih ne bi grad mogao uopće postojati. Stasio nije još nikada u životu vidio nešto takvo. Na dnu khora poče žuboriti potok, ulaz u udubinu kao da su zastirali vodeni zastori, a naokolo se čuo samo pljusak i bućkanje vode. Deve su bile na uzvisini pa im je pljusak mogao jedino prirediti kupelj, no ipak Arapi svaki čas izvirivahu da vide, ne prijeti li životinjama kakva opasnost.

Ljudima bijaše ugodno sjediti u suhoj i sigurnoj spilji, uz jasni plamen suvaraka koji se ne promočiše. Na licima im se razabirala radost. Idris, koji je, čim su stigli, razriješio Stasiju ruke da uzmogne jesti, obrati mu se sada i reče smiješeći se podrugljivo:

- Mahdi je veći od svih bijelih vještica. On je stišao vihor i poslao kišu.

Stasio ne odgovori ništa jer je bio zaokupljen Nellom koja je jedva disala. Najprije joj istrese pijesak iz kose, a zatim, zapovjedivši staroj Dinah da raspremi stvari koje je bila ponijela iz Fajuma u uvjerenju da djeca idu roditeljima, uzme ručnik, namoči ga u vodi, protare njime oči i lice djevojčici. Dinah to nije mogla učiniti, jer je videći, i to slabo, samo na jedno oko, gotovo posve oslijepljela za vrijeme vihora i u prvi joj mah nije umivanje upaljenih vjeđa nimalo koristilo. Nella se podavaše pasivno svim Stasiovim postupcima, samo ga je gledala kao umorna ptičica - i tek kad joj je skinuo cipelice da iz njih istrese pijesak, a onda joj prostro gunj, obgrli ga ručicama oko vrata.

A u njegovom se srcu nabrala velika samilost. Osjeti da je pazitelj, stariji brat i jedini u tom trenutku Nellin branitelj i oćuti isti čas da tu malu sestricu jako ljubi, mnogo više negoli ikada prije toga. Volio ju je i u Port-Saidu, ali ju je smatrao curicom, pa mu tako na primjer nije nikada padalo na pamet da joj za laku noć poljubi ruku. Da mu je tkogod to spomenuo, smatrao bi da mladić, koji je navršio trinaest godina, ne može bez štete za svoje dostojanstvo i dob ništa slično učiniti. Ali sada je zajednička nesreća u njemu probudila uspavanu nježnost, pa poljubi djevojčicu ne u jednu već u obadvije ruke.

Legavši razmišljao je još dalje o njoj i odluči da će izvršiti kakav neobični čin i osloboditi je iz ropstva. Bio je spreman na sve - na rane i na smrt, samo s tim u duši pritajenim dodatkom, da rane ne bi previše boljele, a smrt da baš ne bude prava smrt, jer u tom slučaju ne bi mogao vidjeti sreću oslobođene Nelle... Zatim stade razmišljati kako bi pronašao najjunačniji način spasenja, ali mu se misli počeše mutiti. Časak mu se činilo da ih zasipavaju cijeli oblaci pijeska. Zatim da mu se sve deve uvlače u glavu - i on zaspi.

Arapi, svršivši posao oko devâ, umorni od borbe s vihorom, zaspaše također tvrdim snom. Vatra je ugasla; u udubini zavlada mrak. Začas se oglasi hrkanje ljudi, a izvana je dopirao pljusak kiše i šum vode, koja je prskala po kamenju na dnu khora. Tako je prolazila noć.

Ali pred svanuće hladnoća probudi Stasija iz tvrdoga sna. Voda, skupljena u pukotinama na vrhu pećine, polagano prodirući, kap po kap, počela je kroz neku pukotinu na stropu spilje padati njemu na glavu. Dječak sjedne na gunj i neko se vrijeme uze boriti sa snom ne mogavši shvatiti gdje je i što se s njim događa.

No brzo dođe k svijesti.

- Aha! - pomisli. - Jučer je bio vihor, a mi smo ugrabljeni i ovo je spilja u koju smo se sklonili pred kišom.

I pođe se ogledati unaokolo. Najprije sa čuđenjem opazi da je kiša prestala i da u spilji nije mrak, jer je rasvjetljava Mjesec, već blizu zalazu, pa je virio nisko nad obzorjem. Uz blijedu se mjesečinu vidjela cijela unutrašnjost široke no plitke udubine. Stasio ugleda sasvim jasno Arape što su ležali uz njega, a uz drugu stijenu spilje bijelu Nellinu suknjicu koja je spavala uz Dinah.

I opet mu velika nježnost obuze srce.

- Spava Nella... spava - govoraše u sebi - a ja ne spavam i... moram je spasiti.

Zatim pogledavši na Arape doda još u sebi:

- Ah, htio bih sve te lupeže...

Odjednom zadršće.

Pogled mu padne na kožnatu kutiju u kojoj je bila puška, poklonjena mu na Božić, i na kutiju s nabojima, što je ležala između njega i Kamisa, tako blizu, da je bilo dosta ispružiti ruku.

Srce mu počne lupati kao čekić. Kad bi mogao dokopati se puške i naboja, odmah bi postao gospodarom položaja... Dosta bi u takvom slučaju bilo da se tiho iskrade iz udubine, da se desetak koraka sakrije među obrušeno kamenje i da odande pazi na izlaz.

- Sudanci i beduini - mislio je - kad se probude i opaze da me nema, izletjet će svi skupa iz spilje a onda ću s dva hica oboriti prva dva, a dok stignu drugi, bit će puška opet napunjena. Ostaje još samo Kamis, no s njim ću lako obračunati.

Zamisli četiri trupla kako leže u krvi, a strah i groza dohvatiše ga u prsima. Ubiti četiri čovjeka! To su doduše lupeži. Ali u svakom je slučaju to strašna stvar. Sjeti se kako je jednom u Port-Saidu vidio radnika fellaha, koga je ubila ruka parnoga stroja za dubljenje

kanala, i kako je grozan dojam izazvao u njemu taj u crvenoj kaljuži drščući ljudski ostatak. I zadršće na samu uspomenu. A sada treba četvoricu!... I grijeh je i strahota!... Ne, ne to neće moći nikada učiniti.

Poče se boriti s mislima. Radi sebe to ne bi učinio - to je istina. Ali radi se o Nelli, radi se o njezinoj obrani, o njenom spasu i životu, jer ona to sve neće moći izdržati i zacijelo će umrijeti ili putem ili među divljim i poživinčenim hordama derviša. Što znači krv ovakvih bijednika prema Nellinu životu i je li slobodno u ovakvom položaju kolebati se?

- Radi Nelle! Radi Nelle!...

No odjednom proleti Stasiovom glavom misao kao vihor, od koje mu se naježiše vlasi na glavi. Što će biti ako koji od ovih razbojnika položi nož Nelli na prsa i rekne da će je ubiti, ako se on - Stasio - ne preda i ako im ne vrati pušku. Što onda?

- Onda... - odgovori dječak sam sebi, onda ću se odmah predati.

I osjećajući svoju slaboću, baci se nemoćno na gunj. Mjesec je virio samo postrance kroz otvor spilje i u njoj postade mračnije. Arapi su još uvijek hrkali. Stasio ležaše neko vrijeme, a onda mu poče sijevati u glavi nova misao.

A kad bi, provukavši se s oružjem i sakrivši se među stijenama, poubijao ne ljude već deve? Šteta je i žao mu je nedužnih životinja - istina je, ali što se može drugo! Ljudi ubijaju životinje ne samo da spase svoj život, već i za juhu i za pečenje. Sigurna je stvar kad bi mogao ubiti četiri, a još sigurnija kad bi uspio ubiti pet devâ da bi daljnji put bio nemoguć. Nitko se od karavane ne bi smio uputiti do selâ uz obalu kupiti nove deve. A u takvom bi slučaju Stasio obećao u ime roditelja ljudima, da neće biti kažnjeni, obećao bi im pače novčane nagrade - i... ne bi im drugo preostalo nego vratiti se.

Da. A ako mu ne dadu vremena da im to obeća, već ga u prvom trenutku srdžbe ubiju?

Moraju mu dati vremena i saslušati ga jer će ih on, imajući pušku, moći zadržati na pristojnoj udaljenosti, dok im sve ne iskaže. Kad to učini, shvatit će oni da im je jedini spas da se predaju. Onda će stati na čelo karavane i povest će je ravno do Bahr-Jussefa i do Nila. Oni su odande, doduše, sada još daleko, možda jedan ili dva dana puta jer su Arapi iz opreznosti skrenuli znatno u unutrašnjost pustinje. Ali to ništa ne smeta; dobit će nekoliko devâ, a na jednoj će od njih jahati Nella. Stasio poče pažljivo promatrati Arape. Svi su čvrsto spavali, kako spavaju jako izmoreni ljudi, ali budući da se noć približavala svome kraju, mogli bi se skoro probuditi. Trebalo je raditi odmah. Uzeti kutiju s nabojima nije bilo teško jer je ležala tik uz njega. Teže je bilo s puškom koju je Kamis položio sa svoje druge strane. Stasio se nadao da će mu uspjeti ukrasti je, ali odluči da je izvadi iz kutije i da na kundak metne cijevi tek onda kad bude nekoliko desetaka koraka daleko od spilje, jer se bojao da bi škripa željeza o željezo mogla probuditi uspavane ljude.

Nadošao je trenutak. Dječak se nagne kao stremen iznad Kamisa i uhvativši kutiju za ušicu, digne je i poče vući k sebi. Srce mu je i bilo teško tuklo, pred očima mu se smračilo, dah mu se ubrzao, ali on stisne zube i nastojaše svladati uzrujanost. Ipak, kad je remenje oko kutije lako zaškripalo, pojaviše mu se na čelu kapljice hladnog znoja. Taj mu se trenutak učinio vječnim. Ali Kamis nije ni drhtnuo. Kutija opiše iznad njega luk i leže mirno uz kutiju s nabojima.

Stasio odahne. Polovica posla bijaše gotova. Sada je trebalo bez buke izvući se iz pećine, potrčati nekoliko desetaka koraka, zatim se sakriti među krhotinama stijena, otvoriti kutiju, sastaviti pušku, nabiti je i istresti nekoliko naboja u džep. Karavana bi onda doista bila ovisna o njegovoj milosti.

Crna se sjena Stasiova ukaže na svjetlijoj pozadini uz otvor pećine. Još sekundu i bit će vani. Još trenutak i sakrit će se među krhotine litica... A onda, ma koji se razbojnik pro-

budio, dok spazi što se dogodilo, dok probudi druge - bit će već kasno. Dječak, u strahu da ne sruši kamen - kojih je na ulazu u spilju bilo mnogo - ispruži jednu nogu i poče stopalom tražiti sigurno tlo.

I već je ispružio glavu iz otvora, kad se odjedanput dogodi nešto od čega mu se sledi krv u žilama.

Posred duboke tišine zabruji kao grom veselo Sabino lajanje, napuni svu jarugu i probudi u njoj uspavanu jeku. Arapi se trgoše iza sna svi kao jedan, i prvo što im pade u oči bijaše Stasio s puškom u jednoj i kutijom s nabojima u drugoj ruci.

- Ah, Sabà, što si učinio!

X.

Svi se u isti čas baciše sa strašnom vikom na Stasija. U tren oka oteše mu pušku, naboje, i srušivši ga na zemlju svezaše mu ruke i noge užetima tukući ga i udarajući dok ih nije napokon rastjerao Idris u strahu za dječakov život. Zatim se počeše razgovarati isprekidanim riječima kao što to čine ljudi kojima je zaprijetila strašna opasnost a spasio ih samo slučaj.

- To je utjelovljeni đavo! - klikne Idris blijedog lica od straha i uzrujanosti.

- Postrijeljao bi nas kao divlje guske za ručak! - doda Gebhr.

- Ah, da nije bilo psa!

- Bog ga je poslao.

- A htjeli su ga ubiti! - reče Kamis.

- Odsad ga neće nitko ni taknuti.

- Dobivat će uvijek kosti i vode!

- Allah! Allah! - ponavljaše ne mogavši se umiriti Idris.

- Smrt je lebdjela nad nama. Uf!

I počeše gledati s mržnjom Stasija koji je ležao, ali i s čuđenjem, što bi tako mali dječak mogao biti uzrokom njihova poraza i pogibije.

- Tako mi proroka! - oglasi se jedan beduin - treba se osigurati protiv toga da nam taj Iblisov sin ne pozakreće vratovima. Zmiju vodimo Mahdiju. Što mislite sada učiniti s njime?

- Treba mu odsjeći desnu šaku! - viknu Gebhr.

Beduini ne odgovoriše ništa, ali Idris ne htjede na to pristati. Sjetio se da bi, kad bi ih stigla potjera, kazna zbog osakaćenja dječaka bila još stroža. Napokon, tko može jamčiti da Stasio neće iza takve operacije umrijeti? A u tom bi slučaju samo Nella ostala kao zamjena za Fatimu i za njenu djecu.

Kad je Gebhr bio izvadio nož u namjeri da izvrši svoju prijetnju, zgrabi ga Idris za lakat i zadrži:

- Ne! - reče. - Sramota bi bila za petoricu Mahdijevih boraca da se boje jednog ovakvog kršćanskog šteneta, pa da mu čak sijeku šaku. Preko noći ćemo ga vezati, a za ovo što je sada htio učiniti, dobit će deset udaraca korbačem.

Gebhr bijaše spreman odmah izvršiti osudu, ali ga Idris opet gurne i naloži jednom beduinu da šiba dječaka, ali mu šapne na uho da ne udara prejako. Budući da se Kamis, možda iz obzira na svoju bivšu službu kod inženjera, a možda i s drugog kojeg razloga, nije ni u što htio miješati, zato je drugi beduin prevrnuo Stasija leđima gore i već se imalo započeti izvršenje kazne, kad je uto nadošla nenadana zapreka.

Na otvoru se udubine pojavila Nella sa Sabom. Zaokupljena svojim miljenikom, koji se uletjevši u spilju bacio do njenih nogu, čula je doduše viku Arapa, ali kako u Egiptu Arapi i beduini vrište svakom prilikom kao da će se taj čas poubijati, nije svraćala na to pozornost. Tek kad je zovnula Stasija i nije od njega dobila odgovor, izađe vidjeti ne sjedi li već na devi i s grozom ugleda Stasija uz prve jutarnje zrake kako leži na zemlji, a nad njim stoji beduin s korbačem u ruci. Vidjevši to udari u vrisak do neba i poče udarati nožicama, a kad beduin, ne obazirući se na to namjeri prvi udarac, poleti ona naprijed i svojim tijelom pokrije dječaka.

Beduin se uskoleba jer mu nije bilo naloženo da tuče djevojčicu, a uto se začuje njezin glas pun očaja i preneraženja:

- Sabà! Sabà!

A Sabà shvati o čemu se radi - i u jednom se skoku nađe uz djecu. Na vratu i na leđima mu se naježila dlaka, oči mu se zacrvenješe, a u prsima i u jakom grkljanu nešto zabruji kao grmljavina.

A zatim se laloke stisnute gubice polako digoše uvis, a zubi i kao palac dugački bijeli očnjaci pokazaše se sve do krvavih desni. Golemi pas stražar poče okretati glavu nadesno i nalijevo kao da je htio dobro pokazati Sudancima i beduinima svoju strašnu "garnituru" i govoriti im:

- Eto, čime ću braniti djecu.

A oni se hitro povukoše, jer su znali da im je Sabà spasio život, a drugo, bilo im je jasno da će razbješnjeli pas smjesta utisnuti u grlo svoje zube onome tko se tog trenutka usudi približiti Nelli. Stadoše, dakle, ne znajući što bi učinili i gledajući jedan u drugoga nesigurnim pogledom i kao pitajući se: što bi valjalo učiniti?

Kolebali su se sve dok nije Nella dospjela dozvati staru Dinah i zapovjediti joj da rasiječe vezove Stasiju. Tada dječak ustane i držeći ruku Sabi na glavi obrati se napadačima:

- Nisam htio poubijati vas, već samo deve - reče kroz stisnute zube.

Ali i ta vijest tako prenerazi Arape, da bi se bez sumnje bili opet bacili na Stasija, da nije bilo žarkih očiju i još uvijek naježene Sabine dlake. Gebhr htjede pače skočiti prema njemu, ali ga muklo režanje prikuje na mjestu.

Nastade časak šutnje, a zatim se oglasi Idrisov povik:

- Na put! Na put!

XI.

Prošli su dan, noć i još jedan dan, a oni su jurili neprekidno na jug zadržavajući se samo kratko vrijeme u khorima, da previše ne izmore deve, i da ih napoje, nahrane a usto da razdijele hranu i vodu između sebe. Od straha pred potjerom skrenuše još više na zapad, jer se neko vrijeme nisu trebali brinuti za vodu. Pljusak, doduše, nije trajao više od se-

dam sati, ali bio je tako jak kao da su se nad pustinjom provalili oblaci, pa su i Idris i Gebhr kao i beduini znali da će na dnu khorâ i tamo, gdje pećine čine prirodne udubine i rupčage, biti još nekoliko dana za njih toliko vode da će ne samo dostajati njima i devama, već da će je moći ponijeti i sa sobom. Iza velike kiše nastade, kao što to obično biva, prekrasno vrijeme. Nebo bez ijednoga oblačka, zrak tako proziran da je pogled sezao u beskrajnu daljinu. Noću se nebo, puno zvijezdâ, iskrilo i treperilo s tisućama dijamanata. S pustinjskoga pijeska dopiraše oštra hladnoća.

Grbe su se devama smanjile, ali dobro hranjene životinje bijahu još uvijek prema arapskoj riječi "gorde", to jest, nisu im klonule sile i trčale su tako voljko da se karavana nije pomicala mnogo sporije nego prvoga dana kad su krenuli iz Gharak-el-Sultanija. Stasio pun čuđenja opazi da u nekim khorima, u pećinskim pukotinama sigurnima od kiše, beduini nailaze na zalihe durre i datuljâ. Sjeti se da su prije njihova ugrabljenja bile udešene neke pripreme i da je sve bilo ugovoreno između Fatime, Idrisa i Gebhra s jedne, a beduina s druge strane. Lako se moglo odgonetnuti da su ova dvojica bili pristaše i sljedbenici Mahdijevi koji su htjeli do njega doći i zato su se lako upustili u zavjeru sa Sudancima. U okolici Fajuma i oko Gharak-el-Sultanija bilo je mnogo beduina koji su s djecom i devama kao nomadi pustinjom dolazili u Medinet ili na željezničke postaje da štogod zarade. Tu dvojicu nije Stasio ipak nikada prije vidio, i oni mora da također nikada nisu bili u Medinetu jer, kako se vidjelo, nisu poznavali Sabu.

Dječak je dolazio na misao da ih pokuša potkupiti, ali sjetivši se njihovih oduševljenih poklika, kad god se pred njima spomenulo Mahdijevo ime, shvati da je to nemoguća stvar. Ipak se nije pasivno predao događajima, jer je u toj dječačkoj duši bila skrivena doista čudna energija koju su još više pobudili dosadašnji neuspjesi. "Sve što sam poduzimao - govorio je sâm sebi - svršilo se tako da su me istukli. Ali sve da me cijeli dan tuku korbačem, pa da me i ubiju, neću prestati misliti kako bih oslobodio Nellu i sebe iz ruku ovih lupeža. Ako ih stigne potjera, to bolje, ali ja ću postupati kao da joj se uopće ne nadam. " - I sjetivši se svega što je doživio, pomislivši na te izdajničke i okrutne ljude koji su ga otevši mu pušku udarali šakama, burkalo se u njemu srce i rasla je u njemu želja za osvetom. Prije svega je osjećao nepravdu nanesenu Nelli - i taj se osjećaj s boli što ga je zapekla nakon zadnjega neuspjeha, promijenio u neumoljivu mržnju prema obojici Sudanaca. Slušao je, doduše, više puta od oca da mržnja zasljepljuje i da joj se podaju samo one duše koje nisu vrsne za nešto bolje, no ovaj je čas nije mogao u sebi svladati i nije ju umio sakriti.

On to nije umio do toga stupnja da je i Idris opazio i počeo se uznemirivati, jer je shvatio, da u slučaju ako ih potjera stigne, neće više moći računati na dječakov zagovor. Idris je bio uvijek spreman na najdrskije pothvate, ali kao čovjek koji nije bio lišen razbora, mislio je da sve valja predvidjeti i u slučaju nesreće sebi ostaviti kakva otvorena vratašca spasenja. Zato je htio da se nakon zadnjega događaja nekako pomiri sa Stasiom, i na prvom odmoru započe s njim ovakav razgovor.

- Za ono što si bio nakanio učiniti - reče - morao sam te kazniti jer bi te inače oni ubili, ali sam beduinima zabranio da te prejako tuku.

A kad nije dobio nikakva odgovora, nastavi poslije stanke:

- Slušaj, sam si rekao da bijelci uvijek drže prisegu, pa ako mi prisegneš na tvoga Boga i na glavu male bint da nećeš ništa učiniti protiv nas, neću te dati noću vezati.

Stasio i na to ne odgovori ni riječi, a Idris je samo po sjaju njegovih očiju poznao da zalud govori.

Uza sve nagovore Gebhra i beduina, nije ga ipak dao preko noći vezati, a kad Gebhr nije prestao to zahtijevati, odgovori mu srdito:

- Umjesto da ideš spavati, stražarit ćeš noćas. Određujem odsada da jedan od nas uvijek stražari dok drugi budu spavali.

I doista su se od toga dana straže stalno izmjenjivale. Otežavalo je to i onemogućivalo sve Stasiove planove jer je čuvar na nj budno pazio.

No zato su dali djeci veću slobodu, pa su se mogli jedno drugome približiti i bez zapreka razgovarati. Na prvoj postaji sjedne Stasio odmah uz Nellu jer je htio da joj zahvali za pomoć. No, iako je prema njoj osjećao veliku zahvalnost, ipak se nije znao uzvišeno izraziti, a ni nježno, pa joj samo uze tresti ručicama.

- Nella! - reče. - Ti si jako dobra i zahvaljujem ti, a osim toga ti otvoreno velim da si se vladala kao djevojka od barem trinaest godina.

U Stasijovim ustima bile su ovakve riječi najveća hvala, pa srce male djevojčice uzdrhta od radosti i ponosa. Taj joj se čas činilo da za nju nema nemogućeg.

- Samo da potpuno odrastem, onda će oni vidjeti! - odvrati gledajući ratoborno prema Sudancima. No, budući da još nije shvaćala o čemu se radilo i zašto su se svi Arapi bacili na Stasija, dječak joj poče pripovijedati kako je odlučio ukrasti pušku, poubijati deve i svu pratnju prisiliti na povratak k rijeci.

- Da mi je to pošlo za rukom - reče - već bismo bili slobodni.

- Ali su se oni probudili? - zapita djevojčica, a srce joj stane lupati.

- Probudili su se. Skrivio je to Sabà koji je dotrčao i tako počeo lajati da bi i mrtve probudio.

Tada se njezino ogorčenje okrene prema Sabi.

- Gadni Sabà, gadni! Zato mu, kad dođe, neću ni riječi reći, nego samo da je gadan.

Nato se Stasio, mada mu inače nije bilo do smijeha, ipak nasmiješi i zapita:

- Kako mu nećeš reći ni riječi, a u isto doba ćeš mu kazati da je gadan?

Nelli se digoše obrvice uvis i na licu joj se pojavi neprilika, a onda odvrati:

- Vidjet će mi to s lica.

- Ali on nije kriv, jer nije mogao znati što se događa. A zapamti da nam je iza toga pohrlio u pomoć. - Ta je opaska ublažila malko Nellinu srdžbu, no ipak nije htjela odmah oprostiti krivcu.

- Dobro - reče - ali pravi gentleman ne treba za pozdrav lajati!

Stasio se opet nasmiješi:

- Pravi gentleman ne laje ni na rastanku, jedino ako je pas, a Sabà to i jest.

No začas tuga zamagli oči dječaku... on uzdahne jedanput, drugi put, zatim ustane s kamena na kojemu su sjedili i reče:

- Najgore je što tebe nisam mogao osloboditi.

A Nella se izdigne na prste i baci mu se oko vrata. Htjela ga je utješiti, htjela je da mu izbliza, s nosićem uz njegovo lice prošapće zahvalu, ali budući da nije mogla naći zgodne riječi, obgrli ga još čvršće oko vrata i poljubi ga u uho. Međutim, Sabà koji je uvijek zakašnjavao - ne toliko zato što ne bi mogao stizati deve, već zato što je putem lovio šakale ili lajao na orlove strvinare, koji su sjedili na krhotinama stijena - dojuri većom bukom nego obično. Djeca vidjevši ga zaboraviše na sve i uza sav njihov očajni položaj počeše ga, kao

i obično, milovati i igrati se s njime dok ih ne prekinuše Arapi. Kamis dade psu jela i vode, a zatim posjedaše svi na deve i najvećom brzinom krenuše na jug.

XII.

Bila je to najduža etapa jer su putovali punih osamnaest sati samo s jednim malim prekidom. Takav put mogu izdržati samo prave jahaće deve koje usto imaju dobru količinu vode u želucima. Idris ih nije štedio jer se ozbiljno bojao potjere. Znao je da je već odavna morala krenuti na put, a slutio je da su joj na čelu oba inženjera i da ne gube vrijeme. Opasnost je prijetila s riječne strane, jer je bilo pouzdano, da su odmah iza nestanka djece bili razaslani brzojavni nalozi u sva naselja uz obalu, da šeici odašalju ekspedicije u unutrašnjost pustinje s obje strane Nila i da ustave svakoga tko putuje na jug. Kamis je tvrdio da su vlada i inženjeri zacijelo raspisali velike nagrade onom tko ih uhvati i da je zato pustinja puna tragača. Jedino je sredstvo protiv toga bilo da skrenu što više na zapad, ali na zapadu je ležala velika oaza Kharge, do koje su također mogli doprijeti brzojavi, a osim toga ponestalo bi im vode kad bi se odviše udaljili od rijeke i prijetila bi im smrt od žeđi.

A bilo je brige i sa hranom. Beduini su, doduše, za dva tjedna prije nego što su bila djeca ugrabljena, spremili u poznatim skrovištima zalihu durre, dvopeka i datulja, ali samo u udaljenosti za četiri dana od Medineta. Idris je pomišljao sa strahom da će bezuvjetno morati slati ljude, da kupe zalihu u selima uz obalu ako ponestane hrane, a onda bi ti ljudi uz pooštrenu pozornost i obećane nagrade, mogli lako pasti u šake mjesnih šeika i izdati tako čitavu karavanu. Njihov položaj bijaše doista težak, gotovo očajan, i Idris je svakim danom sve jasnije uviđao u kakav se mahniti pothvat upustio.

- Samo da prođemo Assuan! Samo da prođemo Assuan! - govorio je u sebi sa strahom i očajem u duši. Nije vjerovao Kamisu, koji je tvrdio da se Mahdijeve pristaše približuju već i Assuanu jer je to porekao Stasio, a Idris je već odavna zamijetio da ovaj bijeli uled znade više od njih skupa. No mislio je da će iza prvoga katarakta, gdje je puk divljiji, a manje podložan utjecajima Engleza i egipatske vlade, biti više potajnih pristaša prorokovih koji će mu u nuždi pomoći, dobaviti hrane i deva. Ali i do Assuana je bilo još, kako su računali beduini, oko pet dana puta, sve više kroz pustinju, a svaka je postaja naočigled umanjivala zalihu za životinje i za ljude.

Nasreću mogli su požurivati deve i tjerati ih u najbržem trku jer žega još nije bila iscrpla njihovu snagu. Danju je za podnevnih sati sunce peklo, doduše, jako, ali zrak bijaše još uvijek svjež, a noći tako hladne da je Stasio uz privolu Idrisovu sjedao na Nellinu devu u želji da pazi na njezino zdravlje i da je štiti od prehlade.

On nije trebao brinuti jer je na svoju gospođicu velikom brigom pazila Dinah, kojoj se znatno popravilo stanje očiju, ili bolje reći stanje jedinog oka. Dječak se pak začudio što zdravlje male nije do sada pretrpjelo nikakve promjene i što je taj put sa sve manje odmora snosila baš isto tako lako kao i on. Tuga, strah i suze što ih je prolijevala od čežnje za taticom, jamačno joj ne naškodiše. Možda je malko izmršavjela i svijetlo joj lice pocrnjelo od vjetra, ali je sljedećih dana mnogo slabije osjećala umor negoli s početka. Istina, Idris joj je dao devu koja je najlakše nosila i udesio joj divno sedlo, pa je u njemu mogla spavati ležećki, ali najviše joj je snage ulijevao svježi pustinjski zrak što ga je udisala i danju i noću, te je mogla podnositi napore i besanicu.

Stasio ne samo da je na nju pazio, već ju je svjesno okruživao poštovanjem, koje prije nije osjećao prema njoj pored sve privrženosti prema maloj sestrici. Ipak je opazio da to djeluje na Arape i da oni protiv svoje volje dolaze do osvjedočenja da vode nešto nečuveno skupocjeno, neki izuzetno važan plijen, s kojim treba najopreznije postupati. Idris se na to privikao još u Medinetu, pa su svi s njom dobro postupali. Nisu škrtarili ni s vodom ni s datuljama. Okrutni Gebhr ne bi sada više smio podići na nju ruku. Možda je tome pripomogla neobična ljepota djevojčice i to što je u njoj bilo nešto kao od cvijeta i kao od ptičice, a tome se čaru ne mogoše oprijeti ni divlje i nerazvijene duše Arapâ. Više se puta događalo, kad bi na postajama stajala uz vatru sva ružičasta od plamena i srebrna od mjesečine, da ni Sudanci, ni beduini, nisu mogli skinuti očiju s nje, već bi prema svome običaju mljaskajući gunđali: "Allah Mašallah", ili "Bismillah".

Drugoga dana u podne nakon one dugotrajne etape doživješe Stasio i Nella, koji su ovaj put zajedno jahali na jednoj devi, časak radosnoga ganuća. Čim se diglo sunce, zalebdi nad pustinjom svijetla i prozračna magla koja je odmah pala. A kad je sunce odskočilo, nastade jača žega nego prošlih dana. Kad bi se zaustavile deve, nije se ćutio ni najslabiji lahor, pa se činilo da i zrak i pijesak spavaju u toplini, u svjetlu i tišini. Karavana se baš bila uspela na veliku jednoličnu ravnicu, koju ne prekidahu khori, kad se odjednom pred očima djece pojavi divan pogled. Grupe vitkih palmi i biberova drveća, nasadi mandarina, bijele kuće, mali mečet sa šiljastom džamijom, a pod njom zidovi što okružuju vrtove, sve se to pojavilo tako izrazito i tako nedaleko od njih da bi čovjek pomislio, da će nakon pol sata doći karavana sred drveća u oazi.

- Što je to? - klikne Stasio. - Nella! Nella! Gledaj.

Nella se digne i u prvi čas zanijemi od divljenja i odmah počne klicati od radosti.

- Medinet! Tatici! Tatici!

A Stasio problijedi od ganuća.

- Zaista... Možda je to Kharge... Ali ne! To je valjda Medinet... Poznam džamiju i vidim pače vjetrenjače na bunarima.

Doista u daljini su se bljeskale visoko uzdignute vjetrenjače amerikanskih bunara, slične velikim bijelim zvijezdama. Na zelenoj pozadini drveća vidjele su se tako točno, da je bistri pogled Stasiov mogao razabrati crveno oličene rubove krilâ.

- To je Medinet!...

Stasio je znao i iz knjiga i po pripovijedanju da u pustinji ima prikazâ koje se zovu fatamorgana i da se često događa da putnici vide oaze, gradove, grupe drveća i jezera koja nisu drugo do varka, igra svjetla, odraz realnih dalekih predmeta. Ali ovaj je put bila pojava tako izrazita, da bi je čovjek mogao gotovo opipati, a ipak nije mogao sumnjati da pred sobom vidi pravi Medinet. Evo tornjić na mudirovoj kući, eno okrugli hodnik tik pod vrškom džamije s koje zove mujezin na molitvu, eno poznate grupe drveća - i posebno ove vjetrenjače! Ne, to mora da je uistinu tako. Dječak pomisli da su se možda Sudanci, razmišljajući o položaju, uvjerili da neće pobjeći i ne rekavši mu ništa, skrenuli prema Fajumu. Ali njihov mu mir pobudi prve sumnje. Da je doista bio Fajum, zar bi tako ravnodušno gledali? Vidjeli su pojavu i pokazivali su je jedan drugom prstima, ali na njihovim licima nije bilo traga kakvoj nesigurnosti ili ganuću. Stasio pogleda još jednom i možda je ta ravnodušnost Arapâ učinila da mu se slika pričinila bljeđa. A pomisli i to da bi se, ako se doista vraćaju, karavana bila skupila i ljudi bi ako ne iz drugog razloga, to od straha jahali svi zajedno. A međutim beduini, koji su na Idrisov nalog već nekoliko dana išli znatno naprijed, se uopće nisu vidjeli, a Kamis, koji je jahao kao straža straga, vidio se izdaleka kao da nije nimalo veći od strvinara što lete pri zemlji.

- Fatamorgana! - reče Stasio u sebi.

Međutim Idris se približi njemu i klikne:

- Hej! Potjeraj devu! Vidiš li Medinet?

Jamačno se šalio, ali mu je u glasu bilo toliko prkosa da je u duši dječakovoj nestalo i zadnje nade da je pred njim pravi Medinet.

I s tugom u srcu obrati se Nelli u namjeri da joj razbije varku, kad se iznenada dogodi nešto što je svratilo pozornost svih na drugu stranu.

Najprije se pojavi beduin jureći iz sve snage prema njima i mašući izdaleka dugačkom arapskom puškom koju nitko prije nije u karavani imao. Dospjevši do Idrisa, izmijeni s njim nekoliko riječi na brzu ruku, a zatim karavana hitro skrene u unutrašnjost pustinje.

Nakon nekog vremena javi se i drugi beduin vodeći za sobom na užetu debelu devu sa sedlom na grbi i s kožnatim vrećama, obješenim uz bokove. Opet se započeo kratak razgovor od kojega Stasio nije mogao ništa razabrati. Karavana je u jakom kasu hrlila sveudilj na zapad i tek se onda zadržala kad su naišli na uski khor, pun u divljem neredu porazbacanih stijena, krhotina i spilja. Jedna bijaše tako prostrana da su Sudanci u nju sakrili i deve i ljude. Stasio, mada se domišljao što se po prilici dogodilo, legne uz Idrisa pričinjajući se da spava, u nadi da će Arapi, koji su, tek nekoliko riječi izmijenili o događaju, povesti o tome razgovor. Nada ga nije prevarila jer su odmah, čim su devama istresli obrok, beduini i Sudanci skupa s Kamisom sjeli vijećati.

- Odsad možemo samo noću putovati jer se danju moramo pritajiti... - oglasi se jednooki beduin.

- Khorâ će sada biti mnogo i u svakom će biti zgodno skrovište.

- Jeste li sigurni da je to bio stražar? - zapita Idris.

- Allah! Razgovarali smo s njim. Sreća da je bio samo jedan. Stajao je zakriven pećinom tako da ga nismo mogli vidjeti, ali smo izdaleka čuli devin glas. Onda smo jahali polaganije i dojahasmo tako tiho da nas je vidio tek onda kad smo bili od njega nekoliko koraka daleko. Vrlo se prestrašio i htio na nas napeti pušku. Da je opalio, pa ma nijednoga od nas ne ubio, mogli su hitac čuti drugi stražari, pa mu brže-bolje rekoh: "Stoj! progonimo ljude, koji su ugrabili dvoje djece i doskora će za nama stići cijela potjera." Dječak bijaše mlad i glup, pa je povjerovao, samo nam naloži da prisegnemo na Kur'an da je odista tako. Siđosmo s devâ i prisegnemo...

Mahdi će nas odriješiti od grijeha...

- I blagosloviti - reče Idris.

- Govori, što ste onda učinili!

- Dakle - nastavi beduin - kad smo mu se zakleli, rekoh ja dječaku ovako: "Ali tko nam jamči da ti nisi jedan od onih razbojnika što bježe s bijelom djecom i da te nisu ovdje postavili da zaustaviš potjeru?" I naložim mu da se zakune, a on na to pristane i time nas još više uvjeri. Počesmo ga ispitivati jesu li došli kakvi nalozi od šeika po bakrenoj žici i je li već potjera u pustinji. Reče da jeste, da su im obećane velike nagrade i da su u svim khorima dva dana udaljenim od rijeke straže, a po rijeci plove neprestano velike *babure* (parobrodi) s Englezima i s vojskom...

- Neće pomoći babure, a ni vojska protiv moći Allaha i proroka...

- Neka bude kako veliš!

- A ti reci kako ste svršili s dječakom?

Jednooki beduin pokaza na svoga druga.

- Abu-Anga - reče - zapitao ga je još, nije li u blizini drugi stražar, pa kad mu je odgovorio da nije, zabode mu nož pod vrat tako brzo da nije onaj ni glaska pustio. Bacismo ga u duboku pukotinu i pokrismo ga kamenjem i trnjem. U selu će misliti da je pobjegao k Mahdiju, jer nam je kazivao da se to događa.

- Blagoslovio Bog one koji bježe, kao što je blagoslovio nas! - odgovori Idris.

- Da! Blagoslovio je - odvrati Abu-Anga - jer sada znamo da se moramo držati tri dana puta od rijeke, a osim toga domogli smo se puške koje nismo imali, i deve koju ćemo musti.

- Mješine su - primijeti jednooki - pune vode i u bisagama ima mnogo prosa, samo smo baruta našli malo.

- Kamis nosi nekoliko stotina naboja za pušku bijeloga dječaka iz koje ne znamo pucati. Barut je uvijek isti i valjat će za našu.

Rekavši to, ipak se Idris zamisli i teška mu se briga odrazi na tamnom licu, jer je shvatio da sada kad je iza njih palo truplo, dospije li u šake egipatske vlade, ne bi ih od suda i od kazne sačuvalo ni Stasiovo posredovanje.

Stasiju lupaše srce slušajući s napetom pozornošću. U tom razgovoru bijaše stvari kojima se radovao, a osobito da je potjera već bila odaslana, nagrade obećane i da su šeici plemenâ uz obalu primili naloge da zadrže karavane koje kreću prema jugu. Obradovao je dječaka i glas o parobrodima koji plove uz rijeku, puni engleske vojske. Mahdijevi su se derviši mogli mjeriti s vojskom egipatskom i pače je pobijediti, ali s Englezima je bio malo drukčiji posao i Stasio nije ni načas sumnjao da će se prva bitka svršiti s posvemašnjim uništenjem divljih gomila. Pa zato je govorio s veseljem u duši sâm sebi: "Pa da nas i dopreme do Mahdija, može se dogoditi, da prije nego što nas dovedu, neće biti ni Mahdija ni njegovih derviša." Ali tu mu je radost otrovala misao, da ih u tom slučaju čekaju još cijeli tjedni putovanja koji napokon ipak moraju iscrpsti Nellinu snagu - i cijelo ih to vrijeme čeka društvo lupežâ i ubojicâ. Sjetivši se onoga mladog Arapina što ga beduini zaklaše kao ovna, spopade Stasija strah i tuga. Odluči da o tome ništa ne kaže Nelli, da je ne uplaši i da joj ne poveća tugu, pošto je nestalo varave slike oaze Fajum i grada Medineta. Vidio je prije nego što su ušli u klanac kako su joj protiv volje navirale suze na oči; zato kad je iz pričanja beduinâ saznao sve što je htio, pričini se da se probudio i priđe joj. A ona je sjedila uz Dinah u kutu i jela datulje kvaseći ih pomalo suzama. Ali ugledavši Stasija, sjeti se da je njezin postupak nazvao dostojnim barem trinaestogodišnje osobe, pa ne htijući se pokazati opet djetetom, stisne iz sve snage zubićima košticu datulje da suzdrži jecanje.

- Nella - reče dječak - Medinet je bio varka, ali pouzdano znam da nas stižu... ne žalosti se zato i ne plači!

Nato digne djevojčica prema njemu suzne zjenice i odgovori mu ispretrganim glasom:

- Ne, Stasio... ja neću plakati... samo mi se tako... oči znoje...

Ali u taj joj se čas počela tresti bradica, ispod stisnutih vjeđa izmiliše krupne suze i ona zajeca u sav glas.

A kako se stidjela tih suza i očekivala ukor od Stasija zbog toga, nasloni od stida, a malko i od straha, glavicu na njegova prsa obilno mu vlažeći odijelo.

Ali on je odmah uze umirivati:

- Nella, ne budi vodoskok. Vidjela si da su oteli nekom Arapinu pušku i devu? A znaš li što to znači? To znači da u pustinji ima puno stražara. Jednom je ovim nevrijednicima

uspjelo da uhvate stražara, a drugi će put njih same uhvatiti. Po Nilu plove mnoge lađe... Nego! Vratit ćemo se Nella, vratit ćemo se - i to parobrodom. Ne boj se!...

I dulje bi je još tako tješio da nije njegovu pozornost svratio na sebe čudan zvuk što je dolazio izvana od pješčanih gomila, koje je zadnji vihor nanio na dno klanca. Bilo je to nešto nalik na tanak kovni glas pištalice od trske. Stasio prekine razgovor i poče osluškivati. Nakon stanke oglasiše se ti tanahni i tužni glasovi s mnogo strana odjedanput. Dječaku sune misao da to možda arapske straže opkoljuju klanac i dozivlju se zviždalicama. Srce mu poče lupati. Pogleda jedanput i drugi put u Sudance u nadi da će na njihovim licima ugledati strah, ali ne! Idris, Gebhr i dva beduina mirno su grizli dvopek, samo Kamis kao da je bio malko začuđen. A glasovi su još uvijek trajali. Nakon nekog vremena ustane Idris i izviri iz spilje, a onda vraćajući se stane kraj djece i reče:

- Pijesak počinje pjevati.

Stasija je to tako zainteresiralo da je u taj čas zaboravio da ne treba razgovarati s Idrisom, i zapita?

- Pijesak? Što to znači?

- Tako biva, a to znači da dugo neće biti kiše. No žega nam neće smetati jer ćemo od Assuana pa dalje putovati uvijek samo noću.

I ništa nije mogao više od njega saznati. Stasio i Nella slušahu dugo te neobične zvukove koji su sve dotle trajali dok se nije sunce spustilo k zapadu. Zatim pade noć i karavana krene dalje na put.

XIII.

Danju su se skrivali po skrovitim i teško pristupnim mjestima među stijenama i krhotinama, a noću su jurili bez počinka dok ne prođoše prvi katarakt. A napokon, kad su beduini po položaju i obliku khorâ ustanovili da im je Assuan već za leđima, pade Idrisu sa srca težak teret. Budući da su već trpjeli od nestašice vode, približiše se rijeci na pol dana puta. Tamo, sljedeće noći, Idris sakrivši karavanu, pošalje s beduinima sve deve do Nila da se za dulje vrijeme dobro napoje. Plodni pojas uzduž Nila bijaše iznad Assuana još uži. Na nekim se mjestima pustinja približavala rijeci. Sela su ležala u znatnoj udaljenosti jedno od drugoga. Beduini se stoga sretno vratiše ni od koga opaženi sa znatnom količinom vode. Trebalo je samo misliti na hranu, jer su životinje, oskudno hranjene prošlog tjedna, vrlo omršavjele. Durre i zalihe moglo je teškom mukom dostajati još za dva dana. Idris je mislio da će se nakon dva dana, ako ne danju a ono noću moći približiti pašnjacima uz vodu, i kupiti u kojem selu dvopeka i datula.

Sabi nisu već davno davali ni jesti ni piti i samo su djeca čuvala za njega ostatke hrane, ali on je sebi na neki način pomogao i na postaji je često dotrčavao krvave gubice i s tragovima ugriza na vratu i prsima. Nitko nije znao jesu li pali žrtvom takvih borbi šakali ili hijene ili možda pustinjske lisice ili gazele, ali na njemu se nije opazilo da jako gladuje. Kadšto mu je crna njuška bila vlažna kao da je pio. Beduini se domišljahu da je zacijelo kopao duboke jame na dnu provalija i tako se dokopao vode koju je osjećao njuhom pod zemljom. Tako ponekad kopaju na dnu jaruga zalutali putnici, a ako ne naiđu na vodu, ipak gotovo uvijek dopru do vlažnoga pijeska i sišući ga zavaravaju tako mučnu žeđu.

Kod Sabe se ipak dogodiše znatne promjene. Imao je još uvijek jaka prsa i vrat, ali su mu omršavjela stegna, pa je zato izgledao još viši. U očima mu u zacrvenjelim bjeloočnicama bijaše sada nešto divlje i strašno. Bio je privržen Nelli i Stasiju kao i prije i puštao je da rade s njime što im drago, Kamisu je još kadgod mahao repom, ali je na beduine i Sudance režao ili prijeteći škljocao svojim strašnim zubima koji su odjekivali udarajući jedni o druge kao čelični čavli. Idris i Gebhr počeše ga se naprosto bojati i uza svu uslugu što im je učinio, zamrziše ga do te mjere, da bi ga po svoj prilici bili ubili iz one zaplijenjene puške da ih nije suzdržala želja, da tu neobičnu životinju dovedu Smainu i da nisu već prošli Assuan.

Prošli su Assuan! Stasio je neprestano razmišljao o tome i polagano mu se počela u dušu uvlačiti sumnja hoće li ih doista stići potjera. Znao je, doduše, da se ne samo pravi Egipat, koji se svršava iza Vadi-Halfe, to jest iza drugoga katarakta, već i cijela Nubija do sada nalazi u rukama egipatske vlade, ali je shvaćao da će iza Assuana, a posebno iza Vadi-Halfe potjera biti teža, a nalozi vlade da će biti nemarnije izvršavani. Samo se još uzdao da mu se otac s gospodinom Rawlisonom iza organizirane potjere iz Fajuma uputio osobno u Vadi-Halfu parobrodom i da će tamo, dobivši od vlade vojnike na devama, nastojati s južne strane presjeći karavani put. Dječak izračuna da bi na njihovom mjestu isto tako učinio i zato je smatrao svoju pretpostavku vrlo vjerojatnom.

Nije ipak napustio pomisao na izbavljenje na svoju ruku. Sudanci su htjeli imati baruta za zaplijenjenu pušku i zato su odlučili da otvore nekoliko naboja njegove engleske puške, pa im on reče da je samo on vrstan to učiniti, i ako se tko drugi od njih lati nespretno toga posla, onda će se naboj rasprsnuti među prstima i otkinut će dotičnome ruke. Idris, koji se uopće bojao nepoznatih stvari i engleskih pronalazaka, odluči napokon dječaku povjeriti taj posao. Stasio se rado lati toga, ponajprije u nadi da će jaki engleski barut kod prvog hica razvaliti staru arapsku pušku, a drugo da će moći sakriti malko naboja. To mu je lakše pošlo za rukom nego što se nadao. Pazili su tobože na njega za vrijeme posla, ali se Arapi počeše odmah razgovarati jedan s drugim i ubrzo u razgovoru zaboraviše na nadzor. Napokon ta brbljavost i prirođeni nehaj dopustiše Stasiju da u njedra sakrije sedam naboja. Sada je samo trebalo da se domogne svoje puške.

Dječak je mislio da to iza Vadi-Halfe, to jest iza drugoga katarakta, neće biti odviše teško, jer je predviđao da će opreznost Arapa bivati sve manja što budu bliže cilju. Misao da će morati poubijati Sudance i beduine, pa i samoga Kamisa, spopala ga sa srsima, ali iza onog umorstva što ga počiniše beduini, nije više imao nikakve grižnje savjesti. Govorio je u sebi da se radi o Obrani, o slobodi i o Nellinu životu i da se u tom položaju ne mora osvrtati na život protivnikâ, posebice ako se ne predaju i ako dođe do borbe.

No glavna mu je briga bila puška. Stasio je naumio da se nje domogne lukavošću i ako se pruži prilika da ne čeka do Vadi-Halfe, već da čin izvrši što prije.

Doista nije čekao.

Prođoše dva dana otkako su prošli Assuan - i Idris je napokon morao u osvit trećega dana otpremiti beduine po hranu koje je posvema ponestalo. Sada, kad se umanjio broj protivnika, reče Stasio u sebi: "Sada ili nikada" - i smjesta se obrati Sudancu s ovim pitanjem:

- Idrise, znaš li ti da je kraj, koji počinje nedaleko iza Vadi-Halfe, već Nubija.

- Znam. Bilo mi je petnaest godina, a Gebhru osam, kad nas je otac doveo iz Sudana u Fajum i sjećam se da smo onda prešli na devama cijelu Nubiju. Ali ovaj kraj još pripada Turcima (Egipćanima).

- Da, Mahdi je tek kod Kartuma - i vidiš kako je Kamis glupo govorio, kad vam je kazivao, da se vojska derviša već primakla Assuanu. Ali ja ću te drugo nešto zapitati. Čitao

sam u knjigama da u Nubiji ima mnogo divlje zvjeradi i mnogo razbojnika koji nikome ne služe, a napadaju isto tako Egipćane kao i Mahdijeve vjernike. Čime ćete se braniti ako na vas napadnu divlje zvijeri ili razbojnici.

Stasio je namjerno pretjerivao govoreći o divljoj zvjeradi, no razbojstva se u ratno doba zbivahu dosta često u Nubiji, osobito u južnoj, koja graniči s jednim dijelom Sudana.

Idris se časak zamisli nad pitanjem koje ga je iznenada zateklo, jer do sada nije još mislio na tu novu opasnost - i odgovori:

- Imamo noževe i pušku.

- Ta puška ne vrijedi ništa.

- Znam. Tvoja je bolja, a mi ne znamo iz nje pucati, a tebi je ne damo u ruke.

- Ni onda kad nije nabita?

- Ni onda, jer je možda začarana. Stasio slegne ramenima.

- Idrise, da to rekne Gebhr, ne bih se čudio, ali za tebe sam mislio da imaš više pameti. Iz prazne puške neće opaliti ni vaš Mahdi.

- Šuti! - prekine ga strogo Idris.

- Mahdi može puknuti i iz prsta.

- Pucaj i ti onda tako!

Sudanac pogleda naglo u oči dječaku.

- A zašto hoćeš da ti dam pušku?

- Hoću da te naučim kako se puca.

- Zašto ti je stalo do toga?

- S mnogo razlogâ, jer ako nas napadnu razbojnici, mogu nas sve poubijati. Ali ako se bojiš i puške i mene, onda je to druga stvar.

Idris zašuti. Doista se bojao, ali nije htio to priznati. No ipak mu je doista bilo stalo do toga da se uputi u englesko oružje, jer bi ta vještina i način kako se s njime postupa, podigli njegovu važnost u taboru mahdijevaca - bez obzira još i na to što bi se u slučaju kakvog napada mogao lakše braniti.

Zato reče nakon kratkoga promišljanja:

- Dobro. Nek ti Kamis dade pušku.

Kamis ispuni ravnodušno nalog kojemu se nije Gebhr mogao protiviti jer je podalje bio zaposlen oko deva. Stasio izvadi malko drhtavim rukama kundak, onda cijevi - i pruži ih Idrisu.

- Vidiš da su prazne - reče.

Idris uzme cijevi i pogleda kroz njih uvis.

- Istina je, nema u njima ništa.

- Sada pazi - reče Stasio - ovako se sastavlja puška (i govoreći to složi cijevi uz kundak) - a ovako se otvara. Vidiš li? Opet je rastavljam, a sada je sastavi ti...

Sudanac, koji je vrlo pozorno promatrao Stasiove kretnje, počne pokušavati. Nije mu smjesta išlo od ruke, ali kako se Arapi odlikuju uopće velikom spretnošću, nakon nekog je vremena puška bila složena.

- Otvori! - zapovijedaše Stasio. Idris lako rastavi pušku.

- Zatvori!

Još lakše mu to pođe za rukom.

- A sada mi daj dvije prazne čahure. Naučit ću te kako se puni puška.

Arapi sačuvaše ispražnjene čahure jer su im vrijedile zbog mjedi, pa Idris dade dvije čahure Stasiju - i poučavanje nanovo započe.

Sudanac se u prvi trenutak malko uplašio od eksplozije kapsle, koja je još dotle bila cijela, ali napokon se uvjeri da iz praznih cijevi kao i iz praznih čahura nitko ne može pucati. Povjerenje u Stasija vratilo se i zato što je dječak svaki čas davao pušku u njegove ruke.

- Tako! - reče Stasio - sada već znaš složiti pušku, znaš otvarati, zatvarati i držati je na oku, a i povući kokot. Ali treba još naučiti nišaniti. To je najteže. Uzmi praznu vreću za vodu i postavi je sto koraka daleko, eno na onom kamenju, a onda se vrati k meni, pa ću ti pokazati kako se nišani.

Idris uzme vreću i bez ikakvog kolebanja pođe je namjestiti na pokazanom kamenju. Ali dok je načinio prvu stotinu koraka, Stasio izvadi prazne čahure i metne na njihovo mjesto pune patrone. Ne samo srce, već i bilo na sljepoočnicama poče mu takvom snagom udarati da je mislio da će mu pući glava. Nastupio je odlučan trenutak... trenutak Nelline i njegove slobode... čas pobjede... u isti mah i grozan i poželjan!

Evo, sad je u njegovim rukama Idrisov život. Jedan pokret kokotom i ovaj će izdajnik, koji je ugrabio Nellu, pasti mrtav. Ali Stasio, u čijim je žilama potekla poljska i francuska krv, odjednom osjeti da nizašto na svijetu neće moći ubiti čovjeka koji mu je okrenut leđima. Neka se barem okrene i neka pogleda smrti u oči?... A što onda? Onda će pritrčati Gebhr i prije nego što potrči deset koraka, zagrist će zubima prašinu. Ostat će Kamis. Ali Kamis će izgubiti glavu, a sve da je i ne izgubi, bit će vremena da metne nove naboje u cijevi. Kad dođu beduini, naći će tri trupla i dočekati ono što su zaslužili. A onda će trebati samo usmjeriti deve k rijeci.

Sve te misli i slike proletješe kao vihor Stasiovom glavom. Osjećao je da je ono što se mora za nekoliko trenutaka dogoditi, u isto vrijeme i grozno i nužno. U prsima mu se nadme gordost pobjednika spojena s osjećajem groznog gnušanja prema pobjedi. Načas se uskolebao, ali sjetivši se muka što su ih trpjeli bijeli sužnji, pa oca, gospodina Rawlisona, Nelle, Gebhra, koji je korbačem ošinuo djevojčicu - mržnja bukne u njemu novom snagom. "Moram! Moram!" govorio je u sebi stisnutih zubâ i nepokolebljiva se odluka odrazi na njegovu licu, koje kao da je bilo od kamena isklesano.

U međuvremenu smjesti Idris vreću na kamenu udaljenom sto koraka i okrene se. Stasio je vidio njegovo nasmiješeno lice i čitav visoki lik na ravnoj pješčanoj ravnici. Posljednji mu put bljesne misao da će evo ovaj živi čovjek začas pasti na zemlju i kidat će prstima pijesak u zadnjim grčevima umiranja. Ali kolebanje se dječakovo dovršilo - i kad je Idris pošao pedeset koraka, poče polako dizati pušku k oku.

No, prije nego što je taknuo prstom kokot, začuje se iza pješčanih brežuljaka udaljenih nekoliko stotina koraka gromki krik, a u isti se čas oko dvadeset jahača na konjima i devama prospe na ravnicu. Idris se okameni ugledavši ih, Stasio pak začudi se isto tako, no odmah mu se čuđenje obrati u mahnitu radost. Evo napokon očekivane potjere! Jest! To ne može biti ništa drugo! U selu su jamačno uhvatili beduine i oni im rekoše gdje je sakrivena ostala karavana! Shvatio je to i Idris, koji došavši k sebi potrči k Stasiju i s pepeljastim licem od preneraženja klekne uz njegove noge i poče ponavljati zadihanim glasom:

- Gospodaru, bio sam dobar prema vama! Bio sam dobar prema maloj bint - sjeti se toga!...

Stasio mehanički izvadi naboje iz cijevi i stane gledati. Jahači su jurili bez daha na konjima i devama, vičući od radosti i bacajući uvis dugačke arapske puške koje su u trku hva-

tali s neobičnom spretnošću. U jasnom su se i prozračnom uzduhu savršeno vidjeli. Na čelu su im letjela dva beduina mašući kao mahniti rukama i ogrtačima.

Nakon nekoliko trenutaka cijela je rulja stigla do karavane. Neki su jahači skakali s konjâ i devâ; neki ostadoše na sedlima vrišteći do neba. Među tim klicanjem mogla su se razabrati samo dva izraza:

- Kartum! Gordon! Gordon! Kartum!... Napokon jedan beduin, onaj kojega je suborac zvao Abu-Angom, skoči do Idrisa koji je bio zguren uz Stasiove noge i poče vikati.

- Kartum je zauzet! Gordon je ubijen. Mahdi pobjednik.

Idris se uspravi, ali još nije vjerovao svojim ušima.

- A ovi ljudi? - zapita drhtavim usnama.

- Ovi su nas ljudi trebali uhvatiti, ali sada idu skupa s nama proroku!

Stasiju se smrkne pred očima.

XIV.

I doista se ugasla posljednja nada u bijeg za vrijeme puta. Stasio je sada već znao da neće ništa koristiti ni njegove kombinacije niti će ih stići potjera, i ako izdrže napore puta, doći će do Mahdija i bit će izručeni u ruke Smainu. Jedina mu je utjeha sada još samo misao da su bili zato ugrabljeni da ih Smain dade u zamjenu za svoju djecu. Ali kad će se to dogoditi i što ih može još prije toga zateći? Kako ih grozna sudbina čeka sred krvlju napojene divlje rulje? Hoće li Nella podnijeti sve te napore i neugodnosti - na to nije mogao nitko odgovoriti. Naprotiv, bilo je poznato da Mahdi i njegovi derviši mrze kršćane i uopće Europljane; stoga se u dječakovoj duši rodi bojazan, hoće li Smainov utjecaj dostajati da ih oboje zaštiti od poruga, okrutnosti i bijesa Mahdijevih sljedbenika, koji su ubijali čak i vladi vjerne muslimane? Prvi put otkako su bili ugrabljeni, spopadne Stasija duboki očaj, a u isto vrijeme i neka praznovjerna misao da ih zla sudbina progoni. Sama misao da ih ugrabe iz Fajuma i da ih dovedu do Kartuma, bijaše naprosto ludost, koju mogoše počiniti samo ovako divlji i glupi ljudi kao što su Idris i Gebhr, koji ne shvaćaju da moraju prevaliti tisuće kilometara kroz zemlju, podvrgnutu egipatskoj vladi, zapravo Englezima. Da je sve bilo u redu, morali bi biti uhvaćeni drugoga dana, a ipak se tako dogodilo da su već nedaleko drugoga katarakta - i da ih ne stigoše prijašnje potjere, već zadnja, koja se, iako ih je mogla zadržati, sjedinila s njima, i bit će im odsada na pomoći. Stasiovom se očaju, njegovoj bojazni za sudbu male Nelle pridružio još osjećaj da je svladan, da neće moći ništa uraditi i štoviše, da neće moći ništa izmisliti jer, sve da mu sada dadu pušku i naboje, ne može ipak postrijeljati sve Arape što su u karavani.

I te su ga misli izjedale to jače što je spas bio već tako blizu. Da nije pao Kartum, ili da je pao nekoliko dana kasnije, ovi bi isti ljudi koji su sada prešli na Mahdijevu stranu, njih pohvatali i izručili vladi. Stasio, sjedeći na devi iza Idrisa i slušajući njihov razgovor, uvjeri se da bi, bez sumnje tako bilo. Jer čim su krenuli dalje na put, vođa potjere poče pripovijedati Idrisu što ih je potaklo da iznevjere kediva. Otprije su znali da je velika vojska - ne više egipatska, nego engleska - krenula na jug protiv derviša pod vodstvom generala Wolesleyja. Vidjeli su mnoštvo lađa koje su vozile strašne engleske vojnike iz Assuana u Vadi-Halfu, odakle se za njih gradila željeznica do Abu-Hammeda. Dugo su vremena svi šeici uz obalu i oni koji ostadoše vjerni vladi, i oni koji su u duši bili skloni Mahdiju, bili

sigurni da je propast derviša i njihovog proroka neminovna, jer Engleze nije još nitko pobijedio.

- Akbar Allah! - prekine Idris dignuvši uvis ruke - a ipak su eto pobijeđeni!

- Nisu - odgovori vođa potjere. - Mahdi je protiv njih poslao plemena Džallno, Barbara i Dadžim, ukupno gotovo trideset tisuća najboljih svojih vojnika koje je vodio Musa, Heluov sin. Kod Abu-Klea došlo je do grozne bitke u kojoj je Bog dao pobjedu nevjernicima.

- Da, pade Musa, Heluov sin, a od njegovih se vojnika samo šaka ljudi vratila Mahdiju. Duše drugih su u raju, a tjelesa leže u pijesku čekajući na dan uskrsnuća. Glas se o tome brzo raznio nad Nilom. Tada smo mislili da će Englezi poći dalje na jug i da će osloboditi Kartum. Ljudi ponavljahu: "Kraj, kraj!" A međutim Bog je drukčije odredio.

- Kako? Što se dogodilo? - zapita grozničavo Idris.

- Što se dogodilo? - nastavljao je vođa svijetla lica. - Mahdi je zauzeo Kartum, a Gordonu za vrijeme juriša odsjekoše glavu. A budući da je Englezima stalo samo do Gordona, oni se, saznavši za njegovu smrt, povratiše natrag na sjever. Allah! Opet smo vidjeli lađe s golemim vojnicima kako plove niz rijeku, ali nismo shvaćali što to znači. Englezi raznose brzo samo dobre glasove, ali zle taje. Neki su od naših govorili da je Mahdi već poginuo. Ali napokon je istina došla na javu. Ova zemlja još pripada vladi. U Vadi-Halfi i dalje, sve do trećega, a možda i do četvrtoga katarakta još se nalaze kedivovi vojnici, a sada, nakon povratka Englezâ, već vjerujemo da će Mahdi osvojiti ne samo Nubiju i Egipat, ne samo Meku i Medinu, već i cijeli svijet. Zato umjesto da vas uhvatimo i predamo u ruke vladi, idemo skupa s vama proroku.

- Stigle su, dakle, zapovijedi da nas uhvatite?

- Stigoše u sva sela, svim šeicima i vojničkim posadama. Kamo ne stiže bakrena žica, po kojoj dolaze zapovijedi iz Kaira, tamo su dolazili zaptije s viješću da će onaj tko vas uhvati dobiti nagradu od tisuću funta. Mašallah... to je veliko bogatstvo!... Veliko!...

Idris pogleda sumnjičavo na govornika:

- Ali vi volite Mahdijev blagoslov?

- Tako je. A on je zaplijenio tako golem plijen i toliko novaca u Kartumu, da egipatske funte mjeri vrećama i dijeli ih među svoje vjernike...

- Ipak, ako su egipatski vojnici još u Vadi-Halfi i dalje, mogu nas putem uhvatiti.

- Ne. Treba se samo žuriti dok ne dođu k sebi. Oni su sada nakon odlaska Engleza posve izgubili glave, kako vladi vjerni šeici, tako i vojnici i zaptije. Svi misle da će svaki čas stići Mahdi, pa zato oni naši koji su mu u duši bili skloni, smiono bježe k njemu, i nitko ih ne progoni, jer u prvim trenucima nitko ne izdaje zapovijedi i nitko ne zna koga valja slušati.

- Da - odgovori Idris - no rekao si istinu da se treba žuriti, dok se ne saberu, jer je Kartum još daleko...

Stasiju, koji je točno saslušao sav taj razgovor, bljesne Opet na časak tračak nade. Ako egipatski vojnici zauzimaju dosad različita obalna mjesta u Nubiji, onda se moraju, jer su Englezi pokupili sve lađe, pomicati natrag pred Mahdijevim četama kopnenim putem. U tom se slučaju može dogoditi da će karavana bilo kada nabasati na koji dio vojske koja se povlači, i bit će opkoljeni. Stasio izračuna da je, dok je glas o padu Kartuma stigao do arapskih plemena što stanuju sjeverno od Vadi-Halfe, bez sumnje prošlo mnogo vremena, to više što je to tajila egipatska vlada i Englezi - pretpostavljao je zato da je već prošla zabuna koja je u prvi mah morala zavladati među Egipćanima. Neiskusnom dječaku ipak nije palo na pamet da pad Kartuma i smrt Gordona učiniše, da su ljudi na sve dru-

go zaboravili i da su vladi vjerni šeici kao i mjesne egipatske oblasti imale drugoga posla, negoli misliti na spas dvoje bijele djece.

I doista Arapi, koji se priključiše karavani, nisu se suviše bojali potjere. Jahali su, doduše, vrlo žurno i nisu žalili deve, ali su se držali blizu Nila i često su noću skretali do rijeke da napoje životinje i da uzmu vode u kožnate vreće. Kadšto su se čak i danju usuđivali zalaziti u sela. Radi sigurnosti uvijek su slali naprijed na izviđanje nekoliko ljudi, koji su pod izlikom da kupuju hrane, ispitivali što ima novo u kraju, nije li blizu egipatska vojska i ne pripadaju li žitelji među vjerne "Turcima". Kad bi naišli na žitelje potajno sklone Mahdiju, tada bi cijela karavana skrenula u selo - i često se događalo da je odlazila povećana za nekoliko ili čak za deset mladih Arapa koji su također htjeli da umaknu k Mahdiju.

Idris sazna također da gotovo svi egipatski odjeli stoje sa strane Nubijske pustinje, dakle s desne, istočne strane Nila. Da izbjegnu susret s njima, trebali su se držati samo lijeve obale i obilaziti značajnije gradiće i naselja. Nametalo je to, doduše, mnogo putovanja jer rijeka, počevši od Vadi-Halfe čini golem luk koji se spušta daleko prema jugu, a onda opet zakreće na sjeverozapad, sve do Abu-Hammeda, gdje udara već posve južnim smjerom, ali zato ova lijeva obala, osobito počevši od Selimove oaze, nije bila gotovo nimalo čuvana, a put je Sudancima prolazio veselo u povećanom društvu uz obilje vode i zaliha.

Prošavši treći katarakt prestadoše se već žuriti: - jahali su samo noću, skrivajući se danju među pješčane brežuljke i jaruge kojima bijaše ispresijecana čitava pustinja. Rasteglo se sada nad njima nebo bez ijednoga oblačka, na rubovima horizonta sivo, u sredini naduto kao kakva golema kupola, tiho i mirno. Svakim je danom, na putu prema jugu, žega bivala sve jača i čak je u jarugama, u dubokoj hladovini, smetala ljudima i životinjama. Noći naprotiv bijahu vrlo hladne, rasvijetljene iskričavim drhtavim zvijezdama koje su činile u neku ruku manja ili veća jata.

Stasio opazi da to nisu ista ona zviježđa koja su sjala noću nad Port-Saidom. Sanjario je više puta da kadgod u životu ugleda južni križ - i napokon ga ugleda iza El-Orde. No sada mu je njegov sjaj naviještao samo nesreću. Već im je nekoliko dana sjalo blijedo, raspršeno i tužno zodijačko svjetlo koje je, kad se ugasilo večernje rumenilo, do kasno doba noći srebrilo zapadnu stranu neba.

XV.

Dva tjedna otkako su krenuli iz kraja oko Vadi-Halfe, uđe karavana u zemlju koju je osvojio Mahdi. U trku prođoše bregovitu pustinju Gezire i blizu Kendia gdje su prije toga Englezi do nogu potukli Musu-Uled-Helu, i uđoše u kraj koji nije nimalo bio sličan pustinji. Pijeska i pješčanih brežuljaka nije tu bilo. Dokle je oko sezalo pružala se stepa, obrasla djelomice zelenom travom, a djelomice džunglom, posred koje su u hrpama rasli bodljikavi bagremi koji daju poznatu sudansku gumu, a gdjegdje je nasamo raslo golemo drveće nakaba, tako krošnjato da se pod njihovim granjem mogla stotina ljudi sakriti od sunca. Pokadšto je karavana prolazila kraj visokih, stupovima sličnih termitnjaka, nazvanih termitijerama, kojima je posijana čitava tropska Afrika. Zelenilo pašnjaka i bagrema godilo je očima nakon jednolične puste boje pustinjskoga pijeska.

Na mjestima gdje je stepa prelazila u livadu, pasla su stada deva koja su čuvali oružani Mahdijevi vojnici. Vidjevši karavanu, skočili bi kao ptice grabljivice, potrčali bi k njoj,

opkolili je sa svih strana i tresući kopljima i vrišteći do neba, ispitivahu ih odakle su, zašto dolaze sa sjevera i kamo idu? Kadšto im je bilo držanje puno prijetnje, te je Idris morao s najvećom žurbom odgovarati na njihova pitanja da bi izbjegli napad.

Stasio je mislio da se žitelji Sudana razlikuju od svih drugih Arapa koji nastavaju Egipat, samo u tome što vjeruju u Mahdija i što neće priznati kedivovu vlast, ali sada opazi da se potpuno varao. Oni što su sada svaki čas zaustavljali karavanu, imali su ponajviše kožu tamniju čak i od Idrisa i Gebhra, a u usporedbi s dvojicom beduina skoro crnu. U njih je crnačka krv bila jača od arapske. Tetovirana su im bila lica i prsa, a ubodi prikazivahu ili različite risarije ili citate iz Kur'ana. Neki su bili gotovo goli, drugi su nosili *džiube* ili ogrtače od bijele pamučne tkanine išivene raznobojnim zakrpama. Mnogi su imali grančice od koralja ili komadiće slonove kosti provučene kroz nos, usnice i uši. Vođe su pokrivali glave bijelim kapama od iste tkanine kao i ogrtači, a obični su vojnici bili gologlavi, ali nisu brijali glavu kao Arapi u Egiptu, već im je glava bila obrasla golemim zakovrčanim čupercima, opaljenim vapnom, kojim su mazali kosu protiv gamadi, pa im je često bila crvena. Oružje im pretežno bijahu koplja, grozna u njihovim rukama, ali nije im nedostajalo i remingtonovih karabinki kojih su se domogli u pobjedonosnim borbama s egipatskom vojskom i nakon pada Kartuma. Pogled na njih prenerazio bi čovjeka, a držali su se prema karavani neprijateljski, jer su sumnjali da je složena od egipatskih trgovaca kojima je Mahdi odmah iza svoje pobjede zabranio pristup u Sudan.

Obično bi opkolivši karavanu naperili uz vrisak i prijetnje koplja u prsa ljudima ili bi ih držali na nišanu karabinki, a Idris bi vičući odgovarao da on i njegov brat pripadaju plemenu Dangala, onom istom iz kojega je Mahdi i da vode proroku bijelu djecu kao robove. To je jedino suzdržavalo divljake od nasilja. U Stasiju je, kad se napokon sukobio s tom groznom realnošću, zamirala duša na pomisao što ih tek čeka sljedećih dana, a ni Idris koji je dugo godina prije toga proboravio u civiliziranom kraju, nije mislio da će ovako biti. Obradova se zato kad ih je jedne večeri opkolio oružani odio emira Nur-el-Tadhila i otpratio ih do Kartuma.

Nur-el-Tadhil bijaše prije nego što je utekao k Mahdiju egipatski časnik u crnačkoj kedivovoj pukovniji, pa zato nije bio tako divlji kao drugi mahdijevci, i Idris se mogao s njime lakše sporazumjeti. Ali i tu ga je čekalo razočaranje. On je mislio da će njegov dolazak s bijelom djecom u tabor Mahdijev izazvati divljenje, ako ne s drugoga razloga, to barem s obzirom na silne napore i opasnost puta. Nadao se da će ga mahdijevci primiti oduševljeno, raširenih ruku i da će ga sa slavljem odvesti proroku, a on da će ga obasuti zlatom i hvalom kao čovjeka koji se nije kolebao izvrgnuti glavu opasnosti samo da učini uslugu njegovoj rođakinji Fatimi. Međutim, mahdijevci su polagali koplja na prsa sudionicima karavane, a Nur-el-Tadhil je dosta ravnodušno slušao pripovijedanje o putu, a napokon, upitan pozna li Smaina, Fatiminog muža, odgovori:

- Ne, u Omdurmanu i u Kartumu nalazi se više od sto tisuća vojnika, pa se lako dogodi da se čovjek sa čovjekom ne sastane a i ne poznaju se svi časnici međusobno. Prorokova je država golema, pa mnogo emirâ upravlja dalekim gradovima, u Sennaru, u Kordofanu, u Darfuru i oko Fašode. Moguće je da onaj Smain, za kojega pitaš, uopće više nije uz proroka.

Idrisa uvrijedi neki prezirni ton kojim je Nur govorio o "onom Smainu", pa mu odgovori malko nestrpljivo:

- Smain je oženjen kćerkom Mahdijeve tetke, pa su Smainova djeca prorokovi rođaci.

Nur-el-Tadhil slegne ramenima.

- Mahdi ima mnogo rođaka i ne može se svih sjećati.

Neko su vrijeme jahali šuteći, onda zapita ponovo Idris:

- Hoćemo li brzo doći u Kartum?

- Prije ponoći - odgovori Tadhil gledajući u zvijezde koje se počeše javljati na istočnoj strani neba.

- Hoću li u tako kasno doba moći dobiti hrane i obroke? Od zadnjega počinka oko podne nismo ništa jeli.

- Danas ću vam dati noćište i hranu ja u svojoj kući, ali sutra ćeš se u Omdurmanu morati sâm pobrinuti za kakvo jelo - ali te unaprijed upozoravam da to baš neće biti lako.

- Zašto?

- Jer je rat. Ljudi nisu nekoliko godina zasijavali polja i hranili su se samo mesom, pa kad je napokon ponestalo i govedâ, došla je glad. Glad u cijelom Sudanu i vreća durre stoji danas više od roba.

- Allah akbar! - klikne začuđeno Idris. - Ali vidio sam u stepi stada devâ i govedâ.

- To pripada proroku, plemenitima i kalifima... Da... Dangali, iz kojega je plemena potekao Mahdi, i Baggari, kojima je poglavica glavni kalif Abdullahi, imaju još dosta brojna stada, ali druga plemena sve teže žive.

Pri tome se Nur-el-Tadhil potapša po želucu i reče:

- U prorokovoj službi imam viši stupanj, više novaca i višu moć, ali sam u kedivovoj službi imao veći trbuh...

No, opazivši da je možda previše rekao, dometne odmah:

- Ali sve će to proći kad pobijedi prava vjera.

Idris slušajući te riječi protiv volje pomisli da ipak nije nikada u Fajumu u službi Engleza znao za glad i lako mu je bilo zaslužiti, pa se jako zadubi u misli. Zatim uze dalje pitati:

- Sutra ćeš nas prevesti u Omdurman?

- Da. Kartum se prema zapovijedi proroka mora napustiti i malo tko tamo još stanuje. Sada ruše kuće i izvoze opeke s ostalim plijenom u Omdurman. Prorok neće stanovati u gradu koji osramotiše nevjernici.

- Sutra ću mu se pokloniti i on će zapovjediti da me opskrbe hranom i obrocima.

- Ha! Ako si doista iz plemena Dangalâ, možda će te pustiti pred njegovo lice. Ali znaj da njegovu kuću danju i noću čuva sto ljudi koji imaju korbače i oni ne štede na udarcima po onima koji bi htjeli ući Mahdiju bez dopuštenja. Inače svjetina ne bi dala svetome mužu ni časak počinka... Allah! Vidio sam i Dangale s krvavim masnicama na plećima.

Idrisa obuzimaše svaki čas sve veće razočaranje.

- Dakle, vjernici - zapita - ne viđaju proroka?

- Vjernici ga viđaju svaki dan na mjestu molitve kad klečeći na ovčjoj koži diže ruku k Bogu, ili kad uči svjetinu i učvršćuje je u pravoj vjeri. Ali doći do njega i s njime govoriti, teško je - i tko se domogne te sreće, tome svi zavide, jer na njega se spušta božja milost koja briše njegove prijašnje grijehe.

Pade duboka noć, a s njome nastupi i osjetna zima. Među redovima se oglasi sapanje konja, a prijelaz iz dnevne žege u zimu bijaše tako jak da se koža na konjima počela pušiti i skupina je išla kao kroz maglu. Stasio se nagne iza Idrisa prema Nelli i zapita:

- Je li ti hladno?

- Nije - odgovori djevojčica - ali... sada nas neće više nitko braniti...

I suze joj zagušiše daljnje riječi.

Stasio nije ovaj put našao za nju utjehe jer je sâm bio uvjeren da im više nema spasa. Ušli su u zemlju bijede, gladi, zvjerske okrutnosti i krvi. Bijahu kao dva pusta lista u buri koja je nosila smrt i uništenje, ne samo pojedinim glavama ljudskim, već i cijelim gradovima i čitavim plemenima. Koja bi ih ruka mogla istrgnuti iz nje i spasiti dvoje male djece bez obrane?

Mjesec se uzdigao visoko na nebo i promijenio kao srebrna pera grančice mimozâ i bagremâ. U gustim se džunglama tu i tamo razlijegao grozan, a u isti mah i radostan smijeh hijenâ koje su u tom krvavom kraju nalazile i suviše ljudskih trupla. Kadšto bi dio koji je vodio karavanu, nailazio na druge patrole i izmjenjivao bi s njima ugovorenu lozinku. Dospješe napokon do brežuljaka uz obalu i dugačkim klancem dopriješe do Nila. Ljudi, konji i deve uđoše na široke i ravne dahabije i doskora počeše teška vesla odmjerenim ritmom razbijati i lomiti glatku površinu rijeke, posutu dijamantima zvijezdâ.

Nakon pol sata, s južne strane, prema kojoj su niz vodu plovile dahabije, bljesnuše svjetla koja se, kako im se skele približavahu, pretvoriše u snopove crvenoga sjaja, ispruženoga po vodi. Nur-el-Tadhil gurne Idrisa u rame, pa ispruživši pred sebe ruke reče:

- Kartum!

XVI.

Stadoše na kraju grada, u kući koja je prije pripadala nekom bogatom trgovcu, a kad je ovaj za vrijeme juriša na grad ubijen, pripala je kod diobe plijena Tadhilu. Emirove se žene na dosta ljudski način zauzeše za Nellu koja je od umora jedva disala. Iako se u cijelom Kartumu osjećala nestašica živeža, nađoše za malu džanem nešto sušenih datulja i malko riže s medom, a zatim je odvedoše na kat i položiše na ležaj. Stasio, koji je noćio vani među devama i konjima, morao se zadovoljiti s jednim dvopekom, ali mu nije nedostajalo vode, jer čudnim slučajem nije bio razoren šedrvan (vodoskok) u vrtu. Pored svega strašnoga umora dugo nije mogao zaspati ponajprije zbog škorpionâ koji su neprestano plazili po gunju na kojem je ležao, a drugo i zbog smrtnoga nemira da će ga rastaviti s Nellom, pa da neće moći na nju paziti. Taj je nemir jamačno ćutio i Sabà koji je naokolo trčkarao, a kadšto i zavijao, na što su se vojnici ljutili. Stasio ga je umirivao kako je znao u strahu da mu ne učine štogod nažao. Nasreću golemi je pas izazivao takvo divljenje samoga emira i svih derviša da nitko nije na nj dignuo ruku.

Idris također nije spavao. Od jučerašnjega je dana osjećao da nije zdrav, a iza razgovora s Nur-el-Tadhilom izgubio je mnogo sanja i gledao u budućnost kao kroz debeli zastor. Radovao se da će se sutra prevesti u Omdurman, kojega je od njih dijelio samo Bijeli Nil; nadao se da će tamo naći Smaina, ali što će biti dalje? Za vrijeme puta sve mu se činilo nekako izrazitije i mnogo uzvišenije. Iskreno je vjerovao u proroka i srce ga to više vuklo k njemu što su obojica potjecala iz istoga plemena. Ali je usto bio kao svaki Arapin lakom i slavohlepan. Sanjario je da će ga obasuti zlatom i da će ga promaknuti barem u emira; sanjario je o vojnim pohodima protiv "Turaka", o osvojenim gradovima i o plijenu. Međutim sada se, nakon svega što je čuo od Tadhila, počeo pobojavati da ne bi sva njegova djela iščezla prema mnogo većim događajima kao što kaplja kiše nestaje u moru. "Možda" - pomisli grozničavo - "nitko neće svratiti pozornost na ono što sam izvršio, a Smain se možda neće ni obradovati što sam mu doveo tu djecu." I ta ga je misao grizla. Sutrašnji je dan morao raspršiti ili učvrstiti njegov strah, pa ga je nestrpljivo očekivao.

Oko šest sati izjutra izađe sunce i nastane komešanje među dervišima. Ubrzo se javi Tadhil i naloži im da se spreme na put. Navijesti tom prilikom da će do prijelaza poći pješice, uz njegovog konja. Na veliku Stasiovu radost doprati Dinah Nellu s gornjega kata, zatim krenuše uzduž cijeloga grada sve do mjesta gdje su stajali čamci za prijevoz. Tadhil je jahao naprijed na konju, Stasio vodio Nellu za ruku, a za njima su išli Idris, Gebhr i Kamis sa starom Dinah i sa Sabom kao i trideset emirovih vojnika. Ostala je karavana ostala u Kartumu.

Stasio, obazirući se naokolo, nije mogao shvatiti kako je pao tako jako učvršćeni grad, položen među rukavima Bijeloga i Modroga Nila, s tri strane opkoljen vodom, a pristupačan samo s juga. Tek je poslije doznao od kršćanskih zarobljenika da je rijeka bila pala i razotkrila prostrane pješčane bare koje olakšaše pristup na nasip. Posada, izgubivši nadu u obranu i izgladnjela, nije se mogla opirati jurišu razbješnjele rulje i grad je bio osvojen, nakon čega je došlo do klanja žitelja. Tragovi borbe, iako je od juriša prošlo već mjesec dana, vidjeli su se svuda uzduž nasipa. Iznutra su stršile ruševine razorenih kuća na koje se oborila prva navala osvajačâ, a u unutrašnjoj jami bilo je puno truplâ koja nitko nije mislio pokapati. Prije nego što su stigli do prijevoza, Stasio ih nabroji preko četiri stotine. Nisu okuživali zrak jer ih je sudansko sunce isušilo kao mumije; sva su trupla imala boju sivoga pergamenta, tako jednoličnu da se nisu mogla razlikovati tjelesa Europljanâ, Egipćana i crnaca. Među truplima su bili kao gomilice skupljeni mali sivi gušteri koji su se brzo skrivali pred ljudima što su prolazili, pod ljudske ostatke, često u usta truplima ili među isušena rebra.

Stasio je vodio Nellu tako da joj zastre taj strašni pogled i kazivao joj da gleda na drugu stranu prema gradu. Ali i s druge strane zbivahu se stvari koje su napunjale grozom oči i dušu djevojčice. Pogled na "englesku" zarobljenu djecu i na Sabu, kojeg je na uzici vodio Kamis, privlačio je svjetinu koja se kako su se približavali prijelazu svakim časom povećavala. Stiska nastade ubrzo tako velika da su se morali zaustaviti. Sa svih se strana oglašavahu opasni povici. Grozno tetovirana lica nagibahu se nad Stasiom i nad Nellom. Neki su divljaci videći ih praskali u smijeh i udarali se od radosti po bedrima, drugi su ih grdili, neki su rikali kao divlja zvjerad cereći bijele zube i prevrćući očima; napokon im se počeše prijetiti i pružati prema njima noževe. Nella, napola u nesvijesti, stiskala se u strahu uz Stasija, a on ju je zaslanjao kako je znao, uvjeren da im se približuje posljednji trenutak. Nasreću, nasrtljivost je razbješnjele svjetine napokon dozlogrdjela i samom Tadhilu. Na njegovu zapovijed opkoli nekoliko vojnika djecu, ostali pak počeše bez milosrđa šibati korbačima rulju koja je urlikala. Svjetina se sprijeda raspršila, ali se zato hrpe počeše skupljati iza odjela i uz divlji su ih vrisak pratili sve do čamca.

Djeca odahnuše za vrijeme prijevoza. Stasio je tješio Nellu da će im se derviši prestati prijetiti kad se na njih priviknu i uvjeravaše je da će ih oboje, a posebno nju, štititi i braniti Smain, jer, kad bi im se kakvo zlo dogodilo, ne bi imao koga zamijeniti za svoju djecu. To je bila istina, ali djevojčicu su tako prenerazili prijašnji napadi te je, uhvativši Stasija za ruku, nije htjela ni na trenutak ispustiti ponavljajući neprestance kao u groznici: "Bojim se! Bojim se!" On je doista iz svega srca želio da što prije dospiju u ruke Smainu koji ih je odavna poznavao i koji im je bio u Port-Saidu veoma sklon ili je barem tako hinio. Svakako to nije bio tako divlji čovjek kao drugi Sudanci Dangali i ropstvo je u njegovoj kući moglo biti snošljivije.

Radilo se samo o tome hoće li ga naći u Omdurmanu. O istoj je stvari razgovarao i Idris s Nur-el-Tadhilom dok se ovaj napokon nije sjetio da je pred godinu dana, boraveći po nalogu kalifa Abdullahija daleko od Kartuma, u Kordofanu, slušao za nekoga Smaina koji

je učio derviše pucati iz topova otetih od Egipćana, a zatim je postao veliki lovac robova. Nur uputi Idrisa da ovako potraži emira:

- Kad budeš poslije podne čuo glas umbaje, budi s djecom na mjestu molitve kamo prorok polazi svaki dan djelovati na vjernike primjerom pobožnosti i učvršćivati ih u vjeri. Tamo ćeš, osim svete Mahdijeve osobe, vidjeti sve "plemenite", a i tri kalifa, paše i emire, a među emirima ćeš naći Smaina.

- A što ću raditi i kamo se djenuti do podnevne molitve?

- Ostat ćeš među mojim vojnicima.

- A ti, Nur-el-Tadhile, zar ćeš nas ostaviti?

- Ja ću poći po zapovijedi kalifu Abdullahiju.

- Je li to najveći kalif? Dolazim izdaleka i, iako sam slušao za imena velikih vođa, ipak me tek ti možeš poučiti točnije o njima.

- Adbullahi, moj vođa, Mahdijev je mač.

- Učinio ga Alah sinom pobjede!

Neko su vrijeme plovili u šutnji. Samo se čulo udaranje vesala o čamce, a kadšto pljusak vode po kojoj je udario krokodilov rep. Mnogo je ovih strašnih gmazova doplivalo s juga sve do Kartuma gdje su nalazili obilje hrane, jer je rijeka vrvjela truplima ne samo ljudi ubijenih iza osvojenja grada, već i od umrlih od bolesti koje su harale među mahdijevcima, a osobito među robovima. Zapovijedi kalifa branile su, doduše, "kvariti vodu" - ali na to nisu pazili, i tjelesa koja ne dospješe krokodili požderati, plivala su potrbuške do šestoga katarakta, a i dalje sve do Berberije.

Ali Idris je sada mislio na nešto drugo, pa nakon nekog vremena nastavi:

- Jutros nismo dobili ništa za jelo. Hoćemo li izdržati do molitve - i tko će nas poslije nahraniti?

- Nisi rob - odgovori Tadhil - i možeš poći na trg gdje trgovci razmještaju svoj živež. Tamo ćeš dobiti sušenoga mesa i kadšto dohna (proso), ali za teške novce, jer, kako ti rekoh, u Omdurmanu vlada glad.

- A zli će mi ljudi ugrabiti ili ubiti djecu. - Vojnici će ih obraniti, a ako dadeš kojemu novaca, rado će poći po živež.

Idrisu, koji je imao više volje za primiti negoli kome dati novce, nije se jako svidio taj savjet, ali prije nego što je mogao odgovoriti, doploviše čamci do obale.

Omdurman bijaše drukčiji negoli Kartum. Tamo su bile kuće na katove, bila je *mudrija,* to jest gubernatorova palača u kojoj je poginuo junački Gordon, bila je crkva, bolnica, misionarske zgrade, arsenal, velike vojarne za vojsku i mnogo većih i manjih vrtova s divnim raslinjem što uspijeva ispod obratnika; Omdurman je pak izgledao prije kao kakav divljački šator. Utvrda, koja se dizala na sjevernoj strani naselja, bila je prema Gordonovom nalogu razorena. Uostalom, dokle je oko sezalo grad se sastojao od okruglih čunjolikih koliba, slijepljenih od dohnuove slame. Uski su trnovi plotići dijelili te zgrade jednu od druge i od ulice. Gdjegdje su se vidjeli i šatori koje su zacijelo Egipćani zaplijenili. Na drugim je mjestima nekoliko palminih hasura pod komadićem prljavog platna, razapetim na bambusima sačinjavalo čitav stan. Pučanstvo se zaklanjalo pod krovove samo za vrijeme kiše ili osobito jake žege, a inače je sjedilo, palilo vatre, priređivalo jela, živjelo i umiralo vani. Zato je po ulicama bilo sve puno, pa je vodstvo karavane mjestimice teškom mukom prodiralo kroz svjetinu. Omdurman je prije bio jedno seoce, ali sada, brojeći robove, skupilo se u njemu više od dvjesta tisuća ljudi. I sâm Mahdi i njegovi kalifi uznemirivali su se radi strke svjetine kojoj je prijetila glad i bolest. Slali su zato neprestance

nove ekspedicije na sjevernu stranu da osvajaju krajeve i gradove još egipatskoj vladi vjernih podanika.

Kad se pojaviše bijela djeca, razlijegali su se također i tu neprijateljski povici, ali im rulja nije barem prijetila smrću. Možda se to nije usudila učiniti tik uz Mahdija, a možda je bila više navikla na zarobljenike koje su sve prevezli nakon osvojenja Kartuma u Omdurman. Stasio i Nella ipak vidješe pakao na zemlji. Vidješe Europljane i Egipćane do krvi išibane korbačima, gladne, žedne, pogurene pod teretima koje im natovariše, ili pod vedrima s vodom. Vidješe žene i djecu europsku, nekoć u obilju odgojenu kako sada prose šaku dohne ili komadić suhoga mesa - pokritu traljama, mršavu, sličnu sablastima s licima pocrnjelim od bijede i zabludjelim pogledom, u kojem se ukočilo preneraženje i očaj. Vidješe kako je divlja rulja gledajući ih praskala u smijeh, kako ih je gurala i tukla. Ni na jednoj ulici i uličici nije nedostajalo prizorâ od kojih su se odvraćale oči s grozom i gnušanjem. U Omdurmanu je tada strahovito harala dizenterija i tifus, a nadasve kozice. Bolesnici, pokriti čirevima, ležali su na ulazima u kolibe zaražujući zrak. Zarobljenici su dizali u platno zamotana trupla netom umrlih da ih sahrane u pijesku iza grada gdje su se pravim njihovim pogrebom kasnije zabavile hijene. Nad gradom se dizalo jato strvinara, a od njihovih su krila padale tužne sjene na svjetlom obasjani pijesak. Stasio, videći sve to, pomisli da bi najbolje bilo i za njega i za Nellu da što prije umru.

Ipak je i u tome moru bijede i ljudske zlobe kadšto procvjetalo ljudsko milosrđe kao bijedi cvijetak što cvjeta na gnjiloj kaljuži. U Omdurmanu bijaše šaka Grka i Kopta koje je poštedio Mahdi jer ih je trebao. Oni ne samo da su slobodno obilazili, već su se bavili trgovinom i različitim poslovima, a neki, osobito oni koji su hinili da su promijenili vjeru, bijahu pače prorokovi činovnici, i to im je davalo stanovit ugled među divljim dervišima. Jedan je takav Grk zaustavio vodstvo i počeo ispitivati djecu kako dođoše ovamo. Saznavši sa čuđenjem da su tek došli, a da su ugrabljeni čak iz Fajuma, obeća da će o njima prozborili Mahdiju i zanimati se za njih ubuduće. Sada je samilosno kimao glavom nad Nellom i djeci dao po punu puncatu šaku sušenih divljih smokava i po jedan srebrni talir s likom Marije Terezije. Zatim zapovijedi vojnicima da se ne usude nanijeti kakvu nepravdu djevojčici i otiđe ponavljajući engleski: "Poor little bird!" (Jadna mala ptičica.)

XVII.

Zavojitim ulicama stigoše napokon do trga koji se nalazio u sredini grada. Putem su vidjeli mnogo ljudi s odsječenom rukom ili nogom. To su bili prestupnici koji zatajiše plijen, ili zločinci. Prema kaznama što su ih izricali kalifi i emiri za neposlušnost ili za prekoračenje zakonâ, oglašenih od proroka, kao na primjer za pušenje duhana, šibani su krivci do krvi i do nesvijesti korbačima. No sami su se kalifi držali propisa samo naoko, a kod kuće su sebi priuštili sve, pa su kazne padale samo na sirotinju kojoj su jednim udarcem oduzimali svu imovinu. Nije im preostalo ništa drugo do prosjačenja, a budući da je Omdurmanu ponestalo živeža, umirali su od gladi.

Sve je vrvjelo od prosjakâ oko šatora sa živežom. Prvi predmet koji je na sebe svratio pozornost djece, bijaše ljudska glava, nataknuta na velikom bambusu, ukopanom usred trga. Lice te glave bijaše isušeno i gotovo crno, a vlasi na lubanji i na bradi bijele kao mlijeko. Jedan vojnik rastumači Idrisu da je to Gordonova glava. Stasija, kad je to čuo, obuze neiskazana tuga, ogorčenje i žarka želja za osvetom, a u isti mah mu strah sledi krv u

žilama. Tako je, dakle, završio taj junak, taj vitez bez mane i straha, čovjek pravedan i dobar, omilio pače u Sudanu. I Englezi mu ne dođoše navrijeme u pomoć, a onda se povukoše ostavljajući njegovo tijelo bez kršćanskoga pogreba, na sramotu! Stasio u taj čas izgubi vjeru u Engleze. Do sada je naivno mislio da će Engleska za nepravdu počinjenu kojemu od njezinih građana, biti uvijek spremna na rat s cijelim svijetom. Na dnu se njegove duše skrivala nada da će i na obranu kćerke Rawlisonove krenuti nakon neuspjele potjere strašne engleske čete, pa makar bilo do Kartuma i još dalje. Sada se uvjerio da je Kartum i cijeli kraj u Mahdijevim rukama i da egipatska vlada kao i Engleska prije misli na to kako da obrane Egipat od daljnjih osvajanja, negoli da oslobode europske zarobljenike iz ropstva.

Razabrao je da je on s Nellom pao u nevolju iz koje nema izlaska - i te misli, zajedno s grozotama što ih je vidio u Omdurmanu; konačno su ga dotukle. Običnu je njegovu energiju načas zamijenila potpuno pasivna predanost sudbini i strah pred budućnošću. U međuvremenu počeo je gotovo bez misli lunjati po trgu i po šatorima gdje se Idris cjenkao za živež. Trgovci, ponajviše sudanske žene i crnkinje, prodavale su džiube, to jest bijele platnene ogrtače išivene raznobojnim krpama, bagremovu gumu i šuplje tikve, staklene brojanice, sumpor i svakovrsne hasure. Šatorâ s hranom bilo je malo i oko svih je vrvjela svjetina. Mahdijevci su kupovali za povišenu cijenu ponajviše odreske mesa od domaćeg goveda i od bivola, antilopa i žirafâ. Datulja, smokava, manioka i durre nije bilo uopće. Samo su gdjegdje prodavali vodu s medom divljih pčela i zrna dohne, razmočena u soku tamarindina ploda. Idrisa spopade očaj, jer se vidjelo da će uz ove tržne cijene, ubrzo potrošiti sav novac što ga je dobio za život od Smainove Fatime, a onda će valjda morati prositi. Samo se još uzdao u Smaina, a neobično je što je i Stasio sada računao jedino na Smainovu pomoć.

Nakon jednog sata povrati se Nur-el-Tadhil od kalifa Abdullahija. Jamačno mu se tamo dogodilo nešto neugodno jer se vratio zle volje. I kad ga je Idris zapitao je li štogod saznao za Smaina, odgovori mu nabusito:

- Zar misliš, glupane, da kalif i ja nemamo drugoga posla već da za tebe tražimo Smaina?

- Što ćeš, dakle, učiniti sada sa mnom?

- Radi što ti drago! Dao sam ti noćište u svojoj kući i podijelio sam ti nekoliko dobrih savjeta, a sada ne želim više za te znati.

- Lijepo je to, ali gdje ću se djenuti preko noći?

- Meni je svejedno.

I rekavši to, pokupi svoje vojnike i pođe. Idris ga jedva namoli da mu pošalje na trg deve i ostalu karavanu skupa s onim Arapima što su im se priključili između Assuana i Vadi-Halfe. Ti su ljudi stigli tek u podne i sada se vidjelo da nitko od svih njih ne zna što bi započeli. Dva se beduina počeše svađati s Idrisom i Gebhrom, tvrdeći da su im oni obećavali posve drukčiji prijem i da su ih prevarili. Nakon dugotrajnoga previranja i vijećanja odlučiše napokon sagraditi na kraju grada kolibe od granja i od dohnuove trske da bi imali gdje provesti noć, a sve ostalo prepustiti Providnosti i - čekati.

Podigavši kolibe, što nije Sudancima i crncima oduzimalo mnogo vremena, pođoše svi osim Kamisa, koji je trebao prirediti večeru, na mjesto javnoga moljenja.

Lako su našli mjesto jer su onamo kretale gomile svjetine iz cijeloga Omdurmana. Trg bijaše prostran, ograđen trnovim plotom, a djelomice i glinenom ogradom koju su nedavno počeli lijepiti. U sredini se dizala drvena uzvisina. Prorok se uspinjao na nju kad je htio poučavati narod. Pred uzvisinom rasprostriješe na zemlji ovčje kože za Mahdija, za kalife i odlične šeike. Postrance su bile zabodene zastave emira koje su šuštale u zraku

prelijevajući se i drščući u svim bojama kao veliki cvjetovi. Četiri su strane trga okružavali gusti redovi derviša. Okolo je stršila gusta šuma kopalja kojima su bili naoružani gotovo svi vojnici.

Prava je sreća bila za Idrisa i Gebhra kao i za druge sudionike karavane da su mogli doprijeti do prvih redova skupljene svjetine jer su ih smatrali svitom nekoga emira. Dolazak Mahdijev navijeste najprije lijepi i svečani zvuci umbaje, ali kad se pojavio na trgu, oglasiše se strahoviti glasovi pištalicâ, bubnjanje bubnjeva, šobonjenje kamenja tresenog u šupljivim tikvama, i zviždanje na slonovskim prednjim zubima, što je sve skupa stvaralo paklensku buku. Svjetinu obuze neopisivo ushićenje. Jedni su padali na koljena, a drugi iz sve snage vrištali: "O, poslaniče božji! O, pobjedonosni! O, milosrdni! O, milostivi!" To je trajalo sve dok nije Mahdi stupio na propovjedaonicu. Tada nastade grobna tišina, a on podigne ruke, položi palce uz uši i neko se vrijeme molio.

Djeca nisu daleko stajala, pa su ga mogla dobro pogledati. Bio je to čovjek srednjih godina, čudne debljine, kao da je napuhan, i gotovo crn. Stasio, koji je imao neobično bistro oko, opazi da mu je lice tetovirano. U jednom je uhu nosio veliki obruč od slonove kosti. Odjeven je bio u bijelu džiubu i s bijelom kapom na glavi, a noge su mu bile bose, jer je ulazeći na uzvisinu skinuo crvene čizme i ostavio ih uz ovčje kože na kojima se kasnije trebao moliti. U odijelu nije bilo ni najmanje raskoši. Samo je na trenutke vjetar od njega donosio jaki miris sandalovine što su ga vjernici požudno mirisali prevrćući očima od slasti. Uopće Stasio je drukčije zamišljao strašnoga proroka, otimača i ubojicu tolikih tisuća ljudi, i gledajući sada u to masno lice s blagim pogledom, suznim očima i sa smiješkom, koji kao da je pristao uz usta, nije naprosto mogao doći k sebi od čuđenja. Mislio je da bi takav čovjek trebao na ramenima nositi glavu hijene ili krokodila, a mjesto toga pred sobom je vidio debelu bundevu nalik na slike koje prikazuju puni Mjesec.

A prorok poče s naučavanjem. Duboki mu se i zvučni glas jasno čuo na čitavom trgu. Govorio je ponajprije o kaznama koje Bog određuje za one koji ne slušaju Mahdijeve zapovijedi, već zatajuju plijen, opijaju se mirisom, kradu, štede u bitkama neprijatelje i puše duhan. Zbog tih grijeha šalje Alah na grešnike glad i onu bolest koja pretvara lice u saće meda (boginje). Ovaj je život kao polupani vrč za vodu. Bogatstvo i slasti upija pijesak koji zasipa mrtve. Samo je vjera poput krave koja daje slatko mlijeko. Ali raj će se samo pobjednicima otvoriti. Tko pobjeđuje neprijatelje, iskupljuje svoje spasenje. Tko umire za vjeru, uskrsnut će za vječnost. Sretni, sto puta sretni oni koji već padoše!...

- Hoćemo umrijeti za vjeru! - odgovori svjetina jednim gromkim usklikom.

I začas se podiže opet paklena buka. Oglasiše se umbaje i bubnjevi. Vojnici udarahu mačevima o mačeve i kopljima o koplja. Ratno se oduševljenje širilo kao plamen. Neki su vikali: "Vjera je pobjednica!", a drugi: "Kroz smrt u raj!" - Stasio je sada shvatio zašto se tim divljim četama nije mogla oduprijeti egipatska vojska. Kad se malko bura slegla, progovori opet prorok. Govorio je o predviđanjima koja mu se javljaju, i o poslanstvu, što ga je primio od Boga. Alah mu je naložio da vjeru pročisti i da je raširi po cijelom svijetu. Tko ga ne prizna za Mahdija, otkupitelja, osuđen je na propast. Blizu je već kraj svijeta, ali prije toga dužnost je vjernika da osvoje Egipat, Meku i sve one zemlje, u kojima žive pogani preko mora. To je božja volja, mnogo se ratnika neće vratiti ženama i djeci pod svoje šatore, i ništa je neće moći promijeniti. Mnogo će još krvi poteći, ali sreću onih koji padnu, nije vrstan ni jedan ljudski jezik iskazati.

Zatim ispruži ruke prema nazočnima i ovako dovrši:

- Zato ja, otkupitelj i sluga božji, blagosiljem sveti rat i vas, ratnici. Blagosiljem vaše napore, rane, smrt, blagosiljem pobjedu i plačem nad vama kao otac koji vas je zavolio...

I rasplače se. Urlik i vreva podigoše se kad je silazio s propovjedaonice. Nastade opći plač. Dolje uzeše dva kalifa, Abdullahi i Ali-Uled-Helu, proroka pod ruku i povedoše ga na ovčje kože, na koje on kleknu. Za vrijeme te kratke stanke ispitivao je Idris grozničavo Stasija, nije li među emirima Smain.

- Nije! - odgovori dječak koji je uzalud očima tražio poznato lice. - Nigdje ga ne vidim. Možda je pao kod osvajanja Kartuma.

Molitve su dugo trajale. Mahdi je za vrijeme molitve lamatao rukama kao clown, ili je u ushitu dizao oči ponavljajući: "To je on! To je on!" I sunce se već počelo spuštati prema zapadu kad se digao i pošao kući. Sada se mogoše djeca uvjeriti kakvim poštovanjem okružuju derviši svoga proroka, jer se cijele hrpe ljudi baciše na njegove tragove i raskopaše zemlju na onim mjestima kojih se dotaknuše njegova stopala. Dolazilo je tom prilikom do svađe i tučnjave, a vjerovali su da ta zemlja pomaže zdravima i liječi bolesnike.

Molitveni se trg pomalo praznio. Idris nije ni sam znao što bi učinio i već je htio da se s djecom i svom čeljadi vrati na noćište u šatore Kamisu, kad odjednom stane pred njima onaj isti Grk koji je jutros dao po talir i po jednu šaku datulja Stasiju i Nelli.

- Govorio sam o vama Mahdiju - reče arapski - i prorok hoće da vas vidi.

- Hvala Alahu i tebi, gospodine! - klikne Idris. - Hoćemo li uz Mahdija naći i Smaina?

- Smain je u Fašodi - odgovori Grk.

A zatim se na engleskom jeziku obrati Stasiju.

- Moguće je da će vas prorok uzeti pod svoju zaštitu, ja sam nastojao da ga na to nagovorim. Rekao sam mu da će se onda slava njegova milosrđa proširiti među svim bijelim narodima. Ovdje se zbivaju strašne stvari i bez njegove ćete zaštite zacijelo poginuti od gladi, od neudobnosti, od bolesti ili od ruke pomahnitalih. Ali vi ga morate osvojiti, a to o tebi ovisi.

- Što bih trebao učiniti, gospodine? - zapita Stasio.

- Ponajprije, kad budeš pred njim, baci se na koljena, a ako ti pruži ruku, poljubi je s poštovanjem i zamoli ga da vas dvoje uzme pod svoje okrilje.

- Razumije li tkogod od ovih ljudi engleski?

- Ne. Kamis je ostao pod šatorom, Idris i Gebhr razumiju samo nekoliko riječi, a drugi ni toliko.

- To je dobro. Dakle, slušaj dalje jer treba sve predvidjeti. Dakle, Mahdi će te po svoj prilici zapitati jesi li voljan primiti njegovu vjeru. Odgovori mu na to odmah da hoćeš, i da je, čim si ga vidio, od prvoga pogleda, poteklo prema tebi nepoznato svjetlo milosti. Zapamti dobro: "nepoznato svjetlo milosti!..." to će mu polaskati i možda će te uvrstiti među mulazeme, to jest među svoje osobne sluge. Onda ćete uživati obilje i sve udobnosti koje će vas zaštititi od bolesti... Ako učiniš drukčije, izvrći ćeš sebe opasnosti pače i mene koji vam želim dobro. Razumiješ li?

Stasio stisne zube i ne odgovori ništa, samo mu se steglo lice i oči mu mračno zasvijetliše, a Grk, videći to, nastavi:

- Znam ja, dječače moj, da je to neugodna stvar, ali druge pomoći nema! Oni, koji su ostali živi iza pokolja u Kartumu, svi su primili Mahdijev nauk. Nije pristalo samo nekoliko katoličkih misionara i nekoliko milosrdnih sestara, ali to je nešto drugo. Kur'an zabranjuje ubijati svećenike pa, iako je njihova sudbina strašna, ne prijeti im barem smrt. No za svjetovnjake nije bilo drugog spasa. Ponavljam ti da su svi primili islam. Nijemci, Talijani, Kopti, Englezi, Grci... i ja...

I tu, premda ga je Stasio uvjeravao da u povorci nitko ne razumije engleski, ipak spusti glas:

- Ne moram ti tom prilikom kazivati da to nije nikakvo zatajenje vjere, nikakvo izdajstvo, nikakvo odstupanje od vjere. U duši je svaki ostao ono što je bio, i Bog to vidi... Pred prevlašću se treba sagnuti makar samo naoko... Dužnost je čovjekova braniti život - i bilo bi ludo, pa i grijeh, izvrgavati ga - zašto? Radi vanjštine, radi nekoliko riječi koje možeš u isti mah u duši zanijekati? Zapamti da imaš u rukama život ne samo svoj, već i život svoje male prijateljice, s kojim ti nije slobodno po volji raspolagati. Mogu ti zajamčiti, ako te Bog izbavi kadgod iz ovih ruku, da nećeš moći sebi ništa prigovoriti i nitko ti neće ništa zamjeriti - baš ništa kao ni svima nama.

Govoreći tako, Grk je možda varao svoju vlastitu savjest, ali ga je prevarila i Stasiova šutnja jer ju je na koncu smatrao strahom. Odluči zato ohrabriti dječaka.

- Evo, ovo su Mahdijeve kuće - reče. - On više voli prebivati u ovim drvenim čatrljama u Omdurmanu negoli u Kartumu iako bi tamo mogao zauzeti Gordonovu palaču. Samo smiono! Ne gubi glavu! Na pitanja odgovaraj odlučno. Ovdje cijene odvažnost. A ne misli da će Mahdi odmah riknuti na tebe kao lav. Ne! On se uvijek smiješi - čak i onda kad nema na umu ništa dobro.

I rekavši to, poče vikati na svjetinu što je stajala pred kućom da propusti *goste* prorokove.

XVIII.

Kad uđoše u sobu, Mahdi je počivao na mekom ležaju, okružen ženama, od kojih su ga dvije hladile nojevim perjem, a druge mu dvije lako greble tabane. Osim žena bili su nazočni samo: kalif Abdullahi i kalif Šerif, jer je treći, Ali-Uled-Helu, u to doba otpremao vojsku na sjever, posebice u Berberiju i u Abu-Hammed koje su već prije derviši osvojili. Vidjevši ih kako ulaze, odgurne žene od sebe i sjedne na ležaj. Idris, Gebhr i dva beduina padoše licem, a zatim klekoše prekrštenih ruku na prsima. Grk dade Stasiju znak da učini to isto, ali dječak, pričinjajući se da ne vidi te znakove, samo se nakloni i ostade stojeći uspravno. Lice mu problijedi, ali mu oči jako zasjaše i po čitavom mu se liku, po ponosno uvis podignutoj glavi i po stisnutim ustima moglo lako poznati da se u njemu nešto slomilo, da je nestalo nesigurnosti i straha, da je stvorio neku neslomivu odluku od koje neće nizašto odstupiti. Grk je jamačno to shvatio jer mu se na licu pojavio veliki nemir. Mahdi pogleda oboje djece letimičnim pogledom, razvedri svoje debelo lice običnim smiješkom, a onda se obrati najprije Idrisu i Gebhru.

- Došli ste s dalekog sjevera? - reče.

Idris udari čelom o zemlju.

- Tako je, o Mahdi! Pripadamo plemenu Dangalâ, pa smo napustili kuće naše u Fajumu da kleknemo uz tvoje blagoslovljene stope.

- Vidio sam vas u pustinji. Strašan je to put, ali poslao sam anđela koji vas je čuvao i branio od smrti iz ruku nevjernika. Vi ga niste vidjeli, ali on je bdio nad vama.

- Hvala ti, otkupitelju.

- I doveli ste ovu djecu Smainu da ih zamijeni za svoju djecu što ih zasužnjiše Turci s Fatimom u Port-Saidu.

- Tebi smo htjeli služiti.

- Tko meni služi, služi svom vlastitom spasenju, pa vi otvoriste sebi put u raj. Fatima je moja rođakinja... A zaista vam velim, kad osvojim cijeli Egipat, bit će ionako slobodna moja rođakinja i njezini potomci.

- Učini dakle s ovom djecom što ti se prohtije, blagoslovljeni!...

Mahdi spusti vjeđe, onda ih podigne, dobrodušno se nasmiješi i mahne Stasiju:

- Priđi bliže, dječače!

Stasio korakne nekoliko koraka odlučno, nakloni se po drugi put, a onda se uspravi kao svijeća i gledajući ravno u oči Mahdiju, čekaše.

- Radujete li se što ste došli k meni? - zapita Mahdi.

- Ne, proroče. Oteli su nas protiv naše volje od naših otaca.

Ovaj jednostavan odgovor izazove jak dojam - i na vladara, naviklog na laskanje, i na nazočne. Kalif Abdullahi se namršti, Grk zagrize brk i poče lomiti prste, ali se Mahdi ne presta smiješiti.

- No, zato ste - reče - na vrelu istine. Želiš li da se napiješ iz toga vrela?

Nastade časak šutnje, pa Mahdi, misleći da dječak nije razumio pitanje, ponovi ga jasnije:

- Hoćeš li prihvatiti moj nauk?

Stasio načini neopazice znak svetoga križa rukom koju je držao na prsima kao da će skočiti u vodenu dubinu s broda koji tone.

- Proroče - reče - tvoj nauk ne poznam, pa da ga prihvatim, učinio bih to samo od straha kao kukavica i podlac. A zar ti je stalo do toga da tvoju vjeru priznaju kukavice i podlaci?

I govoreći to neprekidno je gledao ravno u oči Mahdiju. Nastade takva tišina da se čulo zujanje muha... Ali se u isti čas dogodi neobična stvar. Mahdi se smete i u prvi čas nije smogao odgovora. Smiješak mu se izgubi s lica na kojemu se pojavi neprilika i zlovolja. Ispruživši ruku uzme tikvu, punu vode s medom, i poče piti, ali zacijelo samo zato da dobije vremena i da sakrije smetenost.

A odvažni dječak, prava krv pobjednika kod Chocima i Beča, stajao je uzdignute glave čekajući osudu. Na omršavjelim od pustinjskog vihora pocrnjelim obrazima procvjetalo mu je jasno rumenilo, oči se zasjaše, a tijelom mu prođe jeza oduševljenja. "Evo", govorio je u sebi, "svi drugi primiše njegov nauk, ali ja nisam zatajio vjeru ni dušu." I strah od onoga što bi sve moglo i trebalo doći, pritajio mu se taj čas u srcu, a napuni ga radost i ponos. Dotle je Mahdi ostavio tikvu i zapitao:

- Dakle odbijaš moj nauk?

- Kršćanin sam kao i moj otac.

- Tko zatvara uši božjem glasu - reče polako promijenjenim glasom Mahdi - nije drugo do gorivo za oganj.

Nato kalif Abdullahi, poznat zbog svoje krvoločnosti i okrutnosti, bljesnu bijelim zubima kao divlja zvijer i oglasi se:

- Drzak je govor toga dječaka, kazni ga zato, gospodaru, ili dopusti da ga ja kaznim.

- Svršeno je! - pomisli Stasio.

Ali Mahdi je uvijek želio da se slava njegova milosrđa raznese ne samo među dervišima, već i po cijelom svijetu, pa pomisli da bi previše stroga osuda, pogotovu prema malenom dječaku, mogla škoditi toj slavi. Trenutak je premetao zrna krunice i mislio, a tada reče:

- Ne, djeca su ugrabljena za Smaina pa ih, iako neću stupati ni u kakve pregovore s nevjernicima, treba poslati Smainu. To je moja volja.

- Bit će prema tvojoj volji - odgovori kalif. Ali Mahdi mu pokaže Idrisa, Gebhra i beduine:

- Ove ljude nagradi s moje strane jer su prošli velik i opasan put služeći Bogu i meni.

Zatim kimne glavom za znak da je saslušanje svršeno, a u isto vrijeme zapovjedi Grku da također iziđe. Ovaj, našavši se opet u mraku na molitvenom trgu, uhvati Stasija za ramena i poče ga drmati u gnjevu i očaju.

- Prokletniče! Upropastio si ovo nedužno dijete - reče pokazujući na Nellu - upropastio si sebe, a možda i mene.

- Nisam mogao drugačije - odgovori Stasio.

- Nisi mogao! Znaj da ste osuđeni na drugi put, sto puta gori od prvoga. I to je smrt - razumiješ li? U Fašodi će vas ubiti groznica za tjedan dana. Mahdi zna zašto vas šalje k Smainu.

- U Omdurmanu bismo također umrli.

- Nije istina! U Mahdijevoj kući, u obilju i udobnosti, ne biste umrli. A on je bio voljan da vas uzme pod svoje okrilje. Znam da je bio voljan. Odužio si mi se lijepo što sam se za vas zauzimao. A sada radite što vam drago! Abdullahi šalje poštu s devama za tjedan dana u Fašodu, a za to vrijeme radite što vam drago! Nećete me više vidjeti!...

I rekavši to ode, ali se začas povrati. Bio je razgovorljiv kao svi Grci i osjećao je potrebu da se izbrblja. Htio je da izlije žuč što se nakupila u njemu Stasiju na glavu. Nije bio okrutan niti zla srca, ali je ipak htio da dječak još točnije shvati groznu odgovornost koju je primio na sebe ne poslušavši njegove savjete i opomene.

- Tko bi ti branio da ne ostaneš u duši kršćanin? - zapita. - Misliš da ja to nisam? Ali nisam glupan. Ti si volio da se istakneš svojim lažnim junaštvom. Do sada sam činio velike usluge bijelim sužnjima, ali sada ih više neću moći činiti jer se Mahdi i na mene razljutio. Svi će poginuti. A tvoja mala prijateljica među prvima! Ubio si je! U Fašodi i odrasli Europljani pogibaju od groznice kao muhe, a kako ne bi ovakvo dijete. Ako nalože da idete pješice uz konje i deve, ona će pasti prvoga dana. To si ti skrivio. Raduj se sada... ti kršćanine!...

I udalji se, a oni skrenuše s Molitvenoga trga kroz tamne uličice prema šatorima. Dugo su išli jer je grad bio rastegnut na golemom prostoru. Nella, klonula od napora, gladi, straha i od groznih dojmova cijeloga dana, poče zastajati. Idris i Gebhr tjerali su je da pođe brže. Ali nakon nekoga vremena klonuše joj posve noge. Tada je Stasio uze bez predomišljanja na ruke i stade je nositi. Putem joj je htio govoriti, htio se opravdati pred njom da nije mogao učiniti drukčije, ali misli mu se ukočiše i kao da su mu obamrle u glavi, pa je samo ponavljao: "Nella! Nella! Nella!" - i stiskao ju je uza se ne mogavši joj ništa više reći. Nakon nekoliko koraka zaspi mu Nella na rukama, pa je išao šuteći kroz tišinu usnulih uličica, prekidanu samo razgovorom Idrisa i Gebhra.

A njihova srca ispunjala je radost što je bilo povoljno za Stasija, jer bi inače opet možda htjeli kazniti ga za drske odgovore Mahdiju. Ipak bili su toliko zaokupljeni svime što se dogodilo, da nisu mogli misliti ni na što drugo.

- Ćutio sam se bolestan - govoraše Idris - ali pogled na proroka iscijelio me.

- On je kao palma u pustinji i kao hladna voda u žarkom danu, a riječi su mu kao dozrele datulje - odgovori Gebhr.

- Lagao je Nur-el-Tadhil govoreći da nas neće pustiti pred svoje lice. Pustio je, blagoslovio i naložio Abdullahiju da nas nagradi.

- On će nas obilno nagraditi jer je Mahdijeva volja sveta.

- Bismillah! Neka bude kako veliš! - oglasi se jedan beduin.

A Gebhr poče sanjati o čitavim stadima deva, tovarima blaga, konja i vrećama punim pijastera.

Iz toga sanjarenja probudi ga Idris, koji pokazujući na Stasija kako nosi usnulu Nellu, reče:

- A što ćemo učiniti s ovim stršljenom i s ovom muhom?

- Ha! Smain će nas morati za njih posebno nagraditi.

- Kad prorok kaže da ne dopušta nikakve pregovore s nevjernicima, onda Smainu nije do njih stalo.

- Onda žalim što nisu došli u kalifove šake da on nauči ono štene što znači lajati na istinu i na božjeg izabranika.

- Mahdi je milostiv - odgovori Idris.

Zatim se časak zamisli i reče:

- Ipak će Smain, imajući ih u svojim šakama, biti siguran da ni Turci ni Englezi neće ubiti njegovu djecu ni Fatimu.

- Dakle, možda će nas nagraditi?

- Da. Nek ih Abdullahijeva pošta poveze u Fašodu. Nama će pasti teret s ramenâ. A kad se Smain vrati vamo, podsjetit ćemo ga da nam plati.

- Misliš da ostanemo u Omdurmanu?

- Alah! Nije li ti dosta puta od Fajuma do Kartuma? Nije li vrijeme za odmor!

Kolibe su već bile blizu. Stasio ipak uspori korak jer su se i njegove sile počele iscrpljivati. Nella, iako je bila lagana, bivaše mu sve teža. Sudanci koji su bili željni sna, vikali su na njega da se požuri, a onda ga potjeraju udarajući ga šakama po glavi. Gebhr ga dapače bolno ubode nožem u lopaticu. Dječak je sve to šuteći podnosio, štiteći prije svega svoju malu sestricu i tek kad ga je jedan beduin gurnuo tako da je gotovo pao, reče im kroz stisnute zube:

- Živi moramo doći u Fašodu.

I te riječi zadržaše Arape jer su se bojali da prekorače zapovijed Mahdijevu. Još ih je uspješnije zadržalo ipak to što je Idrisa najednom spopala vrtoglavica, tako jaka da se morao nasloniti na Gebhrovo rame. Začas je vrtoglavica prošla, ali Sudanac se uplaši i reče:

- Alah! Sa mnom nije dobro! Ne spopade li me kakva bolest?

- Vidio si Mahdija, pa nećeš oboljeti - odgovori Gebhr.

Stigoše napokon do koliba. Stasio napevši ostatak snage preda usnulu Nellu na ruke staroj Dinah koja je, premda također nezdrava, prostrla za svoju gospođicu dosta udoban ležaj. Sudanci i beduini, progutavši nekoliko komada sirovoga mesa, baciše se kao panjevi na gunjeve. Stasiju ne dadoše ništa za jelo, samo mu je stara Dinah utisnula u ruku šaku razmočene durre koje je izvjesnu količinu ukrala devama. Ali njemu nije bilo ni do sna ni do jela.

Breme što mu je teretilo ruke bijaše doista suviše teško. Osjećao je da je, odbivši Mahdijevu milost, postupao kako mu je bila dužnost; osjećao je da bi otac bio zbog njegova dr-

žanja ponosan i sretan, a ujedno je mislio da je upropastio Nellu, supatnicu, malu milu sestricu, za koju bi rado dao i posljednju kap krvi.

Pa kad su svi zaspali, obuze ga veliki plač - ležeći na komadiću gunja plakao je dugo kao dijete, a napokon i bio je još dijete...

XIX.

Posjet Mahdiju i razgovor s njime jamačno nisu iscijelili Idrisa, jer je još te noći teško obolio, a ujutro nije više bio pri svijesti. Kamis, Gebhr i dva beduina bijahu pozvani kalifu koji ih zadrža nekoliko sati hvaleći njihovu odvažnost. Ali se vratiše veoma zle volje i srditi u duši, jer su se nadali bogzna kakvim nagradama, a Abdullahi međutim dade svakom po jednu egipatsku funtu i po jednoga konja.

Beduini se posvadiše s Gebhrom, pa su se umalo potukli, a napokon izjaviše da će krenuti skupa s poštom na devama u Fašodu i zatražiti od Smaina plaću. Njima se priključi Kamis koji se uzdao da će mu Smainova protekcija više koristiti od boravka u Omdurmanu.

Za djecu započe tjedan gladi i bijede jer Gebhru nije ni na kraj pameti bilo da ih hrani. Nasreću je Stasio imao dva talira Marije Terezije što ih je dobio od Grka, pa je pošao u grad kupiti datuljâ i riže. Sudanci se nimalo nisu protivili tom izletu, znajući da se iz Omdurmana više ne može pobjeći i da ni u kom slučaju neće ostaviti malu bint. Nije ni to prošlo bez doživljaja jer je pojava dječaka u europskom odijelu kako kupuje na trgu hranu, privukla opet gomilu poludivljih derviša koji ga pozdraviše smijehom i tuljenjem. Nasreću mnogi vidješe da je jučer bio kod Mahdija i zadržaše one koji su se htjeli na njega okomiti. Samo su se djeca nabacivala pijeskom i kamenjem, no on se nije na to osvrtao.

Na trgu su bile povišene cijene. Datuljâ nije Stasio uopće mogao dobiti a znatan mu je dio riže oduzeo Gebhr "za bolesnoga brata". Dječak se iz sve snage tome opirao, zbog čega se ovo kupovanje svršilo natezanjem i tučnjavom kojom je prilikom slabiji otišao naravski s modricama i čvorugama. Tom se prilikom očitovala i Kamisova okrutnost. On je pokazivao sklonost samo prema Sabi i hranio ga sirovim mesom. Međutim, bijedu djece koju je ipak odavno poznavao i koja su uvijek prema njemu bila dobra, gledao je s najvećom ravnodušnošću, a kad se Stasio obratio njemu s molbom da barem Nelli dade malko hrane, odgovorio mu je smijući se:

- Idi prositi!

I napokon je došlo do toga da je Stasio sljedećih nekoliko dana, želeći spasiti Nellu od smrti - prosio. Nije to uvijek bilo bezuspješno. Kadšto bi mu kakav stari vojnik i časnik egipatskog kediva dao nekoliko pijastera ili nekoliko sušenih smokava i obećao mu da će mu pomoći i sutradan. Jednom je naišao na misionara i na milosrdnu sestru, koji saslušavši njegovu povijest zaplakaše nad sudbinom ovo dvoje djece - i premda sami bili iscrpljeni glađu, podijeliše s njima sve što su imali. Obećaše mu da će ih posjetiti pod šatorima i sutradan uistinu dođoše u nadi da će im možda uspjeti uzeti djecu k sebi dok ne pođe pošta. Ali Gebhr i Kamis otjeraše ih korbačima. Sutradan je Stasio i opet sreo i dobio od njih mjericu riže i dva praška kinina, za koje mu savjetova misionar da čuva najbrižljivije, jer je predvidio da ih u Fašodi neminovno oboje čeka groznica.

- Sada ćete poći - rekao je - uzduž vode Bijeloga Nila ili posred takozvanih suddova. Budući da rijeka ne može teći slobodno kroz brane od bilja i lišća što struja nanosi i ustavlja na plićim mjestima, čini tamo prostrana i zarazna blata. Ni crnce tamo ne štedi groznica. Čuvajte se osobito noćenja bez vatre na goloj zemlji.

- Voljeli bismo već umrijeti - odgovori gotovo jecajući Stasio.

Nato podigne misionar svoje izmršavljelo lice uvis i časak se stade moliti, onda prekriži dječaka i reče:

- Uzdaj se u Boga! Nisi ga se odrekao i njegovo će milosrđe i zaštita biti nad tobom.

Stasio nije samo pokušavao prositi, već i raditi. Vidjevši jednoga dana gomile ljudi kako rade na Molitvenom trgu, priključi se njima i uze nositi glinu za ogradu kojom je trg trebao biti opasan. Smijali su mu se i gurali ga, ali podvečer mu stari šeik, koji je nadzirao radnje, dade dvanaest datulja. Stasio se neizmjerno obradovao toj plaći jer su datulje uz rižu bile jedina zdrava hrana za Nellu, a sa zdravom hranom bijaše sve gore u Omdurmanu.

Donio ih je s gordošću maloj sestrici kojoj je davao sve što je mogao dobiti, a sâm se tjedan dana hranio isključivo durrom, ukradenom devama. Nella se jako obradovala ugledavši milo voće, ali htjede da on s njom podijeli hranu. Pa uspevši se na prste položi mu ruke na ramena i zabacivši glavu unatrag poče mu gledati u oči i moliti:

- Stasio! Pojedi polovicu, pojedi!

A on joj nato odvrati:

- Jeo sam već, jeo! O, tako sam sit!

I smiješio se, ali je odmah počeo gristi svoje usnice da ne udari u plač, jer je bio naprosto gladan. Odluči u sebi da će i sutradan poći na rad. Međutim dogodilo se drukčije. Ujutro dođe mulazem od Abdullahija s viješću da će u noći pošta s devama krenuti u Fašodu, i sa zapoviješću kalifa da se Gebhr, Kamis i dva beduina spreme na put s djecom. Gebhr se začudi i ogorči na tu zapovijed, pa izjavi da neće poći na put jer mu je brat bolestan, a nema ga tko njegovati, a sve da je i zdrav da su ionako obojica odlučila ostati u Omdurmanu.

Ali mulazem odgovori:

- Mahdi ima samo jednu volju, a Abdullahi, njegov kalif a moj gospodar, nikada ne mijenja svoje zapovijedi. Tvog će brata njegovati rob, a ti ćeš poći u Fašodu.

- Onda idem k njemu, pa ću mu reći da ne idem na put.

- Kalifu pristupaju samo oni koje on sam hoće vidjeti. A ako silom i bez dopuštenja prodreš k njemu, izvest će te - na vješala.

- Allah akbar! Reci mi bar jasno da sam rob.

- Šuti i slušaj zapovijedi! - odgovori mulazem.

Sudanac je gledao u Omdurmanu vješala kako pucaju od tereta obješenika, a svaki su ih dan po osudi okrutnoga Abdullahija opremali novim tjelesima - i preplaši se. To što mu reče mulazem da Mahdi ima samo jednu volju, a Abdullahi da samo jedanput zapovijeda - ponavljahu svi derviši. Nije bilo, dakle, pomoći - i moralo se poći na put.

- Nikada više neću vidjeti Idrisa! - pomisli Gebhr.

I u tigrovskom se njegovom srcu skrivala neka privrženost starijem bratu, jer ga je na pomisao da ga mora bolesnoga ostaviti, spopao očaj. Zalud su mu Kamis i beduini tumačili da će u Fašodi možda biti bolje nego u Omdurmanu, i da će ih po svoj prilici Sma-

in obilnije nagraditi od kalifa. Ali nikakve riječi nisu mogle ublažiti Gebhrovu tugu i ljutitost koja se osobito očitovala na Stasiju.

Bio je to za dječaka pravi mučenički dan. Nije mu bilo dopušteno da pođe na trg, pa nije mogao ništa ni zaslužiti ni isprositi, a morao je raditi kao rob oko prtljage što su je spremali za put: to mu bijaše to teže što je veoma oslabio od gladi i umora. Bio je već posve siguran da će putem umrijeti, ako ne od Gebhrova korbača, onda od napora.

Nasreću predvečer je došao Grk, koji je imao dobro srce, posjetiti djecu i s njima se oprostiti, a u isto vrijeme opskrbiti ih za put. Donio im je također nekoliko praškova kinina, a osim toga i nekoliko staklenih nizova i malko živeža. Prije svega, saznavši za Idrisovu bolest, obrati se Gebhru, a i Kamisu i beduinima.

- Znajte - reče im - da dolazim ovamo prema Mahdijevoj zapovijedi.

A kad se ovi čuvši to pokloniše, nastavi on ovako:

- Putem morate hraniti djecu i s njima dobro postupati. Oni moraju izvijestiti Smaina o vašem držanju, a Smain će o tome pisati proroku. Ako dođe ikakva pritužba protiv vas, sljedeća će vam pošta donijeti smrtnu osudu.

Ponovni poklon bijaše jedini odgovor na te riječi, a Gebhr i Kamis napraviše pri tome izraz lica kao psi kojima meću brnjicu.

Tada im naloži Grk da odu, a onda se obrati djeci engleski:

- Sve sam to izmislio, jer Mahdi nije o vama izdao nikakvih novih naloga. No budući da je rekao da imate putovati u Fašodu, potrebno je da donde doputujete živi.

Računam i s time da ni jedan od ovih ljudi neće prije odlaska vidjeti ni Mahdija ni kalifa.

Zatim reče Stasiju:

- Zamjerio si mi se, dječače, i još ti nisam oprostio. Znaš li da si me gotovo upropastio? Mahdi se i na mene rasrdio - i da postignem njegovo oproštenje, morao sam znatan dio imetka dati Abdullahiju, a pored toga još ni sada ne znam, jesam li se na dugo vremena spasio. Svakako neću više moći zasužnjenima pomagati onako kako sam dosad pomagao. Ali žao mi je vas, osobito (i tu pokaže na Nellu) nje... Imam kćerku baš istih godina... koju ljubim više od ičega, više od svoga života... Radi nje sam sve to učinio, što sam učinio... Sve dosad ona nosi pod haljinom na prsima srebrni križić... A zove se kao i ti, mala moja. Da nije nje, i ja bih volio umrijeti negoli živjeti u ovom paklu. I bijaše ganut. Začas ušuti, a napokon otare rukom čelo i poče govoriti o nečem drugom.

- Mahdi vas šalje u Fašodu s mišlju da ćete tamo umrijeti. Tako će vam se osvetiti za tvoj, dječače, otpor, koji ga se duboko kosnuo, a ipak neće izgubiti slavu "milosrdnoga". Takav je on uvijek... No tko zna, komu je prije suđena smrt! Abdullahi mu je nametnuo misao da naloži ovim psima, koji su vas ugrabili da s vama putuju. Kukavno ih je nagradio, a sada se boji da se to ne pročuje. A i on i prorok vole da ti ljudi ne pripovijedaju da u Egiptu ima još vojske, topova, novaca i Engleza... Težak će to biti put i dalek. Putovat ćete pustim i nezdravim krajem, pa pazite na onaj prašak što sam vam ga dao, čuvajte ga kao oko u glavi.

- Zapovjedite, gospodine, još jedanput Gebhru da se ne usudi mučiti glađu i tući Nellu - reče Stasio.

- Ne bojte se. Preporučio sam vas starom šeiku koji vozi poštu. To je moj stari znanac. Dao sam mu sat i time sam osigurao njegovu brigu o vama. Rekavši to poče se opraštati. Uzevši Nellu na ruke pritisne je na prsa i ponovi:

- Bog te blagoslovio, dijete moje...

Uto je već zašlo sunce i nastala zvjezdana noć. U mraku se oglasi rzanje konjâ i stenjanje natovarenih deva.

XX.

Stari je šeik Hatim pošteno održao obećanje dano Grku i brižljivo se starao za djecu. Put uz Bijeli Nil bijaše težak. Išli su kroz Ketainu, El-Ducim i Kanu, zatim prođoše Abbu, šumovit Nilov otok, na kojemu je prije rata prebivao u trulom drvetu Mahdi kao derviš-pustinjak. Karavana je često morala obilaziti prostrane, papirusom obrasle rukavce, ili takozvane suddove s kojih je vjetrić nosio zadah truloga lišća što ga je nanijela struja. Engleski su inženjeri u svoje vrijeme ispopresijecali te brane[2] i parobrodi su tada mogli ploviti iz Kartuma u Fašodu i dalje. Ali sada se opet bila rijeka zaglavila i ne mogavši slobodno teći razlijevala se na obje strane. Kraj uz desnu i lijevu obalu bio je pokrit visokom džunglom, posred koje su se dizali termitnjaci i pojedinačno golemo drveće; gdjegdje je šuma dopirala do rijeke. Na sušnim su mjestima rasli gajevi bagremova. Prvih su tjedana nailazili na naselja i na arapske gradiće koji su se sastojali od kuća s čudnim trbušastim krovovima složenim od dohnove slame, ali iza Abbe, od sela Goz-Abu-Guma uđoše u zemlju crnaca. Taj je kraj bio potpuno prazan jer su derviši zarobili gotovo sve tamošnje crnačko pučanstvo i prodavali ga po sajmovima u Kartumu, Omdurmanu, Dari, Fašeru, El-Obeidu i po drugim gradovima sudanskim, darfurskim i kordofanskim. One žitelje koji su se uspjeli sakriti pred ropstvom po guštarama i šumama, uništila je glad i boginje koje su harale s nečuvenom snagom uz Bijeli i Modri Nil. Sami su derviši govorili da su od bolesti poumirali "cijeli narodi". Nekadašnje nasade sorguma, manioka i bananâ sada je osvojila džungla. Samo se divlja zvjerad, ni od koga progonjena, veoma razmnožila. Često su predvečer izdaleka vidjela djeca krda slonova sličnih pomičnim stijenama kako polaganim korakom kreću prema svojim pojilištima. Vidjevši ih, Hatim, stari trgovac slonove kosti, cmokne jezikom, uzdahne i povjerljivo reče Stasiju ovako:

- Mašallah! Koliko tu ima bogatstva! Ali sada ne vrijedi loviti, jer je Mahdi zabranio engleskim trgovcima da dolaze u Kartum i nemamo kome prodavati kljove - možda emirima za umbaje.

Osim slonova nailazile su i žirafe koje su ugledavši karavanu bježale brzo teškim kasom klimajući dugim vratovima kao da su hrome. Iza Goz-Abu-Guma javljahu se sve češće bivoli i čitava stada antilopa. Ljudi bi iz karavana, kad bi im ponestalo mesa, polazili na njih u lov - ali gotovo uvijek bez uspjeha, jer te oprezne i brze životinje nisu dale ni da im se čovjek približi, ni da ih opkoli.

Živeža je uopće bilo malo jer se zbog opustošenoga kraja nije moglo dobiti ni prosa, ni banana, ni riba koje su u prijašnje vrijeme dobavljali karavanama crnci iz plemena Šilluk i Dika, dajući to rado u zamjenu za staklene nizove i za mjedene žice. Hatim ipak nije dao da djeca pomru od gladi već je, štoviše, oštro pazio na Gebhra i kad je ovaj jednom na noćištu udario Stasija skidajući sedla s devâ, zapovjedi da ga ispruže na zemlji i da mu bambusom odbroje trideset udaraca po svakom tabanu. Okrutni je Sudanac mogao dva dana hodati samo na prstima, pa je proklinjao čas kad je ostavio Fajum i osvećivao se na malom, njemu darovanom robu koji se zvao Kali.

[2] Nakon propasti derviške države opet je bila ta veza uspostavljena.

Stasio se s početka gotovo radovao što su ostavili okuženi Omdurman i što sada gleda zemlje o kojima je uvijek sanjario. Njegov je jaki organizam izdržao dosad odlično putne napore, a obilnija hrana povratila mu energiju. I više je puta opet za vrijeme puta i na postajama šaptao sestrici u uho da je s Bijeloga Nila moguće pobjeći i da uopće nije napustio taj plan. Ali ga je uznemirivalo njezino zdravlje. Poslije tri tjedna, otkako su krenuli iz Omdurmana, nije doduše Nella još oboljela od groznice, ali joj je omršavjelo lice i umjesto da je pocrnjelo, postajalo je sve prozračnije, a male su joj ručice izgledale kao da su slijepljene od voska. Nije joj nedostajalo njege, dapače ni udobnosti što su joj mogli pružiti Stasio i Dinah uz Hatimovu pomoć, ali joj je nedostajao zdrav pustinjski zrak. Vlažna i žarka klima, povezana s naporima puta potkopavala je sve više snagu slabunjavog djeteta.

Stasio, počevši od Goz-Abu-Guma, davao joj je svaki dan po pol kininovog praška i jako se zabrinjavao pri pomisli da mu neće dugo dostajati taj lijek kojega nigdje nema i kojega neće moći kasnije dobiti. Ali tu nije bilo pomoći, jer je prije svega trebalo spriječiti groznicu. Na trenutke ga je hvatao očaj. Varao se samo nadom da će Smain, ako ih bude htio zamijeniti za svoju djecu, morati potražiti za njih kakav zdraviji kraj, nego što je Fašoda.

Ali kao da je nesreća neprestance progonila svoje žrtve. Uoči dolaska u Fašodu pri razvezivanju Nelline prtljage Dinah se odjednom onesvijesti i pade s deve. Ona se je još u Omdurmanu osjećala bolesnom. Stasio i Kamis dozvaše je s najvećim naporom k svijesti. No ipak nije posve došla k sebi, ili bolje reći, osvijestila se tek podvečer, i to samo da se sa suzama oprosti sa svojom ljubljenom gospođicom i da umre. Gebhr je na svaki način htio da joj nakon smrti odsiječe uši i pokaže ih Smainu kao dokaz da je umrla putem i da zatraži posebnu nagradu i zato što je i nju ugrabio. Tako se, naime, uvijek radilo s robovima koji su umrli za vrijeme puta. Ali na Stasiovu i Nellinu molbu ne pristade na to Hatim, pa je pokopaše kako treba, a grob joj osiguraše od hijena pomoću kamenja i trnja. Djeca se sada osjetiše još usamljenija jer su s njom izgubila jedinu blisku i privrženu dušu. Za Nellu je to bio osobito bolan udarac, pa je Stasio uzalud nastojao da ga ublaži kroz cijelu noć i sljedeći dan.

Došao je šesti tjedan puta. Sutradan prispije u podne karavana u Fašodu, ali našla je samo garište. Mahdijevci su živjeli pod vedrim nebom ili pod šatorima skrpanim na brzu ruku od trave i granja. Prije tri dana naselje je potpuno bilo izgorjelo. Ostadoše jedino od dima pocrnjele stijene glinenih okruglih koliba i velika drvena pojata tik uz rijeku, gdje je u doba egipatske vlade bilo skladište slonove kosti, a u kojoj je sada prebivao vođa derviša, emir Seki-Tamala. Bio je to među mahdijevcima odličan čovjek, potajni neprijatelj kalifa Abdullahija, ali zato osobni prijatelj Hatimov. On je gostoljubivo primio kod sebe starog šeika skupa s djecom, ali im je odmah na prvom koraku dojavio nepovoljnu novost.

Smaina neće zateći u Fašodi. Prije dva je dana krenuo na istok i južno od Nila u ekspediciju po robove, pa se ne zna kad će se vratiti jer su najbliži krajevi bili opustjeli, pa je robove valjalo tražiti vrlo daleko. Doduše, Etiopija je ležala blizu Fašode, a s njom su također ratovali derviši. Ali Smain, imajući samo trista ljudi, nije se mogao odvažiti da prijeđe njene granice koje su sada budno čuvali ratoborni žitelji i vojnici kralja Ivana.

Ovdje počeše Seki-Tamala i Hatim razmišljati što da učine s djecom. Vijećanje je trajalo i za večerom na koju je emir pozvao također i Stasija i Nellu.

- Ja - reče Hatimu - moram doskora poći sa svim ljudima daleko na jug protiv Emin-paše[3], koji boravi u Ladu imajući tamo parobrode i vojsku. Tu si mi zapovijed donio ti, Hatime... Ti se moraš vratiti u Omdurman, pa zato neće u Fašodi ostati ni živa duša. Ovdje se nema gdje stanovati, nema ništa za jelo i haraju bolesti. Znam, doduše, da bijelci ne dobivaju ove boginje, ali groznica će ubiti djecu za mjesec dana.

- Zapovjeđeno mi je da ih otpremim u Fašodu - odgovori Hatim - pa sam ih dovezao i mogao bih se sada prestati za njih brinuti. Ali mi ih je prijatelj Grk Kaliopuli preporučio i zato ne bih htio da umru.

- A svakako će umrijeti.

- Što da učinimo, dakle?

- Umjesto da ih ostavimo u napuštenoj Fašodi, pošalji ih Smainu skupa s ovim ljudima koji ih dovedoše iz Omdurmana. Smain je pošao prema gorama u suh i visok kraj gdje groznica ne kosi ljude kao nad rijekom.

- Kako će naći Smaina?

- Tragom vatre. On će paliti džunglu ponajprije zbog toga da natjera zvjerad u stjenovite jaruge u kojima ju je lako opkoliti i poubijati, a drugo i zato da u guštarama poplaši pogane koji su se onamo sakrili pred potjerom... Smaina nije teško naći.

- Hoće li ga samo stići?

- On će kadšto i po tjedan dana provesti u istom kraju jer mora sušiti meso. Pa sve da krenu dva ili tri dana kasnije, zacijelo će ga stići.

- A zašto da ga stižu? On će se ionako povratiti u Fašodu.

- Ne. Ako mu uspije lov na robove, povest će ih u gradove na prodaju...

- Što ćemo, dakle?

- Zapamti, ako obojica pođemo iz Fašode, djeca će, ako ih ne ubije groznica, poumirati od gladi.

- Tako mi proroka, istina je.

I doista nije bilo drugog načina već da pošalju djecu na novo lutanje. Hatim koji je, kako se vidjelo, bio posve dobar čovjek, brinuo se samo za to neće li se Gebhr, čiju je okrutnost upoznao za vrijeme puta, na djeci osvećivati. Ali strogi Seki-Tamala koji je izazivao strah čak i kod svojih vlastitih vojnika, zapovjedi da mu dozovu Sudanca i navijesti mu da mora djecu dovesti živu i zdravu k Smainu, a da mora s njima postupati dobro jer će inače biti obješen. Dobri je Hatim još izmolio od emira da maloj Nelli daruje robinju koja će je služiti i paziti na nju putem i u Smainovu taboru. Nella se vrlo obradovala tom daru, osobito kad je vidjela da je robinja djevojčica iz plemena Dinka, milih crta i slatkoga izraza na licu.

Stasio je znao da je Fašoda smrt, pa nije nimalo molio Hatima da ih ne otprave na novo putovanje. U duši je još mislio da se putujući na istok i jug moraju znatno približiti južnim etiopskim granicama, pa da će moći pobjeći. Nadao se da će se na suhim uzvisinama Nella možda sačuvati od groznice i iz tih se razloga rado i gorljivo latio spremanja na put.

[3] Emin-paša podrijetlom njemački Židov, bio je upravitelj Ekvatorije pošto su Egipćani zauzeli zemlju oko Albert-Nyanze, a najčešće je prebivao u Wadelaju. Mahdijevci su ga nekoliko puta napadali. Spasio ga je Stanley koji ga je s većim dijelom vojnika dopremio u Bagamoyo koji leži na Indijskom oceanu.

Gebhr, Kamis i dva beduina također nisu bili protivni ekspediciji, jer su računali s tim da će im uz Smaina uspjeti naloviti velik broj robova, a onda će ih na sajmovima dobro prodati. Znali su da trgovci robljem stječu kadšto velike imetke, a za svaki su slučaj voljeli poći na put negoli ostati ovdje pod vlašću Hatima i Seki-Tamale.

Pripreme su ipak uzele mnogo vremena, posebno zbog toga što su se djeca morala odmoriti nakon puta. Deve se nisu više mogle upotrijebiti za taj put, pa su Arapi, a s njima Stasio i Nella, trebali putovati konjima, a Kali, Gebhrov rob, i Mea - kako je Stasio nazvao Nellinu služavku - imali su ići uz konje pješice. Hatim se još pobrinuo za magarca koji će nositi šator, određen za djevojčicu, i živež za djecu za tri dana. Više joj nije mogao dati Seki-Tamala. Za Nellu načiniše nešto kao žensko sedlo od gunja, palminih hasura i bambusa.

Tri su se dana djeca odmarala u Fašodi, ali je nebrojena množina komaraca nad rijekom učinila ovdašnji boravak naprosto nemogućim. Danju su se javljali rojevi velikih plavih muha. Iako nisu ujedale, one su ulazile u uši, oči i u usta. Stasio je još u Port-Saidu slušao da komarci i muhe raznose groznicu i zaraznu upalu očiju, pa zato napokon i sam zamoli Seki-Tamalu da ih što prije otpremi, to više što se približavalo doba proljetnih kiša.

XXI.

- Stasio, zašto mi putujemo i putujemo, a Smaina nema pa nema?

- Ne znam. Jamačno brzo odmiče da što prije stigne u krajeve gdje će moći nahvatati mnogo crnaca. Zar bi ti željela da smo već stigli do njegovih četa?

Djevojčica kimne svojom plavom glavicom u znak da joj je jako do toga stalo.

- Zašto ti je stalo do toga? - zapita Stasio.

- Jer Gebhr onda možda neće smjeti pred Smainom tako strašno tući jadnoga Kalija.

- Smain zacijelo nije bolji. Nitko od njih nema milosrđa prema robovima.

- Doista?

I dvije se suzice srušiše niz njene omršavjele obraze. Bio je deveti dan puta. Gebhr, koji je sada bio vođa karavane, lako je s početka nailazio na tragove Smainove ekspedicije. Put su mu pokazivali tragovi spaljene džungle i taborišta puna oglođenih kostiju i različitih ostataka. Ali poslije pet dana naiđoše na golem prostor spaljene stepe, na kojoj je vjetar raznosio požar na sve strane. Tragovi postadoše nejasni i nerazgovijetni jer je Smain zacijelo razdijelio vodstvo na nekoliko manjih četa da time olakša lov opkoljene zvjeradi i nabavu živeža. Gebhr nije znao kojim bi smjerom pošao, pa se često dešavalo da se karavana iz dugotrajnoga obilaženja vraćala na ono isto mjesto s kojega je pošla. Zatim naiđoše na šume, a kad su prošli kroz njih, dođoše u stjenoviti kraj gdje su tlo pokrivale ravne ploče ili sitno kamenje razbacano po širokom prostoru, tako gusto da se djeca sjetiše gradskog pločnika. Bilja je bilo malo. Samo su gdjegdje po usjecima između stijena rasle euforbije, krastače, mimoze, a još rjeđe vitko svijetlozeleno drveće koje je Kali zvao u ki-svahili jeziku *m'ti i* čijim su lišćem hranili konje. U tom kraju uopće nije bilo rječicâ ni potokâ, pa je nasreću već počela od vremena do vremena padati kiša, te se nalazila voda u udubinama i ulegnućima stijena.

Smainove su čete rastjerale životinje i karavana bi pomrla od gladi da nije bilo mnogo biserki koje su i svaki čas zalepršale ispod konjskih nogu, a predvečer su tako gusto sje-

dale na drveće da je dostajalo opaliti u odgovarajućem pravcu da bi ih nekoliko popadalo na zemlju. Osim toga nisu bile nimalo plašljive, pa su dopuštale da im se čovjek približi, a uzlijetale su tako teško i mlitavo da ih je Sabà, koji je trčao pred karavanom, hvatao i gušio.

Kamis bi ih danomice po nekoliko poubijao iz stare puške koju je izmolio od jednoga Hatimu pokornoga derviša za vrijeme putovanja od Omdurmana do Fašode. Sačme nije imao nego za dvadeset naboja i uznemirivao se na pomisao što će biti kad se sva zaliha iscrpi. Doduše, javljala su se, iako je zvjerad bila rastjerana, kadšto među stijenama mala stada arijelâ, lijepih antilopa koje žive po cijeloj srednjoj Africi, ali na arijele je trebalo pucati iz engleske puške, a oni se nisu znali služiti Stasiovom puškom koju Gebhr nije htio davati dječaku u ruke.

Sudanac se također počeo uznemirivati zbog duga puta. Na trenutke mu je padala na pamet misao da se povrati u Fašodu, jer bi u slučaju da su mimoišli Smaina, mogli zabludjeti u divlje krajeve, gdje su im, ne govoreći o gladi, prijetili napadi divlje zvjeradi i još više divljih crnaca koji su željni osvete zbog lovova poduzetih protiv njih. Ali budući da nije znao da se Seki-Tamala sprema protiv Emina, i jer se taj razgovor nije vodio pred njim, hvatao ga je strah na pomisao da će morati stati pred licem moćnoga emira koji mu je naložio da djecu uputi Smainu i dao mu pismo za nj navijestivši mu povrh toga da će, ako ne izvrši dužnost kako valja, poći na uže. Sve to skupa ispunjavalo mu je dušu gorčinom i srdžbom. Ipak se nije smio osvećivati za svoja razočaranja na Stasiju i na Nelli, ali su zato pleća jadnoga Kalija svaki dan krvarila pod korbačem. Mladi se rob približavao svome gospodaru uvijek dršćući i bojeći se. Ali uzalud je grlio njegove noge i cjelivao ruke, zalud je pred njim padao ničice. Kameno srce nije ganula ni pokornost, ni jauk, i korbač je s ma kakvoga razloga, a kadšto i bez razloga, razdirao tijelo nesretnoga dječaka. Preko noći su mu metali noge u drvenu dasku s otvorima da ne utekne. Danju je išao vezan na užetu od Gebhrova konja što je neobično zabavljalo Kamisa. Nella je suzama oblijevala Kalijevu nesreću, a Stasio se bunio u srcu i nekoliko se puta žestoko za nj zauzimao, no kad je opazio da to još više draži Gebhra, samo je stiskao zube i šutio.

No Kali je shvatio da se djeca zauzimaju za nj i zavolio ih duboko svojim bolnim i jadnim srcem.

Već su dva dana jahali jarugom s visokim strmim liticama. Po nanesenom i porazbacanom se kamenju lako moglo prepoznati da se jaruga u kišno doba punila vodom, ali sada joj je dno bilo suho. Uz stijene je s obje strane raslo malko trave, mnogo trnja, a gdjegdje i drveće. Gebhr se uputio kamenitim prodorom zato što se neprestano uzdizao uvis, pa je mislio da će ga dovesti na kakvu uzvisinu s koje će moći lakše ugledati danju dim, a noću vatru Smainova logorišta. Mjestimice je provalija bila tako tijesna da su samo dva konja mogla ići usporedo, a gdjegdje se širila u male okrugle doline koje kao da su bile okružene visokim kamenitim zidovima, na kojima su sjedili veliki pavijani igrajući se, lajući i pokazujući zube.

Bilo je pet sati popodne. Sunce se već spuštalo prema zapadu. Gebhr je mislio o noćištu; htio je samo da dopre do kakve dolinice u kojoj bi se mogla načiniti zeriba, to jest okružiti karavanu s konjima plotom od bodljikavih mimoza i bagrema koji brani od napada divlje zvjeradi. Sabà je trčao naprijed lajući na majmune koji su se videći ga nemirno bacali, a pokadšto bi iščeznuo u zavojima jaruge. Jeka je glasno ponavljala njegovo lajanje.

Ali najednom zašuti, a začas doleti uzagrepce do konja naježene dlake na leđima i podvita repa. Beduini i Gebhr razabraše da ga je nešto moralo prestrašiti, ali pogledavši iza sebe i htijući se uvjeriti što bi to moglo biti, pođoše dalje.

No prošavši mali zavoj trgoše se konji i u jedan čas stadoše kao ukopani zbog prizora što im se pred očima ukazao.

Na nevelikoj stijeni, koja je ležala baš posred dosta široke provalije, ležao je lav.

Bili su od njega daleko najviše sto koraka. Silna zvijer, ugledavši jahače i konje, digne se na prednje šape i poče ih gledati. Sunce nisko stojeći rasvjetljavalo je njegovu golemu glavu, kudrava prsa - i u tom crvenkastom odrazu bijaše sličan kakvoj sfingi, jednoj od onih što urešuje ulaze u starovjeke egipatske hramove.

Konji se počeše propinjati, vrtjeti se i uzmicati. Zaprepašteni i prestrašeni jahači nisu znali što bi, a iz usta im izlijetahu samo bojažljive i nemoćne riječi: "Allah! Bismillah! Allah akbar!"

A kralj pustinje gledaše na njih odozgo, nepomičan, kao od mjedi saliven.

Gebhr i Kamis slušali su od trgovaca što su dolazili sa slonovom kosti i s gumom iz Sudana u Egipat da lavovi kadšto izlete na put karavanama, koje radi toga moraju skretati na stranu. Ali tu se nije moglo nikamo skrenuti. Trebalo se samo okrenuti i pobjeći! Da, ali onda je bilo gotovo sigurno da će se strašna zvijer baciti za njima u potjeru.

I opet se oglasiše grozničava pitanja:

- Što ćemo?

- Što ćemo?

- Alah!... Možda će uzmaknuti.

- Neće.

I opet zavlada tišina. Čulo se dahtanje konjâ i ubrzano disanje ljudskih prsiju.

- Pusti Kalija s užeta! - obrati se odjednom Kamis Gebhru - a mi bježimo na konjima! Lav će se najprije kod njega zadržati i samo njega zaklati.

- Učini tako! - ponoviše beduini.

Ali Gebhr se dosjeti da će se u tom slučaju Kali u tren oka uspeti na pećinastu stijenu, a lav će pojuriti za konjima pa mu stoga dođe na um druga, grozna misao. Zaklat će dječaka i bacit će ga pred sebe, a onda će zvijer skočiti za njima, ugledati na zemlji krvavo tijelo i zaustavit će se da ga proždere.

I privuče Kalija užetom k sedlu i već podiže nož kad ga u taj čas uhvati Stasio za široki rukav džiube.

- Što radiš, huljo!

Gebhr se poče otimati i da ga je dječak bio uhvatio za ruku, odmah bi se istrgnuo, ali s rukavom nije bilo tako lako, pa trzajući poče hroptati prigušenim glasom:

- Pseto, ako ne bude dostajao on, zaklat ću i vas! Alah, zaklat ću, zaklat ću!

Stasio problijedi nasmrt jer mu je kao munja sinula misao da bi lav stižući ponajprije konje doista mogao u trku mimoići Kalijevo truplo, a u tom bi slučaju Gebhr s najvećom sigurnošću zaklao po redu i njih dvoje.

Zato vukući ga podvostručenom snagom za rukav vikne:

- Daj mi pušku!... Ubit ću lava!

Beduine zapanjiše te riječi, a Kamis, koji je još u Port-Saidu vidio kako Stasio puca, poče odmah klicati:

- Daj mu pušku! On će ubiti lava!

Gebhr se odmah sjeti hitaca na Karounskom jezeru i pred strašnom opasnošću brzo napusti svoje opiranje. S velikom žurbom preda dječaku pušku, a Kamis hitro otvori kutiju s nabojima, iz koje Stasio zagrabi punom šakom.

Zatim skoči s konja, utisne naboje u cijev i krene naprijed.

Nekoliko je prvih koraka bio kao omamljen i gledao u duhu samo sebe i Nellu s prerezanim vratovima. Ali mu bliža i groznija opasnost smjesta naloži da zaboravi na sve drugo. Pred sobom je imao lava! Na pogled zvijeri smrači mu se u očima. Osjeti zimu na obrazima i u nosu, osjeti da su mu noge kao od olova i da mu nedostaje daha. Naprosto, bojao se. U Port-Saidu je čitao i slušao o lovovima na lavove, ali jedno je bilo gledati slike u knjigama, a drugo stajati oči u oči sa strahotom koja evo sad gleda u njega kao začuđena, mršteći svoje kao štit široko čelo.

Arapi suzdržaše dah u prsima jer nikada još u životu nisu takvo što vidjeli. S jedne strane dječak, koji je među visokim stijenama izgledao još manji, a s druge strane silna zvijer, zlatna u sunčanim tracima, uzvišena, strašna - "gospodar velike glave" kako vele Sudanci.

Stasio je svom snagom svladao slabost u nogama i maknuo se dalje. Još mu se časak činilo da mu se srce diže sve do grla - i to je trajalo sve dotle dok nije podigao pušku do lica. Tada je valjalo misliti na nešto drugo. Treba li se još većma približiti ili odmah pucati? Kamo da namjeri? Što je manja udaljenost, to je sigurniji hitac... a onda dalje, dalje, četrdeset koraka - još je predaleko... trideset! - dvadeset! Već mu vjetrić donosi oštri zadah zvijeri...

Dječak stane.

- Pogledaj među oči ili je sa svima svršeno! - pomisli...

Ali lav se digne, protegne leđa i spusti glavu. Njuška mu se poče otvarati, a obrve navlačiti na oči. Mali mu se stvor usudio doći previše blizu - pa se sprema na skok sjednuvši drhtavih udova na stražnje šape...

No Stasio za trenutak oka promotri da mu je mušica na pušci uperena u čelo zvijeri - i povuče kokot. Hitac prasne... Lav se propne tako da se načas uspravi u svoj svojoj visini, a onda se strovali nauznak istegnuvši sve četiri šape uvis.

I u zadnjem se trzaju sruši sa stijene na zemlju. Stasio ga je još nekoliko minuta držao na oku, ali videći da trzanje biva sve slabije i da se žuto tijelo nemoćno ispružilo, otvori pušku i metne novi naboj.

Pećinaste su stijene još odzvanjale gromkom jekom. Gebhr, Kamis i beduini ne mogoše odmah razaznati što se dogodilo, jer je prošle noći padala kiša i zbog vlažnoga zraka zastro je dim sve u tijesnoj jaruzi. Tek kad se spustio dim, počeše vikati od radosti i htjedoše priskočiti dječaku, ali uzalud, jer nikakva sila nije mogla prisiliti konje da se maknu.

A Stasio se okrene, zaokruži okom četiri Arapa i upilji oči u Gebhra.

- Ah, dosta je! - reče stišćući zube. - Prevršio si mjeru... Nećeš ubiti ni Nellu ni ikoga više.

I odjednom osjeti da mu opet blijede nos i obrazi, ali to je bila druga zima koja je dolazila ne od straha već od strašne i neumoljive odluke, od koje srce u prsima postaje željezno.

- Da... to su hulje, krvnici, ubojice, a Nella je u njihovim šakama!...

- Nećeš je ubiti! - ponovi.

Približi im se... opet stane... i munjevitom brzinom podigne pušku k licu.

Dva hica, jedan za drugim, odjeknuše provalijom:

- Gebhr se stropošta na zemlju kao vreća pijeska, a Kamis se nagne na sedlu i krvavim čelom udari u konjski vrat.

Obadva beduina grozno kriknuše od straha i skočivši s konjâ pohitaše prema Stasiju. Zavoj je bio pred njima i da su bježali natrag, što je Stasio i želio u duši, mogli bi se spasiti pred smrću. Ali njima se zaslijepljenima strahom i bijesom činilo da će se dokopati dječaka prije nego što on dospije izmijeniti naboje i da će ga noževima zaklati. Glupani - jedva što potrčaše nekoliko koraka, opali opet kobna puška, provalija odjekne jekom novih hitaca i obojica padoše licem na zemlju prevrćući se i praćakajući kao ribe kad se izvade iz vode.

Jedan - lošije pogođen - digao se još i podupro se na ruke, ali u taj mu čas zabode Sabà zube u zatiljak. Nastupi smrtna tišina.

Prekinuo ju je tek jauk Kalijev koji se bacio na koljena i ispruživši ruke ispred sebe stao kričati u izlomljenom ki-svahili jeziku:

- Bvana Kubva (Veliki gospodaru!) ubiti lava, ubiti zle ljude, ali ne ubiti Kalija!

No Stasio se nije obazirao na njegovo klicanje. Neko je vrijeme stajao kao omamljen, a onda, opazivši blijedo Nellino lice i njezine napolak nesvjesne, široko od groze otvorene oči, priskoči k njoj:

- Nella! Ne boj se!... Nella! Slobodni smo!

Bili su doista slobodni, ali i zalutali u divlju prašumu u ždrijelu crnoga kontinenta.

XXII.

Dok je Stasio s mladim crncem maknuo na stranu provalije ubijene Arape i tešku tjelesinu lava, sunce se još većma spustilo i skoro je imala nastupiti noć. Ali nije se moglo noćiti uz trupla, pa iako se Kali, pokazujući na ubitu zvijer, gladio po prsima i ponavljao mljaskajućim jezikom: "Msuri nyama" (dobro, dobro meso), Stasio mu ne dopusti da se zabavi *nyamom,* već mu naloži da pohvata konje koji su nakon hitaca utekli. Crni je dječak svršio svoj posao neobično spretno, pa umjesto da je trčao jarugom u kojem bi slučaju konji bježali sve dalje, on se uzvere na goru, pa prikraćujući sebi put, izbjegavajući zaokrete, pritrči preplašenim konjima ususret. Tako je lako uhvatio dva konja, a druga je dva nagnao na Stasija. Samo Gebhrovog i Kamisovog konja ne mogoše uhvatiti, ali i ovako im ostadoše četiri ne brojeći ovamo šatorom i stvarima natovarenog dugoušca, koji je uza sve tragične događaje zadržao pravi filozofski mir. Nađoše ga iza okuke gdje pase bez žurbe travu koja je rasla na dnu klanca.

Sudanski su se konji općenito privikli na divlju zvjerad, samo što se boje lavova, pa je bilo mnogo muke dok su ih proveli uz pećinu do koje se crnjela kaljuža krvi. Konji su dahtali šireći nozdrve i pružajući vratove prema okrvavljenom kamenju, ali kad je magarac strignuvši samo malko ušima mirno prošao, prođoše i oni. Noć je već nastupala, no oni ipak pojahaše oko jedan kilometar i zaustaviše se tek na mjestu gdje se jaruga raširila opet u malu amfiteatralnu dolinicu gusto obraslu trnjem i grmljem bodljikave mimoze.

- Gospodaru - reče mladi crnac - Kali zapaliti vatru, veliku vatru!

I uzevši sudanski široki mač, koji je bio skinuo s Gebhrova trupla, poče njime sjeći trnje i poveće drveće. Kad je potpalio vatru, sjekao je, dalje, dok nije nakupio tako veliku zalihu da je mogla dostajati za cijelu noć.

Zatim podigne sa Stasiom šatorić za Nellu pod visokom okomitom stijenom, a onda ga okružiše u polukrugu širokim i visokim bodljikavim plotom, ili takozvanom zeribom. Stasio je znao iz afričkih putopisa da se putnici na taj način osiguravaju od napada divlje zvjeradi. Konji se ipak ne mogoše smjestiti za plotom, pa dječaci skinuše s njih sedla, limeno posuđe i vreće, sputaše ih samo da se ne udalje odviše daleko tražeći travu ili vodu. Mea je uostalom u blizini našla vodu, u pećinastoj udubini koja kao da je bila bazen uz stijenu s druge strane doline. Vode je bilo mnogo, toliko da je dostajalo i konjima i za kuhanje biserki što ih je jutros postrijeljao Kamis. U bisagama, što ih je osim šatora nosio magarac, nađoše neke tri mjerice durre, nekoliko šaka soli i stručak sušenog korijenja manioka.

Dostajalo im je dakle za obilnu večeru. No jeli su obilato samo Kali i Mea. Mladi crnac, kojega je Gebhr na grozan način mučio glađu, pojeo je veliku množinu hrane koja bi dostajala za dvojicu. Ali je zato bio od svega srca zahvalan svojim novim gospodarima i odmah je iza večere pao ničice pred Stasiom i Nellom u znak da želi do kraja života ostati njihovim robom, a zatim se isto tako pokorno pokloni Stasiovoj puški, misleći zacijelo da je sigurnije ishoditi sebi milost tako opasnoga oružja. Zatim izjavi da će za vrijeme spavanja Velikog gospodara i Bibi bdjeti naizmjence s Meom da se ne ugasi vatra... I sjedne uz njih čučećki gunđajući tiho nešto kao pjesmu, u kojoj se svaki čas opetovahu riječi: "Simba kufa! Simba kufa!", što znači u jeziku ki-svahili: lav je ubijen.

No Veliki gospodar i mala Bibi nisu ni mislili na san. Nella je na usrdno Stasiovo moljenje progutala jedva nekoliko komadića biserke i nekoliko zrna kuhane durre. Govorila je da joj se ne jede niti spava, samo da je žedna. Stasija obuzme strah da nije dobila groznicu, ali se uvjeri da su joj ruke hladne, pače i odviše mrzle. Ipak je nagovori da uđe pod šator gdje je za nju spremio ležaj pretraživši brižljivo prije toga, nema li u travi škorpiona. A onda sjedne s puškom u rukama na kamen da je brani od divlje zvjeradi za slučaj, ako vatra ne bi bila dovoljna obrana. Uhvati ga strašan umor i iscrpljenost. U duši je ponavljao: "Ubio sam Gebhra i Kamisa, ubio sam beduine, ubio lava i sada smo slobodni." Ali je to bilo kao da mu je te riječi netko drugi šaptao i kao da on sam nije dobro razumio što znače. Samo je osjećao da su slobodni, ali da se u isto vrijeme dogodilo i nešto grozno što ga je ispunilo nemirom i tištalo mu prsa kao teški kamen. Napokon mu se počeše misli kočiti. Dugo je gledao u velike leptirice što su kružile nad plamenom, a onda se poče klimati i drijemati. Kali je također drijemao, ali se svaki čas budio i dometao granja u vatru.

Nastade duboka noć i, što se rijetko događa pod obratnicama, veoma tiha. Samo se čulo pucketanje upaljenoga trnja i siktanje plamena koji je rasvjetljavao strme stijene u polukrugu. Mjesec nije rasvjetljavao dubinu klanca, ali gore su treptali rojevi nepoznatih zvijezda. Zrak je postao tako hladan da se Stasio probudio, prošla ga snena ukočenost i poče se brinuti neće li maloj Nelli naškoditi zima.

No umirio se sjetivši se da joj je pod šatorom na gunjevima ostavio pled koji je Dinah ponijela još iz Fajuma. Dosjeti se da su se idući do Nila neprestano ali pomalo uspinjali uvis, pa da su kroz toliko dana morali stići već dosta visoko, dakle u krajeve gdje groznica nije tako opasna kao uz niske riječne rukavce. Osjetna noćna zima kao da mu je potvrđivala to nagađanje.

I ta ga misao ohrabri. Načas je stupio pod šator da čuje spava li Nella mirno, a onda se vrati, sjede bliže vatri, počne opet drijemati, pa i duboko usne.

Odjednom ga probudi Sabino režanje koji se prije toga bio premjestio na spavanje tik uz njegove noge.

Kali se također prenu i obojica počeše nemirno gledati psa koji je naćulio uši napet kao struna i glasno dišući na nozdrve, stade njuškati onu stranu odakle su došli, usmjerivši pogled u tminu. Na leđima i na vratu naježila mu se dlaka, a prsa mu se nadimahu od zraka koji je režeći uvlačio u pluća.

Mladi rob brže-bolje baci suhoga granja na vatru.

- Gospodaru - šaptaše - uzeti pušku! Uzeti pušku! Stasio uzme pušku i stane pred vatru da bolje vidi mračnu dubinu klanca. Režanje Sabino pretvori se u isprekidano lajanje. Dugo se nije čulo ništa, a onda ipak dopre do Kalijevih i Stasiovih ušiju izdaleka gluhi topot kao da su neke velike životinje trčale brzo prema ognju. Taj je topot odjekivao usred tišine o pećinaste stijene i postajao sve glasniji.

Stasio osjeti da se približava smrtna opasnost. Ali što bi to moglo biti. Možda su bivoli, možda kakav par nosoroga koji traže izlaz iz klanca? U tom slučaju, ako ih ne preplaši i ne potjera prasak hica, neće ništa moći spasiti karavanu, jer su te životinje isto tako zle ćudi i spremne na navalu kao i grabežljive zvijeri, ne boje se vatre - i sve pogaze putem...

A ako je koji od Smainovog vodstva naišao na trupla u provaliji i sada progoni ubojice? Stasio ni sam nije znao što bi bilo bolje - brza smrt ili ropstvo. Sunulo mu je, međutim, glavom da će ih, ako je Smain glavom u odjelu, možda poštedjeti ili će ih što je još gore, prije smrti na okrutan način mučiti. "Ah!" pomisli, "daj Bože da su zvijeri, a ne ljudi!"

Međutim, topot bivaše sve jači i pretvori se u grmljavinu kopitâ, dok se napokon ne javiše iz tmine sjajne oči, široke njuške i od trčanja raščupane grive.

- Konji! - klikne Kali.

Bili su to Gebhrovi i Kamisovi konji. Dojuriše divljom brzinom jamačno gonjeni strahom, ali dospjevši u krug svjetla i ugledavši svoje sputane drugove propeše se na stražnje noge, pa dašćući zarovaše kopitima u zemlju i ostadoše tako neko vrijeme mirni.

No Stasio ne skide pušku s lica. Bio je siguran da se može svaki čas iza konjâ pojaviti kudrava lavlja glava ili plosnata glava pantere. No uzalud je čekao. Konji se polako umiriše, a i Sabà iza nekog vremena prestade njuškati, pa je okrenuvši se nekoliko puta na mjestu, kako to obično rade psi, legao i smotavši se u klupko, zaklopio oči. Zacijelo, ako je kakva grabežljiva zvijer progonila konje, uzmakla je izdaleka osjetivši dim opazivši odsjev vatre na liticama.

- Mora da ih je nešto jako preplašilo - reče Stasio Kaliju - dok se nisu bojali potrčati kraj trupla ljudi i lava.

- Gospodaru - odvrati dječak - Kali domišljati se što se dogodilo... Mnogo, mnogo hijena i šakala ušlo u klanac i ići k truplima... Konji pred njima bježati, ali hijene njih ne goniti jer one jesti Gebhra i one druge...

- Kali ne bojati se - nadoda dječak.

I razmaknuvši nešto trnja uz stijenu, izvuče se iz zeribe, a dotle izađe iz šatora i Nella.

Sabà se odmah digne i gurajući je nosom podsjećaše je na obično milovanje. Ali ona, ispruživši najprije ruku, trgne je odmah kao da se gnuša.

- Stasio, što se dogodilo? - zapita.

- Ništa. Vratila se ona dva konja. Je li te njihov topot probudio?

- Probudila sam se još prije toga i htjela sam već izaći ispod šatora, ali...

- Ali što?

- Mislila sam da ćeš se možda razljutiti.

- Ja? Na tebe?

A Nella podigne oči i poče ga gledati nekim posebnim pogledom, takvim kako ga nije nikada prije gledala. Preko Stasiova lica prijeđe veliko čuđenje, jer je u njezinim riječima i pogledu jasno pročitao strah.

- Ona me se boji! - pomisli.

U prvi čas kao da je osjetio neki trak zadovoljstva. Laskala mu je misao da ga nakon onoga što je uradio, pače i Nella smatra ne samo čovjekom potpuno odraslim, već ga drži i za strašnoga ratnika koji oko sebe širi grozu. No to je trajalo samo časak jer je nesretan položaj razvio u njemu domišljatost i dar opažanja, pa je opazio da se u uznemirenim očima djevojčice vidi osim straha kao i neko gnušanje od onoga što se dogodilo: - od prolivene krvi i od one strahote kojoj je danas bila svjedok; sjetio se da je malo prije trgnula ruku ne htijući pomilovati Sabu koji je zagušio jednoga beduina. Da! - I sâm je Stasio osjećao mòru u prsima. Drugo je nešto bilo čitati u Port-Saidu o amerikanskim traperima kako na dalekom Zapadu ubijaju desetke crvenokožnih Indijanaca, a drugo opet sâm to izvršiti i gledati maločas žive ljude kako hropću dršćući kaljužama krvi. Da! Nellino je srce zacijelo puno straha, ali i gnušanja, koje će u njoj ostati zauvijek. "Bojat će me se", pomisli Stasio, "i u dnu srca, protiv volje neće prestati zamjeravati i to će biti moja plaća za sve to što sam zbog nje učinio."

Na tu mu se misao skupi u prsima velika gorčina jer je posve jasno znao da bi on, da nije Nelle, već davno bio ili ubijen ili bi utekao. Zbog nje je dakle pretrpio sve što je podnio, a te su muke i gladovanje bile samo zato da evo sada pred njim stoji preplašena kao da to nije ona ista mala sestrica, i prema njemu diže oči ne više sa starim pouzdanjem, već sa začuđenom bojazni. Stasio osjeti odjednom da je veoma nesretan. Prvi je put u životu shvatio što je žalost. Suze mu navriješe protiv volje na oči i da nije bilo onoga što je "strašnom ratniku" branilo da se nipošto ne rasplače, možda bi to i učinio.

Ipak se suzdrži i obrativši se djevojčici zapita:

- Bojiš li se, Nella?...

A ona odgovori tiho:

- Tako mi je... nekako strašno!

Nato zapovjedi Stasio Kaliju da donese gunjeve ispod sjedala i pokrije jednim gunjem kamen na kojem je prije bio drijemao, a drugi prostre na zemlju i reče:

- Sjedi ovdje do mene uz vatru... Zar ne, kako je hladna noć? Ako te svlada san, naslonit ćeš glavu na mene i usnut ćeš.

Nella ponovi:

- Tako je nekako strašno!...

Stasio je brižljivo zamota u pled i neko su vrijeme šuteći sjedili naslonjeni jedno na drugo i obasjani ružičastim sjajem, koji se dizao po stijenama i iskrio se treptavo na sjajnim česticama kamenih krhotina.

Iza zeribe se čulo dahtanje konjâ i šuštanje trave pod njihovim zubima.

- Slušaj, Nella - oglasi se Stasio - ja sam morao ono učiniti... Gebhr je zaprijetio da će nas zaklati ako se lav ne zaustavi kod Kalija i ako ih bude dalje progonio. Jesi li čula?... Pomisli da je time zaprijetio ne samo meni, već i tebi. I on bi to učinio! Iskreno ću ti reći da nije bilo te prijetnje, ne bih bio u njih pucao, iako sam već prije na to mislio. Mislim da ne bih mogao... Ali on je prevršio mjeru. Jesi li vidjela kako je strašno mučio Kalija prije toga? A Kamis? Kako nas je podlo prodao! Osim toga znaš li što bi se dogodilo u slučaju da ne nađu Smaina? Gebhr bi isto tako i nas počeo mučiti... tebe mučiti. Strašno je i pomisliti da bi te tukao korbačem i da bi nas izmučio do smrti, a iza naše bi se smrti vratio

u Fašodu i rekao bi da smo pomrli od groznice... Ja, Nella, nisam to ni iz kakve okrutnosti učinio, ali sam morao misliti kako ću tebe spasiti... samo sam se za tebe brinuo...

I u glasu mu je jasno odjeknula ona žalost koja mu je bila napunila srce. Nella je zacijelo to shvatila jer se jače uza nj stisnula, a on, svladavši trenutno ganuće, nastavi ovako:

- Ja se neću promijeniti, nego ću te čuvati i njegovati kao i dosad. Dok su oni bili živi, nisam imao nikakve nade u spas. Sada možemo uteći u Etiopiju. Etiopljani su crnci i divlji, ali su kršćani i neprijatelji dervišâ. Samo da ostaneš zdrava, pa će nam to poći za rukom, jer do Etiopije nije jako daleko. A sve da nam i ne pođe za rukom, pa sve da i padnemo u šake Smainove, ne misli da će se on na nama osvećivati. On nije nikada u životu vidio ni Gebhra ni one beduine; poznavao je samo Kamisa, ali što mari on za Kamisa! A možemo i ne reći Smainu da je Kamis bio s nama. Ako nam uspije, ni onda neće biti gore nego samo bolje - jer takvih okrutnika kao što su oni, valjda nema više na svijetu... Ne boj se ti mene, Nella!...

I želeći da u njoj probudi pouzdanje i da joj u isto vrijeme dade smionosti, uze je milovati po plavoj glavici. Djevojčica je slušala dižući bojažljivo oči prema njemu. Vidjelo se da želi nešto reći, ali se skanjuje i boji. Napokon nagne glavu tako, da joj je kosa posvema zastrla lice i zapita još tiše nego prije i malko drhtavim glasom:

- Stasio...

- Što je, milo moje?

- A oni neće doći ovamo!?

- Tko? - zapita začuđeno Stasio.

- Oni... Ubijeni?

- Što to govoriš, Nella?

- Bojim se! Bojim se!

I problijedjela joj usta počeše drhtati.

Nastade šutnja. Stasio nije vjerovao da bi ubijeni mogli uskrsnuti, ali kako je bila noć i njihova tjelesa nedaleko ležala, pričini mu se nekako čudno tjeskobno - jeza mu prođe preko leđa.

- Što to govoriš, Nella? - ponovi. - To te je Dinah naučila da se bojiš duhova... Mrtvi ne...

I nije dovršio, jer se u taj čas dogodilo nešto grozno.

Sred noćne tišine, u dubini klanca, s one strane gdje su ležala trupla, oglasi se neki neljudski grozoviti smijeh u kojem drhtaše očaj i veselje i okrutnost i bol i jecanje i podmuklost - prodorni i spazmatički smijeh luđakâ i prokletnikâ.

Nella krikne i svom snagom obuhvati rukama Stasija. A njemu se sva kosa naježi. Sabà skoči i poče režati. Ali Kali, koji je nedaleko sjedio, digne mirno glavu i reče gotovo veselo:

- To hijene smijati se Gebhru i lavu...

XXIII.

Veliki događaji prošloga dana i noćni dojmovi tako izmučiše Stasija i Nellu da su, kad ih je napokon svladao san, oboje usnuli kamenim snom i djevojčica se tek oko podne poja-

vila pred šatorom. Stasio je nešto prije ustao s gunja prostrtog uz ognjište i, čekajući na svoju štićenicu, zapovjedi Kaliju da se pobrine o doručku koji je s obzirom na kasne sate imao biti u isto vrijeme i objed.

Jasno je dnevno svjetlo raspršilo noćašnji strah; oboje se probudilo ne samo odmoreno već su bili i duhom svježi. Nella je bolje izgledala i osjećala se jačom, a kako su oboje željeli da što dalje odu od mjesta gdje su ležali postrijeljani Sudanci, sjedoše odmah iza jela na konje i krenuše naprijed.

U to se doba dana svi putnici po Africi zaustavljaju za podnevni odmor, pa i crnačke karavane zaklanjaju se pod sjenu velikog drveća jer su to takozvani "bijeli sati" - sati žege i šutnje, za vrijeme kojih sunce nemilosrdno prži i gledajući s visine kao da traži koga bi ubilo. Svaka se životinja zavlači tada u najveću guštaru, zamukne pjevanje ptica, utihne zujanje kukaca i sva priroda pada u tišinu, pritajuje se kao da se želi obraniti pred okom zlog božanstva. Ali oni su jahali klancem u kojemu je jedna strana bacala duboku sjenu, pa su se mogli kretati naprijed bez straha od žege. Stasio nije htio skrenuti iz klanca najprije zato što su ih gore mogle iz daljine vidjeti Smainove čete, a drugo zato što su u kamenim pukotinama mogli lakše naći vode koja je na otkrivenim mjestima prodirala u zemlju ili se pod utjecajem sunčanih zraka pretvarala u paru.

Put se stalno, premda neznatno, uspinjao. Na stijenama su se mjestimice vidjele žute naslage sumpora. Voda u pukotinama također bijaše zasićena sumporovim vonjem što je djecu neugodno podsjećalo na Omdurman i mahdijevce koji su mazali glave mašću smiješanom sa sumporovim praškom. Na drugim su se mjestima osjećali mošutari, a tamo gdje su s visokih komaca padali čak do dna prekrasni slapovi lijanâ, širio se opojni miris vanilije. Mali su se putnici rado zadržavali u hladovini tih zastora, izvezenih purpurnim i ljubičastim cvijećem koje je kao i lišće dostajalo konjima za hranu.

Zvjeradi nisu vidjeli, samo bi gdjegdje na rubovima stijena čučali majmuni slični - na nebeskoj pozadini - onim fantastičnim poganskim idolima što u Indiji rese uglove hramova. Veliki su grivasti mužjaci pokazivali Sabi zube ili su skupljali njušku u znak čuđenja i srdžbe poskakujući, trepćući očima i češući se po bokovima. Ali Sabà priviknut već na njih, nije posvećivao mnogo pozornosti tim prijetnjama.

Putovali su brzo. Radost zbog postignute slobode odagnala je sa Stasiovih prsiju onu mòru što ga je noću davila. Glava mu je sada bila zaokupljena samo mišlju što će ubuduće raditi, kako će izvesti Nellu i sebe iz krajeva u kojima im je prijetilo ponovno ropstvo kod derviša; kako se snalaziti za vrijeme dugotrajnog puta kroz prašumu da ne umru od gladi i žeđe i napokon: kojim smjerom krenuti? Od Hatima je još saznao da od Fašode do etiopske granice u ravnom smjeru nema više od pet dana puta, pa izračuna da će to iznositi oko sto engleskih milja. Otkako su krenuli iz Fašode, prošla su gotovo dva tjedna, jasno je dakle bilo da nisu išli onim najkraćim putem, već da su tražeći Smaina morali znatno skrenuti prema jugu. Sjeti se da su šestoga dana prešli rijeku koja nije bila Nil, a zatim da su, prije nego što se kraj počeo uzdizati, prošli kraj nekih velikih bara. U školi u Port-Saidu učili su vrlo točno zemljopis Afrike i Stasiju ostade u pameti ime Ballor koje označuje razvode slabo poznate rijeke Sobat, koja utječe u Nil. Nije doduše bio siguran jesu li prošli baš to porječje, ali je slutio da je bilo tako. Padne mu na pamet da i Smain, želeći nahvatati crnaca, nije ih mogao tražiti ravno istočno od Fašode, jer su taj kraj već posve istrijebili derviši i boginje, pa je zato morao poći južno, u krajeve koje dotada nisu posjećivale ekspedicije. Stasio po tom zaključi da idu Smainovim tragom - i ta ga misao u prvi čas preplaši.

Poče zato razmišljati, ne bi li bilo bolje da se ostavi klanca koji je sve jače skretao prema jugu i da pođe ravno na istok. Ali nakon kratkoga ocjenjivanja napusti taj plan. Štoviše,

činilo mu se sigurnije ići tragom za Smainovom ruljom u razmaku od dva ili tri dana, jer je bilo gotovo nevjerojatno da će se Smain s robljem vraćati istim vijugavim putem umjesto da skrene ravno prema Nilu. Stasio i to shvati da se u Etiopiju može doprijeti samo s južne strane gdje ta zemlja graniči s divljom prašumom, a ne sa zapadne koju budno čuvaju derviši.

I zbog toga odluči krenuti što dalje na jug. Tamo bi doduše mogli naići na crnce koji su ili utekli s obalâ Bijeloga Nila, ili na domaće urođenike. Ali od dva je zla radije izabrao sukobiti se s crncima nego s mahdijevcima. Računao je i na to da će mu u slučaju - ako naiđu na bjegunce ili na urođenička naselja - biti od koristi Kali i Mea. Dosta je bilo pogledati mladu crnkinju da čovjek pogodi da pripada plemenu Dinka ili Šilluk, jer je imala veoma dugačke i tanke noge koje su značajne za ta dva plemena što prebivaju uz obalu Nila i gaze poput ždralova ili rodâ po njegovim vodama. A Kali, iako je pod Gebhrovom rukom postao sličan kosturu, imao je posve drukčiji lik. Bio je čvrst i dobro građen; ramena je imao jaka, a noge u usporedbi s Meinima razmjerno malene.

Budući da nije znao gotovo ništa arapski, a loše je govorio jezikom ki-svahili, kojim se čovjek mogao sporazumijevati gotovo u cijeloj Africi i koji je kako-tako Stasio naučio od Zanzibaraca što su radili na kanalu, slijedilo je iz toga da je potjecao iz nekih dalekih strana.

Stasio odluči da ga ispita iz kojih.

- Kali, kako se zove tvoj narod? - zapita.

- Wa-himâ - odgovori mladi crnac.

- Je li to velik narod?

- Velik, koji ratuje sa zlim Samburu i otima im goveda.

- A gdje leži tvoje selo?

- Daleko! Daleko!... Kali ne zna gdje.

- Zar u ovakvom kraju kao što je ovaj?

- Ne. Tamo je velika voda i gore.

- Kako zovete tu vodu?

- Zovemo je Tamna voda.

Stasio pomisli da bi dječak mogao potjecati iz krajeva uz Albert-Nyanzu, koji su dosad bili u vlasti Emin-paše, pa htijući se o tome uvjeriti, zapita dalje:

- Ne stanuje li tamo bijeli poglavica koji ima crne čamce što se puše i vojsku?

- Ne. Stari ljudi kod nas govoriti da su vidjeli bijele ljude (tu Kali rastavi prste) jedan, dva, tri!... Da. Bila su trojica u dugom bijelom odijelu. Tražili su kljove... Kali ih nije vidio, jer još nije bio na svijetu, ali Kalijev otac primati ih i dati im mnogo kljova.

- Što je tvoj otac?

- Kralj Wa-himâ.

Stasiju malo polaska što mu je kraljević sluga.

- Bi li ti htio vidjeti oca?

- Kali htjeti vidjeti majku.

- A što bi ti učinio da naiđemo na Wa-hime i što bi oni učinili?

- Wa-himâ pasti na lice pred Kalijem.

- Povedi nas dakle k njima, pa ćeš ti ostati s njima i vladat ćeš nakon oca, a mi ćemo poći dalje, čak do mora.

- Kali onamo ne pogoditi i ne ostati, jer Kali ljubi velikoga gospodara i kćerku Mjeseca.

Stasio se obrati veselo svojoj štićenici i reče:

- Nella, postala si kćerka Mjeseca!

Ali pogledavši je, naglo se rastuži, jer se sjetio da jadna djevojčica izgleda sa svojim blijedim i prozračnim licem doista više kao Mjesečevo negoli kao zemaljsko lice.

Mladi crnac načas zašuti, a onda ponovi:

- Kali ljubiti Bvana Kubva jer Bvana Kubva ne ubiti Kalija, samo Gebhra, a Kaliju dati mnogo jesti.

I poče se gladiti po prsima ponavljajući s izrazitim uživanjem:

- Mnogo mesa, mnogo mesa!

Stasio je htio još saznati kako je dječak pao u ropstvo dervišima, ali pokazalo se da je od onoga vremena, kad je neke noći bio uhvaćen uz jame iskopane za zebre, išao kroz toliko ruku da se iz njegovih odgovora nije nikako moglo zaključiti kroz koje zemlje i kojim su ga putem vodili sve do Fašode. Stasija je samo to zanimalo što je govorio o Tamnoj vodi, jer da je potjecao iz kraja uz Albert-Nyanzu, Al-bert-Eduard-Nyanzu ili uz Viktorija-Nyanzu, uz koje su se prostirale države Unyoro i Uganda, bez sumnje bi znao štogod o Emin-paši, o njegovoj vojsci i parobrodima koji su kod crnaca izazivali divljenje i strah. Tanganyka bijaše suviše daleko, preostajala je dakle samo pretpostavka da Kalijev narod boravi negdje bliže. Zato susret s ljudima Wa-himâ nije bio posve isključen.

Nakon nekoliko sati putovanja počelo se sunce spuštati. Žega je znatno popustila. Naiđoše na široku dolinu u kojoj je bilo vode i raslo nekoliko divljih smokava, pa se zaustaviše da odmore konje i da se okrijepe živežom. Budući da su klisure bile na tom mjestu niže, zapovjedi Stasio Kaliju da se uspne gore i da vidi nema li u okolici kakvog dima.

Kali izvrši nalog i u tren oka naže se na rub stijene. Razgledavši dobro unaokolo na sve strane spusti se po debeloj vriježi lijana i izjavi da nema dima, ali da ima *nyama.* Lako je bilo domisliti se da ne misli na biserke već na neku krupniju divljač; pokazavši na Stasiovu pušku položi prste na glavi u znak da je to rogata životinja.

Zatim se uzvere i Stasio gore i ispruživši oprezno glavu preko ruba poče gledati preda se. Ništa mu nije zastiralo pogled u daljinu jer je bivša visoka džungla bila spaljena, a nova, koja se već javila iz pocrnjele zemlje, bila je jedva nekoliko pedalja visoka. Dokle je oko sezalo vidjelo se rijetko rasijano visoko drveće s deblima oprženim vatrom. U hladovini jednog takvog drveta paslo je malo stado antilopâ gnu, tijelom nalik na konje, a glavama na bivole. Sunce je prodirući kroz lišće baobaba bacalo drhtave sjajne pjege na smeđa im leđa. Bilo ih je devet. Udaljenost nije bila veća od kakvih sto koraka, ali vjetar je dolazio od životinja prema klancu, pa su zato mirno pasle ne sluteći opasnost. Stasio u želji da opskrbi karavanu mesom, opali na najbližu koja pade na zemlju kao gromom pogođena. Ostalo se stado razbježi, a skupa s njima i veliki bivol kojega nisu prije vidjeli jer je bio sakriven za hridinom. Dječak - ne od potrebe već zbog lovačke strasti - ugrabivši trenutak, kad mu se životinja bila malko postrance okrenula, opali i za njom kuglu. Bivol jako zatetura, zanese stražnji dio tijela, ali potrči dalje i prije negoli je Stasio dospio izmijeniti naboje, iščezne na neravnom tlu.

Prije nego što se razišao dim, već je Kali sjedio na antilopi i parao joj trbuh Gebhrovim nožem. Stasio pristupi k njemu da izbliza pogleda životinju - i jako se začudi kad mu je malo zatim mladi crnac krvavim rukama pružio antilopina jetra, koja su se još pušila.

- Zašto mi to daješ? - zapita.

- Msuri, msuri! Bvana Kubva odmah jesti.

- Pojedi sâm! - odgovori Stasio razljućen tom ponudom.

Kali nije čekao da mu to dvaput rekne, već uze odmah zubima kidati jetra i lakomo gutati sirove komade, a videći kako ga Stasio s gnušanjem gleda, nije prestao ponavljati između jednog i drugog zalogaja: "Msuri, msuri!"

Tako je pojeo više od polovice jetara, a onda se lati deranja antilope. Radio je to neobično brzo i vješto pa je doskora bila oderana sva koža i udovi odsječeni. Tada Stasio, malo začuđen što se Sabà nije našao kod toga posla, zviždnu mu i pozove ga na svečanu gozbu od prednjih dijelova životinje.

No Sabà se uopće ne pojavi pa Kali, nagnut nad antilopom, digne glavu i reče:

- Veliki pas potrčati za bivolom.

- Jesi li vidio? - zapita Stasio.

- Kali vidjeti.

Rekavši to metne antilopine bubrege na glavu a dva stegna na ramena i krene prema klancu. Stasio fićukne još nekoliko puta i počeka, ali videći da je sve uzalud, pođe za njim. U klancu je Mea već bila zaposlena sječenjem trnja za zeribu, a Nella, čupajući svojim malim prstićima posljednju biserku, zapita:

- Jesi li ti to Sabi zviždao? Pojurio je za vama.

- Pojurio je za bivolom kojega sam nastrijelio - i vrlo sam uznemiren - odgovori Stasio. - To su vrlo bijesne životinje, a tako su jake da se i lav boji napadati ih. Sa Sabom bi moglo biti zlo ako se upusti u borbu s takvim protivnikom.

Čuvši to Nella se jako uznemiri i izjavi da neće prije poći spavati dok se ne vrati Sabà. Stasio, videći njezinu zabrinutost, razljuti se sam na sebe što nije pred njom zatajio opasnost i uze je tješiti.

- Pošao bih s puškom za njima, ali mora da su već jako daleko, a skoro će pasti noć i neće se vidjeti tragovi. Bivol je dobro pogođen, pa se nadam da će pasti. Na svaki će ga način oslabiti gubitak krvi, pa ako navali na Sabu, moći će Sabà pobjeći... Da! Vratit će se možda tek u noći, ali vratit će se pouzdano.

I govoreći to, nije ni sâm baš vjerovao svojim vlastitim riječima, jer je čitao o nečuvenoj izdržljivosti afrikanskog bivola, koji i teško ranjen još naokolo trči i čeka u zasjedi uz stazu, kojom prolazi lovac, a onda ga iznenada napadne, digne na rogove i baci uvis. Sabi bi se moglo nešto slično dogoditi i ne govoreći o drugim opasnostima koje su mu prijetile na povratku noću.

Doskora se spusti noć. Kali i Mea urediše zeribu, zapališe oganj i latiše se posla oko večere - Sabà se još uvijek nije vraćao.

Nella je bila sve zabrinutija i napokon poče plakati.

Stasio je domalo prisili da legne, obećavajući joj da će čekati Sabu, a čim se razdani da će sâm poći i potražiti ga. Nella je doduše pošla pod šator, ali je svaki čas pružala glavicu ispod njega, pitajući je li se pas vratio. San ju je tek iza ponoći svladao, kad je izašla Mea zamijeniti Kalija koji je bdio nad vatrom.

- Zašto kćerka Mjeseca plakati? - zapita Stasija mladi crnac, kad su oba legla na abajlije. - Kali to neće.

- Žao joj je Sabe, kojega je bivol jamačno ubio.

- A možda i nije - odvrati crni dječak.

Nato zašutješe i Stasio tvrdo usne. Bio je još mrak kad se probudio jer mu je počela smetati zima. Vatra se utišala. Mea, koja je trebala na nju paziti, zadrijemala je i prestala bacati granje na žeravicu.

Gunj, na kojemu je spavao Kali, bijaše prazan.

Stasio dometne granja, pa gurne crnkinju i zapita:

- Gdje je Kali?

Trenutak ga gledaše rasijano, a onda razbudivši se reče:

- Kali je uzeo Gebhrov mač i pošao preko zeribe. Mislila sam da želi još više nasjeći trnja, ali se nije vratio.

- Je li davno otišao?

- Davno.

Stasio je čekao neko vrijeme, ali kad dugo nije bilo crnca, nehotice se zapita:

- Da nije pobjegao?

I srce mu se stegne od neugodnog osjećaja što ga uvijek izazivlje ljudska nezahvalnost. On se zauzimao za toga Kalija i branio ga onda kad ga je Gebhr mučio cijele dane, a kasnije mu je spasio život. Nella je uvijek bila prema njemu dobra i oplakivala je njegovu nesreću, a obadvoje su s njime najbolje postupali. A on eto pobjegao! Sam je govorio da ne zna na kojoj su strani naselja Wa-himâ, i da ne bi znao onamo doći, pa ipak je utekao! Stasio se opet sjeti afrikanskih putopisa iz Port-Saida i pripovijedanja putnika o gluposti crnaca koji bacaju streljivo i bježe baš onda, kad im bijeg prijeti sigurnom smrću. Zacijelo će i Kali, imajući samo sudanski Gebhrov mač kao jedino oružje, umrijeti od gladi, ili, ako ne padne opet u ropstvo dervišima, postat će plijenom divlje zvjeradi.

- Ah! Nezahvalnik i glupan!

Zatim uze Stasio razmišljati i o tome, koliko će putovanje bez Kalija biti napornije i teže, a rad još veći. Napajati konje i sputavati ih preko noći, razapinjati šator, graditi zeribu, paziti na putu da se ne izgubi živež i bisage sa stvarima, parati i sjeći ulovljene životinje - sve je to u odsustvu mladog crnca imalo pasti na njegova leđa, a u duhu je priznavao da o nekim poslovima, na primjer o guljenju kože sa zvijeri, nema ni pojma.

- Ha! Što ćemo - reče u sebi - mora se! Međutim pomolilo se sunce iza obzorja i - kako biva uvijek pod obratnicama - u jednom času nastade dan. Malo kasnije poče pljuskati voda za umivanje, što ju je Mea priredila preko noći za gospođicu za šatorom, a to je bio znak da je Nella ustala i da se oblači. Doskora iza toga pojavi se već odjevena, ali sa češljem u ruci i još raščupane kose.

- A Sabà? - zapita.

- Nema ga sve dosada.

Usta djevojčice počeše odmah drhtati.

- Možda će se još vratiti - reče Stasio.

- Sjećaš li se da je u pustinji izostajao kadšto po dva dana, a onda nas je uvijek stizao.

- Rekao si da ćeš ga potražiti?...

- Ne mogu.

- Zašto, Stasio?

- Jer te ne mogu ostaviti samu s Meom u klancu.

- A Kali?

- Kalija nema.

Tu zašuti ne znajući ni sâm bi li joj rekao cijelu istinu, ali, budući da se stvar nije mogla zatajiti, pomisli da je bolje ako je kaže odmah.

- Kali je uzeo Gebhrov mač - reče - i po noći nekamo pošao. Tko zna nije li i utekao. Crnci rade često tako, pače i na svoju vlastitu propast. Žao mi ga je... A možda će još shvatiti da je počinio glupost i...

Dalje mu riječi prekine radosno Sabino lajanje koje ispuni cijeli klanac. Nella spusti češalj na zemlju i htjede mu poteći u susret, ali je zadrži trnje zeribe.

Stasio ga poče brže-bolje trgati, ali prije nego što je otvorio prolaz pojavi se najprije Sabà a za njom Kali, tako vedar i mokar od rose kao iza najveće kiše.

Velika radost obuze obadvoje djece i kad se Kali našao iza plota zeribe ne mogavši doći do daha od umora, baci mu Nella svoje bijele ručice oko crnoga vrata i iz sve ga snage zagrli.

A on reče:

- Kali neće gledati Bibi plakati, zato Kali naći psa.

- Dobro, Kali! - odgovori Stasio tapšući ga po ramenu. - A zar se nisi bojao da ćeš u noći naići na lava ili na panteru?

- Kali bojati se, ali Kali poći - odgovori dječak.

Tim je riječima još više osvojio dječja srca. Stasio izvadi na Nellinu molbu iz jednog zavežljaja đerdan staklenih zrnaca koji je odlazeći iz Omdurmana dobio od Grka Kaliopulija i svečano nakiti njime Kalijev vrat, a on sav sretan zbog dara, pogleda vrlo ponosno na Meu i reče:

- Mea ne imati đerdan, a Kali imati, jer Kali je "veliki svijet".

Tako je bila nagrađena požrtvovnost crnoga dječaka. Sabà pak dobije oštar ukor, u kojem je po drugi put, otkako služi Nellu, saznao da je vrlo ružan i da će, ako još jednom učini takvo što, biti vođen na uzici kao kakvo malo štene. On je to slušao mašući repom na dosta dvoznačan način, a Nella je tvrdila da mu se po očima poznalo da se stidi i da se zacijelo zarumenio, što se samo zato nije moglo vidjeti, jer mu je njuška pokrita dlakom.

Zatim dođe doručak koji se sastojao od izvrsnih divljih smokava i hrpta gnua, a za vrijeme doručka pripovijedao je Kali svoje doživljaje, a Stasio ih stane prevoditi na engleski Nelli koja nije razumijevala jezik ki-svahili. Bivol je, kako se vidjelo, utekao daleko. Kali je teško našao trag, jer je bila noć bez mjesečine. Nasreću je prije dva dana padala kiša, a zemlja nije bila suviše tvrda, pa su stoga papci teške zvijeri ostavljali u njoj udubine. Kali ih je tražio uz pomoć nožnih prstiju i dugo je išao. Bivol je napokon pao i mora da je odmah uginuo, jer nije bilo nikakvih tragova borbe između njega i Sabe. Kad ih je Kali našao, već je Sabà bio proždro veći dio bivolje lopatice, ali iako više nije mogao jesti, ipak nije dopuštao da dođu do mesa dvije hijene i nekoliko šakala što su stajali naokolo čekajući dok jači grabežljivac dovrši gozbu i ode.

Dječak se tužio da je pas režao i na njega, ali mu se on zaprijetio srdžbom velikog gospodara i Bibi, a zatim ga uhvatio za ogrlicu i odvukao od bivola, pustivši ga tek u klancu.

S time se svršilo pripovijedanje o noćnim Kalijevim doživljajima, a zatim svi posjedaše u dobrom raspoloženju na konje i pojahaše dalje.

Jedino je dugonoga Mea, premda tiha i pokorna, pogledavala sa zavišću na đerdan mladoga crnca i na Sabinu ogrlicu, te pomisli tužno u duši:

- Oni su obojica "veliki svijet", a ja imam samo mjeden obruč na jednoj nozi.

XXIV.

Naredna su tri dana putovali neprestano klancem i uzbrdo. Dani su bili osobito žarki, noći naizmjence hladne ili zaparne. Približavalo se kišovito doba. Iza obzorja se gdjegdje dizahu oblaci, bijeli kao mlijeko, ali zgomilani i teški. Postrance su se već vidjele pruge kiše i daleke dúge. Pred zoru trećega dana otvori se jedan takav oblak nad njihovim glavama kao bure s kojega je pao obruč i oblije ih toplom i obilnom no nasreću kratkotrajnom kišom. Biserke se javljahu opet u tolikoj množini da je Stasio pucao u njih ne silazeći s konja i tako ubio pet komada, što je - računajući ovamo i Sabu - i suviše dostajalo za jedan obrok. Put u osvježenom zraku nije bio nimalo mučan, a obilje životinja i vode oduzimalo im je strah da bi mogli pomrijeti od gladi i žeđe. Uopće su prolazili lakše nego što su se nadali, pa zato Stasio nije gubio dobru volju i jašući uz djevojčicu brbljao je s njom veselo a kadšto se i našalio:

- Znaš što, Nella - reče kad su načas zaustavili konje pod velikim hljebovcem s kojega je Kali s Meom odsijecao plodove slične velikim lubenicama - kadšto mi se pričinja da sam lutajući vitez.

- A što je to lutajući vitez? - zapita Nella obrativši prema njemu svoju lijepu glavicu.

- Davno, davno, još u srednjem vijeku, bili su takvi vitezovi, koji su obilazili svijetom i tražili pustolovine. Borili su se s divovima i zmajevima - i znaš - svaki je imao svoju damu, za koju se brinuo i koju je branio.

- Dakle, ja sam takva dama?

- Ne, ti si još premalena. One su sve bile odrasle.

Nije mu palo ni na pamet da možda ni jedan lutajući vitez nije toliko učinio za svoju damu koliko on za tu malu sestricu - naprosto mu se činilo da se ono što je učinio, samo po sebi razumijevalo.

Ali Nella se osjeti uvriježenom zbog njegovih riječi, pa naprćivši usta reče:

- A jednom si u pustinji rekao da sam postupila kao osoba od trinaest godina? Aha!

- No, to je bilo jedanput... No tebi je tek osam godina.

- Ali za deset ću imati osamnaest!

- Čudna čuda! A ja dvadeset i četiri... U tim godinama ne misli čovjek više ni na kakve dame, jer ima drugog posla. To se zna!

- A što ćeš ti raditi?

- Bit ću inženjer ili pomorac ili, ako u Poljskoj bude rat, onda ću poći u boj kao moj otac.

A ona uznemireno zapita:

- No svakako ćeš se vratiti u Port-Said?

- Najprije se moramo oboje onamo vratiti.

- Tatici! - odgovori djevojčica.

I oči joj se zamagliše tugom i čežnjom. Nasreću naleti u taj čas jato prekrasnih papiga, sivih s ružičastim glavama i s ružičastom podstavom pod krilima. Djeca smjesta zaboraviše na prethodni razgovor i počeše pratiti očima ptičji let.

Jato zaokruži nad grupom euforbijâ i spusti se na sikomoru što je nedaleko rasla i među njenim se lišćem smjesta javiše glasovi kao da živahno vijećaju ili da se svađaju.

- To su papige koje najlakše nauče govoriti - reče Stasio. - Kad se gdjegod duže zadržimo, nastojat ću jednu za tebe uhvatiti.

- O, Stasio! Hvala! - odgovori radosno Nella. - Zvat će se Daisy...

Međutim, Mea i Kali, nasjekavši plodova s hljebovca, natovariše njima konje i mala karavana krene dalje. Poslije podne počelo se opet oblačiti i povremeno preletavahu kratke kiše napunjajući vodom sve pukotine i udubine na tlu. Kali je naviještao veliki pljusak, pa se Stasio dosjeti da klanac, koji se posve sužavao, ne bi bio dosta sigurno skloništе preko noći i da će se možda pretvoriti u potok. Stoga odluči prenoćiti na uzvišici a ta odluka obraduje i Nellu osobito kad se na izvide poslani Kali vratio i izjavio da se nedaleko nalazi šumica raznovrsnog drveća, a u njoj mnogo malih majmunčića ne tako gadnih i zlih kao što su pavijani na koje su do sada nailazili.

Naišavši zatim na mjesto gdje su klisure bile niske i blago se rastavljale, izvedoše konje i prije nego što se smračilo, spremiše se na noćište. Nellin je šator stajao na visokom i suhom mjestu pod velikim termitnjakom, koji je s jedne strane posve zatvarao prilaz i time olakšavao posao oko zeribe.

U blizini se dizalo snažno drvo sa širokom razgranatom krošnjom koja je, pokrita gustim lišćem, mogla dati dobro zaklonište pred kišom. Pred zeribom su rasle pojedine skupine drveća, a dalje je bila gusta i povijušama isprevezana šuma, iznad koje su se visoko dizale krošnje nekih čudnovatih palmi sličnih golemim lepezama ili raširenom paunovom repu.

Stasio sazna od Kalija da je u vrijeme drugoga kišnoga doba, dakle u jesen, opasno noćiti pod tim palmama, jer se onda golemi dozreli plodovi nenadano kidaju i sa znatne visine padaju takvom snagom da mogu ubiti čovjeka pa i konja. Sada je voće bilo tek u zametku i izdaleka su se, prije nego što je zašlo sunce, vidjeli majmunčići kako se vrzu pod krošnjama natjeravajući se u veselim skokovima.

Stasio spremi s Kalijem veliku zalihu drvâ koja je dostajala za cijelu noć, a budući da su se na trenutke dizali zamasi vrućeg vjetra, utvrdiše zeribu kolcima koje je mladi crnac zaoštrio Gebhrovim nožem i pozabadao u zemlju. Ta opreznost nije bila nimalo suvišna jer je jaki vjetar mogao porazbacati trnovo granje, od kojega je bila zeriba načinjena i tako omogućiti napad grabežljivaca.

Ali čim je zapalo sunce, vjetar utihne, a zrak postane zaparan i težak. Po nekoliko puta sinuše s početka gdje-gdje među oblacima zvijezde, ali onda se spusti posve crna noć te se nije ni za jedan korak pred sobom moglo vidjeti. Mali se putnici skupiše uz vatru slušajući vrisak i vrištanje majmunâ, koji su u obližnjoj šumi priredili pravi sajam. Pratilo ih je cviljenje šakala i različiti drugi nepoznati glasovi po kojima se mogao razabrati nemir i strah od onoga što iz pokrova tmine u prašumi prijeti svakom živim biću.

Odjednom nastade potpuna tišina jer je u mračnoj dubini odjeknulo zavijanje lava.

Konji koji su nedaleko pasli sred mlade džungle, počeše se približavati svjetlu poskakujući sputanim prednjim nogama, a obično junački Sabà naježi dlake i stisnutoga se repa priljubi uz ljude naočigled tražeći njihovu zaštitu.

Zavijanje se oglasi opet - rekao bi kao da dolazi ispod zemlje - duboko, teško, napeto, kao da ga je zvijer s naporom tiskala iz snažnih svojih pluća. Razlijegalo se nisko nad zemljom, naizmjence bivalo jače i slabije prelazeći pokadšto u gluhi, veoma tužni jauk.

- Kali! podstakni vatru! - oglasi se Stasio.

Crnac baci tako hitro naramak granja na žar, da su najprije buknuli cijeli snopovi iskri, a onda tek zaplamsa uvis visoki plamen.

- Stasio, lav neće nas napasti?... zar ne? - šaptaše Nella vukući dječaka za rukav.

- Ne. Neće napasti. Gledaj, kako je visoko zeriba...

I govoreći tako doista vjerovaše da im ne prijeti opasnost, ali se pobojavao za konje koji su se sve bliže stiskali uz plot da su ga mogli svaliti.

Međutim zavijanje se pretvori u otegnutu gromovitu riku, od koje preza svaki živi stvor, a ljudima, čak onima, koji ne poznaju straha, tako dršću živci kao okna od dalekih topovskih hitaca.

Stasio baci letimičan pogled na Nellu i videći kako joj se trese bradica i kako ima vlažne oči reče:

- Ne boj se! Ne plači!

A ona odgovori isto onako kao nekoć u pustinji.

- Neću plakati... samo mi se... oči znoje! Joj!

Potonji joj se usklik oteo iz ustâ samo zato što je u taj čas sa šumske strane zagrmjela druga rika još jača od prve, jer je bila bliže. Konji se počeše tiskati na zeribu i da nije bilo dugačkih i kao ocjel tvrdih kolaca od bagremovog granja, slomila bi se. Sabà je režao i u isto vrijeme drhtao kao list, a Kali uze ponavljati isprekidanim glasom:

- Gospodaru, dva, dva... dva!...

A lavovi osjetivši se zajedno ne prestadoše više rikati i strašni je koncert trajao u tmini neprekidno, jer kad je jedan zašutio, počeo je drugi. Stasio nije mogao odmah razabrati odakle dopiru njihovi glasovi, jer ih je jeka ponavljala u klancu, klisura ih odašiljala klisuri, prolazili su gorom i dolom, napunjali šumu, džunglu, zasićivali svu tminu grmljavinom i strahom.

Samo se jedna stvar činila dječaku pouzdanom, i to da su se sve više približavali. Kali također opazi da lavovi optrkuju logorište čineći sve uže krugove i suzdržavani od napadaja samo sjajem plamena, izriču svoje nezadovoljstvo i strah rikom.

Ali očito je i on mislio da opasnost prijeti samo konjima, jer je raširivši prste rekao:

- Lavovi ubiti jedan, dva - ne sve! Ne sve!...

- Nabaci još na vatru! - ponovi Stasio.

Bukne opet življi plamen i rika odjednom utihne. Ali Kali podigne glavu i gledajući uvis počne prisluškivati.

- Što je? - zapita Stasio.

- Kiša! - odgovori crnac.

Stasio poče slušati. Granje drvećâ zastiraše šator i cijelu zeribu, pa zato nije na zemlju pala još ni jedna kap, ali gore se čuo šum lišća. Budući da ni najmanji lahor nije gibao sparni zrak, lako se čovjek mogao domisliti da to počinje kiša romoriti u gustišu.

Šum je svakim trenom bivao sve jači, pa nakon nekog vremena ugledaše djeca kaplje kako cure s lišća u sjaju ognja nalik velikim ružičastim biserima. Kako je nagoviještao Kali, počeo je pljusak. Šum se pretvori u žamor. Sve je više kapi padalo, a napokon kroz gustiš počeše prodirati cijele niti vode.

Ognjište se pomrači. Zalud je Kali bacao cijele naramke. Odozgo mokro granje samo se dimilo, a odozdo je cvrčao žar i plamen što se digao, gasio se.

- Kad pljusak polije vatru, branit će nas još zeriba - reče Stasio da bi umirio Nellu.

Zatim povede djevojčicu pod šator i ogrne je pledom, ali sâm izađe što je brže mogao, jer se isprekidana rika nanovo oglasila. Ovaj se put razlijegala znatno bliže i kao da je u njoj odzvanjalo veselje.

Pljusak je svaki čas jačao. Kiša je tutnjila po tvrdom lišću nabaka i prštala. Da ognjište nije bilo zaštićeno granama, bilo bi se odmah ugasilo, ali i ovako se nad njim ponajviše dizao dim, pored kojega su bljeskali suhi plavi plamičci. Kali napusti podsticanje i nije više metao suharke, već opasavši oko drveta uže penjao se pomoću njega sve više po deblu.

- Što radiš? - zapita Stasio.

- Kali uspeti se na drvo.

- Zašto? - krikne dječak ogorčen crnčevim samoljubljem.

Svijetla grozna munja razdere tamu, a Kalijev odgovor zagluši nagli grom koji je potresao nebo i prašumu. U isti mah diže se vihor, prodrma granje drveta, razmete u tren oka ognjište, ponese još pod pepelom svijetle žeravice i odnese ih skupa sa snopovima iskri u džunglu.

Neprozirna tmina zagrne taj čas logorište. Strašna bura, kakve bivaju ispod obratnika, razbjesnjela se na zemlji i na nebu. Grom je slijedio za gromom, munja za munjom. Krvave izlomljene pruge munjine razderaše crno nebo kao mrtvački pokrov. Na obližnjim se klisurama pojavi čudna plava kugla, koja se neko vrijeme kotrljala uz klanac, a onda buknula zaslepljujućim praskom, te se činilo da se stijene lome u prah od potresa.

Tada opet nastade mrak.

Stasio se uplaši za Nellu i nasumce pođe do šatora. Šator, zaklonjen termitnjakom i golemim deblom, još je stajao, ali prvi jači udarac vihora mogao je potrgati užeta i ponijeti ga bog zna kamo. A vihor je čas popuštao, čas se dizao s bijesnom snagom noseći valove kiše i cijele oblake lišća i granja izlomljenog u obližnjoj šumi. Stasija spopade očaj. Nije znao bi li ostavio Nellu pod šatorom ili je izveo iz njega. U prvom bi se slučaju mogla zaplesti u užeta i mogao bi je odnijeti vihor skupa sa zavojima platna, a u drugom joj je slučaju prijetila opasnost da će se promočiti i da će je odnijeti vihor, jer se i Stasio, koji je mnogo jači od nje, s najvećim naprezanjem držao na nogama.

Konačno je stvar riješio vihor koji je čas kasnije dignuo krov šatora. Platnene stjenke ne pružahu više nikakva zaklona. Nije preostajalo ništa drugo već čekati dok prođe bura, čekati u mraku po kojem su obilazili lavovi.

Stasio je pretpostavljao da su se grabežljivci možda sklonili pred olujom u obližnju šumu, ali je bio potpuno siguran da će se, kad bura mine, vratiti. Strahotu položaja povećavalo je i to, što je vjetar posvema razbacao zeribu.

Sve je prijetilo propašću. Stasiova puška nije mogla koristiti. Isto tako ni njegova energija. Pred uraganom, gromovima, olujom, kišom, mrakom i pred lavovima, koji su se možda pritajili na nekoliko koraka, osjećao se nemoćnim i slabim. Vihorom trgane platnene stjenke polijevale su ih sa svih strana vodom, pa obuhvativši Nellu, izvede je Stasio iz šatora, zatim se oboje stisnuše uz nabakovo deblo čekajući smrt ili smilovanje.

A uto između jedne i druge navale vjetra začuše Kalijev glas koji se jedva razabirao od pljuskanja kiše:

- Veliki gospodaru, na drvo! Na drvo!

I u isti se čas dotakne dječakova ramena kraj odozgo spuštenoga mokroga konopca.

- Privezati Bibi, a Kali je vući! - vikaše crnac. Stasio nije ni časak oklijevao. Ogrnuvši Nellu gunjem da joj uže ne stegne tijelo, priveže je njime oko pasa, zatim je podigne uvis ispruženih ruku i klikne:

- Vuci!

Prvo je granje drveta raslo dosta nisko, pa je zračni Nellin put kratko trajao. Kali je doskora uhvati svojim jakim rukama i smjesti je između debla i goleme grane gdje je bilo dosta mjesta i za petero ovako malenih bića. Nikakav je vjetar nije mogao odatle otpuhnuti, a osim toga, iako je uz cijelo drvo curila voda, ipak ju je nekoliko stopa debelo deblo branilo barem od novih valova kiše što ih je koso nosio vihor.

Osiguravši malu Bibi, crnac nanovo spusti konopac za Stasija, ali on kao kapetan, koji silazi posljednji s broda kad tone, naloži da se prije njega uspne Mea.

Kali je uopće nije trebao vući, jer se učas uzverala po užetu tako vješto i spretno, kao da je bila rođena čimpanzina sestra. Stasiju je bilo mnogo teže, ali i on je bio dosta spretan, da uzmogne svladati težinu svoga tijela, puške i nekoliko naboja kojima je napunio džepove.

Tako se svi četvero nađoše na drvetu. Stasio se tako naviknuo da u svakom slučaju misli na Nellu, pa i sada prije svega stade provjeravati ne prijeti li njoj pad i ima li dosta mjesta da može udobno leći. Umiren, poče razbijati glavu kako bi je zaštitio od kiše. Ali tu nije bilo pomoći. Danju bi lako bilo načiniti kakav krović nad njezinom glavom, ali sada ih je okruživao takav mrak, da se nikako nisu mogli vidjeti. Da je barem prošla već ta bura i da se može zapaliti vatra, onda bi se mogla osušiti Nellina odjeća! Stasio očajno pomisli da će do zadnje niti pokisla djevojčica bez sumnje dobiti sutradan prvi nastup groznice.

Bojao se da će pred zoru, kad prođe bura, zahladnjeti kao prošlih noći. Međutim, udarci vjetra bijahu dosad tako reći vrući, a kiša kao da je bila ugrijana. Samo se Stasio čudio njenoj ustrajnosti, jer je znao da oluje pod obratnicama što jače bjesne, to kraće traju.

Tek nakon duga vremena utihnuše gromovi i popustiše udarci vjetra, ali je kiša padala neprekidno, ne više s onakvim pljuskom kao prije, ali teška i gusta, te nabakovo lišće nije nimalo od nje branilo. Odozdo je dopirao šum vode kao da se cijela džungla prometnula u jezero. Stasio pomisli da bi ih u klancu dočekala sigurna smrt. Velikom ga je tugom prožimala misao, što će biti sa Sabom - i nije se usudio o njemu išta spomenuti pred Nellom. No ipak je imao nešto nade da će dosjetljivi pas naći sigurno zaklonište među klisurama što strše nad klancem. Nije bilo moguće ni na koji način pružiti mu pomoć.

Sjedili su jedno uz drugo posred širokih grana kisneći i čekajući zoru. Kad je prošlo još nekoliko sati, počelo je zahlađivati i kiša napokon prestane. Voda je vjerojatno već odcurila strminom na niža mjesta, jer se nije čuo ni pljusak ni šum. Stasio je prošlih dana opazio da Kali umije zapaliti vatru i od mokroga granja, pa mu sine glavom da naloži crncu da siđe i da pokuša neće li mu to i ovaj put poći za rukom. Ali u času, kad se obratio njemu, dogodi se nešto što im je svima smrznulo krv u žilama.

Duboku noćnu tišinu razdere odjednom konjski vrisak, strahovit, grozan, pun boli, straha i smrtnoga zaprepaštenja. Strovalilo se nešto u mraku, oglasio se kratak dahat, zatim gluho stenjanje, hroptanje, drugi konjski vrisak, još strašniji, a onda sve zanijemi.

- Lavovi, veliki gospodaru! Lavovi ubijati konje! - šaptaše Kali.

Bilo je nešto tako grozno u tom noćnom napadaju, u toj nadmoći strahotâ i u tom naglom ubijanju nemoćnih životinja, da se Stasio u prvi čas zgrozio i zaboravio na pušku. Što bi mu uostalom koristilo pucati po ovakvom mraku? Možda samo toliko, da bi ovi noćni ubojice, ako ih prestraši svjetlo i prasak, ostavili već ubijene konje i potekli za onima što su se razbježali, pa otišli od tabora tako daleko, dokle bi već mogli otići sputanih nogu.

Stasija prođe jeza na pomisao što bi se dogodilo da su ostali dolje. Uza nj priljubljena Nella tako je drhtala kao da ju je već hvatao prvi napad groznice. Kali im je eto spasio život.

Bila je to strašna noć - najstrašnija na cijelom putu. Sjedili su kao pokisle ptice na grani prisluškujući što se dolje zbiva. A tamo je neko vrijeme trajala duboka šutnja, a doskora se oglasilo režanje, kao neki odjek hlaptanja, mljaskanja oderanih komada mesa, hroptavo disanje i stenjanje zvjeradi.

Vonj sirovoga mesa i krvi dopro je do drveta, jer su se lavovi gostili nekih dvadesetak koraka od zeribe.

I gostili su se sve dok nije Stasija spopao bijes. Uhvati dakle pušku i opali prema glasovima.

Ali mu odgovori samo isprekidana srdita rika, zatim se začuje hrskanje u jakim ždrijelima lomljenih kostiju. Duboko tamo, plavo i crveno sjale su oči hijenâ i šakala koji su čekali na svoj red.

I tako su prolazili dugi noćni sati.

XXV.

Napokon izađe sunce i rasvijetli džunglu, hrpe drveća i šumu. Lavovi se izgubiše prije nego što je sinula prva zraka nad obzorjem. Stasio naloži Kaliju da zapali vatru, a Mei da povadi Nelline stvari iz kožne torbe, u koju su bile spremljene, da ih osuši i da preodjene što prije djevojčicu. A sâm, uzevši pušku, pođe pregledati taborište i ujedno promotri pustoš, što ju je načinila oluja i dva noćna ubojice.

Tik iza zeribe, od koje ostadoše samo kolci, ležao je prvi konj gotovo do polovice požderan, a sto koraka dalje drugi jedva načet, a odmah za njim treći s razderanim trbuhom i zdrobljenom lubanjom. Svi su grozno izgledali jer su imali širom otvorene oči, pune ukočene groze, a iscerene zube. Zemlja je bila izgažena a u udubinama cijele kaljuže krvi. Stasija obuzme takav bijes da je taj čas gotovo poželio da iz grma proviri kudrava glava nakon noćne gozbe omlitavjeloga razbojnika i da uzmogne u nju smjestiti kuglu. Ali morao je za drugo vrijeme odgoditi osvetu, jer je sada imao važnijeg posla. Trebalo je naći i uhvatiti ostale konje. Dječak je računao da su se jamačno sklonili u šumu baš kao i Sabà, čije se truplo nije nigdje vidjelo. Nada da vjerni drug u nesreći nije pao žrtvom grabežljivcima, tako obraduje Stasija da se odmah ohrabrio, a još mu poveća radost i to što je našao magarca. Ustanovilo se da mudri uhonja nije htio umarati se suviše dalekim bijegom. Stisnuo se naprosto s vanjske strane zeribe u kut, što ga je činio termitnjak i drvo, i tamo, imajući osiguranu glavu i bokove, čekao je što će biti dalje, spreman da u slučaju potrebe odbije napad pomoću junačkoga ritanja. Ali lavovi ga zacijelo i ne opaziše, pa je on, kad je izašlo sunce i opasnost prošla, smatrao umjesnim leći i odmoriti se nakon dramatičnih noćnih dojmova.

Stasio obilazeći oko taborišta nađe napokon na razmekšanoj zemlji otiske kopita. Tragovi su vodili prema šumi, a onda skrenuše prema klancu. To je bila povoljna stvar, jer u klancu uhvatiti konje nije baš bilo jako teško. Nekoliko koraka dalje nađe u travi puto što ga je jedan konj strgao s nogu u bijegu. Taj mora da je daleko pobjegao, pa se za sada mogao smatrati izgubljenim. No zato druga dva ugleda iza niske klisure, ne baš u klan-

cu, već na njegovu rubu. Jedan se bacao ležeći na travi, a drugi je griskao mladu svjetlozelenu travu. Obadva su izgledala strašno izmučena, kao nakon daleka puta. Ali dnevno je svjetlo izgnalo strah iz njihovih srdaca, jer pozdraviše Stasija kratkim prijateljskim rzanjem. Konj, koji se češao, skoči na noge, pri čemu Stasio opazi da se i on oslobodio puta, ali je nasreću volio ipak ostati uz druga negoli bježati kud ga noge nose.

Stasio izvede obadva konja uza stijenu i pođe nad rub provalije da bi se uvjerio hoće li moći onuda dalje putovati. Opazi da je zbog velikoga slaza voda već otekla i da je dno gotovo suho. Malo poslije svrati njegovu pozornost na sebe neki bjeličasti predmet zapleten među povijuše što su visile sa suprotne klisure. Opazi da je to krov šatora koji je udarcem vjetra bio čak ovamo odnesen i tako u guštaru zatisnut, da ga nije mogla odnijeti voda. Šator je ipak nekako davao maloj Nelli bolje skrovište negoli na brzu ruku slupana sjenica od granja, zato je ovaj nalaz jako obradovao Stasija.

Ali radost mu se još poveća kad je iz stjenovite udubine, sakrite nešto poviše pod lijanama, iskočio Sabà držeći u zubima neku životinju, kojoj su glava i rep visili s obje strane njuške. Snažni se pas u tren oka uzvere uvis i položi Stasiju do nogu prugastu hijenu sa slomljenom hrptenjačom i odgriženom nogom, zatim uze mahati repom i veselo štektati kao da je htio reći:

- Uplašio sam se, priznajem, lavova, ali to je opet istina, da ste vi sjedili na drvetu kao biserke. Pogledaj, noć mi nije ututanj prošla.

I tako je bio gord sâm na sebe da ga je Stasio jedva mogao privoljeti da ostavi smrdljivu životinju i da je ne nosi Nelli kao dar.

Kad se njih dvoje vratilo, u taboru je već gorio obilni oganj, a u posudama je voda vrela, a kuhalo se zrnje durre, dvije biserke i sušeni komadi gnuova bubrežnjaka. Nella je već bila presvučena u suho odijelo, ali je izgledala tako jadna i blijeda, da se Stasio za nju prestrašio i prihvativši je za ruku da se uvjeri nema li groznicu, zapita:

- Nella, što je tebi?

- Ništa, Stasio, samo sam jako pospana.

- Vjerujem! Iza ovakve noći! Ruke su ti, hvala Bogu, hladne! Ah! Kakva je to bila noć! Razumije se da si pospana. I ja sam. Ali ne ćutiš li se bolesna?

- Boli me malko glava.

Stasio joj položi ruku na čelo. Glavica je bila hladna kao i ruke, a to je bio dokaz jakoga umora i slabosti, pa zato dječak uzdahne i reče:

- Pojest ćeš nešto toplo, a onda ćeš odmah leći i spavat ćeš do večeri. Danas je barem lijepo vrijeme i neće biti onako kao jučer.

A Nella ga prestrašeno pogleda:

- Ali mi nećemo ovdje noćiti?

- Ovdje nećemo jer tu leže zaklani konji, izabrat ćemo drugo koje drvo ili ćemo poći u klanac i tamo ćemo načiniti zeribu kakvu još nije svijet vidio. Spavat ćeš mirno kao u Port-Saidu.

Ali ona sklopi ručice i uze ga moliti sa suzama u očima da krenu dalje, jer da na tom strašnom mjestu neće moći ni oka zaklopiti i da će zacijelo oboljeti. I tako ga je molila, tako je ponavljala gledajući mu u oči: "Zar ne, Stasio? - Zar ne?" da je pristao na sve.

- Poći ćemo dakle klancem - reče - jer je tamo hladovina. Samo mi daj riječ da ćeš mi kazati ako ti ponestane snage ili ako ti pozli.

- Neće ponestati, neće ponestati! Privezat ćeš me uza sedlo i čvrsto ću zaspati putem.

- Ne. Uzjahat ću istoga konja i držat ću te. Kali i Mea poći će na drugom, a magarac će ponijeti šator.

- Dobro! Dobro!

- Odmah nakon doručka moraš malko prospavati. Ionako ne možemo krenuti prije podneva, jer imamo mnogo posla. Treba pohvatati konje, složiti šator, drukčije razmjestiti bisage. Jedan ćemo dio stvari ostaviti, jer sada imamo u svemu samo dva konja. Time ćemo izgubiti nekoliko sati, a ti ćeš, međutim, prodrijemati i okrijepiti se. Danas će biti žega, ali pod drvetom ti neće uzmanjkati hlada.

- A ti - i Mea i Kali? Meni je tako neugodno što ću samo ja spavati, a vi se morate truditi...

- Naprotiv, i mi ćemo dospjeti. Za mene se ne brini! Ja u Port-Saidu za vrijeme ispita često nisam po cijele noći spavao, a da moj otac nije ni znao... A ni drugovi mi nisu spavali. No drugo je muškarac, a drugo je opet ovakva mala muha kao što si ti. Nemaš pojma kako danas izgledaš... Kao da si od stakla! Ostale su samo oči i kosa, a lica uopće nema.

Govorio je to u šali ali u duši se bojao, jer je pri jakom dnevnom osvjetljenju Nella imala upravo bolesno lice i prvi je put potpuno shvatio, ako se tako nastavi, da bi ovo jadno dijete ne samo moglo već i moralo umrijeti. I na tu misao zadrhtaše noge pod njim, jer je odjednom osjetio da u slučaju njezine smrti ne bi ni on imao radi čega živjeti ni zbog čega se vraćati u Port-Said.

- Jer što bih onda radio? - pomisli.

Za trenutak se otkrene da Nella ne opazi u njegovim očima tugu i strah, a zatim pođe do stvari što su bile pod drvetom, odbaci gunj kojim je bila pokrivena kutija s nabojima, otvori je i poče nešto tražiti.

Čuvao je tamo u maloj staklenoj bočici posljednji kininov prašak i čuvao ga kao oko u glavi za "crni trenutak", to jest za slučaj, ako Nella dobije groznicu. Ali sada je bio gotovo uvjeren, da će poslije ovakve noći prvi napad zacijelo doći, pa odluči spriječiti ga. Činio je to teška srca misleći na to što će biti kasnije, i da nije osjećao da muškarcu i poglavici karavane ne dolikuje plač, proplakao bi nad tim posljednjim praškom.

Pa želeći sakriti ganuće, načini veoma strogo lice, i pribravši se, djevojčici reče:

- Nella, uzmi prije jela ostatak kinina.

A ona zapita:

- A ako ti dobiješ groznicu?

- Trest ću se. Uzmi, kažem ti.

I ona uzme bez daljnjega opiranja, jer ga se - otkako je poubijao Sudance - malo bojala pored sve brižljivosti kojom ju je okruživao, i dobrote što joj je pokazivao. Sjedoše zatim za doručak, a nakon noćnoga umora izvrsno im je godila juha od biserki. Nella odmah iza jela zaspi, pa je spavala nekoliko sati. Stasio, Kali i Mea pripremiše za to vrijeme karavanu, donesoše iz klanca krov šatora, osedlaše konje, natovariše i magarca - i zakopaše pod nabakovim korijenjem one stvari koje nisu mogli ponijeti. Morio ih je jako san za vrijeme toga posla ali Stasio, od straha da ne zaspi, dopusti i sebi i njima po redu samo malo prodrijemati.

Mogla su biti dva sata kad su krenuli dalje na put. Stasio je držao pred sobom Nellu, a Kali je jahao s Meom na drugom konju. Nisu odmah sišli u klanac, već su jahali između njegovog ruba i šume. Mlada je džungla veoma ponarasla za te jedne kišovite noći, ali je tlo pod njom bilo crno i pokazivalo je još tragove požara. Lako je bilo pogoditi da je tuda ili prolazio sa svojim odjelom Smain, ili je požar, izdaleka potjeran vihorom, letio suhom džunglom i napokon naišavši na vlažnu šumu, sunuo ne baš suviše širokim tragom iz-

među šume i klanca i pošao dalje. Stasio je htio uvjeriti se, neće li se tim putem naći kakvi tragovi Smainova logorišta, ili otisci kopita - i sa zadovoljstvom se uvjeri da se ništa tomu slično nije moglo vidjeti. Kali, koji se dobro razumio u takve stvari, tvrdio je odlučno da je vatra morala biti prenesena vjetrom i da je odonda već nekoliko dana prošlo.

- To dokazuje - primijeti Stasio - da je Smain sa svojim mahdijevcima već tko zna gdje i da nikako nećemo pasti u njegove šake.

Zatim počeše on i Nella radoznalo promatrati bilje, jer dosad još nikada nisu tako blizu prolazili uz šumu ispod obratnice. Jahali su sada baš uz njezin rub da im nad glavama bude hlad. Tu je bila zemlja vlažna i mekana, obrasla tamnozelenkastom travom, mahovinom i paprati. Gdjegdje su ležala stara trula debla pokrivena sagom od prekrasnih orhideja, šarenoga, leptirima sličnoga cvijeća s isto tako šarenom čaškom posred vjenčića. Gdje je dopiralo sunce, tamo se zlatila zemlja od čudnih orhideja, sitnih i žutih, na kojima su dvije latice cvijeta, dižući se uz rub treće latice, nalik glavi životinjice s velikim zašiljenim ušima. Na nekim je mjestima šuma bila podstavljena grmljem divljega jasmina, vezanoga u vijence od tankih vriježa koje su cvjetale ružičasto. Plitke su jaruge i udubine obrasle papratima, stisnutim u neprolaznu guštaru, čas nisku i prostranu, čas visoku s deblima obavitim kao kudjeljom, sežući do prvih grana drveća i pružene pod njima kao nježna zelena čitma. U unutrašnjosti nije bilo jednoličnoga drveća: datuljine palme, rafije, lepezaste palme, sikomore, hljebovci, euforbije, goleme vrste seneciona, bagrema, drveća s lišćem tamnoga i bljeskavoga sjaja, jasnoga i crvenoga kao krv, raslo je jedno uz drugo, deblo uz deblo, isprepleteno granjem, iz kojega je izbijalo žuto i grimizno cvijeće kao na svijećnjaku. U nekim se dijelovima uopće nije ni vidjelo drveća, jer je od zemlje pa do vrška bilo pokrito povijušama, što su se prebacile s debla na deblo stvarajući u neku ruku velika slova: W i M, viseći kao vijenci, zastori i čitavi sagovi. Kaučukove su vriježe naprosto gušile drveće u tisuću zmijolikih zavoja i pretvarale ga u piramide posute bijelim cvijećem kao snijegom. Oko većih su se vriježa savijale manje i stiska je bila tako neobična, da se sve to pretvaralo gotovo u neku stijenu kroz koju ne bi mogao prodrijeti ni čovjek ni životinja. Samo mjestimice, gdje su prodirali slonovi kojima se ne može ništa oduprijeti, bili su u guštari izdubljeni duboki i zavinuti hodnici.

Pjevanje pticâ, koje tako razblažuje europske šume, uopće se nije čulo, ali su se zato iz sredine vršika od drveća razlijegali najčudnovatiji povici, slični čas glasu što ga daje pila, a čas nalik udaranju u kotlove, čas na klopotanje rodâ, čas na škripanje starih vratâ, čas na pljesak ruku, na mijaukanje mačaka ili pače na glasni uzrujani ljudski razgovor. Katkada bi se na drveće diglo jato sivih, zelenih, bijelih papiga ili gomile jasnoperih tukaca s tihim, valovitim letom. Na snježnoj pozadini kaučukovih povijuša sunuli bi kadšto kao šumski duhovi mali žalobni majmunčići, posvema crni osim bijeloga repa, bijelih pruga uz stegna i isto takvih zalizaka, koji su im okruživali kao ugljen crno lice.

Djeca su začuđeno gledala u tu djevičansku šumu koju još možda nikada nisu gledale oči bijeloga čovjeka. Sabà je zalazio svaki čas u guštaru, odakle se čulo njegovo veselo štektanje. Malu je Nellu kinin okrijepio, a isto tako i doručak i odmor. Lišce joj je oživjelo i poprimilo laku boju, očice joj veselije gledahu. Svaki je čas zapitkivala Stasija za imena različitoga drveća i ptica, a on je odgovarao kako je znao. Napokon ona izjavi da želi sići s konja i nabrati mnogo cvijeća.

Ali se dječak nasmiješi i odvrati:

- Odmah bi te pojeli siafu.

- Što su to siafu? Je li to gore od lava?

- I gore i nije gore. To su mravi koji jako ujedaju. Pune su ih grane s kojih padaju ljudima na leđa kao vatrena kiša. Ali idu i po zemlji. Pokušaj samo sići s konja i pođi malo u šumu, pa ćeš odmah početi poskakivati i cičati kao majmunčić. I od lava se čovjek može lakše obraniti nego od njih. Kadšto idu u golemim redovima i sve im se svuda uklanja s puta.

- A bi li ti znao pomoći sebi protiv njih?

- Ja? To se zna.

- A kako?

- Pomoću vatre ili kipuće vode.

- Ti uvijek umiješ sebi pomoći - reče ona s dubokim uvjerenjem.

Stasiju jako polaskaše te riječi pa odgovori umišljeno, ali u isti čas i veselo:

- Samo da si ti zdrava, ostalo prepusti meni.

- Čak me i glava više ne boli.

- Hvala Bogu! Hvala Bogu!

Razgovarajući tako prođoše šumu koja se samo s jedne strane približavala klancu. Sunce je još visoko na nebu stajalo i jako žeglo, jer je nastalo prekrasno vrijeme i na nebu nije bilo ni oblačka. Konji su se kupali u znoju, a Nella se poče tužiti na vrućinu. Zato Stasio, ugledavši zgodno mjesto, skrene u klanac u kojem je zapadna strana bacala debeli hlad. Tu je bilo hladnije i voda, što je iza jučerašnjega pljuska ostala u udubinama, bila je također razmjerno hladna. Nad glavama malih putnika prelijetahu neprestano s jednoga ruba klanca na drugi tukci s purpurnim glavama, plavim prsima i žutim krilima, pa dječak poče pripovijedati Nelli, što je iz knjiga o njima znao:

- Znaš - reče - ima takvih tukaca, koji u doba leženja traže duplje u drvetu; tamo ženka snese jaja i sjedi na njima, a mužjak oblijepi otvor glinom da joj se vidi samo glava i tek kad se mladi izlegu, udara svojim velikim kljunom po glini i pušta ženku na slobodu.

- A što ona jede za to vrijeme?

- Mužjak je hrani. Neprestano lijeće okolo i donosi joj različite bobice.

- A dopušta li joj da spava? - zapita ona pospanim glasom.

Stasio se nasmiješi.

- Ako gospođa Tukićka želi spavati, kao sada ti, onda joj to dopusti.

U hladovitom klancu poče djevojčicu moriti nesavladivi san, jer joj je od jutra od ranoga podneva bilo premalo počinka. Stasio je iskreno želio da se povede za njenim primjerom, ali nije mogao, jer ju je morao držati bojeći se da ne padne, a pored toga mu je bilo vrlo neudobno sjediti na muškarački način na ravnom i širokom sedlu, što ga je još u Fašodi bio za malu načinio Hatim i Seki-Tamala. Nije se smio ganuti i tjerao je konja što je bilo moguće sporije, samo da je ne probudi.

Ona je međutim, nagnuvši se unatrag, naslonila glavicu na njegovo rame i duboko usnula.

No disala je tako pravilno i mirno da je Stasio prestao žaliti za posljednjim praškom kinina. Osjećao je, slušajući njeno disanje, da je opasnost groznice bila za sada uklonjena pa uze ovako razmišljati:

- Klanac se neprestano uspinje, a sada već i dosta strmo. Sve smo više i kraj je sve većma suh. Trebat će samo naći kakvo povišeno mjesto, potpuno zaklonjeno, uz bistru vodu, tamo se udomaćiti, dati maloj nekoliko tjedana počinka, a možda i počekati dok prođe

cijela massika. Ne bi svaka izdržala ni deseti dio ovih napora, ali potrebno je da se odmori! Iza ovakve bi noći svaka druga odmah dobila groznicu, a ona - kako lijepo spava!!!

I te ga misli potpuno udobrovoljiše, pa gledajući odozgo Nellinu glavicu, naslonjenu na njegova prsa, govoraše veselo u sebi, ali i s nekim začuđenjem:

- Ipak je čudna stvar, kako ja volim tu malu muhu! Istina je, uvijek sam je volio, ali sada sve više!

I ne znajući kako da sebi razjasni tu neobičnu pojavu, dođe na ovu misao:

- To je zacijelo zato što smo toliko toga zajedno proživjeli i što je ona pod mojom skrbi.

Međutim držao je svoju "muhu" veoma oprezno desnom rukom za pojas da mu ne spadne sa sedla i da ne razbije nosić. Pomicali su se s noge na nogu i šuteći, samo je Kali pjevuckao ispod nosa u Stasiovu slavu:

- Veliki gospodar ubiti Gebhra, ubiti lava i bivola! Yah! Veliki gospodar ubiti još mnogo lavova! Yah! Mnogo mesa, mnogo mesa, yah, yah...

- Kali - zapita tiho Stasio - idu li Wa-hime u lov na lavove?

- Wa-himâ bojati se lavova, ali Wa-himâ kopati duboke jame i ako lav noću upadne, onda Wa-himâ smijati se.

- A što onda radite?

- Wa-himâ bacati mnogo koplja, dok lav ne biti kao jež. Onda ga izvući iz jame i pojesti. Lav dobar.

I po svom običaju pogladi se po želucu.

Stasiju se baš nije osobito sviđao taj način lova, pa uze ispitivati koja se druga divljač nalazi u kraju Wa-Himâ, i razgovarali su dalje o antilopama, nojevima, žirafama i nosorozima sve dok nije do njihovih ušiju dopro šum vodopada.

- Što je to? - zapita Stasio - rijeka ili vodopad?

Kali zakima glavom u znak da je zacijelo tako.

I neko su vrijeme jahali još sporijim korakom prisluškujući šum koji bijaše sve izrazitiji.

- Slap! - ponovi zainteresirani Stasio.

Ali tek što su prošli jedan i drugi zaokret, kad im zapreka, koja se nije dala prijeći, zakrči dalji put.

Nella, koju je prije uspavalo kretanje konja, odmah se probudi.

- Zar smo već stali za noćenje? - zapita.

- Ne, ali gledaj - odgovori Stasio - klisura zatvara klanac.

- Što ćemo sada?

- Provući se uz nju nije moguće, jer je tu tijesno, pa ćemo se morati malko vratiti, uspeti se na veću visinu i obići zapreku, ali do večeri imamo još dva sata, pa imamo kada. A i konji neka malko odahnu. Čuješ li slap?

- Čujem.

- Noćit ćemo kraj njega.

Zatim se obrati Kaliju, naloži mu da se uzvere na rub klanca i da pogleda je li i dalje dno klanca urušeno ovakvim zaprekama, a onda počne pozorno promatrati klisuru i začas vikne:

- Ona se otkinula i nedavno stropoštala. Vidiš li, Nella, ovaj odsjek? Pogledaj, kako je svjež. Nema na njemu ni traga mahovini ni biljkama. Sad već shvaćam - shvaćam!

I pokaže rukom djevojčici na baobab koji je rastao nad rubom klanca, a golemi mu je korijen visio uza stijenu uzduž odsjeka.

- Ovaj se korijen zarovao u pukotinu između stijene i klisure i rastući odvalio je napokon klisuru. To je vrlo čudna stvar, jer je kamen tvrđi od drveta, ali znam da to često biva u gorama. Zatim nešto makne takvu stijenu, što se jedva drži - i klisura se otkine.

- A što bi je moglo otkinuti?

- Teško je reći. Možda prijašnja oluja, a možda i jučerašnja.

U taj čas Sabà, koji je prije zaostao za karavanom, dotrči, naglo stane kao da ga je tkogod straga povukao za rep, ponjuši i uvuče se u uski prolaz između stijene i otkinute klisure, ali odmah naježene dlake poče uzmicati.

Stasio siđe s konja da vidi što je moglo prestrašiti psa.

- Stasio, ne idi onamo - zamoli Nella - tamo je možda lav.

A dječak, koji je bio mali junak-hvališa i koji je od prošle noći neobično mrzio lavove, odvrati:

- Čudna čuda: lav - danju!

Prije nego što se približio prolazu, začuje se Kalijev glas:

- Bvana Kubva! Bvana Kubva!

- Što je? - zapita Stasio.

Crnac se u tren oka spusti vriježom povijuše. S lica mu se lako moglo pročitati da nosi neku važnu novost.

- Slon! - klikne.

- Slon?

- Da - odgovori mladi crnac mašući rukama. - Tamo grmi voda, a ovdje je klisura. Slon ne može izaći. Veliki gospodar ubiti slona, a Kali ga jesti - oh, jesti, jesti!

I na tu ga misao obuze takva radost, te je počeo skakati, udarati rukama po koljenima i smijati se kao mahnit prevrćući uz to očima i svjetlucajući bijelim zubima.

Stasio nije odmah shvatio zašto Kali kaže da slon ne može izaći iz klanca, pa želeći vidjeti što se dogodilo, sjedne na konja i povjerivši Nellu Mei, da u slučaju potrebe ima slobodne ruke za pucanje, naloži Kaliju da sjedne iza njega, pa se okrenuše svi i pođoše tražiti mjesto kojim bi mogli doprijeti gore. Putem je Stasio ispitivao kako se slon mogao tamo naći, gdje je bio - i po odgovoru Kalijevom saznao je po prilici što se dogodilo.

Slon je zacijelo bježao klancem za vrijeme požara pred vatrom: putem se jako očešao o nesigurnu klisuru, a ona se stropoštala i presjekla mu povratak. Zatim se, dotrčavši do kraja klanca, našao na rubu ponora, u koji je padala rijeka i tako je ostao zatvoren.

Nakon nekoga vremena nađoše mladi putnici izlazak, ali dosta strm, te je valjalo sići s konjâ i voditi ih za sobom. Budući da je prema crnčevoj tvrdnji rijeka bila vrlo blizu, krenuše zato dalje pješice. Napokon stigoše na visoki odsjek, koji je s jedne strane zagradila rijeka a s druge klanac, i pogledavši dolje, ugledaše na dnu kotline slona.

Golema je životinja ležala na trbuhu i na veliko se Stasiovo čuđenje nije ni digla, kad ih je ugledala, samo je, kad je Sabà stigao na rub provalije i počeo bijesno lajati, načas maknula golemim ušima i podigla surlu, ali ju je i odmah spustila.

Djeca su držeći se za ruke dugo gledala slona šuteći, dok im šutnju nije prekinuo Kali.

- On umirati od gladi! - klikne.

Doista je slon izmršavio bio tako jako, da mu je hrbat uzduž tijela bio kao izbočeni češalj; slabine mu propale, a pod kožom, uza svu njezinu debljinu, nazirahu se izrazito rebra - i lako je bilo pogoditi da ne ustaje što nema snage.

Klanac, na izlazu dosta širok, pretvarao se u kotlinicu koja je bila zatvorena okomitim klisurama, a na dnu joj raslo nekoliko stabala. To je drveće bilo polomljeno, kora s njega oderana, na grančicama ni listića. Povijuše, što su visile sa stijene, bile su također pokidane i nagrižene, a trava u kotlini počupana do zadnjega vlakanca.

Stasio, razgledavši točno položaj, poče priopćavati Nelli svoja opažanja, ali je pod dojmom neizbježive smrti divovske životinje govorio tiho, kao da se bojao da mu ne poremeti posljednje trenutke života.

- Da, on doista umire od gladi. Sjedi ovdje zacijelo dva tjedna, to jest od vremena kad je požar spalio džunglu. Pojeo je sve što se moglo pojesti, a još se više muči što ovdje gore rastu hljebovci i bagremi s velikim mahunama, a on ih vidi i ne može doprijeti do njih.

I trenutak su opet šuteći gledali, a slon je također obraćao na mahove oči koje su mu gasle i iz grla mu dopre nešto kao glogotanje.

- Doista - javi se dječak - bolje će biti da mu prikratimo tu muku.

Rekavši to digne pušku do lica, ali Nella ga uhvati za kaput i upirući se na obje nožice uze ga iz sve snage vući do ruba klanca.

- Stasio, ne čini to! Stasio, dajmo mu jesti - on je tako jadan! Ja neću da ga ti ubiješ, neću! Neću!

I lupajući nožicama nije ga prestala vući, a on je pogleda veoma začuđeno, ali videći da su joj oči pune suza, reče:

- Ali, Nella!...

- Neću! Ne dam ga ubiti! Ja ću dobiti groznicu, ako ga ubiješ!...

Stasiju je ta prijetnja bila dovoljna da se odrekne ubojitih namjera - i s obzirom na toga slona, što su ga pred sobom imali, i s obzirom na sve druge na svijetu. Neko je još vrijeme šutio ne znajući što odgovoriti maloj, a onda reče:

- No dobro! Dobro!... Velim ti da je dobro, Nella, pusti me!

A Nella ga odmah zagrli i kroz uplakane joj oči sijevne smiješak. Sad joj je bila još jedina briga, kako bi dala slonu što prije hrane. Kali i Mea veoma se začudiše, kad saznadoše da Bvana Kubva ne samo da neće slona ubiti, već da moraju odmah za njega nabrati toliko plodova hljebovca, toliko bagremovih mahuna i toliko svakovrsnoga bilja, lišća i trave, koliko budu samo mogli. Dvosjekli sudanski Gebhrov mač poslužio je za taj posao Kaliju vrlo dobro, i da nije bilo njega, posao ne bi tako lako odmicao. No Nella nije htjela čekati dok oni svrše, već - čim je prvi plod pao s drveta - uhvati ga objeručke i noseći ga do klanca ponavljaše brzo, kao da se boji, da joj ga tko drugi ne otme:

- Ja! Ja! Ja!

Stasio nije ni izdaleka mislio da je liši toga užitka, samo od straha, da od suvišne revnosti ne bi mala sletjela skupa s plodom, uhvati je za pojas i poviče:

- Baci!

Golemi se plod otkotrlja po strmini i pade do nogu slonu, a on u tren oka ispruži surlu, uhvati ga, savine surlu kao da hoće turnuti plod sebi pod vrat - i samo su to vidjela djeca.

- Pojeo je! - klikne Nella sva sretna.

- Čini mi se! - odgovori smijući se Stasio.

A slon ispruži prema njima surlu kao da moli još i oglasi se snažnim glasom:

- Hrrumpf!

- Hoće još!

- Čini mi se! - ponovi Stasio.

Drugi plod pođe za tragom prvoga i u isti čas iščezne isto onako, zatim treći, četvrti, deseti, a onda počeše padati bagremove mahune i rukoveti trave i velikog lišća. Nella nije nikomu dopustila da je zamijeni i kad joj se ručice umoriše od posla, gurala je nožicama novu zalihu, a slon je jeo i dižući pokadšto surlu oglašivao se svojim gromovitim: "hrrumpf" u znak, da želi još više - i kako je tvrdila Nella - u znak, zahvalnosti.

Ali Kali i Mea, napokon se izmoriše poslom koji su vrlo gorljivo izvršavali, ali samo s tom nadom, da Bvana Kubva želi najprije utoviti slona, a tek onda ga ubiti. No napokon im Bvana Kubva zapovjedi da prestanu, jer se sunce već jako spustilo i vrijeme je bilo da načine zeribu. Nasreću nije to bilo teško, jer su dva kraja trokutnoga prostora bila posve nepristupačna, pa je samo treći trebalo zagraditi. Nije nedostajalo ni bagrema s oštrim bodljikama.

Nella se nije ni za korak maknula od klanca i čučeći nad rubom govorila je izdaleka Stasiju što radi slon, a na mahove se razlijegao njezin tanki glasić:

- Traži surlom oko sebe!

Ili:

- Miče ušima. Ima goleme uši!

I napokon:

- Stasio! Stasio - diže se! Joj!

Stasio se hitro približi i primi Nellu za ruku. Slon je odista ustao i tek su sada mogla djeca vidjeti njegovu veličinu. Prije su već viđali nekoliko puta velike slonove, što su ih Sueskim kanalom vozili na brodovima iz Indije u Europu, ali ni jedan se od onih nije mogao mjeriti s ovim divom koji je zaista izgledao kao velika klisura škriljčeve boje koja hoda na četiri noge. Razlikovao se od onih i golemim kljovama koje su mogle biti pet do šest stopa dugačke i, kako je već Nella opazila, baš nevjerojatno velikim ušima. Prednje su mu noge bile vrlo visoke, ali razmjerno tanke, čemu je zacijelo bio razlogom višednevni post.

- Gledaj patuljka! - klikne Stasio. - Da se uspne i da dobro protegne surlu, mogao bi te uhvatiti za nogu.

Ali div nije ni mislio na uspinjanje ni na to da uhvati koga za nogu. Nesigurnim se korakom približi do otvora klanca, pogleda trenutak u ponor na dnu kojega je šumila voda, zatim se okrene prema stijeni, koja je bila bliža slapu, uperi prema njemu surlu i zamočivši je što je bolje mogao poče piti.

- Sreća njegova - reče Stasio - da je mogao surlom dosegnuti do vode. Inače bi bio uginuo.

Slon je pio tako dugo, da je napokon djevojčicu obuzeo nemir.

- Stasio, neće li mu tolika voda škoditi? - zapita.

- Ne znam - odgovori on smiješeći se - ali kad si ga uzela pod svoju zaštitu, pripazi sada na njega.

A Nella se nagne nad rubom i poče vikati:

- Dosta je, dragi slone, dosta!

A dragi slon, kao da je razumio o čemu se radi, odmah prestane piti, pa se samo počne polijevati vodom: najprije polije noge, onda leđa, a zatim obadvije slabine.

Do toga se vremena smračilo, pa Stasio povede djevojčicu u zeribu, gdje ih je već čekala večera.

Obadvoje bijahu izvrsne volje: Nella zato što je slonu spasila život, a Stasio opet što je vidio njezine kao dvije zvjezdice sjajne oči i razdragano lišce koje je izgledalo jedrije i zdravije negoli ikada prije, sve otkako su pošli iz Kartuma. Zadovoljstvu dječakovu pripomoglo je i to što je očekivao mirnu i laku noć. Prostor, s dvije strane nepristupačan, potpuno ih je štitio od napada, a s treće su strane Kali i Mea podigli tako visoku ogradu od bodljikavog granja bagrema i pasiflore da nije ni govora moglo biti o tome da bi ikoja grebežljiva zvijer mogla prodrijeti kroz ovakvu zapreku. Vrijeme je, međutim bilo lijepo i nebo se odmah nakon sunčeva zalaska osulo zvijezdama. Ugodno su udisali zbog blizine slapa hladoviti zrak, zasićen mirisom džungle i svježe natrganog granja.

- Moja muha neće dobiti groznicu! - mislio je radosno Stasio.

Zatim počeše razgovarati o slonu, jer Nella nije bila u stanju o čemu drugom govoriti i nije se prestala ushićivati nad njegovim rastom, surlom i kljovama koje je zaista imao goleme. Napokon zapita:

- Stasio, kako je pametan, zar ne?

- Kao Salomon - odgovori Stasio. - Ali po čemu to zaključuješ?

- Jer me je odmah poslušao, kad sam ga zamolila da više ne pije.

- Ako prije toga nije uzimao satove iz engleskoga jezika, pa pored svega toga ipak razumije engleski, onda je to odista veličanstveno.

Nella opazi da se Stasio s njome šali pa puhne na njega kao mačka i reče:

- Govori ti što ti drago, ali ja sam uvjerena da je on jako pametan i da će se odmah pripitomiti.

- Ne znam hoće li se odmah, ali pripitomiti se svakako može. Afrikanski su slonovi doduše divljiji od azijskih, ali ipak mislim da se Hanibal na primjer služio afrikanskim slonovima.

- A tko je bio Hanibal?

Stasio je pogleda umišljeno, ali i samilosno.

- Naravski - reče - u tvojim godinama ni te stvari čovjek ne zna. Hanibal je bio veliki kartažanski vođa, koji je u ratu s Rimljanima upotrebljavao slonove, a budući da se Kartaga nalazila u Africi, morao je upotrebljavati afrikanske...

Daljnji im razgovor prekine glasna rika slona koji je, najevši se i napivši, počeo trubiti, ne zna se da li od radosti ili od čežnje za potpunom slobodom. Sabà skoči i poče lajati, a Stasio reče:

- Eto ti! Sada dozivlje drugove. Lijepo ćemo izgledati, ako se ovamo zaputi cijelo krdo.

- On će reći drugovima da smo bili prema njemu dobri! - odgovori Nella brzo.

Ali Stasio, koji se uistinu nije ni uznemirivao, jer je računao kad bi dotrčalo krdo da bi se prestrašilo od svjetla vatre - nasmiješi se prkosno i reče:

- Dobro! Dobro! Ali ako se pojave slonovi, nećeš plakati od straha, o ne! - samo će ti se znojiti oči, kao što su se već dvaput znojile.

I stane je dražiti:

- Ja ne plačem, samo mi se oči znoje...

A Nella se ipak videći njegovo veselo lice, dosjeti da im ne prijeti nikakva opasnost.

- Kad ga pripitomimo - reče - neće mi se više znojiti oči, pa makar devet lavova rikalo.

- Zašto?

- Jer će nas on obraniti.

Stasio ušutka Sabu, koji nije prestajao odgovarati slonu, zatim se malko zamisli i reče ovako:

- Još nisi na nešto pomislila, Nella. Nećemo mi ovdje vjekovati, već ćemo poći dalje. Ne kažem, odmah... možda tjedan dana, možda dva, jer trebaš počinka i ti i svi mi. No, dobro! Dok ostanemo ovdje, hranit ćemo slona, iako je to silan posao za sve nas. Ali on je zatvoren i ne možemo ga povesti sa sobom. Što će biti poslije? Otići ćemo, a on će ostati ovdje i opet će se mučiti glađu, dok ne ugine. Onda ćemo ga još više žaliti...

Nella se vrlo rastuži i neko je vrijeme sjedila šuteći, jamačno ne znajući što bi kazala na te opravdane opaske, ali začas digne glavu i odbacivši kosu, koja joj je padala na oči, obrati se dječaku pogledom punim pouzdanja:

- Znam - reče - ako to budeš htio, da ćeš ga izvesti iz klanca.

- Ja?

A ona ispruživši prstić dotakne njime Stasiovu ruku i ponovi:

- Ti.

Malo je lukavo žensko shvatilo da će njezino pouzdanje dječaku polaskati i da će on odsad početi razmišljati kako bi oslobodio slona.

XXVI.

Noć je prošla mirno i premda se na južnoj strani neba nakupilo mnogo oblaka, jutro je bilo lijepo. Na Stasiovu zapovijed latiše se Kali i Mea odmah iza doručka skupljanja plodova, bagremovih mahuna i svježeg lišća, trave i svakovrsne hrane za slona, i sve su to poslagali na rub klanca. Budući da je Nella na svaki način željela sama hraniti svoga novoga prijatelja, isteše joj Stasio od mlade rašljaste smokvine grane nešto kao vile, da uzmogne lakše bacati hranu na dno klanca. Slon je od jutra trubio vjerojatno podsjećajući na okrepu, a kad je zatim ugledao na rubu isto ono malo bijelo biće, što ga je jučer nahranilo, pozdravi je veselim glogotanjem i smjesta ispruži prema njoj surlu. Pri jutarnjem se svjetlu pričini djeci još golemiji nego jučer. Bio je vrlo mršav, ali je izgledao živahniji i gotovo je veselo upravljao svoje male bistre oči prema Nelli. Nella je čak tvrdila da su mu se prednje noge preko noći ugojile i tako je revno bacala hranu da ju je Stasio morao suzdržavati, a kad se napokon suviše zadihala, zamijenio ju je u poslu. Oboje su se izvrsno zabavljali, a osobito su ih zabavljali slonovi "hirovi". S početka je jeo sve što mu je padalo pod noge, ali uskoro, utišavši prvu glad, poče izbirati. Naišavši na biljku, koja mu je slabije godila, otresao ju je na prednje noge, a onda bi je odbacio surlom uvis, kao da želi reći: "Ovu đakoniju pojedite vi." Napokon, kad je utišao glad i žeđu, poče mahati svojim golemim ušima s očevidnim zadovoljstvom.

- Uvjerena sam - reče Nella - da nam ništa nažao ne bi učinio, kad bismo sada sišli k njemu.

I poče vikati na slona:

- Slone, dragi slone, zar ne, ti nam ne bi ništa nažao učinio?

A kad je za odgovor slon kimnuo surlom, obrati se Stasiju:

- Vidiš, kaže da je tako.

- Može biti - odvrati Stasio. - To su vrlo inteligentne životinje i ovaj je bez sumnje već shvatio da smo mu nas dvoje neophodno potrebni. Tko zna, možda i malko zahvalnosti osjeća prema nama; no ipak je bolje ne kušati još, a pogotovu neka to ne pokuša Sabà, jer bi ga zacijelo slon ubio. A s vremenom će se možda i oni sprijateljiti.

Daljnje im oduševljenje nad slonom prekine Kali koji se, predviđajući da će svaki dan morati raditi, da nahrani diva, približi Stasiju i blago se smiješeći reče:

- Veliki gospodar ubiti slona, a Kali ga jesti mjesto skupljati travu i granje.

Ali Veliki gospodar bijaše već stotinu milja daleko od namjere da ubije slona, a kako je po naravi bio vrlo živahan, odgovori smjesta:

- Ti si magare.

Na nesreću je zaboravio, kako se kaže magare u jeziku ki-svahili, pa mu zato reče engleski donkey, a Kali ne razumijevajući engleski smatraše jamačno tu riječ za kakav kompliment ili za kakvu pohvalu, jer su malo jasnije čula djeca kako je obrativši se Mei ponosno govorio:

- Mea imati crnu kožu i crni mozak, a Kali je donkey.

Zatim oholo doda:

- Sam je Veliki gospodar rekao da je Kali donkey.

Međutim Stasio, zapovjedivši njima dvoma da na gospođicu paze kao na oko u glavi i da ga u slučaju bilo kakvog događaja odmah zovnu, uzme pušku i pođe do one otkinute klisure, koja je zatvarala klanac. Došavši na mjesto, pozorno promotri klisuru, ispita sve njezine pukotine, zabode šipku u pukotinu, koja se nalazila na donjem dijelu stijene, pomno izmjeri njenu dubinu, a onda se vrati polaganim korakom prema taborištu i otvorivši kutiju s nabojima, poče ih brojati.

Tek što je izbrojao do tri stotine, kad se razlegne Mein glas s baobaba, koji je rastao pedeset koraka daleko od šatora:

- Gospodaru, gospodaru!

Stasio se približi golemom drvetu kojemu je deblo, uz zemlju istrulo, izgledalo kao toranj, i zapita:

- Što želiš?

- Nedaleko se vidi mnogo zebrâ, a dalje pasu antilope.

- Dobro. Uzet ću pušku i poći ću, jer treba nasušiti mesa. Ali zašto si se uspela na drvo i što radiš tamo? Djevojka odgovori nato svojim tužnim, pjevajućim glasom:

- Mea vidjela gnijezdo sivih papiga i htjela donijeti mladoj gospođici, ali gnijezdo je prazno, pa Mea neće dobiti đerdan oko vrata.

- Dobit ćeš zato što voliš gospođicu.

Mlada crnkinja siđe što je brže mogla po hrapavoj kori i poče ponavljati sjajući od radosti u očima:

- O, da! Da! Mea je vrlo voli - i đerdan također!

Stasio je ljubazno pogladi po glavi, pa uzme pušku, zatvori kutiju s nabojima i pođe prema onoj strani, gdje su pasle zebre. Nakon pola sata dopre do taborišta zvuk hica, a nakon jednoga se sata vrati mali lovac s dobrom viješću da je ubio mladu zebru i da je sav kraj pun divljači, jer je s uzvisine vidio ne samo zebre, već i brojna stada antilopa-arijela, a i hrpu waterbuckâ, to jest vodenih jaraca kako pasu uz rijeku.

Zatim naloži Kaliju da povede konja i pošalje ga po ubijenu zebru, a sâm se lati pomnoga pregledavanja golemog debla baobaba, obilazeći ga naokolo i lupkajući kundakom o hrapavu koru.

- Što to radiš? - zapita Nella.

A on odgovori:

- Gledaj, kakav je to div. Petnaest ljudi držeći se za ruke ne bi moglo obuhvatiti to drvo koje pamti možda još faraonova vremena. Ali deblo je u donjem dijelu istrulo i prazno. Vidiš li ovaj otvor kroz koji se može lako doprijeti u sredinu? Tu bismo mogli načiniti u neku ruku veliku sobu, u kojoj bismo svi mogli stanovati. To sam se sjetio kad sam vidio Meu među granjem, a onda sam neprestano na to mislio, dok sam vrebao na zebre.

- Ali mi moramo pobjeći u Etiopiju.

- Da. No treba i otpočinuti, a jučer sam ti kazivao da sam odlučio ostati ovdje tjedan ili dva. Ti nećeš ostaviti svoga slona, a ja se bojim za tebe radi kišnoga doba, koje je već započelo, pa groznici čovjek ne može izmaknuti. Danas je lijepo vrijeme, a pogledaj, ipak se skupljaju sve gušći oblaci - i tko zna, neće li udariti kiša još prije večeri. Šator te ne štiti dovoljno, a u baobabu, ako nije istruo do vrhunca debla, možemo se i najvećem pljusku narugati. U njemu bi bilo sigurnije negoli u šatoru, jer kad bismo zagradili svaku večer trnjem i ovaj otvor i prozorčiće, koje ćemo načiniti radi svjetla, onda neka riče oko drveta toliko lavova koliko hoće.

Proljetno kišno doba ne traje duže od mjesec dana, i sve mi se više čini zgodnim da pričekamo dok prođe. Ako dakle tako mislimo, onda je bolje da čekamo ovdje negoli gdje drugdje, i bolje u ovom golemom drvetu negoli pod šatorom.

Nella je uvijek pristajala na sve što je htio Stasio, pa je i sada pristala, to radije, što joj se izvanredno svidjela misao da će ostati uz slona i da će stanovati u baobabu. I odmah je stala razmišljati kako će urediti svoje sobe, kakvo će posoblje staviti i kako će se naizmjence pozivati na *five o'clock* i na objede. Napokon se obadvoje zaigraše i Nella htjede odmah razgledati novi stan, ali Stasio, koji je svaki dan bivao sve iskusniji i oprezniji, suzdrži je od suviše nagloga gospodarenja.

- Prije nego što se tu nastanimo - reče - istjerat ćemo prijašnje stanare, ako ih ima unutra.

Rekavši to, naloži Mei da u unutrašnjost baobaba baci nekoliko zapaljenih svježih grana, koje su se jako pušile.

I vidjelo se da je dobro učinio, jer je golemo drvo bilo napučeno i to takvim stanarima na čiju gostoljubivost nikako nisu mogli računati.

XXVII.

U drvetu su bila dva otvora: jedan prostran, pol metra visoko od zemlje, a drugi manji, po prilici u visini prvoga kata na gradskim kućama. Tek što je Mea bacila u niži otvor zapaljene grane, smjesta stadoše iz višega otvora izlijetati veliki šišmiši, pa zaslijepljeni suncem i cvileći kao da su zalutali, stadoše lijetati oko drveta. Ali malo kasnije izvuče se iz donjega otvora kao munja brzo pravi domaćin, golemi udav, koji je jamačno u polusnu probavljao ostatke posljednje gozbe i tek kad mu se u nozdrve uvukao dim, probudio se i pomislio na spas. Vidjevši čvrsto tijelo, koje je kao grozovito pero iskočilo iz zadimljene čeljusti u drvetu, zgrabi Stasio Nellu na ruke i stade bježati s njome prema otvorenoj

džungli. Ali i gmaz, prestrašen, nije ni mislio da ih progoni, već je svijajući se među travom i raspremljenim stvarima izmicao nečuvenom brzinom prema klancu da se sakrije među krhotinama klisure i među liticama. Djeca odahnuše. Stasio postavi Nellu na zemlju i skoči po pušku, a onda za zmijom pravcem prema klancu, dok je Nella trčala njegovim tragom. Ali nakon nekoliko koraka opaziše nešto tako neobično, da su oboje stali kao ukopani. Visoko se nad klancem pojavilo na jedan trenutak tijelo zmije i opisavši krivulju po zraku palo je opet dolje. Začas se drugi put pojavilo i opet palo. Djeca, dotrčavši do ruba, zapanjena opaziše da se to njihov novi prijatelj slon igra zmijom i poslavši je dvaput na zračno putovanje, sada je upravo gazio njezinu glavu svojom golemom, kladi sličnoj nogom. Svršivši tu operaciju, podigne nanovo surlom još drhtavo tijelo, ali ga taj put ne baci uvis, već ravno na slap. Zatim ljuljajući se na obadvije strane i mašući ušima, stade bistro gledati u Nellu, a napokon ispruži surlu prema njoj kao da traži nagradu za svoj u isti mah junački i jako razboriti čin.

A Nella potrči odmah prema šatoru i vrativši se s punim krilom divljih smokava stade ih bacati po nekoliko odjednom, a on ih brižljivo stane tražiti u travi i stavljati jednu za drugom u ždrijelo. One, koje su pale u dublje pukotine, izduhao je s tolikom snagom da je skupa sa smokvama poletjelo uvis i kamenje veliko kao čovjekova pesnica. Djeca su pratila tu predstavu s pljeskom i smijehom. Nella se nekoliko puta vraćala po novu zalihu ne prestajući tvrditi iza svake smokve da je slon već posve pripitomljen i da bi ona smjesta mogla sići dolje k njemu.

- Vidiš, Stasio, imat ćemo branitelja!... On se naime ne boji nikoga u pustinji: ni lava, ni zmije, ni krokodila. Jako je dobar - i zacijelo nas voli.

- Ako se pripitomi - reče Stasio - i ako te budem mogao pustiti pod njegovo okrilje, onda ću doista s najvećim mirom poći u lov, jer boljega ti branitelja ne bih u cijeloj Africi mogao naći.

A zatim dometne:

- Ovdašnji su slonovi više divlji, ali sam čitao da na primjer azijski imaju čudnu sklonost prema djeci. Nikada nije bilo u Indiji slučaja da bi slon učinio djeci štogod, a ako se razbjesni, što se događa ponekad, onda kornaci (vodiči slonova) šalju djecu, da ga umire:

- Vidiš, vidiš!

- Na svaki si način dobro učinila što mi nisi dala da ga ubijem.

Nato Nelline zjenice zasjaše od radosti kao dva zelenkasta ognja. Uspevši se na prstiće, postavi Stasiju na ramena obje ruke i nagnuvši unatrag glavu, zapita gledajući mu u oči:

- Učinila sam kao da imam koliko godina? - reci - kao da imam koliko?

A on odgovori:

- Barem jedanaest.

- Ti se uvijek šališ sa mnom...

- Samo se ljuti, ljuti se - a tko će osloboditi slona?

Čuvši to Nella se stade odmah umiljavati kao mačkica.

- Ti... i vrlo ću te zato voljeti, a i on također.

- Mislim na to - reče Stasio - ali to će biti težak posao i neću to odmah učiniti, nego tek onda, kad budemo morali krenuti dalje na put.

- Zašto?

- Zato, jer kad bih ga oslobodio prije nego što se sasvim pripitomi i nama priljubi, onda bi odmah otišao.

- O! Neće otići od mene.

- Misliš da je on kao ja! - odvrati malko nestrpljivo Stasio.

Razgovor im prekine dolazak Kalija, koji je donio ubijenu zebru i njeno mlado, što ga je zaklao Sabà. Bila je sreća za psa, što potrčavši za Kalijem nije bio kod zgode s udavom, jer bi potrčao za njim i stignuvši ga poginuo bi u njegovim smrtonosnim obručima prije nego što bi Stasio prispio da ga spasi. Zato što je zaklao zebrino ždrijebe, dobio je od Nelle po ušima, no nije to uzeo previše k srcu, jer nije ni uvukao obješenu jezičinu od kad je dotrčao iz lova.

Stasio, međutim, saopći Kaliju da namjerava urediti stan u drvetu i ispripovjedi mu što se dogodilo, dok su deblo čistili dimom i kako je slon svršio sa zmijom. Crncu se vrlo svidjela mogućnost stanovanja u baobabu koji je mogao dati skrovište ne samo pred kišom već i pred divljom zvjeradi, ali postupak slona nije nimalo stekao njegovo priznanje.

- Slon je glup - reče - jer je bacio nioku (zmiju) u bučnu vodu, ali Kali zna da je nioka tečna, pa će je potražiti u bučnoj vodi i ispeći, jer je Kali mudar - i donkey.

- Donkey jesi, slažem se! - odgovori Stasio - ali valjda nećeš jesti zmiju?

- Nioka tečna - ponovi Kali.

I pokazujući na mrtvu zebru doda:

- Bolje nego ova nyama.

Zatim krenuše obojica prema baobabu i latiše se uređivanja stana. Kali je našao nad rijekom plitak kamen, velik kao veliko sito, i postavivši ga u deblo, naspe na nj ražareni ugljen, a onda je dosipavao novo ugljevlje pazeći samo da se ne upali trulež u panju i da ne izgori cijelo drvo. Govorio je da to radi zbog toga da "ništa ne ujesti" Velikoga gospodara i Bibi. Pokazalo se da to nije bila suvišna opreznost, jer kad je dim napunio unutrašnjost drveta i razilazio se van, stadoše iz pukotina kore gmizati najrazličitija bića: hruštevi crni i kao trešnja crvene boje, veliki kao šljive i dlakavi pauci, gusjenice kao prst debele i ogavne, obrasle kao nekim iglama, zatim otrovni skolopendri, koji kad ugrizu, mogu i smrt prouzrokovati. Prema tome što se zbivalo s vanjske strane debla, lako su mogli zamisliti, koliko je takvih stvorova moralo iznutra poginuti od dima. One što su padali iz kore i s nižih grana na travu, zgnječio je Kali nemilosrdno kamenjem gledajući kod toga neprestano na gornje i na donje duplje kao da se pobojavao da će svaki čas gdjegod ugledati, još nešto novo.

- Zašto gledaš tako? - zapita Stasio - misliš li da se još kakva zmija skriva u drvetu?

- Ne, Kali se bojati Mzimu.

- Što je to Mzimu?

- Zao duh.

- Jesi li vidio kadgod u životu Mzimu?

- Nisam, ali Kali je čuo strašnu buku što Mzimu praviti po kolibama čarobnjaka.

- Vaši ga se čarobnjaci dakle ne boje?

- Čarobnjaci ga umiju urećiti, a onda obilaze po kolibama i kazuju da se Mzimu ljuti, pa im crnci nose banane, med, pombe, jaja i meso da ublaže Mzimu.

Stasio slegnu ramenima.

- Mora da je dobro biti kod vas čarobnjak. No možda je ova zmija bila Mzimu?

Kali potrese glavom.

- Da je tako, ne bi slon ubiti Mzimu, već Mzimu ubiti slona. Mzimu je smrt...

Neko čudno treskanje i šum iz unutrašnjosti drveta prekide mu odjednom pripovijedanje. Iz donjega duplja bukne čudna crvena prašina, zatim se oglasi još jači tresak nego prije.

Kali se u tren oka baci ničice i stade preneraženo vrištati:

- Aka! Mzimu! Aka! Aka! Aka!

Stasio se u prvi čas također trgnuo, ali ubrzo postade hladnokrvan i kad priskočiše Nella i Mea, stade im tumačiti što se možda dogodilo.

- Po svoj prilici - reče - srušili su se cijeli komadi truleža u deblu, jer su se od vrućine raširili i zasuli ugljen. A on misli da je to Mzimu. Nek Mea pljusne nekoliko puta vodom u otvor, jer ako se ugljen nije ugasio zbog nestašice zraka, mogao bi se upaliti trulež i čitavo drvo izgorjeti.

Zatim videći da Kali još uvijek leži i ne prestaje prestrašeno ponavljati: "aka, aka!" - uzme onu pušku, iz koje je obično pucao na biserke, opali u otvor i reče gurnuvši dječaka kundakom:

- Tvoj je Mzimu ubijen. Ne boj se.

I Kali se pridigne, no ostade na koljenima.

- O, gospodar velik! Velik!... Gospodar se ne bojati ni Mzimu?

- Aka! Aka! - klikne Stasio držeći crnca.

I stade se smijati.

Kali se nakon nekog vremena posvema umiri i kad je sjeo za jelo što ga je priredila Mea, pokazalo se da mu trenutni strah nije nipošto oduzeo tek, jer je osim obroka sušenoga mesa pojeo još sirova jetra zebrinog ždrebeta ne računajući ovamo divlje smokve, što ih obilno davaše sikomora, koja je blizu rasla. Zatim se Kali i Stasio vratiše drvetu oko kojeg je bilo još mnogo posla. Trebalo je izbaciti trulež, ugljen, čitave stotine ispruženih hrušteva, velikih stonoga, pa nekoliko ispečenih šišmiša; trajalo je to više od dva sata, dok su sve posvršavali. Stasio se čudio što su šišmiši mogli prebivati u neposrednom susjedstvu zmije ali se domisli da je golemi udav ili prezirao tako sitnu divljač ili nije mogao doprijeti do njih ne imajući u unutrašnjosti debla, oko čega bi se savio. Žar ugljevlja, prouzročivši pad naslagane truleži, očistio je unutrašnjost vrlo lijepo - i videći to, napuni se Stasiju srce radošću, jer je unutrašnjost bila tako prostrana kao velika soba i mogla je dati sklonište ne za četvero već za desetero ljudi. Donji je otvor služio kao vrata, a gornji kao prozor, pa zato u golemom deblu nije bilo ni mračno ni zagušljivo.

Stasio odluči razdijeliti prostor pomoću platna od šatora u dvije sobe, od kojih je jednu odredio za Nellu i Meu, a drugu za sebe, Kalija i Sabu. Drvo nije bilo trulo do vrha debla, pa zato nije mogla procuriti kiša u sredinu, a da se potpuno osiguraju od nje, dosta je bilo da dignu i podupru nad oba otvora koru tako da čini dva lijevka. Pod u unutrašnjosti odlučiše posuti pijeskom s obale rijeke i ozgo ga pokriti suhom mahovinom.

Posao je bio dosta naporan, a osobito Kaliju, jer je osim toga morao sušiti meso, napajati konje i misliti na hranu za slona, koji je neprestano trubio želeći hrane. Ali mladi se crnac latio udešavanja novoga boravišta veoma revno, pače i oduševljeno. Još je istoga dana ovako iznio Stasiju svoje razloge:

- Kad Veliki gospodar i Bibi - reče podbočivši se - budu prebivali u drvetu, neće Kali morati graditi za noć veliku zeribu i moći će besposličariti svaku večer.

- Ti voliš besposlicu? - zapita Stasio.

- Kali je muškarac, zato Kali voli ne raditi, jer raditi moraju samo žene.

- A vidiš da ja ipak radim za Bibi.

- Ali zato kad Bibi odraste, morat će raditi za velikoga gospodara - ako ne bude htjela, onda će je veliki gospodar zacijelo tući.

Ali Stasio na samu pomisao o tome da tuče Bibi skoči kao oparen i viknu srdito:

- Glupane, znaš li ti tko je Bibi?!

- Ne znam - prestrašeno odgovori crni dječak.

- Bibi, ona je... ona je... dobro Mzimu! A Kali sjedne.

Nakon svršena posla bojažljivo se približi Nelli, zatim padne pred njom ničice i stade ponavljati ne doduše prestrašenim već molećim glasom:

- Aka! Aka! Aka!...

A "dobro Mzimu" raskolači na nj svoje lijepe kao morska voda plave oči ne shvaćajući što se dogodilo i što to Kali hoće.

XXVIII.

Nova postojbina, kojoj je Stasio nadjenuo ime Krakov, bila je udešena za tri dana. Ali prije toga spremiše u "mušku sobu" glavne stvari - i kad je pao veliki pljusak, naše je društvo imalo savršeno sklonište u divovskom deblu prije nego što je bilo dovršeno uređivanje stana. Kišno je doba započelo zaozbilj, ali to nisu bile europske dugotrajne jesenske kiše, kad se nebo navuče tamnim oblacima, a dosadno, nesnosno padanje traje cijele tjedne. U žarkoj Africi po nekoliko je puta na dan vjetar rastjerao po nebu nadute oblake, koji su obilno polijevali zemlju, a onda je opet zasjalo sunce, sjajno, kao netom okupano i oblijevalo zlatnim svjetlom stijene, rijeku, drveće i čitavu džunglu. Trava je rasla gotovo naočigled. Drveće se pokrivalo obilnijim lišćem i prije nego što je stari plod opao, već su se stvarali zameci za novi. Zrak je zbog iglicâ vode, što su se u njemu nalazile, postao tako proziran, da su i daleki predmeti postali posve izraziti i pogled je obuhvatio neizmjerno daleke prostore. Na nebu su se javljale krasne sedmobojne dúge, a slap je bio gotovo uvijek dúgama urešen. Kratkotrajna jutarnja zora i večernji suton prelijevaše se tisućama tako divnih svjetala, da čak ni u Libijskoj pustinji djeca nisu vidjela ništa slično. Najniži, zemlji bliski oblaci rumenjeli su se kao trešnje, a gornji, bolje rasvijetljeni, razlijevali su se poput jezerâ od grimiza i zlata, dok su se sitni vuneni oblačići prelijevali kao rubini, ametisti i opali. Noću je između jedne i druge navale kiše mjesec pretvarao kaplje rose u briljante što vise na lišću mimoza i bagrema, a zoodijačko je svjetlo sjalo u osvježenom zraku jasnije nego u drugo koje godišnje doba.

Iz poplavljenog kraja, koji se prostirao uz rijeku niže od slapa, dopiralo je nemirno kreketanje žabâ i melankolično dozivanje kreketušâ, a krijesnice kao velike zabludjele zvijezde prelijetale su s obale na obalu među guštarama bambusa i aruma.

Ali kad bi oblaci kadšto pokrili zvjezdano nebo, a kiša počela padati, onda je nastupila potpuna tmina, a u unutrašnjosti baobaba bilo je tako mračno kao u podrumu. Da tome pomogne, naloži Stasio Mei da rastopi masti od ubijene zvjeradi i načini limenu svjetiljku, koju je objesio pod gornji otvor što su ga djeca nazvala prozorom. Svjetlo, koje je prodiralo iz toga prozora, primjetljivo izdaleka u tmini, gonilo je divlju zvjerad, ali je zato mamilo šišmiše, pa i ptice, tako da je napokon Kali morao na njemu načiniti neku vrstu zastora od trnja, sličan onome kojim je preko noći zatvarao donji otvor.

Ali danju, kad je bilo lijepo vrijeme, djeca su ostavljala Krakov i obilazila po cijelom rtu. Stasio je polazio na antilope-arijele i na nojeve kojih se brojna jata javljahu niz rijeku, a Nella je posjećivala svoga slona koji je s početka trubio samo zbog hrane, a onda i kad se dosađivao bez male prijateljice. Uvijek ju je pozdravljao jako radosno i naćulio bi svoje goleme uši odmah, čim bi samo izdaleka čuo njezin glas ili korak.

Jednom, kad je Stasio pošao u lov, a Kali hvatao ribe ispod slapa, odluči Nella poći do gromade koja zatvara klanac da vidi kako će je Stasio moći maknuti i nije li već štogod učinio. Zabavljena Mea nije opazila da je Nella otišla, a ona, skupljajući putem cvjetiće posebne vrste begonije, koja raste u velikoj množini među stjenovitim zupcima, približi se strmini, kojom su nekoć izašli iz klanca i sišavši dolje nađe se uz klisuru. Velika stijena, otkinuta od klisure, zatvarala je grlo klanca kao i prije, ali Nella ipak opazi da se između klisure i stijene nalazi prolaz tako širok, da bi odrasli čovjek mogao lako kroza nj proći. Trenutak se kolebala, a onda prošla kroz tjesnac i našla se na drugoj strani. Ali tu je bio zaokret koji je trebalo proći da se dođe do širokoga otvora što ga je zatvarao slap. Nella poče razmišljati:

"Samo ću još malko dalje poći, izvirit ću iza gromade, jedanput ću pogledati slona koji me uopće neće ni vidjeti, a onda ću se vratiti." - Tako razmišljajući micala se korak po korak sve dalje, dok napokon nije došla do mjesta, gdje se klanac naglo širio u malu dolinicu, i ugledala slona. Bio joj je leđima okrenut, a surlu zamočio u vodu i pio. To ju je osokolilo, pa stisnuvši se uz pećinastu stijenu pođe još nekoliko koraka - i uto golema životinja, želeći nakvasiti svoje slabine okrene glavu, smotri djevojčicu i ugledavši je pođe smjesta prema njoj.

Nella se jako uplaši, ali kako nije bilo više vremena za uzmicanje, ona klecne stisnuvši koljeno uz koljeno pred slonom, kako je znala i najljepše umjela, zatim ispruži ručice s begonijama i oglasi se malko nesigurnim glasićem:

- Dobar dan, dragi slone! Ja znam da mi nećeš učiniti ništa nažao, pa sam došla da ti reknem dobar dan... a donijela sam samo ove cvjetiće...

Div se približi, istegne surlu, uzme iz Nellinih prstića stručak begonijâ, ali metnuvši ga u ždrijelo odmah ga pusti na zemlju, jer mu zacijelo nije godilo ni rutavo lišće ni cvijeće. Nella ugleda sada nad sobom surlu poput goleme crne zmije koja se ispružila i savijala: - dotaknuo joj je jednu ručicu i drugu, zatim obadva ramena i napokon spustivši se do zemlje počeo se blago njihati na obje strane.

- Znala sam da mi nećeš ništa nažao učiniti - ponovi djevojčica, premda je još nije prošao strah.

A slon zabaci unatrag svoje divovske uši i smatajući i razmatajući naizmjence surlu, radosno je glogotao kao što je uvijek radio kad se djevojčica približila rubu klanca.

I kao što je nedavno stajao Stasio pred lavom, tako je ovo dvoje stajalo sada jedno pred drugim - on, div, sličan kući ili klisuri - i ona, sitna mrvica, koju je mogao smrviti jednom kretnjom, čak i ne od srdžbe već od nesmotrenosti.

Ali dobra i razborita životinja nije činila nikakvih ni srditih ni nesmotrenih kretnja i jamačno se radovala i bila sretna zbog dolaska male gošće.

Nella je postajala sve smionija, pa napokon digne oči uvis i gledajući kao da gleda visoki krov, zapita pružajući bojažljivo ručicu:

- Mogu li te pogladiti po surli?

Slon doduše nije znao engleski, ali je po kretnji male odmah opazio o čemu se radi i primaknuo joj pod ruku kraj svog dva metra dugačkog nosa.

Nella stane gladiti surlu s početka jednom rukom i oprezno, a onda s obadvije, a napokon ga obuhvati objeručke i priljubi se uza nj sa svim djetinjim pouzdanjem.

Slon se prenosio s noge na nogu i neprestano glogotao od radosti.

A zatim omota surlom sitno tijelo djevojčice i digne ga uvis, ljuljajući ga lako desno i lijevo.

- Još! Još! - klicala je razdragana Nella.

I zabava je trajala dosta dugo, a onda već posvema smiona djevojčica izmisli nešto drugo. Našavši se na zemlji pokuša se uspeti po prednjoj nozi slona kao na drvo, ili bi se sakrila pod njega pitajući ga hoće li je naći. Ali uto opazi da u prednjim, a osobito u stražnjim slonovim nogama ima mnogo bodljika, kojih se snažna životinja nije mogla osloboditi, najprije zato što do stražnjih nogu nije mogla slobodno segnuti rilom, a drugo, jer se bojala da će se raniti u ticalo kojim se surla svršava i bez kojega bi izgubila svu svoju spretnost: Nella nije imala pojma da su takve bodljike u nogama prava muka slonovima u Indiji, a još većma u afrikanskim džunglama koje se sastoje najviše od bodljikavog bilja. Budući dakle da se sažalila nad dobroćudnim divom, zato bez promišljanja čučne uz njegovu nogu i stane vaditi nježno najprije veće, a onda manje trnje ne prestajući kod toga cvrkutati i uvjeravati slona da neće ni jednu ostaviti. On je izvrsno shvatio o čemu se radi i sagnuvši nogu u koljenu pokazivao je da su bodljike zabodene i na tabanima među kopitima koja pokrivaju prste pa mu zadaju najviše bola.

U to vrijeme stigne Stasio iz lova i stane ispitivati Meu gdje je gospođica. Dobivši odgovor da je vjerojatno u drvetu, htio je već pogledati u unutrašnjost baobaba, kad mu se pričini da čuje njezin glas iz dubine klanca. Ne vjerujući svojim ušima, skoči do ruba i pogledavši dolje zapanji se. Djevojčica je sjedila uz gorostasovu nogu, a on je stajao tako mirno da bi čovjek pomislio da je isklesan od kamena kad mu se samo ne bi njihali surla i uši.

- Nella! - vikne Stasio.

A ona zaposlena svojim poslom, odgovori mu veselo:

- Odmah, odmah!

Dječak, koji nije običavao krzmati pred opasnošću, digne nato jednom rukom uvis pušku, a drugom se uhvati za spuštenu vriježu povijuše i obuhvativši je nogama spusti se u tren oka na dno klanca.

Slon makne nemirno ušima, ali u taj čas ustane Nella i obujmivši surlu klikne hitro:

- Ne boj se, slone - to je Stasio.

Stasio opazi odmah da za nju nema nikakve opasnosti, ali su pod njim još drhtale noge, srce mu naglo lupalo i prije nego što je mogao pravo doći k sebi, stane govoriti prigušenim glasom, punim tuge i ljutitosti:

- Nella, Nella, kako si mogla to učiniti?!...

A ona se počela ispričavati da nije učinila ništa zlo, jer je slon dobar i već posve pripitomljen; da ga je samo načas htjela pogledati i vratiti se, ali ju je on zadržao i počeo se s njom igrati... Onda još doda kako ju je vrlo oprezno ljuljao, pa ako Stasio hoće da će i njega ljuljati.

Govoreći to, prihvati jednom rukom za kraj surle i primakne je Stasiju, a drugom rukom mahne nekoliko puta desno-lijevo govoreći u isti čas slonu:

- Poljuljaj, slone, Stasija!...

Razborita je životinja opet pogodila po njezinim kretnjama, što želi od njega, i Stasio, zahvaćen oko pâsa, našao se začas u zraku. Bila je pri tom neka čudna i smiješna suprotnost između još srditog lica njegovog i ovog lebdenja nad zemljom, pa je mala Mzimu udarila u smijeh do suza, pljeskajući rukama i kličući kao i prije.

- Još, još!

A kako je nemoguće da čovjek zadrži doličnu ozbiljnost i da dijeli poduke kad visi na kraju slonove surle i kad protiv volje izvršava kretnje koje su slične micanju njihala, stane se napokon i dječak smijati. Ali nakon nekog vremena, opazivši da su kretnje surle polaganije i da ga slon namjerava postaviti na zemlju, dođe nenadano na novu misao: upotrijebivši baš trenutak, kad se nalazio blizu golema uha, uhvati se objeručke za uho i izvere se po njemu u tren oka slonu na glavu i sjedne mu na leđa.

- Aha! - klikne odozgo Nelli - neka znade slon, da me mora slušati!

I stane ga tapkati rukom po glavi kao vladar i gospodar.

- Dobro! - vikne Nella odozdo - ali kako ćeš sići?

- To je lak posao - odgovori Stasio.

I objesivši noge preko čela slonu obuhvati nogama surlu i siđe po njemu kao po drvetu.

- Eto, kako ću sići.

Zatim se oboje latiše vađenja ostalih bodljika iz slonovih nogu, a velika se životinja prepuštala neobično strpljivo.

Uto padoše prve kapi kiše, pa Stasio odluči odmah otpremiti Nellu u Krakov - ali sada se ispriječi nenadana zapreka. Slon se nikako nije htio s njome rastati i svaki put kad je kušala udaljiti se okrenuo bi je surlom i privukao k sebi. Položaj je postajao težak i vesela se zabava uz tvrdoglavost životinje mogla zlo završiti. Dječak nije znao što bi učinio, jer je kiša padala sve gušća i prijetio je pljusak. Oboje su doduše uzmicali pomalo prema izlazu, ali vrlo neznatno, a slon se micao za njima.

Napokon Stasio stane između njega i Nelle, upre u njegove oči oštar pogled, a u isto vrijeme reče tihim glasom Nelli:

- Ne bježi, već uzmiči neprestano do uskoga prolaza.

- A ti Stasio? - zapita djevojčica.

- Uzmiči - ponovi on s naglaskom - jer ću inače morati ustrijeliti slona.

Djevojčica je pod dojmom te prijetnje poslušala zapovijed, to prije što je bila sigurna pouzdavajući se slijepo u slona da neće učiniti Stasiju ništa nažao.

Dječak je stajao četiri koraka od diva ne skidajući s njega oka.

Tako je prošlo nekoliko trenutaka. Nastade čas upravo grozan. Ušesa se slonova maknuše nekoliko puta, male mu očice zasjaše nekako čudno i surla se odjednom digne uvis.

Stasio osjeti, kako blijedi.

- Smrt! - pomisli.

A div se nenadano okrene prema rubu klanca, na kojemu je obično viđao Nellu i stade trubiti tako tužno kao još nikada prije.

A Stasio pođe mirno prema prolazu i iza klisure nađe Nellu koja se nije bez njega htjela vratiti u drvo.

Dječaka je podilazila želja da joj rekne: "Gledaj, što si učinila! Umalo sam poginuo zbog tebe" - ali nije bilo vremena za prigovaranje jer se kiša pretvorila u pljusak i valjalo se što brže vratiti. Nella je pokisla kao miš, iako ju je Stasio zamotao u svoju odjeću.

U unutrašnjosti drveta naloži odmah Mei da je presvuče, a onda najprije odveže u muškoj sobi Sabu, kojega je bio prije svezao od straha da mu, pošavši za njim, ne rastjera divljač, a onda stane pregledavati još jednom svu odjeću i zamotke u nadi da će možda naći još koji zaboravljeni prstovet kinina.

Ali nije našao ništa. Samo se na dnu posudice, što mu je dao misionar u Kartumu, skrivalo u dubini malko bijeloga praška, ali tako malo da se njime jedva mogao nabijeliti vrh prsta. No odluči svakako u posudu naliti tople vode i dati Nelli da ispije tu oplahnutu bočicu.

Kad je pljusak prošao i opet sunce zasjalo, izađe iz drveta pogledati ribe što ih je nahvatao Kali. Crnac ih je ulovio udicom načinjenom od tanke žice. Ponajviše su tu bile male ribe, ali nađoše se i tri stope dugačke, srebrnasto poškropljene i začudno lake. Mea, koja je odrasla uz obalu Modroga Nila, razumjela se u ribe i reče da su te vrlo dobre za jelo i da podvečer visoko skaču iznad vode. Kad su ih očistili, vidješe da su zato tako lagane, što su u sebi imale velike zračne mjehure. Stasio uze jedan takav mjehur, velik kao kakva velika jabuka, i odnese ga pokazati Nelli.

- Gledaj - reče - ovo se nalazi u ribama. Od nekoliko ovakvih mjehura mogli bismo načiniti okno na našem prozoru.

I pokaže na gornji otvor u drvetu, no zamislivši se trenutak, dometne:

- I još nešto više.

- Što to? - zapita zainteresirano Nella.

- I zmajeve.

- Onakve, kao što si ih puštao u Port-Saidu? O, to je dobro! Napravi!

- Napravit ću. Od tankog ću bambusa, kad ga izrežem, načiniti okvire, a ovu ću kožicu upotrijebiti umjesto papira. To će dapače i bolje biti od papira jer je lakše - i kiša je neće raskvasiti. Ovakav zmaj može poletjeti jako visoko, a uz jak vjetar može odletjeti bog zna kamo...

Tada se odjednom pljesne po čelu.

- Došao sam na jednu misao.

- Kakvu?

- Vidjet ćeš. Kad još bolje smislim, reći ću ti. Ovaj slon u ovaj mah tako trubi da se čovjek ne može ni razgovarati.

Doista je slon od čežnje za Nellom, a možda i zbog oboje djece, tako trubio da se cijeli klanac tresao skupa s obližnjim drvećem.

- Trebamo mu se pokazati - reče Nella - pa će se umiriti.

I pođoše do klanca. Ali Stasio, posve zaokupljen svojom mišlju, stade poluglasno govoriti:

Nelly Rawlison i Stanislaw Tarkowski iz Port-Saida, pobjegavši iz Fašode od derviša nalaze se..."

I zaustavivši se zapita:

- Kako da naznačimo, gdje?...

- Što, Stasio?

- Ništa, ništa! Znam već: "Nalaze se mjesec dana puta daleko na istok od Bijeloga Nila i mole za brzu pomoć..." Kad bude vjetar puhao na sjever ili na istok, pustit ću ovakvih zmajeva dvadeset, pedeset, sto, a ti ćeš mi, Nella, pomoći lijepiti.

- Zmajeve.

- Da... i samo ću ti reći da nam oni mogu više poslužiti negoli deset slonova:

Tako stigoše do ruba. I opet se započelo prebacivanje diva s noge na nogu, klimanje, mahanje ušima, glogotanje i opet tužno trubljenje kad god bi se Nella pokušala samo na trenutak udaljiti. Napokon stade djevojčica tumačiti "dragome slonu", da ne može neprestano uz njega sjediti jer mora i spavati, jesti, raditi i upravljati Krakovom... Ali on se tek onda umirio kad mu je vilama gurnula nabranu hranu - i pod večer je opet počeo trubiti.

Djeca ga te večeri nazvaše King, jer je Nella tvrdila da je bez sumnje bio kraljem svih slonova u Africi prije nego što je dospio u klanac.

Nekoliko je narednih dana, kad nije padala kiša, provodila Nella sve vrijeme uz Kinga koji se nije više protivio njenom odlaženju shvativši da se djevojčica vraća po nekoliko puta u danu. Kali, koji se uopće bojao slonova, gledaše na sve to s neobičnim čuđenjem, ali se napokon uvjerio da je moćno "dobro Mzimu" začaralo diva, pa ga je također počeo posjećivati. King se držao prema njemu i prema Mei naklono, ali je samo Nella smjela raditi s njime što joj se svidi, pa se nakon tjedan dana usudila pred njega dovesti i Sabu. Za Stasija je to bilo veliko olakšanje, jer je posve mirno mogao ostaviti Nellu pod njegovom zaštitom, ili kako se izražavao: pod slonovom surlom i ići bez ikakva straha u lov, a kadšto je mogao i Kalija povesti sa sobom. Sada je bio siguran da ih dobroćudna životinja neće ni u kojem slučaju ostaviti i lati se razmišljanja kako bi je oslobodio.

Zapravo je on već davno pronašao način, ali taj je zahtijevao takvu žrtvu, da se u mislima borio da li bi se njime poslužio, a kasnije ga je odgađao od dana do dana. Budući da nije imao s kime da se o tom porazgovori, odluči napokon Nelli povjeriti svoj naum, iako ju je smatrao djetetom.

- Klisura se može barutom razmrskati - reče - ali zato će trebati pokvariti mnogo nabojâ, to jest, trebat će iz njih poizvlačiti kugle, istresti barut i od njega načiniti jedan velik naboj. Taj ću naboj gurnuti u najdublju pukotinu koja bude po sredini, zatim ću ga zasuti i potpaliti. Onda će se klisura raspasti na više komada, pa ćemo moći Kinga izvesti.

- Ali ako bude jak prasak, zar se on neće prestrašiti?

- Pa nek se prestraši! - odgovori živahno Stasio. - Za to se manje brinem. S tobom se doista nije vrijedno razgovarati.

A ipak je nastavio, ili bolje reći dalje je glasno mislio:

- Ali ako uzmem premalo naboja, klisura se neće rasprsnuti, pa sam ih onda uzalud utrošio; a ako uzmem dovoljnu količinu, ostat će nama premalo. Ako pak ponestane naboja prije svršetka puta, onda nam prijeti naprosto smrt. Jer čime ću loviti, čime ću te braniti za slučaj kakvoga napada? Ti znaš vrlo dobro da nije te puške i tih naboja da bismo odavna poginuli ili od Gebhrove ruke ili od gladi. I prava je sreća što imamo konje, jer sami ne bismo mogli nositi ni stvari ni naboje.

Nato Nella podigne uvis prst i oglasi se s velikom sigurnošću.

- Kad reknem Kingu, King će ponijeti sve.

- Kako će ponijeti naboje, ako ih samo malo preostane?

- Ali će nas zato braniti.

- Ali neće pucati na divljač iz svoje surle kao ja iz puške.

- Pa ćemo onda jesti smokve i ove velike bundeve što rastu po drveću, a Kali će hvatati ribe.

- Dok budemo uz rijeku. Ovdje treba pričekati dok prođe kišno razdoblje, jer bi ti ovaj neprestani pljusak sigurno donio groznicu. Zapamti ipak da onda moramo dalje na put i da možemo naići na pustinju.

- Onakvu kao što je Sahara? - zapita prestrašeno Nella.

- Ne; ali ipak takvu, u kojoj nema ni rijeke ni voćaka, a rastu samo niski bagremi i mimoze. Tamo ljudi mogu živjeti samo od onoga što nalove. King će tamo naći trave, a ja antilopâ, ali ako ne budem imao iz čega na njih pucati, King nam ih neće nahvatati.

I Stasio je doista imao razloga za zabrinutost, jer sada, kad se slon već pripitomio i s njima se toliko sprijateljio, nisu ga mogli ostaviti i osuditi na smrt od gladi; a osloboditi ga značilo bi lišiti se većeg dijela streljiva i izvrgnuti same sebe neminovnoj propasti.

Stasio je zato odgađao taj posao od dana do dana ponavljajući u duši svaku večer:

- Možda ću sutra pronaći kakav drugi način. Međutim toj se brizi pridružiše i druge. Ponajprije su Kalija grozno izujedale uz rijeku divlje pčele kojima ga je u blizinu dovela u Africi poznata nevelika sivo-zelena ptica nazvana pčelovod. Crni dječak nije zbog lijenosti dovoljno ih omamio dimom, pa se vratio s medom sav izujedan i natekao tako da je brzo pao u nesvijest. "Dobra Mzimu" izvlačila je iz njega sve do večeri žalce uz Meinu pomoć a zatim ga pokrivahu zemljom, koju je Stasio polijevao vodom. No pred zoru se ipak činilo da mladi crnac umire. Nasreću je njihova njega pomogla i njegov je jaki organizam svladao opasnost, ali ozdravio je tek nakon deset dana.

Druga je neprilika snašla konje. Stasio, koji ih je za vrijeme Kalijeve bolesti morao sputavati i voditi na vodu, opazi da su počeli strašno mršavjeti. Nije se to moglo rastumačiti nestašicom hrane, jer je zbog kišâ trava visoko nabujala i bilo je izvrsne paše do mile volje. A ipak su konji naočigled propadali. Nakon nekoliko dana dlaka im je poispadala, oči im se ugasle, a iz nozdrva curila gusta sluz. Napokon prestadoše jesti, ali zato su lakomo pili, kao da ih je mučila groznica. Kad je Kali ozdravio, bili su konji već dva živa kostura. Ali on ih samo pogleda i smjesta shvati što se dogodilo.

- Tse-tse! - reče obrativši se k Stasiju.

- Moraju uginuti.

Stasio je to shvatio također, jer je još u Port-Saidu mnogo puta slušao za afrikansku muhu, nazvanu *tse-tse*, koja je strašna nevolja u nekim krajevima, pa tamo, gdje stalno boravi, crnci uopće nemaju goveda, a tamo, gdje se zbog trenutno povoljnih uvjeta nenadano rasplodi, marva gine. Konj, vol ili magarac, kojega ugrize tse-tse, slabi i pogiba za nekoliko dana, a kadšto i za dva-tri dana. Tamošnje blago zna za opasnost što mu od muhe prijeti, jer se događa da se cijela krda volova, kad pijući vodu čuju njezino zujanje, u mahnitoj stravi razbježe na sve strane.

Stasiovi su konji bili ugroženi; te je konje, a skupa s njima i magarca, Kali svaki dan odsada natirao nekom jako mirisnom biljkom, koja podsjećaše na luk, a našao ju je u džunglama. Kazivao je da taj miris tjera tse-tse ali uza sve to konji su bivali sve mršaviji. Stasio je sa strahom mislio na to što će biti, ako mu uginu životinje? Kako će pokupiti stvari, Nellu, gunjeve, šator, naboje i opremu? Toga je ipak toliko bilo, da bi jedino King mogao sve ponijeti. Ali da oslobodi Kinga, trebalo je žrtvovati barem dvije trećine naboja.

Sve su se veće brige skupljale nad Stasiovom glavom poput onih oblaka koji nisu prestajali natapati džungle kišom. A napokon je došao najveći udarac, pred kojim iščeznuše svi drugi: - groznica!

XXIX.

Jednoga dana za večerom podigne Nella komadić sušenoga mesa, ali ga odjednom odgurne kao da joj se gadi i reče:

- Danas ne mogu jesti.

Stasio, koji je otprije saznao od Kalija, gdje su pčele i svaki ih dan dimom dimio, da bi im oteo med, bio je uvjeren da je djevojčica toga dana pojela previše meda i zato nije svraćao pozornost na njenu nestašicu teka. No malo kasnije ustane ona i počne žurno hodati oko vatre čineći veće krugove.

- Ne idi predaleko - vikne joj dječak - jer će te štogod još ugrabiti.

Zapravo se nije ničega bojao, jer je prisutnost slona, kojega su osjećale divlje zvijeri, i njegovo trubljenje, koje je dopiralo do njihovih pažljivih ušiju držalo zvjerad na potrebnoj udaljenosti. To je osiguravalo život i ljudima i konjima, jer i najstrašniji grabežljivci u džungli kao lav, pantera i leopard ne vole imati posla sa slonom i ne približavati se previše njegovim kljovama i surli.

Ali kad djevojčica nije prestala sve brže obilaziti, priđe joj Stasio i zapita:

- Čuješ, mala leptirice! Zašto tako lijećeš oko vatre?

Pitao je još veselo, jer se već bio u srcu uznemirio, a nemir mu poraste, kad je Nella odgovorila:

- Ne znam, ne mogu mirno sjediti.

- Što ti je?

- Tako mi je nekako neobično i čudno...

I odjednom mu nasloni glavicu na prsa i kao da priznaje krivicu, izusti poniznim glasom punim suzâ:

- Stasio, sigurno sam bolesna.

- Nella!

Zatim joj položi ruku na čelo koje je bilo suho i u isto vrijeme ledeno. Uzme je na ruke i ponese je k vatri.

- Je li ti zima? - zapita noseći je.

- I zima mi je i vrućina, ali više zima...

Zubići joj udarahu jedni o druge, a tijelo joj je tresla jeza. Stasio nije više ni trenutak sumnjao da je dobila groznicu.

Smjesta zapovjedi Mei da je odvede u drvo, da je razodjene i stavi na ležaj, a onda je pokrije čime je mogao, jer je vidio u Kartumu i Fašodi, da su se bolesnici od groznice pokrivali ovčjim kožama, da bi se preznojili. Odluči ostati uz Nellu cijelu noć i napajati je vrućom vodom s medom. Ali ona s početka nije htjela piti. Uz svjetlo luči, obješene s unutrašnje strane drveta, ugleda Stasio njezine sjajne zjenice. Malo se poslije počela tužiti na vrućinu, a u isto vrijeme tresla se pod gunjem i pod pledom. Ruke joj bijahu kao i čelo hladne, ali da se Stasio ma i malo razumijevao u grozničave nastupe, poznao bi po njezinim neobično nemirnim kretnjama da mora imati strašnu groznicu. Prestraši se opazivši da je djevojčica gledala u Meu, kad je unišla s vrućom vodom, kao nekako začuđena, čak

i s nekim strahom i činilo se da je ne prepoznaje. Ali s njime je sabrano razgovarala. Govorila mu je da trči, a da ne može ležati i molila ga da joj dopusti da ustane i onda ga zapita, ne srdi li se na nju što je bolesna, a kad ju je stao uvjeravati da se ne srdi, poče djevojčica stiskati trepavicama suze, koje joj navirahu na oči i uvjeravati ga da će sutra biti posve zdrava.

Iste večeri ili bolje iste noći bio je slon nekako čudno nemiran i neprestano je rikao što je opet nagonilo Sabu da laje. Stasio opazi da to bolesnici smeta, pa izađe iz drveta i umiri ih. Sa Sabom mu je bilo lako, ali slonu je bilo teže naložiti da miruje, pa zato uzme nekoliko plodova pa mu ih baci da mu barem na neko vrijeme začepi trublju. Vraćajući se opazi uz svjetlo ognja Kalija, kako se udaljuje prema rijeci s komadom sušenog mesa na ramenu.

- Što to radiš i kamo ideš? - zapita crnca.

A crni se dječak zaustavi i kad mu se Stasio približi, reče mu tajanstvena lica:

- Kali će pod drugo drvo postaviti meso zlome Mzimu.

- Zašto?

- Zato da zli Mzimu ne ubiti dobroga Mzimu.

Stasio htjede na to nešto odgovoriti, ali ga odjednom stisnu nešto u prsima, pa samo stegne zube i ode šuteći.

Kad se vratio drvetu, Nella je imala zaklopljene oči; ruke joj na gunju drhtahu doduše jako, ali činilo se da se uspavljuje. Stasio sjedne uz nju i u strahu da je ne probudi, sjedio je neko vrijeme ne maknuvši se. Mea, koja je sjedila s druge strane, namještala je svaki čas komadiće slonove kosti, što su joj virili iz ušiju, da se na taj način odhrva drijemu. Nastade tišina, samo je odozdo s rijeke, s poplavljenoga zemljišta, dopiralo kreketanje žaba i tužno dozivanje kreketuša.

Odjednom se Nella uspravi na ležaju.

- Stasio!

- Tu sam, Nella!

A ona, drščući kao list na vjetru, stade tražiti njegovu ruku i ponavljati žurno:

- Bojim se, bojim se! Daj mi ruku!

- Ne boj se, ja sam uz tebe.

I uzme je za ruku koja je bila sada zažarena kao u vatri; ne znajući ni sam što bi učinio, stane tu jadnu izmršavjelu ručicu obasipati poljupcima.

- Ne boj se, Nella, ne boj se!

Zatim joj dade da se napije vode s medom koja je za to vrijeme bila već ohladnjela. Nella je sada žedno pila i držala mu ruku s posudom, kad je pokušao da je makne s njezinih usta. Hladno piće kao da ju je umirivalo.

Nastade šutnja. Ali nakon pol sata sjedne Nella opet na ležaju, a u raširenim joj se očima razabirao grozan strah.

- Stasio!

- Što je, milo moje?

- Zašto - zapita isprekidanim glasom - Gebhr i Kamis obilaze oko drveta i zaviruju prema meni?

Stasiju se u jednom trenutku pričini da mu po tijelu plazi tisuću mravaca.

- Što to govoriš? - reče. - Nema nikoga nadaleko. To Kali obilazi oko drveta.

Ali ona klikne gledajući u mračni otvor i cvokoćući zubima:

- Beduini su tu! Zašto si ih poubijao?

Stasio je ogrli rukom i stisne uza se.

- Ti znaš, zašto! Ne gledaj onamo! Ne misli na to. To je već davno prošlo...

- Danas! Danas!

I premda je bilo davno; vratilo se kao val odbijen od obale i napunilo misli bolesnoga djeteta ponovnom grozom.

Sve su riječi umirivanja bile uzaludne. Oči su se Nelline sve više širile. Srce joj je kucalo tako jako, te se činilo da će svaki čas pući. Zatim se stade bacati kao riba izvađena iz vode i to je tako trajalo gotovo do zore. Tek se pred zoru potpuno iscrpiše njezine snage i glavica pade na uzglavlje.

- Mučno mi je, mučno! - ponovi. - Stasio, ja padam nekud nizbrdice.

Zatim zaklopi oči.

Stasio se u prvi trenutak jako uplašio, jer je mislio da je umrla. Ali to je bio tek kraj prvoga napada strašne afrikanske groznice koju zovu pogubnom. Dva njezina nastupa ne mogu izdržati ni jaki i zdravi ljudi, a trećega nije dosad preživio nitko. Putnici su često pripovijedali o tome u Port-Saidu u kući gospodina Rawlisona, a još češće katolički misionari, što su se vraćali u Europu, a koje je gospodin Tarkowski gostoljubivo primao u svojoj kući. Drugi je napad nastupao za nekoliko ili za desetak dana, a treći, ako nije došao za dva tjedna, nije bio više smrtonosan, jer su ga računali opet kao prvi u drugom povratku bolesti. Stasio je znao da je jedini lijek, koji je mogao prekinuti ili ukloniti nastupe, bila velika mjera kinina, ali on više nije imao ni jednoga atoma.

No sada, videći da Nella diše, umiri se malo i stane se moliti za nju. Međutim, sunce je iskočilo iza ruba klanca i nastade dan. Slon je već tražio doručak, a s poplavljenoga zemljišta, što ga je stvarala rijeka, dopirali su povici vodenih ptica. Želeći ubiti nekoliko biserki Nelli za juhu, uzme dječak pušku sačmaru i pođe niz rijeku prema guštari visokoga grmlja, gdje su te ptice obično noćile. Ali bio je tako neispavan; misli su mu bile tako zaokupljene bolešću djevojčice da je cijelo jato biserki prošlo tik kraj njega jedna za drugom smjerajući prema vodi, da se napiju, a on ih uopće nije ni opazio. Dogodilo se tako i zato što se neprestano molio. Mislio je na ubojstvo Gebhra, Kamisa, beduinâ i podigavši oči uvis govorio je kroza suzama stisnuto grlo: "Ja sam to zbog Nelle učinio, zbog Nelle! - jer drukčije je nisam mogao osloboditi, ali ako je to grijeh, kazni mene, a ona neka ozdravi!"...

Putem je sreo Kalija, koji je pošao vidjeti je li zli Mzimu pojeo meso, što mu ga je bio sinoć žrtvovao. Mladi crnac, koji je volio malu Bibi, također se molio za nju, ali na posve drukčiji način. Govorio je naime zlome Mzimu, ako Bibi ozdravi da će mu svaki dan donositi komadić mesa, ali ako umre, da će mu, iako ga se boji i iako zna, da će poslije poginuti, najprije oguliti kožu, da će ga zauvijek upamtiti zli Mzimu. Osokolilo ga je dakle, kad je vidio da je jučer postavljeno meso iščezlo. Mogao ga je doduše odnijeti šakal, ali Mzimu je mogao uzeti na se lik šakala.

Kali obavijesti o tom povoljnom rezultatu Stasija, ali on ga je gledao kao da ga uopće ne razumije i pođe dalje. Prošavši uz grmlje, u kojemu nije naišao na biserke, približi se rijeci. Obale su joj bile obrasle visokim drvećem s kojega su visila poput dugih čarapa gnijezda ševarkâ, lijepih žutih ptičica s crnim krilima, a i gnijezda osâ, nalik na velike ruže, ali bòjê kao siva bugačica. Na jednom se mjestu rijeka razlijevala nekoliko desetaka koraka široko, pa je tu djelomice rastao papirus. Na tom su se plićaku uvijek skupljale vodene ptice. Bilo je rodâ baš kao što su i naše europske i rodâ s velikim debelim kljunom, koji se

svršava s kukom, i crnih kao baršun, pticâ s crvenim nogama kao krv - i plamenaca i ibisa, i bijelih žličarki, s ružičastim krilima koje imaju kljunove nalik na žlice, i ždralova s krunama na glavi i mnogo galebova šarenih i sivih kao miševi koji su hrlili kao sitni šumski dusi na svojim dugim kao slamka tankim nožicama.

Stasio ubije dvije velike patke lijepe cimetove boje i gazeći po mrtvim bijelim leptirima, kojih su tisuće prekrivale obalu, najprije dobro razgleda, nema li u pličini krokodilâ, a onda prijeđe preko vode i ponese plijen. Hitac je raspršio ptice; ostadoše samo dva marabua, koji su stajali nekoliko koraka dalje zamišljeni nad vodom, slični starcima sa ćelavim glavama utisnutim među ramena. Oni se uopće ne uznemiriše. Dječak pogleda trenutak njihove ogavne mesnate vreće, što im vise na prsima, a onda opazivši da ose gušće kruže oko njega, vrati se u taborište.

Nella je još spavala, pa se on, predavši Mei patke, baci na gunj i zaspi smjesta tvrdim snom. Djevojčica se ćutjela nešto jača, a kad joj je gusta i jaka juha još okrijepila snage, ustala je i izašla iz drveta želeći vidjeti Kinga i sunce.

Ali tek se sada uz dnevno svjetlo moglo točno vidjeti, kako ju je jedna jedina noć s groznicom uništila. Koža joj je bila žuta i prozračna, usta pocrnjela, oči joj se ovile kolobarima, a lišce kao da se postaralo. I zjenice kao da su joj postale bljeđe nego obično. Opaziše da je jedva mogla doći svojom snagom do klanca, iako je uvjeravala Stasija da se osjeća dosta jaka i premda je, čim se probudila, ispila veliku posudu juhe. Stasio je u svom očaju pomišljao na drugi nastup i na to da nema ni lijekova niti ikakvih sredstava, kojima bi mogao spriječiti drugi nastup.

Dotle je kiša padala po nekoliko puta na dan povećavajući samo još više vlagu u zraku.

XXX.

Nastupiše teški dani straha i očekivanja. Drugi nastup groznice došao je tek sljedećeg tjedna - i nije bio tako jak kao prvi, ali Nella se nakon njega osjećala još slabija. Izmršavjela je i tako oslabila, da to nije više bila djevojčica, već sjena od djevojčice. Plamičak njezinoga života tinjao je tako slabo, te se činilo da je dostatan jedan dah da se ugasi. Stasio je shvatio da smrt ne mora čekati treći napad da je odnese i očekivao ju je svaki dan, svaki sat.

Dječak je također omršavio i pocrnio, jer je nesreća nadilazila njegovu snagu i njegov razum. I gledajući njeno voštano lice govorio je sâm sebi danomice: "Zar sam je zato čuvao kao oko u glavi, da je sahranim ovdje u džungli?" - I nije mogao shvatiti zašto mora tako biti... Na trenutke je korio sebe da je nije dosta čuvao, da nije prema njoj bio dosta dobar, a onda bi ga takva tuga uhvatila za srce, da je htio zagristi u svoje prste. Bilo je i previše nevolje.

A Nella je sada gotovo neprestano spavala i možda ju je to držalo u životu. Stasio ju je ipak nekoliko puta na dan budio da je okrijepi. A kad nije padala kiša, molila ga je da je iznese na zrak, jer se nije mogla sama držati na nogama. Događalo se da je i zaspala na njegovim rukama. Već je znala da je jako bolesna i da bi mogla svaki dan umrijeti. Kad je bila živahnija, razgovarala je o tome sa Stasiom i uvijek je tom prilikom plakala, jer se bojala smrti.

- Neću se ja više vratiti tatici - kazivala je jednom - ali ti reci tatici da mi je bilo jako žao - i zamoli ga da dođe ovamo k meni...

- Vratit ćeš se ti kući - odgovori Stasio.

I ništa više nije mogao reći, jer ga je nešto tjeralo da urliče.

A Nella je nastavila jedva čujnim snenim glasom:

- I tatica će doći da me posjeti, a i ti ćeš jedanput doći... zar ne?

Na tu joj misao smiješak razvedri omršavjelo lišce, a malo poslije oglasi se opet, još tiše:

- Ali mi je jako žao...

Rekavši to nasloni mu glavicu na rame i stane plakati, a on svlada svoju bol, pritisne ju uz prsa i živahno odgovori:

- Nella, bez tebe se neću vratiti i... i uopće ne znam što bih ja bez tebe na svijetu.

Nastupi šutnja, za vrijeme koje Nella opet zaspi. Stasio ju ponese u drvo, ali tek što je izišao iz njega, potrči Kali s vrška rta i mašući rukama stade vikati uzrujana i prestrašena lica:

- Veliki gospodaru! Veliki gospodaru!

- Što je? - zapita Stasio.

A crnac ispruži ruku i pokazujući na jug reče:

- Dim!

Stasio zasloni oči rukom i napevši pogled u određenom smjeru zaista ugleda pri crvenkastom sjaju sunca, koje je već zapadalo, pramen dima što se daleko uzdizao posred džungle, između vrhunaca dvaju prilično udaljenih i visokih brežuljaka.

Kali je sav drhtao, jer se dobro sjećao groznoga ropstva kod dervišâ, a bio je uvjeren da je to njihov tabor. I Stasiju se činilo da to nitko drugi ne može biti već samo Smain i u prvi se trenutak također jako preplaši. Samo je to još trebalo! Uz smrtonosnu Nellinu bolest - derviši! I ponovno ropstvo i opet povratak u Fašodu ili u Kartum pod Mahdijevu vlast ili pod Abdullahijev bič. Ako ih uhvate, Nella će prvi dan umrijeti, a on će do kraja života ostati rob. A ako im i umakne kadgod, što mu vrijedi život, što sloboda bez Nelle? Kako bi pogledao u oči ocu ili gospodinu Rawlisonu, kad bi je poslije smrti derviši bacili hijenama, a on starima ne bi mogao čak ni to reći, gdje joj je grob.

Takve su mu misli prelijetale mozgom kao munja. Odjednom osjeti nesavladivu želju da pogleda Nellu i krene prema drvetu. Usput naloži Kaliju da ugasi vatru i da se ne usudi paliti je a onda uđe unutra.

Nella nije spavala ali se osjećala bolje. I odmah je to priopćila Stasiju. Sabà je ležao uz nju i grijao je svojim golemim tijelom, a ona ga je lako gladila po glavi smijući se kad je gubicom hvatao sitnu prašinu truleža što se vrtjela u pramenu svjetla koji je prodirao u drvo od zadnjih zraka sunca na zapadu. Vidjelo se da joj je bolje, jer se trenutak kasnije obratila vedra lica Stasiju.

- A možda i neću umrijeti.

- Nikako nećeš umrijeti - odgovori joj Stasio. - Kad se iza drugoga nastupa osjećaš jačom, treći neće ni doći.

A ona stade treptati vjeđama kao da o nečem razmišlja i reče:

- Da imamo onakav gorki prašak, koji mi je tako pomogao nakon one noći s lavovima - sjećaš li se? - ne bih nimalo mislila na smrt, ni toliko!

I pokaže na malom prstiću, kako bi u tom slučaju malo bila spremna na smrt.

- Ah - oglasi se Stasio - dao bih ne znam što za mrvicu kinina.

I pomisli, kad bi imao dosta kinina, da bi ponudio Nellu i s dva praška odjedanput, a onda bi je zamotao u pled, posadio bi je pred sebe na konja i smjesta bi krenuo na suprotnu stranu od one, gdje je bio tabor derviški.

Međutim je sunce zapalo i džungla je naglo zaronila u tminu. Djevojčica je brbljala još pol sata, a onda zaspala, a Stasio je nastavio razmišljati o dervišima i o kininu. Puna brige ali i neobično domišljata, njegova glava je počela raditi i stvarati planove, jedne smionije i drskije od drugih. Najprije je počeo razmišljati o tome, da li taj dim s južne strane ne dolazi možda upravo iz Smainova tabora. Mogli su to doduše biti derviši, ali mogli su biti i Arapi s obale Oceana, koji su polazili na velike ekspedicije u unutrašnjost kontinenta po slonovu kost i po robove. Oni nisu imali nikakva posla s dervišima koji su im ometali trgovinu. A mogao je biti i tabor Etiopljana ili kakvo planinsko crnačko seoce, do kojega još ne dopriješe lovci na ljude. Ne bi li trebalo sve to provjeriti?

Arapi iz Zanzibara, iz okolice Bagamojo, iz Wita i iz Mombasse i uopće sa žalova Oceana bijahu ljudi koji su se neprestano susretali s bijelcima, pa tko zna, ne bi li se za veliku nagradu prihvatili toga da otpreme njih dvoje do koje najbliže luke. Stasio je posve dobro znao da može takvu nagradu obećati i da će njegovom obećanju povjerovati. Sine mu i druga misao koja ga je do dna duše ganula. Znao je da je u Kartumu mnogo derviša, a posebno u Nubiji, patilo gotovo isto tako kao i bijelci od groznice - pa su se i oni liječili kininom što su ga otimali od Europljana ili, ako su ga bili sakrili odrodi grčki i koptski, kupovali su ga teškim zlatom. Mogao se zato nadati da će Arapi s Oceana zacijelo imati kinina.

- Poći ću - mislio je Stasio u sebi - poći ću zbog Nelle.

I razmišljajući sve dublje o položaju, napokon dođe do uvjerenja da bi trebalo ići, pa makar to bila i Smainova grupa. Sjeti se da Smain po svoj prilici ništa ne zna da su oni ugrabljeni iz Fajuma, jer su veze između Egipta i Sudana bile posve prekinute. Fatima se nije mogla s njime sporazumjeti, zato je taj grabež bio samo njezina vlastita ideja, izvedena uz pomoć Kamisa, Gebhra i dvojice beduina. Ti se ljudi nisu nimalo ticali Smaina s toga jednostavnoga razloga, što je od njih poznavao jedino Kamisa, a za one druge nije nikada u životu ni čuo. Stalo mu je samo do svoje djece i do Fatime. A možda je baš i čeznuo za njima, posebno ako mu je već dozlogrdjela služba kod Mahdija. Uz Mahdija zacijelo nije mnogo postigao dok je, umjesto da vodi snažnu vojsku ili da upravlja prostranom zemljom, morao hvatati robove tko zna gdje iza Fašode. - "Reći ću mu ovako", mislio je Stasio, "ako nas otpremiš do koje luke uz Indijski ocean i ako se vratiš u Egipat, vlada će ti sva nedjela oprostiti, sastat ćeš se s Fatimom i djecom, a osim toga će te gospodin Rawlison načiniti bogatim; a ako nećeš, onda nećeš nikada u životu vidjeti ni djecu ni Fatimu."

I bio je uvjeren da će Smain dobro promisliti prije nego što odbije tu pogodbu.

Zna se da sve to nije bilo zajamčeno, a moglo je biti i pogubno, ali isto je tako mogla biti slamka spasa iz afrikanske dubine. Stasio se napokon počeo čuditi, zašto ga je mogućnost sastanka sa Smainom s početka tako preplašila - i budući da se radilo o brzom Nellinom spasu, odluči još iste noći krenuti.

No to je bilo lakše reći nego učiniti. Drugo je nešto bilo sjediti noću u džungli uz dobru vatru iza bodljikave zeribe, a drugo poći u mrak u visoku travu, u kojoj u to doba lovi lav, pantera i leopard, a da se i ne govori o hijenama i šakalima. Dječak se ipak sjeti riječi mladoga crnca, kad je pošao noću tražiti Sabu i kad je vrativši se s njime rekao: "Kali se bojati ali ići." I ponovi u sebi isto to: "Bojat ću se, ali ću poći."

Ipak je čekao da izađe Mjesec, jer je noć bila neobično mračna i tek kad se džungla posrebrila mjesečinom, zovne Kalija i reče:

- Kali, uvedi Sabu u drvo, zaglavi ulaz trnjem i čuvaj mi s Meom gospođicu kao oko u glavi, a ja idem vidjeti kakvi su to ljudi u onom taboru.

- Veliki gospodar uzeti sa sobom Kalija i pušku, koja ubija zle zvijeri. Kali ne ostati!

- Ostat ćeš! - reče Stasio odlučno - i zabranjujem ti da ideš za mnom.

Zatim časak zašuti, a onda se oglasi prigušenim glasom: - Kali, ti si vjeran i razuman, pa vjerujem da ćeš ispuniti što ti kažem: ako se ja ne vratim, a gospođica umre, ostavit ćeš je u drvetu ali ćeš oko drveta podići veliku zeribu, a na kori ćeš urezati ovakav veliki znak.

I uzevši dva bambusa složi ih na križ. I onda nastavi:

- A ako Bibi ne umre, a ja se ne vratim, onda ćeš je poštivati i vjerno joj služiti, a zatim ćeš je povesti u svoj narod i reći ćeš ratnicima Wa-himâ, da pođu s njome na istok, čak do velikog mora. Tamo ćeš naići na bijele ljude, koji će vam dati mnogo pušaka, baruta, đerdana, žicâ i toliko platna, koliko budete mogli ponijeti. Jesi li razumio?

A mladi se crnac baci pred njim na koljena, obujmi mu noge i stade tužno ponavljati:

- O, Bvana Kubva! Vratiti se, vratiti se, vratiti se!

Stasija gane privrženost crnoga dječaka, pa se nagne, položi mu ruku na glavu i reče:

- Idi u drvo, Kali, i... sretno!

Ostavši sâm, još se neko vrijeme predomišljao, ne bi li poveo sa sobom magarca. To je bilo sigurnije, jer lavovi u Africi kao i tigrovi u Indiji, nailazeći na čovjeka, koji jaše na konju ili na magarcu, navale prije na životinju negoli na čovjeka. Ali se tada upita, tko će onda nositi Nellin šator i na čemu će ona jahati? Nakon te opaske okani se smjesta pomisliti da povede magarca i krene u džunglu pješice.

Mjesec se već visoko uspeo na nebo, pa je bilo mnogo vidnije. Ali poteškoće nastupiše odmah, čim je dječak uronio u travu koja je izrasla tako visoko da bi se i čovjek na konju lako mogao u njoj sakriti. Ni danju se nije tu moglo ni korak pred sobom vidjeti, a kamoli noću kad je Mjesec osvjetljavao tek vršike trave, a sve što je niže, bilo je utonulo u duboku sjenu. Uz takve je prilike čovjek lako mogao skrenuti s pravca i ići naokolo umjesto da kreće naprijed, ali Stasiju je davala snage misao da je najprije tabor, prema kojemu je išao, bio daleko od rta najviše kakve tri ili četiri engleske milje, a drugo, da se dim pojavio među vrhuncima dvaju visokih brežuljaka, pa ne gubeći s vida brežuljke, nije mogao zabludjeti. Ali trava, mimoze i bagremi zaslanjahu sve. Nasreću svakih su se nekoliko desetaka koraka dizali termitnjaci, visoki kadšto i nekoliko stopa. Stasio je oprezno postavljao pušku pod svaku hrpu, zatim se verao na njezin vrh i ugledavši brežuljke, koji su se crno isticali na nebeskoj pozadini, silazio je i polazio dalje.

Samo ga je obuzimao strah na pomisao što će biti ako oblaci zastru mjesec i nebo, jer bi se u tom slučaju nalazio kao pod zemljom. No nije to bila jedina opasnost. Džungla je upravo grozna noću, kad se u tišini čuje svaki glasak, svaki korak i gotovo šušanj, što ga izvode kukci koji leže u travi. Nad njom lebdi strah i trepet. Stasio je morao paziti na sve, prisluškivati, budno gledati, obazirati se na sve strane, imati glavu kao vrtuljak, a pušku spremnu u svakom trenutku na hitac. Svaki mu se čas činilo da se nešto približava, pritajuje, vreba. Kadšto je opet čuo kako se miče trava i kako brzo odmiču životinje. Tada se domišljao da je prestrašio antilope koje uza sve postavljene straže spavaju oprezno, znajući da mnogi strašni lovac u to doba lovi po mraku. Ali, evo se nešto veliko crni pod gljivolikim bagremom. Možda je stijena, a možda je i nosorog ili bivol, koji će se, nanjušivši čovjeka probuditi iz drijema i odmah skočiti u napad. Tamo se opet iza crnoga gr-

ma vide dvije svijetle točke. Hej! Pušku na oko! To je lav! Nije... Isprazna uzbuna! To su krijesnice, jer se jedno svjetlašce diže uvis i leti nad travom kao da koso pada zvijezda. Stasio se penjao na termitijere ne uvijek zato da se uvjeri ide li dobrim smjerom, već i zato da otare hladnim znojem oznojeno čelo, da odahne i da počeka, dok mu se umiri srce što suviše brzo lupa. Pored toga bio je već tako umoran da se jedva držao na nogama.

Ali išao je naprijed s mišlju da je to potrebno za Nellin spas. Nakon dva sata stigao je na tlo gusto posuto kamenjem, gdje je trava bila niža i gdje je bilo znatno vidnije. Dva su se visoka brežuljka ocrtavala isto tako daleko kao i prije, a bliže se protezao poprijeko stjenoviti greben, iza kojega se dizao drugi, viši, a obadva su zacijelo zatvarala neku dolinu ili klanac koji je bio sličan onome, u kojem je bio zatvoren King.

Odjednom, nekih tristo ili četiri stotine koraka desno, opazi na hridini ružičasti odsjev plamena.

I stade. Srce mu je opet lupalo tako da ga je gotovo čuo u noćnoj tišini. Koga će vidjeti tamo dolje? Arape s istočne obale? Smainove derviše ili divlje crnce, koji se, napustivši domaća sela, skrivaju pred dervišima u nepristupačne gorske guštare? Hoće li naići na smrt ili na ropstvo ili možda na Nellino spasenje?

O tome se valjalo uvjeriti. Uzmaknuti više nije mogao i nije htio. Malo se zatim počeo provlačiti pravcem prema vatri idući što je mogao tiše i zaustavljajući dah u prsima. Prošavši tako nekih sto koraka začuje iznenada sa strane džungle dahtanje konjâ - i opet se zaustavi. Pri mjesečini ih je nabrojao pet. Za derviše je to bilo premalo, ali je mislio da su ostali sakriveni možda u visokoj travi. Samo se čudio što uz njih nema nikakve straže, što te straže ne pale gore vatru da otjeraju divlju zvjerad. Ali bio je sretan da je bilo tako, jer se mogao neopaženo micati dalje.

Odsjev na hridinama bijaše sve jasniji. Prije nego što je prošlo četvrt sata, Stasio se našao na mjestu gdje je suprotna stijena bila najjače rasvijetljena što je kazivalo da je pod njom gorjela vatra.

Zatim se puzeći dovuče polako do ruba i pogleda dolje.

Prvo što mu je udarilo u oči, bio je veliki šator; pred šatorom je stajala poljska platnena postelja, a na njoj je ležao čovjek odjeven u bijelo europsko odijelo.

Mali je dvanaestogodišnji crnac podsticao suhim gorivom vatru, koja je osvjetljavala pećinastu stijenu i red crnaca, što su pod njom spavali s obje strane šatora.

Stasio se učas spusti po strmini na dno klanca.

XXXI.

Neko vrijeme nije smogao ni jedne riječi od umora i ganuća i stade teško dišući pred čovjekom koji je ležao na postelji i koji je također šutio i gledao u njega s čuđenjem koje je gotovo graničilo s bezumnošću.

Napokon zovne:

- Nasibu, jesi li tu?

- Tu sam, gospodaru - odgovori mali crnac.

- Vidiš li koga i stoji li tko preda mnom?

Ali prije nego što je mališ dospio odgovoriti, povrati se Stasiju govor:

- Gospodine - reče - zovem se Stanislaw Tarkowski. Pobjegao sam s malom Miss Rawlison iz derviškog ropstva i skrivamo se u džungli. Ali Nella je opasno bolesna, pa vas molim da joj pomognete.

Neznanac gledaše još trenutak trepćući očima, a onda protare rukom čelo:

- Čujem, ne samo da vidim - oglasi se kao sam sebi.

- To nije priviđenje!... Što? Pomoć? Meni samom treba pomoći. Ranjen sam.

Brzo se strese, kao da se otresa snenih priviđenja ili ukočenosti, pogleda svjesnije, a oči mu radosno sinuše i reče:

- Bijeli dječak!... Još vidim bijelca!... Pozdravljam te, bio tko mu drago. Kazivao si za neku bolesnicu? Što želiš od mene?

Stasio ponovi da je ta bolesnica Nella, kćerka gospodina Rawlisona, ravnatelja kanala, da je imala već dva nastupa groznice i da će umrijeti, ako ne bude dobio kinina, da spriječi treći.

- Dva nastupa - to je zlo! - odgovori neznanac. - Ali kinina ti mogu dati, koliko hoćeš. Imam ga nekoliko bočica, koje mi više ništa ne koriste.

Govoreći to naloži malome Nasibuu da mu pruži veliku limenu kutiju, koja je očito bila putna ljekarna, onda izvadi iz nje dvije omašne bočice pune bijeloga praška i pruži ih Stasiju:

- Evo polovica od svega što imam. Bit će dosta i za godinu dana...

Stasio bi najradije zavrištao od radosti, pa mu uze zahvaljivati tako ushićeno, kao da se radilo o vlastitom njegovom životu.

A neznanac zakima nekoliko puta glavom i reče:

- Dobro, dobro. Zovem se Linde, Švicarac sam iz Züricha... Prije dva dana mi se dogodilo, da me je teško ranio vepar ndiri.

Zatim se obrati crnom mališu:

- Nasibu, napuni mi lulu!

A onda će Stasiju:

- Noću imam uvijek jaču groznicu i malko mi se miješa u glavi. Ali lula mi bistri mozak. Veliš da ste utekli iz derviškog ropstva i da se krijete u džungli? Zar ne?

- Tako sam rekao, gospodine.

- I što kanite učiniti?

- Uteći u Etiopiju.

- Past ćete mahdijevcima u šake, jer se njihove čete povlače uzduž cijele granice.

- Ne možemo ništa drugo učiniti.

- Ah! Još prije mjesec dana bio bih vam mogao pomoći. Ali sada sam i ja ovisan o milosti božjoj i o milosti ovoga crnoga dječaka.

Stasio ga začuđeno pogleda:

- A ovaj šator?

- To je šator smrti.

- A ovi crnci?

- Ovi crnci spavaju i neće se nikad probuditi.

- Ne shvaćam...

- Boluju od bolesti spavanja. To su ljudi s obale Velikih jezera gdje ta strašna bolest neprestano hara - i zaspali su svi osim onih koji već prije pomriješe od boginja. Ostade mi samo ovaj jedini dječak...

Sada se tek dječak sjeti da se ni jedan crnac nije ni maknuo, pače ni ganuo u času kad se on spustio u klanac, i da su za vrijeme čitavog njihovog razgovora svi spavali: jedni naslonivši glave na pećinu, a drugi spustivši ih na prsa.

- Spavaju i nikada se neće probuditi? - zapita kao da još ne razumije pravo što je čuo.

A Linde reče:

- Ah, ta je Afrika velika mrtvačnica!

Ali dalje mu riječi prekide topot konja, koji se uplašiše od nečega u džungli, pa doskakaše svojim sputanim nogama do ruba doline želeći biti bliže ljudima i svjetlu.

- Nije to ništa, to su konji! - oglasi se opet Švicarac. - Oteo sam ih od mahdijevaca koje sam prije nekoliko tjedana potukao. Bilo ih je do trista, a možda i više. Ali oni su imali većinom koplja, a moji ljudi remingtonke što eno tamo stoje uza stijenu bez ikakve koristi više. Ako ti nedostaje oružja ili naboja, uzmi koliko hoćeš... Uzmi i konja: brže ćeš se vratiti k svojoj bolesnici... Koliko joj je godina?

- Osam - odgovori Stasio.

- Dakle još dijete... Da ti možda dade Nasibu čaja, riže, kave i vina... Uzmi što hoćeš od zaliha, a sutra dođi opet.

- Zacijelo ću se vratiti da vam od svega srca još jedanput zahvalim i da vam pomognem koliko budem mogao.

A Linde reče:

- Ugodno je makar samo i vidjeti europsko lice. Ako dođeš ranije, bit ću više pri svijesti. Sad me opet hvata groznica, jer te vidim dvostruko. Stoje li to vas dvojica nada mnom?... Ne! - Znam da si jedan i da je to samo groznica... Ah, ta Afrika!...

I zaklopi oči.

Četvrt sata poslije toga krenuo je Stasio natrag iz tog čudnog taborišta sna i smrti, ali ovaj put na konju. Bila je još duboka noć, ali on sada nije više pazio ni na kakve opasnosti koje su prijetile u visokoj travi. Ipak se držao bliže uz rijeku sudeći da se oba klanca uz nju svršavaju. Vraćati se bijaše uostalom mnogo lakše, jer je u noćnoj tišini dopirao izdaleka šum slapa, a osim toga su se na zapadnoj strani neba raspršili oblaci i osim mjesečine jako je svijetlilo zodijačko svjetlo. Dječak je podbadao konja širokim arapskim stremenima i pomalo jurio kao da će slomiti vrat govoreći u sebi: "Što hajem za lavove i pantere! - ja imam kinina za moju malu!" I svaki je čas pipao rukom bočice, kao da se htio uvjeriti da ih doista ima i da sve to nije bio san. Različite su mu se misli i slike vrzle glavom. Vidio je ranjenoga Švicarca prema kojemu je osjećao golemu zahvalnost i kojega je to iskrenije žalio, što ga je u prvi mah smatrao luđakom; vidio je maloga Nasibua s lubanjom okruglom kao kugla, i red usnulih *pagaza i c*ijevi remingtonki naslonjenih na pećinu, kako odsijevaju na vatri. Bio je gotovo uvjeren da je ona bitka, što ju je spomenuo Linde, bila sa Smainovom grupom i čudna mu bijaše pomisao da je možda i Smain pao.

Te su mu se prikaze miješale s neprekidnom mišlju na Nellu. Zamišljao je kako će se ona začuditi ugledavši sutra čitavu bočicu kinina i da će ga vjerojatno smatrati čarobnjakom. "Ah!" govorio je u sebi, "da sam se prestrašio i da nisam krenuo pogledati odakle dolazi dim, ne bih to sebi nikad u životu oprostio."

Skoro nakon jednoga sata postade šum slapa potpuno jasan, a po kreketanju žaba izračuna Stasio da je već blizu šljunku, gdje je prije pucao na vodene ptice. U mjesečini je čak

raspoznavao drveće, što je u daljini visoko nad njim raslo. Sada je valjalo biti na oprezu, jer je ovaj rukav bio i pojilište na koje je svakovrsna divljač iz okolice morala na svaki način dolaziti, jer su drugdje obale rijeke bile strme i slabo pristupne. Ali bilo je već kasno i grabežljivci su se zacijelo posakrivali iza noćnog lova po spiljama. Konj je malko dahtao njušeći još svježe tragove lavova i pantera, ali je Stasio prošao sretno i trenutak poslije ugleda na visokom rtu veliku crnu sjenu Krakova. Prvi put je sada u dubokoj Africi osjetio kao da je došao kući.

Mislio je da će zateći sve u snu, ali nije računao na Sabu, koji je počeo lajati da bi i mrtve probudio. Kali se u času nađe pred drvetom i klikne:

- Bvana Kubva na konju!

Ipak mu je u glasu bilo više radosti nego čuđenja, jer je tako čvrsto vjerovao u Stasiovu moć, da se ne bi jako začudio, sve da je vidio i kako Stasio stvara konja.

A kako se radost kod crnca očituje smijehom, stade se udarati šakama po bedrima i smijati se kao lud.

- Sputaj konja! - reče Stasio - skini živež s njega, upali vatru i ugrij vodu.

Zatim uđe u drvo. Nella se također probudila i stala ga zvati. Stasio odgurnuvši platneni zastor ugleda uz svjetlo luči njezino blijedo lice i bijele mršave ručice kako leže na pledu, kojim je bila pokrita.

- Kako se osjećaš, mala? - zapita veselo.

- Dobro - i čvrsto sam spavala, dok me nije probudio Sabà. Ali zašto ti ne spavaš?

- Jer sam bio na putu.

- Gdje?

- U ljekarni.

- U ljekarni?

- Da. Po kinin.

I Djevojčici nisu doduše jako prijali kininovi prašci, što ih je prije uzimala, ali kako ih je smatrala pouzdanim lijekom protiv svih bolesti na svijetu, uzdahne i reče:

- Znam ja da ti više nemaš kinina.

Stasio podigne jednu bočicu prema luči i zapita ponosno i radosno:

- A što je ovo?

Nella nije htjela vjerovati svojim očima, a on je govorio brzo sav ozaren:

- Sad ćeš biti zdrava! Odmah ću veliku dozu zamotati u kožicu svježe smokve, i to ćeš morati progutati, a što ćeš iza toga piti, vidjet ćeš. Što me gledaš tako kao u zelenoga mačka?... Da! Imam još jednu bočicu. Obadvije sam dobio od bijeloga čovjeka čiji se šator nalazi četiri milje odavde. Vraćam se od njega. Zove se Linde i ranjen je; ali ipak mi je dao mnogo dobrih stvari. Vratio sam se na konju, ali k njemu sam krenuo pješice. Misliš da je ugodno ići noću kroz džunglu? Brr! Drugi put ne bih nipošto pošao, osim kad bih opet morao ići po kinin.

Govoreći tako, ostavi zadivljenu djevojčicu, pa pođe u muški dio, izabere najmanju smokvu, izdubi je i u sredinu naspe kinina, pazeći da doza ne bude veća od onih prašaka, što ih je dobio u Kartumu. Zatim izađe iz drveta, ulije čaja u posudu s vodom i vrati se s lijekom Nelli.

A ona je, međutim, razmišljala o svemu što se dogodilo. Bila je vrlo radoznala kakav je čovjek taj bijelac! Kako je Stasio znao za njega? Hoće li on doći k njima i hoće li i dalje putovati zajedno? Sada kad je Stasio dobio kinina nije više sumnjala da će ozdraviti. A taj

Stasio... pošao lijepo noću kroz džunglu, kao da to nije baš ništa! Nella, uza sve divljenje prema njemu, mislila je dosad, ne razmišljajući mnogo o tome, da se sve što on za nju radi, samo po sebi razumije, jer je to jednostavna stvar, da stariji dječak pazi na mladu djevojčicu. Ali sada joj pade na pamet, da bi bez njegove njege davno već umrla... da se on jako brine za nju, da joj ugađa i da je tako brani, kako je ni jedan drugi dječak njegovih godina ne bi ni htio ni znao - pa se velika zahvalnost skupi u njenom malom srcu.

I kad je Stasio opet ušao i nagnuo se nad njom s lijekom, baci mu svoje tanke ručice oko vrata i srdačno ga zagrli:

- Stasio, ti si vrlo dobar prema meni.

A on odgovori:

- A prema kome da budem dobar? Čudna mi čuda! Evo uzmi lijek!

Ipak se vrlo obradovao, jer su mu se oči sjale od zadovoljstva i opet je s velikom radošću i ponosom zovnuo okrenuvši se prema otvoru:

- Mea!... Sada donesi Bibi čaj!

XXXII.

Stasio krene Lindeu tek sutradan u podne jer je morao odspavati prošlu noć. Putem je, misleći da će bolesniku trebati svježega mesa, ubio dvije biserke koje je Linde doista zahvalno primio. Linde je veoma oslabio, ali je bio posve pri svijesti. Čim su se pozdravili, zapita za Nellu, zatim opomene Stasija da ne smatra kinin posve sigurnim sredstvom protiv groznice i da čuva malu od sunca, od kiše, od loše vode i da ne provodi noći na niskim i vlažnim mjestima. Zatim mu Stasio - nakon što je bolesnik uporno tražio - ispripovjedi svoju i Nellinu povijest od početka pa sve do dolaska u Kartum i do posjeta Mahdiju, a onda od Fašode do oslobođenja iz Gebhrovih ruku i o nastavku putovanja. Švicarac ga je, dok je pripovijedao, gledao sa sve većom radoznalošću, često s izrazitim udivljenjem, a kad je pripovijedanje napokon dovršio, zapali lulu, pogleda Stasija još jednom od glave do pete - i reče kao da se zaveo u misli:

- Ako u vašoj zemlji ima mnogo takvih dječaka kao što si ti, onda neće vama tako brzo doći kraj.

A nakon kratke šutnje nastavi ovako:

- Najbolji je dokaz da ti je pričanje istinito to što si tu i što stojiš preda mnom. Pa znaš što ću ti reći? Vaš je položaj strašan, put na bilo koju stranu isto tako strašan, a ne zna se, hoće li iz ove dubine spasiti i sebe i ono dijete dječak kao što si ti...

- Samo da Nella bude zdrava, a ja ću učiniti sve što budem mogao - klikne Stasio.

- Ali pazi i na sebe, jer je zadaća što je još pred tobom iznad snage i odraslome čovjeku. Znaš li ti gdje se vi sada nalazite?

- Ne znam. Sjećam se da smo poslije odlaska iz Fašode prešli neku rijeku uz veliko naselje po imenu Deng...

- Sobbat - prekine ga Linde.

- U Dengu je bilo mnogo derviša i crnaca. Ali iza Sobbata ušli smo u kraj džunglâ i išli smo čitave tjedne dok nismo prispjeli do onoga klanca, u kojemu znate što se dogodilo...

- Znam. Onda ste pošli tim klancem dalje sve do rijeke. A sada me poslušaj: vidim da ste - prešavši Sobbat sa Sudancima - skrenuli na jugoistok, ali više prema jugu. Sada ste u kraju nepoznatom putnicima i geografima. Ova rijeka uz koju se nalazimo, teče na sjeverozapad i po svoj prilici utječe u Nil. Velim: po svoj prilici jer ni sam pravo ne znam, a o tome se više ne mogu uvjeriti, iako sam krenuo od gorâ Karamoyo istražiti njezina vrela. Od zarobljenih sam derviša slušao da se zove Ogeloguen, ali ni oni nisu bili sigurni jer zalaze u ove krajeve samo zbog robova. U tim slabo naseljenim stranama prebiva pleme Šilluk, ali sada je raj pust jer je pučanstvo dijelom poumiralo od boginja, dijelom ga utamaniše mahdijevci, a dijelom je pobjeglo prema gorama Karamoyo. U Africi se više puta događa da zemlja, koja je danas gusto napučena, sutra postane pustoš. Prema mom računu sada ste po prilici trista kilometara od Ladoa. Mogli biste bježati na jug k Eminu, ali budući da Emina po svoj prilici opsjedaju derviši, ne vrijedi o tome govoriti...

- A do Etiopije? - zapita Stasio.

- Također oko trista kilometara. Treba na svaki način držati na umu da Mahdi vojuje s cijelim svijetom, dakle i s Etiopijom. Znam od zarobljenika da se na zapadnoj i južnoj granici vrzu veće ili manje horde derviša, pa biste im lako mogli pasti u šake. Etiopija je doduše kršćanska država, ali južna su plemena divlja, poganska ili su muslimani - i zbog toga su potajno skloni Mahdiju... Ne, onuda nećete moći prijeći.

- Što da učinim, dakle i kamo da krenem s Nellom? - zapita Stasio.

- Rekoh da je položaj težak - reče Linde.

Rekavši to položi obje ruke na glavu i dugo je ležao tako šuteći.

- Do Oceana će - oglasi se napokon - biti odavde više od devet stotina kilometara, preko planina, kroz divlje narode, pa i kroz pustinju, jer tamo ima, kažu, čitavih krajeva u kojima nema vode. Ali taj kraj na papiru pripada Engleskoj. Mogao bi naići na transporte slonove kosti za Kismayu, Lamu i Mombassu. - Možda i na misionarske ekspedicije. Shvativši da zbog derviša neću moći ispitivati tok ove rijeke, jer ona skreće prema Nilu, htio sam i ja poći na istok prema Oceanu...

- Vratimo se zajedno! - klikne Stasio.

- Ja se više neću vraćati. Ndiri mi je tako iskidao mišiće i žile da mora nastupiti otrovanje krvi. Samo bi me kirurg mogao spasiti kad bi mi odrezao nogu. Sada se već sve stisnulo i ukočilo, ali prvoga sam dana grizao ruke od boli...

- Zacijelo ćete ozdraviti.

- Ne, hrabri moj dječače, umrijet ću bez sumnje, a ti ćeš me dobro zatrpati kamenjem da me ne iskopaju hijene. Mrtvome to može biti svejedno, ali za života je neugodno na to misliti. Teško je umrijeti tako daleko od svojih...

Tu kao da mu se oči zamagliše, a onda nastavi ovako:

- Ali ja sam se već pomirio s tom mišlju, pa zato razgovarajmo o vama, a ne o meni. Dat ću ti jedan savjet: preostaje vam samo jedan put na istok, prema Oceanu. No trebate otpočinuti i skupiti snage prije velikoga puta. Inače će tvoja mala štićenica umrijeti za nekoliko tjedana. Odgodite put do kraja kišnoga doba pa i na dalje. Prvi ljetni mjeseci, kad kiša prestane padati, a voda još pokriva blato, još su najzdraviji. Tu gdje smo sada, već je uzvisina koja se diže sedam stotina metara nad morem. U visini od tisuću i trista metara nema više groznice, a ona koju čovjek ponese iz nižih mjesta, djeluje mnogo slabije. Povedi malu Engleskinju i pođite u gore...

Govorenje ga je očigledno vrlo umaralo, pa opet prekine i neko je vrijeme nestrpljivo gonio velike plave muhe, isto onakve kakve je vidio Stasio na garištu Fašode.

Zatim nastavi:

- Dobro pazi što ću ti reći. Jedan dan hoda odavde na jug diže se osamljena gora, nije viša od osam stotina metara. Izgleda kao tava prevrnuta dnom uvis. Bokovi su joj posve strmi i jedini joj je pristup stjenoviti greben, tako uzak da na nekim mjestima jedva dva konja mogu ići jedan uz drugoga. Na njenom plosnatom vrhu koji se pruža kilometar daleko, ili više, bilo je crnačko seoce, ali su u njemu mahdijevci poklali pučanstvo ili ga poveli sa sobom. Možda je to učinio onaj Smain kojega sam potukao, ali kojemu nisam oteo zarobljenike jer ih je još prije uz jaku pratnju otpremio do Nila. Nastanite se na toj gori. Tamo ima vrelo izvrsne vode, nekoliko polja manioka i mnogo banana. U kolibama ćete naći mnogo ljudskih kostiju, ali zaraze se od trupla ne boj jer su iza derviša onamo nasrnuli mravi koji su i nas odande odagnali. Inače ni žive duše. Ostanite u tom seocetu mjesec dana ili dva. Na toj visini nema groznice. Noći bivaju hladne. Tamo će tvoja mala ozdraviti, a ti ćeš prikupiti novu snagu.

- A što ćemo i kamo ćemo onda?

- Onda će biti što Bog da. Nastojte ili prodrijeti u Etiopiju - na mjestima koja su dalje od onih gdje su derviši, ili krenite prema istoku... Slušao sam da Arapi s obale stižu čak do nekog jezera tražeći slonovu kost koju nabavljaju od plemena Samburu i Wa-himâ.

- Wa-himâ? Kali potječe iz plemena Wa-himâ.

I Stasio poče pripovijedati Lindeu kako je baštinio Kalija iza Gebhrove smrti i kako mu je Kali pripovijedao da je sin poglavice svih Wa-himâ.

Ali Linde primi tu vijest na znanje ravnodušnije nego je Stasio očekivao.

- To bolje - reče - jer vam može biti na pomoći. Među crncima se nalaze valjani ljudi premda se općenito ne može računati na njihovu zahvalnost: to su djeca koja zaboravljaju na ono što je bilo jučer.

- Kali neće zaboraviti da sam ga izbavio iz Gebhrovih ruku, to sam siguran.

- Možda - reče Linde - i pokazujući na maloga Nasibua dometne. - I ovo je također dobro dijete. Prigrli ga poslije moje smrti.

- Nemojte misliti na smrt!

- Dragi moj - odgovori Švicarac - čeznem za njom, samo da dođe bez velikih boli. Pomisli da sam sada posve nemoćan, i kad bi slučajno zabludio ovamo koji od onih mahdijevaca koje sam potukao, mogao bi me jedan jedincati čovjek zaklati kao ovcu.

I pokaže na usnule crnce.

- Ovi se više neće probuditi, ili bolje - loše sam se izrazio: svaki se od njih probudi kratko vrijeme prije smrti i kao lud potrči u džunglu, odakle se više ne vraća... Od dvjesta ljudi ostalo mi je šezdeset. Mnogi pobjegoše, mnogi pomriješe od boginja, a neki zaspaše u drugim jarugama.

Stasio stade samilosno i zaprepašteno promatrati usnule. Tjelesa im bijahu pepeljaste boje koja kod crnaca vrijedi kao bljedilo. Jednima su oči bile zaklopljene, drugima napola otvorene, ali i ti su duboko spavali, jer im zjenice nisu bile osjetljive na svjetlo. Nekima natekoše koljena. Svi su bili grozno mršavi, pa su im se kroz kožu mogla brojati rebra. Neprestano su im vrlo naglo drhtale ruke i noge. One plave velike muhe sjedale su im u rojevima na oči i na usne.

- Zar im nema spasa? - zapita Stasio.

- Nema. Uz Viktora-Nyanzu istrebljuje ta bolest čitava sela. Kadšto hara jače, a kadšto slabije. Najčešće obole ljudi iz sela što leže uz šikarje kraj obale.

Sunce je već prešlo na zapadnu stranu neba, ali je Linde još prije večeri ispripovjedio Stasiju svoju povijest. Bio je sin trgovca u Zürichu. Njegova je porodica potjecala iz Karlsruhea, ali se od 1848. preselila u Švicarsku. Otac mu je stekao velik imetak trgujući svilom. Odgajao je sina inženjera, ali mladom su se Heinrichu od mladih dana sviđala putovanja. Kad je svršio tehniku, naslijedio je svu očevinu i pošao na prvo putovanje u Egipat. Bila su to još vremena prije Mahdija, pa je dospio do Kartuma i lovio u Sudanu s Dangalima. Zatim se posvetio zemljopisu Afrike i postao tako vrstan stručnjak da su ga brojna zemljopisna društva primila među svoje članove. Ovaj posljednji put koji se morao tako kobno za nj svršiti, započeo je u Zanzibaru. Dopro je do Velikih Jezera i kanio je prodrijeti uzduž dosad još nepoznatih planina Karamoyo u Etiopiju a odande do obale Oceana. Ali Zanzibarci ne htjedoše dalje ići. Na sreću ili na nesreću vodio se tada rat među kraljem Ugande i Unyoro. Linde je znatno pomogao kralju Ugande koji mu je zauzvrat darovao više od dvjesta pagaza. To je olakšavalo putovanje i posjet planina Karamoyo, ali onda se pojaviše među ljudima boginje, a iza njih nadođe strašna bolest spavanja i konačna propast karavane.

Linde je imao obilnu zalihu svakovrsnih limenki, ali bojeći se skorbuta polazio je u lov svaki dan na svježe meso. Bio je vrstan strijelac, ali nije bio dosta oprezan. I dogodi se da se prije nekoliko dana lakomisleno približio nastrijeljenom vepru ndiri, a zvijer se digne i grozno mu izdere nogu, a zatim mu slomi križa. Dogodilo se to blizu šatora i naočigled Nasibua koji je razderao svoju košulju i načinio od nje povoj uspjevši tako zaustaviti krv i odvesti ranjenika do šatora. U nozi se ipak zbog unutarnjega krvarenja načiniše kvrge i bolesniku je prijetilo otrovanje krvi.

Stasio ga je na svaki način htio njegovati pa izjavi da će ili svaki dan dolaziti, ili će ga na gunjevima, razapetim između konja prevesti na rt u Krakov da Nella ne ostane samo pod paskom ono dvoje crnaca.

Linde pristane na pomoć u povijanju, ali ne pristane na prenošenje.

- Znam - reče pokazujući svoje crnce - da ovi ljudi moraju poumirati, ali dok ne pomru, ne mogu ih ostaviti da ih žive raskomadaju hijene koje samo vatra noću drži na udaljenosti.

I stade grozničavo ponavljati:

- Ne mogu, ne mogu, ne mogu!

Ali se odmah umiri i nastavi s nekim čudno ganutljivim glasom:

- Dođi sutra ujutro... Imam molbu na tebe, pa ako je ispuniš, možda će vas Bog izvesti iz ovog afrikanskog ždrijela, a meni će možda udijeliti laku smrt. Htio sam za sutra odgoditi tu molbu, ali budući da bih sutra mogao već biti u nesvijesti, izreći ću je danas: uzmi kakvu posudu vode, stani pred svakoga od ovih usnulih jadnika, poprskaj ga vodom i izreci ove riječi: "Ja te krstim - U ime Oca i Sina i Duha!.."

Ganuće mu priguši glas i zašuti.

- Zamjeram sam sebi - reče malko poslije - što se nisam oprostio tako i s onima koji su umirali od boginja, i s onima koji su prije zaspali. Ali sada stoji nada mnom smrt... i želio bih... da makar s tim ostatkom moje karavane pođem zajedno na svoj posljednji veliki put...

Rekavši to pokaže rukom na ražareno nebo - i dvije mu se suze skruniše preko obraza.

Stasio zaplače kao kiša.

XXXIII.

Sutradan jutarnje sunce obasja neobičan prizor. Stasio je išao uz klisurastu stranu, zaustavljao se pred svakim crncem, škropio mu vodom čelo i izgovarao nad njim riječi sakramenta. A oni su spavali podrhtavajući rukama i nogama, s glavom spuštenom na prsa ili podignutom uvis, još živi, a već nalik na trupla. I tako je bilo izvršeno krštenje usnulih, u jutarnjoj tišini, na sunčanom sjaju, u tihoj pustoši. Toga je dana bilo nebo bez oblaka i nekako tužno.

Linde je bio još pri sebi, ali je postajao sve slabiji. Kad ga je Stasio previo, preda mu u limenom tuljku zatvorene papire, preporuči ih njegovoj paski i ne progovori dalje ni riječi. Nije više mogao jesti, ali jako ga je morila žeđa. Mnogo prije sunčeva zalaska stade buncati. Vikao je na neku djecu da ne otplivaju predaleko u jezero, a napokon ga počeše kidati groznice i stade se hvatati rukama za glavu.

Sutradan nije više ni prepoznao Stasija, a tri dana iza toga, ne došavši više k sebi, umre baš u podne. Stasio ga je iskreno oplakao, a onda ga ponese s Kalijem u obližnju usku spilju kojoj su zatvorili otvor trnjem i kamenjem.

Maloga Nasibua povede Stasio u Krakov, a Kaliju naloži da na mjestu pazi na živež i da noću pali veliku vatru uz uspavane. A sam je neprestano obilazio između obadva klanca prevozeći torbake, oružje, a posebno streljivo za remingtonke, pa je iz čahura vadio barut i spremao naboj da njime razruši klisuru koja je zatvarala Kinga. Nasreću, Nellino se zdravlje znatno popravilo nakon svakidašnjih doza kinina, a raznoličnija joj je hrana pridigla snagu. Stasio ju je ipak uvijek nerado i sa strahom ostavljao, a odlazeći nije joj dopuštao da izlazi iz drveta i zatvarao je otvor bodljikavim granjem bagrema. No ipak je morao zbog prevelikog posla što mu pade na vrat, ostaviti Nellu pod paskom Meinom, Nasibuovom i Sabinom, u kojega se uostalom najviše pouzdavao. Po nekoliko bi puta dnevno polazio po torbake u Lindeov tabor samo da ne ostavi djevojčicu duže vremena samu. Izmorio se strašno, ali njegovo je željezno zdravlje izdržalo sve napore. Ipak su tek nakon deset dana bili porazdijeljeni torbaci, manje potrebni spremljeni u spilju, a potrebniji u Krakov. Konji su također bili odvedeni na rt, a na konjima prevezoše veliku količinu remingtonki, koje je trebao nositi King.

Za to se vrijeme u Lindeovu taboru znao kadšto odjednom trgnuti po koji od usnulih crnaca u predsmrtnom grču, pa bi poletio u džunglu i nije se više vraćao. No bilo je i takvih koji su na istom mjestu umirali, a neki su trčeći nasumce razbijali glave o klisure u taborištu ili gdjegod blizu. Te je morao pokapati Kali. Nakon dva tjedna ostade samo jedan, ali i taj je doskora umro u snu od slabosti.

Nadošlo je napokon vrijeme da se razbije klisura i da se oslobodi King. Slon je već bio tako pripitomljen da je na Stasiovu zapovijed hvatao njega surlom i postavljao ga sebi na leđa. Privikao se i na nošenje tereta koje mu je Kali po bambusovim ljestvicama vukao na leđa. Nella je tvrdila da ga tovare previše, ali zapravo je sve to njemu bilo lagano kao muha i tek su Lindeovi torbaci mogli biti ozbiljan teret. Sprijateljio se posvema i sa Sabom, zbog kojega je u prvi mah bio jako nemiran, ali sada se igrao s njime tako da ga je prevaljivao surlom na zemlju, a Sabà se pričinjao kao da ga grize. Kadšto bi nenadano polio psa vodom što je Sabà smatrao vrlo lošom šalom.

Glavno čemu su se radovala djeca, bilo je to da je razborita životinja, koja je ozbiljno mislila, sve shvaćala što god se od nje željelo i da je jasno razabirala ne samo svaku zapovijed, već svaku poruku, čak i svaki mig. U tom pogledu nadilaze slonovi mnogo sve druge domaće životinje, a King je, bez ikakve usporedbe, natkriljivao Sabu koji je na sve Nelline opomene mahao repom, a onda ipak radio što je sam htio. King je nakon nekoliko tjedana savršeno opazio da je na primjer Stasio osoba koju treba najviše slušati, a onda za koju se svi najviše brinu da je - Nella. Zato je najsavjesnije izvršavao Stasiove naloge, a najviše je volio Nellu. Manje je mario za Kalija, a Meu je posve omalovažavao.

Stasio načini naboj i utisne ga u najdublju pukotinu, zatim dobro zalijepi pukotinu glinom ostavivši samo mali otvor kroz koji je visio fitilj, spleten od suhih palminih vlakanaca i natrt samljevenim barutom. Odlučni je čas napokon stigao: Stasio sâm zapali barutom posutu uzicu, zatim pojuri iz sve snage do drveta gdje je već prije sve pozatvarao. Nella se pobojavala neće li se King prejako uplašiti, ali je dječak umiri ponajprije time što je odabrao dan kad je vladala bura s grmljavinom, a drugo i time što ju je uvjeravao da divlji slonovi često čuju tresak gromova kad se nebeski elementi razmašu nad džunglom. Sjedili su uznemirena srca brojeći minutu za minutom. Napokon potrese zrakom grozan tresak, te snažni baobab zadršće odozdo do gore, a ostaci nepokupljene truleži prosuše im se na glavu. Stasio skoči u isti čas iz drveta i obilazeći zavoje klanca potrči do prolaza.

Posljedice eksplozije bile su neobične. Jedna se pola vapnene klisure rasula u sitne krhotine, a druga je pukla na nekoliko većih i manjih komada koje je snaga praska razbacala uokolo.

Slon je bio slobodan.

Radosni dječak skoči na rub stijene gdje je već sastao Nellu s Meom i Kalijem. King se ipak malko uplašio i uzmaknuvši na rub klanca stajao je dignuvši surlu i gledajući onamo, odakle se oglasila tako neobična grmljavina. Ali kad ga je počela Nella zvati, smjesta prestade strigati ušima, a kad je prišla njemu kroz probijeni prolaz, potpuno se umiri. Više nego King uplašiše se konji, od kojih dva utekoše u džunglu, pa ih je Kali našao tek prije sunčevog zalaza.

Još je istoga dana Nella izvela Kinga "u svijet". Div je išao poslušno za njom kao malo psetance, a zatim se okupao u rijeci i sâm se pobrinuo za večeru i to tako da je naslonio glavu na veliku sikomoru, slomio je kao slabu trstiku, a onda brižno pojeo voće i lišće.

Predvečer se ipak vratio pod drvo i turajući svaki čas svoj dugački nos u otvor, tražio je tako gorljivo i nesnosno Nellu da ga je napokon morao Stasio ljudski udariti po surli.

Najviše se ipak Kali veselio rezultatu toga dana jer mu je s vrata palo skupljanje hrane za diva, što nije bio nimalo lak posao. Zato su čuli Stasio i Nella kako je paleći vatru za večeru, pjevao novu radosnu himnu složenu od ovih riječi:

- Veliki gospodar ubijati ljude i lavove! Yah, Yah! Veliki gospodar kršiti klisure, yah! Slon sâm lomiti drveće, a Kali besposličiti i jesti. - Yah! Yah!

Kišno doba, ili takozvana massika, približavala se kraju. Bivalo je još oblačnih i kišovitih dana, ali bilo je i posve vedrih. Stasio odluči preseliti se na goru što mu ju je spomenuo Linde i tu je nakanu proveo skoro iza oslobođenja Kinga. Nellino zdravlje nije više bilo nestalno jer se osjećala mnogo bolje.

Izabravši vedro jutro krenuše prema jugu. Sada se nisu trebali bojati da će zalutati, jer je dječak od Lindea baštinio, između mnogo raznovrsnih predmeta, kompas i izvrsni dalekozor, kojim je lako mogao vidjeti i udaljene krajeve. S njima je išlo, osim Sabe i magarca, još pet natovarenih konja i slon. Ovaj je osim torbaka na leđima nosio na šiji i Nellu koja je izgledala kao da sjedi na velikom fotelju. Stasio je bez tuge ostavio rt nad rijekom i ba-

obab jer su ga ta mjesta sjećala na Nellinu bolest. Ali djevojčica je tužno gledala na klisure, na drvo, na slap i rekla da će se vratiti ovamo kad bude velika.

Ali još je tužniji bio mali Nasibu koji je iskreno volio staroga gospodara - i sada, jašući na magarcu na kraju karavane, obazirao se svaki čas sa suzama u očima na onu stranu gdje je jadni Linde ostao ležati.

Vjetar je puhao sa sjevera i dan je bio neobično hladan. Zbog toga nisu morali od deset do tri čekati da prođe najjača žega, pa su mogli prevaliti više puta nego što obično prevaljuju karavane. Put nije bio dugačak i nekoliko sati prije sunčeva zalaza ugleda Stasio goru prema kojoj su išli. U daljini se na pozadini neba vidio dugi niz drugih vrhunaca, a ta se planina dizala bliže i izrazito, baš kao otok u moru džungle. Kad su došli bliže, pokazalo se da joj strme stijene oblijeva tok iste one rijeke uz koju su prije živjeli. Vrhunac je bio odsječen, posve ravan i kad ga gledaš odozdo, činio se kao da je obrastao gustom šumom. Stasio izračuna ako je rt, na kojem je rastao njihov baobab bio sedam stotina metara visoko, a gora ako ima osam stotina, onda će prebivati u visini od tisuću i pet stotina metara, dakle u podneblju koje nije mnogo žarkije od egipatskoga. Ta ga pomisao osokoli i podbode da što prije zauzme tu prirodnu utvrdu.

Onaj jedini klisurasti greben koji vodi u goru, nađoše lako i stadoše se njime uspinjati. Nakon dva i pol sata stigoše na vrh. Šuma, što je odozdo ugledaše, doista je bila šuma, ali od banana. Vidjevši to svi se neobično obradovaše, ne izuzevši ni Kinga, ali osobito se obradova Stasio, jer je znao da u Africi nema krepkije, zdravije i zgodnije hrane protiv svih bolesti nego što je brašno od sušenog bananinog voća. A bilo ih je toliko da je moglo i za cijelu godinu dostajati.

Među golemim lišćem tih biljki bile su skrivene crnačke kolibe, neke spaljene za vrijeme napada, druge razrušene - ali neke i cijele. U sredini se dizala najveća koja je nekoć pripadala kralju toga sela, lijepo izlijepljena glinom, s velikim krovom koji je oko zidova činio u neku ruku verandu. Pred kolibama su gdjegdje ležale kosti i čitavi kosturi ljudski, bijeli kao kreda, jer ih iščistiše mravi, čiju je najezdu spomenuo Linde. Od nje je prošlo mnogo tjedana, ali se ipak još osjećala mravlja kiselina po kolibama i nije se moglo naići ni na velike crne žohare, koji obično vrve po crnačkim kolibama, ni na pauke, ni na škorpione, ni na najmanjega kukca. Sve su to očistili grozni siafu. Mogli su zato biti sigurni da tu nema nijedne zmije jer čak i udavi padaju kao žrtve tih nesavladivih malih ratnika.

Uvevši Nellu i Meu u poglavičinu kolibu, zapovijedi Stasio Kaliju i Nasibuu da maknu ljudske kosti. Crni dječaci izvršiše tu zapovijed tako da su ih pobacali u rijeku koja ih je dalje ponijela. Pri tom se poslu pokazalo da se Linde ipak varao nagoviještajući da na gori neće naići ni na koje živo stvorenje. Banane i tišina koja je ovdje vladala, pošto su derviši ugrabili ljude, privukoše onamo velik čapor čimpanza, koje urediše sebi na višem drveću neke kišobrane ili kroviće za obranu od kiše. Stasio ih nije htio ubijati, ali odluči ih protjerati i zato opali u zrak. To je izazvalo opću stravu koja se još povećala kad se iza hica oglasi zagrižljivo Sabino lajanje u basu i kad je King, potaknut bukom, strahovito zatrubio. Ali majmuni nisu trebali za svoj uzmak potražiti stjenoviti greben, već držeći se pukotine u stijenama pospustaše se k rijeci i k drveću što je uz nju raslo i sve to tako brzo izvedoše da se Sabini zubi ne mogoše ni jednoga dokopati.

Sunce je zašlo. Kali i Nasibu raspalili su vatru za kuhanje večere. Stasio, raspremivši za noć potrebne stvari, pođe u kraljevu kolibu u kojoj se nastanila Nella. U kolibi je bilo svijetlo i veselo jer je Nella zapalila ne luč, koja je rasvjetljavala unutrašnjost baobaba, već od Lindea baštinjenu veliku putnu svjetiljku. Nella se nije nimalo osjećala umorna nakon puta u tako hladnom danu i bila je izvrsne volje, osobito kad joj je Stasio javio da su maknute ljudske kosti kojih se bojala.

- Kako je tu lijepo, Stasio! - klikne. - Gledaj i pod je namazan smolom. Sjajno će nam biti ovdje.

- Sutra ću tek pregledati točno sav posjed - odgovori - ali sudeći po onome što sam danas vidio, ovdje bismo mogli prebivati do smrti.

- Da smo s taticama, mogli bismo. Ali kako će se zvati ovaj posjed?

- Planina se treba u zemljopisu zvati Lindeova planina, a ovo selo neka se zove kao i ti: Nella.

- Pa zar ću i ja biti u zemljopisu? - zapita djevojčica vrlo obradovana.

- Naravno da ćeš biti... bit ćeš! - odgovori vrlo ozbiljno Stasio.

XXXIV.

Sutradan je škropila kiša, ali kako je bilo i vedrih sati, krene Stasio u ranu zoru pregledati posjed i do podneva je točno pregledao sve kutove. Pregledavanje je bilo uglavnom vrlo povoljno. Ponajprije; što se tiče sigurnosti, Lindeova je gora bila kao kakvo izabrano mjesto u cijeloj Africi. Bokovi su joj bili pristupačni samo za čimpanze. Lavovi ni pantere nisu se mogli po njima uzverati na visoku ravnicu. Uz stjenoviti je greben bilo dovoljno da na ulazu postave Kinga, pa su mogli bez brige spavati. Stasio se uvjeri da bi se tu mogao obraniti i od manjih skupina dervišâ, jer je put što vodi na planinu, bio tako uzak da je njime jedva prošao. King i čovjek dobro oboružan mogao bi onemogućiti prolaz svakom živom stvorenju. Posred "otoka" ključalo je vrelo hladne kao kristal čiste vode koje se izlijevalo u potok i tekući zmijoliko posred bananinih gajeva padalo je napokon sa strme litice u rijeku, čineći uski slap sličan bijeloj vrpci. S južne su se strane "otoka" pružala polja obilno pokrita maniokom, čije je korijenje služilo crncima kao omiljena hrana, a iza poljâ su se dizale grupe neobično visokih kokosovih palmi s krošnjama poput krasnih perjanica.

"Otok" je okruživalo more džungle i pogled s njega bio je vrlo širok. S istočne se strane plavio lanac gorâ Karamoyo. S južne su se strane također vidjele visoke uzvisine vjerojatno pokrite šumom, sudeći po njihovoj tamnoj boji. Na zapadnu je stranu dopirao pogled do kraja obzorja gdje se džungla sastajala s nebom. Stasio razabere pomoću Lindeova dalekozora mnogobrojne jaruge i narijetko izraslo visoko drveće koje se dizalo nad travom kao kakve crkve. Tamo, gdje nije trava još previsoko nabujala, mogao je i golim okom vidjeti čitava stada antilopâ i zebrâ ili gomile slonova i bivola. Gdjegdje su žirafe sjekle sivozelenu površinu džungle kao što lađe paraju površinu mora. Tik nad rijekom igralo se nekoliko vodenih jaraca, a drugi su izvirivali svaki čas sa svojim rogatim glavama iz dubine. Tamo, gdje je površina bila mirna, iskakivale su svaki čas one ribe koje je lovio Kali i, trepteći kao srebrne zvijezde u zraku, padale su opet natrag u vodu. Stasio odluči ovamo dovesti Nellu kad se ustali lijepo vrijeme, i pokazati joj cijelu tu menažeriju.

Ali na "otoku" nije bilo nikakvih većih životinja već samo mnogo leptira i ptica. Velike kao snijeg bijele papige s crnim kljunovima i žutim krunama prelijetale su iznad grmlja; sitne, krasnoga perja "udovice" ljuljale su se na tankim stabljikama manioka prelijevajući se i sjajući kao drago kamenje, a s visokih kokosa dopirali su glasovi afrikanskih kukavica i ugodno, jecanju slično gukanje grlicâ.

Stasio se vraćao s razgledavanja radostan u duši: "Zrak je zdrav", govorio je u sebi, "sigurnost potpuna, živeža obilje i lijepo kao u raju!" Vrativši se u Nellinu kolibu uvjeri se da je ipak na otoku bilo krupnijih životinja, pače i dva komada, jer je mali Nasibu za to vrijeme otkrio u gustišu bananâ kozu s jaretom koju derviši nisu dospjeli ugrabiti. Koza je bila već malko podivljala, ali jare se smjesta sprijateljilo s Nasibuom koji je bio vrlo ponosan na svoje otkriće, a i zato što će njegovom zaslugom Bibi imati svaki dan izvrsno svježe mlijeko.

- Što ćemo sada raditi, Stasio? - zapita jednog dana Nella kad su se već udomaćili na otoku.

- Posla ima mnogo - odvrati dječak, a zatim rastavivši prste na jednoj ruci, stane nabrajati sve poslove što ih čekaju:

- Treba nasušiti mesa za daljnje putovanje pa zato moram polaziti u lov; drugo, budući da imamo mnogo oružja i naboja, hoću naučiti Kalija pucati da budemo dvojica za obranu; a treće: zar si možda zaboravila na zmajeve?

- Na zmajeve?

- Da, koje ćeš ti lijepiti, ili što će biti još bolje, šivati. To će biti tvoj glavni posao.

- Ja se neću samo igrati.

- Nipošto to neće biti igranje već posao najkorisniji od svih drugih. Nemoj misliti da će biti gotovo kad načiniš jednoga zmaja, nego ćeš morati napraviti pedesetak i više zmajeva.

- A zašto toliko? - zapita zainteresirana djevojčica.

Stasio joj poče sada otkrivati svoje misli i nade. Napisat će na svakom zmaju kako se zovu, kako su se oslobodili iz ruku derviša, gdje su i kamo idu. Napisat će osim toga da mole pomoć i da se brzojavi u Port-Said. Zatim će puštati zmajeve uvijek kad bude puhao vjetar sa zapada na istok.

- Mnogo će ih - reče - nedaleko odavde popadati, mnoge će zaustaviti planine, ali neka samo jedan doleti do obale i neka padne Europljanima u ruke - onda smo spašeni!

Nella je bila ushićena tim planom pa izjavi da se u mudrosti ne može ni King sa Stasiom natjecati. I bila je posve sigurna da će mnogo zmajeva poletjeti čak i do tatica i obećavala je da će ih lijepiti od zore do mraka. Radost je njezina bila tako velika da joj je Stasio morao susprezati oduševljenje bojeći se da ne dobije groznicu.

I odsada se poslovi, što ih je nabrojio Stasio, započeše nesmetano odvijati. Kali, kojemu zapovjediše da nahvata što više ribâ koje skaču, prestao je loviti ih udicom, pa je od bambusovih trski napravio rešetku i njome pregradio rijeku. U sredini rešetke bio je otvor kroz koji su ribe bezuvjetno morale proplivati ako su htjele doći u slobodni tok. Taj je otvor zagradio Kali jakom mrežom spletenom od palminih uzica, pa je tako osigurao sebi svaki dan obilan lov.

Nagonio je pak ribe u izdajničku mrežu pomoću Kinga koji je mutio vodu i pljuskao tako nečuveno da su, ne samo one srebrne poskakuše, već i sva druga stvorenja bježala iz sve snage prema nezamućenoj dubini. Zbog toga su nastajale i štete jer su krokodili, bježeći, nekoliko puta izvrnuli rešetku, a kadšto je to učinio i sâm King jer je prema krokodilima osjećao neku prirođenu mržnju, pa ih je progonio, a kad su bili na pličini, hvatao bi ih surlom, bacao na obalu i strastveno ih gazio.

U mreži su se često nalazile i kornjače, od kojih su mali prognanici sebi priređivali izvrsnu juhu. Kali je čistio ribe i sušio im meso na suncu, a mjehure nosio Nelli koja ih je rasi-

jecala, razapinjala na dasku i tako je od njih pravila u neku ruku listove papira, velike kao dva dlana.

Pri tome su joj pomagali Stasio i Mea jer posao nije bio nimalo lak. Mjehuri su, doduše, imali deblju kožicu nego mjehuri naših riječnih riba, ali kad su se osušili, bili su vrlo prhki. Stasio je tek nakon nekog vremena otkrio da ih treba sušiti u hladu. Kadšto bi ipak postajao nestrpljiv i samo se zato nije okanio pravljenja zmajeva od kožica što ih je smatrao lakšima od papirnatih i vrlo otpornima na kišu. Približavalo se već doduše suho doba godine, ali on nije bio siguran ne padaju li i ljeti kadšto kiše, osobito u gorama.

Ipak je lijepio zmajeve i od papira što ga je bilo vrlo mnogo među Lindeovim stvarima. Prvi zmaj, velik i lagan, kojega je pustio sa zapadnjakom, digao se odmah vrlo visoko, a kad je Stasio presjekao uzicu, poletio je potjeran jakom zračnom strujom prema planinskom lancu Karamoyo. Stasio je pratio let pomoću dalekozora dok mu se nije pričinio malen kao leptir, kao mušica i dok se napokon nije rasplinuo u blijedom modrilu neba. Sutradan pusti drugoga zmaja, načinjenoga od ribljih mjehura koji se podiže još brže, ali se ubrzo izgubi s vida zbog prozračnosti kožica.

Nella je radila neobično gorljivo i napokon joj mali prstići postadoše tako spretni da je nisu mogli u poslu stići ni Stasio ni Mea. Snage joj sada nije nedostajalo. Zdravo ju je podneblje Lindeove gore naprosto preporodilo. Rok, kad je mogao nastupiti treći, smrtonosni nastup groznice, bez sumnje je već prošao. Stasio se toga dana zavuče u guštaru banana i zaplače od radosti. Nakon dva tjedna boravljenja na gori opazi on da dobro Mzimu izgleda posve drukčije nego što je izgledala dolje u džungli. Obraščići joj se popuniše; koža, nekoć žuta i prozirna, postade opet ružičasta, a ispod guste joj kose gledahu veselo u svijet oči pune sjaja. Dječak blagoslovi hladne noći, bistru izvor-vodu, brašno od sušenih banana - a prije svega Lindea.

On sam je omršavio i pocrnio, što je bio dokaz da ga se groznica ne prima, jer grozničavi ljudi ne pocrne od sunca, ali je zato narastao i ojačao. Kretanje i fizički rad povećaše u njemu spretnost i snagu. Mišići njegovih ruku i nogu postadoše kao da su od čelika. Bio je zaista već očeličeni afrikanski putnik. Loveći svakodnevno i pucajući samo kuglama postao je izvanredan strijelac. Divlje se zvjeradi uopće više nije bojao jer je znao da je za kudrave ili pjegave lovce u džungli opasnije kad se s njime sastanu negoli on s njima. Jedanput je ubio jednim jedinim hicem velikoga nosoroga, koji je - probuđen iz drijemanja pod bagremom - nenadano na nj navalio. Nije nimalo pazio na nasrtljive afrikanske bivole koji znadu kadšto raspršiti čitave karavane.

Osim lijepljenja zmajeva i drugih dnevnih poslova lati se on s Nellom obraćanja Kalija, Mee i Nasibua. Ali to je bio teži posao nego što su se nadali. Crni je tercet najpripravnije slušao poučavanje, ali je sve shvaćao na svoj crncima svojstveni način. Kad je Stasio pripovijedao o stvaranju svijeta, o raju i o zemlji, išlo je još nekako, ali kad je došao do onoga kako je Kain ubio Abela, Kali se nehotice pogladi po želucu i posve mirno zapita?

- A je li ga zatim pojeo?

Crni je dječak doduše uvijek tvrdio da Wa-himâ nikada ne jedu ljude, ali zacijelo je sjećanje na to ostalo među njima još kao narodna predaja.

Isto tako nije mogao shvatiti zašto Gospodin nije ubio zloga Mzimu i mnogo sličnih stvari. Pojmovi o zlu i dobru također su mu bili i suviše afrikanski, zbog čega se jednom poveo među učiteljem i učenikom ovakav razgovor:

- Reci mi - zapita Stasio - što je to zlo djelo?

- Ako Kaliju netko oteti krave - odgovori iza kratkoga razmišljanja - to je zlo djelo.

- Vrlo dobro! - klikne Stasio - a dobro?

Sada je slijedio odgovor bez promišljanja:

- Dobro je kad Kali kome oteti krave.

Stasio je bio odviše mlad da bi mogao opaziti kako slične nazore o zlim i dobrim djelima propovijedaju i u Europi - ne samo političari, već i čitavi narodi.

No ipak je polako, polako sinulo svjetlo u crnim glavama, a ono što nisu mogle shvatiti glave, prigrliše vruća srca. Nakon nekoga vremena mogoše već pristupiti krštenju. Obred je bio vrlo svečan. Kumovi pokloniše svakom djetetu po četiri dotisa bijeloga pamučnoga platna i po jedan đerdan plavih zrnaca. Mea se oćuti malko razočarana jer je u naivnosti svoga duha mislila da će joj nakon krštenja odmah pobijeljeti koža i vrlo se začudila kad je opazila da je ostala kao i prije crna. Nella je ipak umiri uvjerivši je da sada ima bijelu dušu.

XXXV.

Stasio je, međutim, učio Kalija pucati iz remingtonke, i to je poučavanje teklo lakše od obuke u katekizmu. Nakon desetodnevnog pucanja u metu i na krokodile, što su spavali na pijesku uz riječnu obalu, mladi je crnac ubio veliku antilopu pufu, onda nekoliko arijela, a napokon vepra ndiri. Ovaj se sukob svršio gotovo isto onako kako i s Lindeom jer je ndiri kojemu se Kali poslije hica nesmotreno približio, skočio i bacio se na nj podignuvši uvis rep. Kali se, bacivši karabinku, sklonio na drvo i ostao ondje sjedeći sve dok nije vičući dozvao Stasija koji je, međutim, zatekao već mrtvoga vepra. Stasio nije još dopuštao dječaku da lovi bivole i nosoroge. Na slonove, što su podvečer dolazili na pojilište, nije ni on pucao jer je obećao Nelli da neće nikada ni jednoga ubiti.

Poveo bi ipak sa sobom Kalija, kad bi zorom ili poslije podne odozgo dalekozorom ugledao stado zebri kako pase, ili bubale, arijele ili divojarce. Za vrijeme tih izleta često se raspitivao za narod Wa-himâ i Samburu, na koje su bezuvjetno morali naići polazeći na istok prema žalovima Oceana.

- Znaš li ti, Kali - zapita jednom - da bismo za dvadeset dana, a na konjima još i brže, mogli doći u tvoju zemlju?

- Kali ne zna gdje prebivaju Wa-hime - odgovori mladi crnac tužno glavom.

- Ali ja znam; oni žive na onoj strani s koje se zorom diže sunce, uz neku veliku vodu.

- Da, da! - klikne začuđen i obradovan dječak. - Bassa-Narok! - to je u našem jeziku velika i crna voda. Veliki gospodar sve znati.

- Ne, jer ne znam kako bi nas primili Wa-hime kad bismo došli k njima.

- Kali bi zapovjediti njima pasti ničice pred Velikim gospodarom i pred dobrim Mzimu.

- A bi li te oni poslušali?

- Otac Kalijev nosi leopardovu kožu i Kali također.

Stasio razabere da to znači, da je Kalijev otac kralj, a on da mu je najstariji sin i budući vladar Wa-himâ.

Pa zato zapita dalje:

- Rekao si mi da su kod vas bili bijeli putnici i da ih se stariji ljudi sjećaju?

- Da, i Kali je slušao da su na glavi imali mnogo bijeloga platna.

- Ah - pomisli Stasio - to dakle nisu bili Europljani već Arapi koje su crnci smatrali bijelcima radi svjetlije im kože i zbog bijeloga odijela...

No budući da Kali nije znao za njih, a nije mogao točnije ništa objasniti, postavi mu Stasio zato drugo pitanje:

- Nisu li Wa-hime ubili nekog od onih ljudi?

- Ne. Wa-hime i Samburu ne mogu to učiniti.

- Zašto?

- Jer su oni govorili da prestati padati kiša kad bi njihovu krv zemlja upiti.

- Drago mi je da u to vjeruju - pomisli Stasio opet.

Zatim još zapita:

- Bi li Wa-hime pošli s nama čak do mora kad bih im obećao mnogo bijeloga platna, đerdana i pušaka?

- Kali poći i Wa-hime također, ali Veliki gospodar najprije pobiti Samburu koji živi s druge strane vode.

- A tko prebiva iza Samburu?

- Iza Samburu nema planina već je samo džungla, a u njoj lavovi.

Na tome se svršio razgovor. Stasio je sada sve češće mislio na veliki put prema istoku držeći na umu ono što je rekao Linde, da bi tamo mogao naići na Arape s obale koji trguju slonovom košću, a možda i na misionarske ekspedicije. Znao je da je takav put za Nellu niz strašnih napora i novih opasnosti, ali je shvaćao da ne mogu cijeli život ostati na Lindeovoj gori i da će trebati doskora krenuti na put. Najzgodnije je za to bilo vrijeme iza kišnoga doba kad voda pokriva zarazna blata i svuda se razlijeva. Žega još nije dosegla vrhunac; noći su bivale tako hladne da se trebalo dobro pokrivati. Ali dolje u džungli bilo je jako vruće i znao je da će doskora nastupiti strašna vrućina. Kiša je sada samo rijetko kada rosila zemlju i voda je u rijeci svaki dan opadala. Stasio je pretpostavljao da se rijeka ljeti možda pretvara u nekakav khor, kakvih je vidio mnogo u Libijskoj pustinji i da samo uzani tok vode teče sredinom korita.

Ipak je odgađao odlazak iz dana u dan. Svima je bilo tako dobro na Lindeovoj gori, i ljudima i životinjama! Nella se tu ne samo riješila groznice već i malokrvnosti, a Stasija nije nikada zaboljela glava; Kalijeva i Meina koža stade se sjati kao tamni atlas, Nasibu je izgledao kao dinja što hoda na tankim nogama, a King se napasao kao i konji i magarci. Stasio je dobro znao da još jedan ovakav otok, sred mora džungle, neće naći sve do kraja puta.

I sa strahom je gledao u budućnost, iako su sada imali veliku snagu, a u slučaju potrebe i Kingovu obranu.

Tako je prošao još jedan tjedan prije nego što su se počeli spremati na put. Kad nisu bili zaokupljeni pravljenjem zamotaka, puštali su zmajeve s navještenjem da polaze na istok prema nekom jezeru i prema Oceanu, a puštali su ih još i zato što je udario jak zapadnjak koji je na trenutke bio jak kao vihor. On ih je dizao i nosio čak prema gorama i preko gora. Da osigura Nellu od žege, načini Stasio od ostatka šatora palankin u kojemu je djevojčica trebala jahati na slonu. King se poslije nekoliko pokušaja privikao na taj neveliki teret kao i na to da mu pričvrste palankin na leđa pomoću jakih palminih konopaca. Taj je teret uostalom bio kao perce prema drugim teretima kojima su ga namjeravali natovariti, a koje je dijelio i vezao Kali s Meom.

Mali je Nasibu morao sušiti banane i mljeti ih među dva glatka kamena. Pomagao mu je i King brati teške grozdove banana, pa bi se tom prilikom obadvojica tako strašno najeli

da je ubrzo posvema ponestalo banana u blizini koliba i morali su poći k drugim nasadima što su ležali na suprotnom kraju visoravni. Sabà ih je najčešće pratio na tim izletima ne imajući nikakva posla.

Ali Nasibu je svoju gorljivost gotovo životom platio ili barem neobičnim ropstvom posebne vrste. Kad je jednom brao banane uz rub strme litice, odjednom u kamenoj pukotini ugleda strašno lice obraslo crnom dlakom kako mu miga crnim očima i kako kesi bijele zube kao da se smije. Dječak se u prvi čas okameni od straha, a zatim dade petama vjetra što je brže mogao. No prije nego što je otrčao nekoliko koraka, obujmi ga rutava ruka, digne uvis i kao noć crna nakaza potrči s njime u provaliju.

Nasreću veliki je majmun uhvativši dječaka mogao trčati samo na dvije noge pa ga je Sabà, nalazeći se u blizini, lako stigao i zabo mu zube u leđa. Poče strašna borba u kojoj bi pas uza sav svoj jaki uzrast i snagu jamačno podlegao, jer gorila može svladati i lava. No majmuni uopće ne običavaju puštati iz ruku plijen, makar bila u opasnosti njihova sloboda ili sam život. Gorila, napadnut straga, nije mogao lako dohvatiti Sabu, ali ipak uhvativši ga lijevom rukom za vrat već ga je digao uvis kad je odjednom zatutnjila zemlja od teškoga hoda - i pritrčao King.

Dostajao je laki udarac surlom pa da strašni "šumski đavao", kako crnci zovu gorile, padne polomljene lubanje i prebijena vrata. No King radi veće sigurnosti ili zbog prirođene žestine, prikuje ga još svojim zubom uza zemlju i nije ga prestao gnjeti sve dok nije dotrčao rikom i zavijanjem uznemireni Stasio s puškom i zapovjedio mu da prestane.

Gorila je ležao u kaljuži krvi koju je hlaptao Sabà i koja se crvenjela na Kingovim kljovama - golem s izvrnutim bjeloočnicama i iscerenim zubima, još uvijek strašan, ali mrtav. Slon je pobjedonosno trubio, a od preneraženja pepeljasti Nasibu pripovijedao je Stasiju što se dogodilo. On je časak razmišljao ne bi li doveo Nellu da joj pokaže strašnoga majmuna, ali se okani toga nauma jer ga odjednom spopadne strah.

Nella je često išla sama otokom, dakle i njoj se moglo tako nešto dogoditi!

Prema tome vidjelo se da Lindeova gora nije tako sigurno skloništе kako se činilo s početka.

Stasio se vrati u kolibu i ispriča Nelli što se dogodilo, a ona je slušala radoznalo i prestrašeno, široko otvarajući oči i ponavljajući svaki čas:

- Vidiš što bi se bez Kinga dogodilo.

- Istina je! Uz takvu se dadilju ne moramo bojati za dijete pa zato se ne miči ni za korak bez njega dok ne odemo odavde.

- A kada ćemo otići?

- Živež je spreman, razdijeljeni su zamoci, pa treba samo natovariti životinje i možemo krenuti možda već sutra.

- K taticama?

- Ako Bog da - ozbiljno odgovori Stasio.

XXXVI.

No ipak krenuše tek nekoliko dana poslije toga razgovora. Krenuše zorom oko šest sati izjutra. Na čelu je jahao na konju Stasio, a pred njim je išao samo Sabà. Za njim je ozbilj-

no koračao King, noseći na svojim jakim leđima platneni palankin, a u palankinu Nellu s Meom; zatim su išli jedan za drugim Lindeovi konji, povezani dugačkim palminim užetom noseći raznovrsne terete, a karavanu je dovršavao mali Nasibu na magarcu.

Kako je bilo još rano jutro, nije se odmah osjećala žega iako je dan bio vedar, a iza planinâ Karamoyo izašlo je veličanstveno, ni jednim oblačkom zastrto sunce. A istočni je lahor blažio vrućinu njegovih zraka. Na trenutke se dizao i dosta jak vjetar od kojega se sagibala trava i čitava se džungla bibala kao more. Nakon obilnih kiša izraslo je svakovrsno bilje tako bujno da su se osobito na nižim mjestima, gubili ne samo konji već i King, pa se nad uzljuljanom zelenom površinom vidio samo bijeli palankin koji se pomicao po nevelikoj suhoj uzvisini, što se dizala istočno od Lindeove gore. Naiđoše na goleme čičke, kojima su stabljike bile debele kao debla, a cvjetovi tako veliki kao ljudska glava. Na stranama nekih brežuljaka, što su se činile izdaleka puste, vidješe se osam metara visoke vrijeske. Druge biljke, koje u Europi pripadaju među najsitnije bile su ovdje visoke kako čičci i vrijesci, a golemo drveće, što se pojedinačno dizalo nad džunglom, doista se činilo kao kakve crkve. Osobito su smokve, zvane *daro*, pokrivale velike prostore s granjem koje se zapletalo, a segnuvši do zemlje pretvaralo se u nova debla pa je svako drvo i činilo u neku ruku poseban gaj.

Taj se predio, gledan izdaleka, činio kao gusta šuma; ali izbliza se razabiralo da veliko drveće raste svakih desetak i više koraka daleko jedno od drugoga. Na sjevernoj ih se strani vidjelo pače vrlo malo i kraj je tamo imao obilježje gorske stepe, pokrite ravnom džunglom nad kojom su se izdizali samo gljivoliki bagremi. Tamo je bila zelenija trava, manja i zacijelo bolja za pašu, jer Nella s Kingovih leđa, a Stasio s uzvišica, na koje se uspinjao, viđali su tako velika stada antilopa na kakva još nikad nisu nailazili. Pasla su kadšto usamljena, a kadšto pomiješana zajedno: gnu, pufu, arijeli, antilope - krave, bubali, divojarci i veliki kudu. Nisu nedostajale ni zebre a ni žirafe. Ugledavši karavanu, stada su prestajala pasti, životinje su dizale glave i strižući ušima gledale bijeli palankin neobično začuđeno, a onda se u časku rasipale. Otrčavši nekoliko stotina koraka, opet su se zaustavljale, ponovo promatrale tu nepoznatu stvar, ali napokon zasitivši radoznalost počinjale su opet mirno pasti. Kadšto bi znao iskočiti pred karavanu dašćući i lomatajući nosorog, ali bi, usprkos svojoj nasrtljivoj naravi i spremnosti da navali na svakoga tko mu dođe pred oči, sramotno nestajao videći Kinga kojega su samo Stasiove zapovijedi zadržavale od potjere za nosorogom...

Afrički slon, naime, mrzi nosoroga i ako mu naiđe na svježi trag, ide tim tragom dok ne otkrije protivnika. Tada, uzdajući se u svoju snagu započinje s njim borbu u kojoj gotovo uvijek pada žrtvom nosorog. Kingu, koji je bez sumnje imao ponekog na duši, teško je bilo odreći se starog običaja, ali je već bio tako pripitomljen i tako navikao smatrati Stasija svojim gospodarom da je - čuvši njegov glas i ugledavši njegov strogi pogled - spustio uzvitlanu surlu, pokajnički poklopio uši i krenuo mirno dalje. Stasio je, doduše, želio vidjeti borbu divova, ali se bojao za Nellu. Da trkom pojuri slon, mogao se raspasti palankin, a što je još gore, mogla bi golema životinja njime zapeti za koju granu, a tada bi Nellin život bio u groznoj opasnosti. Stasio je znao iz opisa lovova, što ih je čitao još u Port-Saidu, da se lovci na tigrove u Indiji više od tigrova boje da slon ne zapne u strahu ili u potjeri tornjićem o drvo. Napokon i gorostasova je trka tako teška da takvo jahanje ne bi nitko mogao izdržati, a da mu ne strada zdravlje.

No u drugu je ruku nazočnost Kingova uklanjala mnogobrojne opasnosti. Zlobni i drski bivoli, na koje su toga dana nailazili dok su polazili prema malom jezercu, uz koje se podvečer skupljala svakovrsna zvjerad iz okolice, također se razbježaše videći Kinga i obišavši oko jezerca stadoše piti s druge strane. Noću je King, privezan stražnjom nogom uz

drvo, čuvao šator u kojem je spavala Nella, a to je bila tako sigurna straža da je Stasio doduše naložio da se zapali vatra, ali je smatrao suvišnim da tabor okruži zeribom, mada je znao da u kraju, gdje žive tako brojna stada antilopa, mora biti i lavova. Iste se noći dogodi da ih je nekoliko počelo rikati u golemim guštarama borovice što su rasle na stranama brežuljaka. Pored sve vatre, što je plamsala, približiše se lavovi taborištu primamljeni konjskim zadahom ali, kad je Kingu na koncu dosadilo slušati njihove glasove i kad se sred tišine odjednom razlijegao poput grmljavine strašni njegov baritus - ušutješe kao posramljeni, shvativši zacijelo da je bolje ne upuštati se ni u kakav posao s osobljem te vrste. Djeca su ostali dio noći izvrsno spavala pa su krenula na put tek kad je svanulo.

Ali, sada započeše opet za Stasija brige i uznemiravanja. Ponajprije opazi da putuju polagano i da neće moći na dan prevaliti više od desetak kilometara. Odmičući tako mogli bi doduše za mjesec dana stići do granice Etiopije ali, budući da je Stasio odlučio da se u svemu drži Lindeova savjeta, a Linde je odlučno tvrdio da neće moći prodrijeti u Etiopiju, preostao im je samo put prema Oceanu. Ali do Oceana je prema Švicarčevu računu bilo više od tisuću kilometara i to u ravnom smjeru, jer je, naime, do Mombasse, što leži više prema jugu, bilo još dalje, zato bi cijeli put morao trajati više od tri mjeseca. Stasio je sa strahom mislio da su to tri mjeseca znoja, napora i opasnosti od crnačkih plemena na koja su mogli naići. Bili su još u pustom kraju iz kojega izagnaše pučanstvo boginje i glasovi o racijama derviša, ali Afrika je uopće dosta napučena, pa su prije ili kasnije morali zaći u kraj u kojem obitavaju nepoznata plemena pod vladom, kako to obično biva, divljih i okrutnih kraljića. Nije bila laka stvar iz takvog škripca iznijeti slobodnu i živu glavu.

Stasio je naprosto računao na to da će, ako naiđu na narod Wa-himâ, izvježbati nekoliko desetaka ratnika u pucanju, a onda će ih uz velika obećanja nagovoriti da ga prate do Oceana. Ali Kali nije imao ni pojma gdje prebivaju Wa-hime, a Linde koji je o njima nešto slušao, također nije mogao ni pokazati put do njih, ni točno označiti mjesto koje oni nastavaju. Linde je spomenuo neko veliko jezero za koje je znao samo po pripovijedanju, a Kali je pod sigurno tvrdio da s jedne strane toga jezera, koje je zvao Bassa-Narok, žive Wa-hime, a s druge Samburu. Stasija je zabrinjavalo što se to jezero nije ni riječju spominjalo u zemljopisu Afrike koji su u školi u Port-Saidu vrlo točno učili. Da mu je samo Kali to govorio, mislio bi da je to Victoria-Nyanza, ali se nije mogao u tome buniti Linde koji dolazi baš s Victorijine strane prema sjeveru uz planine Karamoyo, pa je po vijestima što ih je dobivao od žitelja tih planina, zaključio da to tajanstveno jezero leži dalje na istok i sjever. Stasio nije znao što bi o svemu tome mislio, a povrh svega bojao se da neće uopće pogoditi put do jezera ni do Wa-hima. Bojao se također divljih plemena, džungli bez vode, neprohodnih gora, muhe tse-tse, koja ubija životinje, bojao se bolesti spavanja, Nelline groznice, žega i prostora što ih je još dijelio od Oceana.

Ali, kad ostaviše Lindeovu goru, nije preostalo drugo nego samo ići naprijed, neprestano na istok i na istok. Linde je doduše kazivao da je taj put iznad snage čak i iskusnoga i energičnog putnika, ali Stasio je već mnogo iskusio, a što se tiče energije, odlučio je smognuti toliko spretnosti koliko bude potrebno, jer se sada radilo o Nelli. Međutim, trebalo je štedjeti snagu djevojčice, pa zato odluči putovati samo od šest sati izjutra do deset prije podneva, a drugi dio od tri sata do šest sati navečer, to jest do sunčanog zalaza, putovat će samo ako na prvoj postaji ne bude vode.

Međutim na vodu su nailazili svuda jer su kiše za vrijeme massike vrlo obilno padale. Jezerca, što su se načinila od pljuska u dolinama, bila su još puna, a s planinâ su tekli gdjegdje potoci noseći kristalnu i hladnu vodu u kojoj je bila izvrsna i u isto vrijeme pos-

ve bezopasna kupelj, budući da krokodili žive samo u većim vodama u kojima ima dosta riba kojima se oni uglavnom hrane.

Stasio ipak nije dopuštao djevojčici piti nekuhanu vodu, iako je od Lindea baštinio izvrsnu cjediljku koja je uvijek zadivljavala Kalija i Meu svojim djelovanjem. Oni, videći kako cjediljka zamočena u mutnu bjeličastu vodu propušta u posudu samo čistu i prozirnu, znali bi se valjati od smijeha i pljeskati po koljenima u znak čuda i radosti.

Uopće je put bio s početka lak. Od Lindea su baštinili veliku količinu kave, čaja, šećera, bujona, raznih limenki i svakovrsnih ljekarija. Stasio nije morao zalihu štedjeti jer je bilo svega više nego što su mogli ponijeti. Nije nedostajalo različitog oruđa, oružja svakog kalibra i raketa koje su mogle biti od velike koristi, kad se sukobe s crncima. Kraj je bio bogat; zvjeradi, dakle i svježeg mesa svuda u izobilju. Voća također. Gdjegdje su po nizinama nailazili na blata, ali su bila još pokrita vodom pa nisu trovala zrak škodljivim parama. Na uzvisinama nije uopće bilo moskita koji ucjepljuju groznicu u krv. Žega je iza deset sati bila doduše nesnosna, ali su se mali putnici za vrijeme takozvanih "bijelih sati" zadržavali u dubokoj hladovini velikoga drveća kroz koje nije prodirala ni jedna sunčana zraka. Zdravlje je izvrsno služilo Nellu, Stasija i crnce.

XXXVII.

Petoga dana jahao je Stasio s Nellom na Kingu, jer su stigli na široki pojas bagremova što su rasli tako gusto da su konji mogli ići samo tragom što ga je utirao slon. Bilo je rano jutro, sjajno i rosno. Djeca su razgovarala o putu i o tome da ih svaki dan nosi ipak bliže Oceanu i roditeljima za kojima nisu prestali čeznuti. To je - otkako su bili ugrabljeni iz Fajuma - bio neiscrpivi predmet svih razgovora koji su ih uvijek ganuli do suza.

I uvijek su jedno te isto ponavljali: da tatice misle da oni više ne žive ili da su se zauvijek izgubili - obojica se žaloste pa iako nemaju mnogo nade, šalju Arape u Kartum po glasove, a djeca su evo već daleko ne samo od Kartuma već i od Fašode, pa će za pet dana biti još dalje - a onda opet još dalje, dok napokon ne stignu do oceana ili još prije toga do takvih mjesta odakle će moći poslati brzojav. Jedina osoba u cijeloj karavani, koja je znala što ih još čeka, bio je Stasio, dok je Nella bila najdublje uvjerena da nema takve stvari na svijetu koju ne bi mogao izvršiti *Steso* i bila je posve sigurna da će je dovesti do morskoga žala. Više je puta, hrleći pred događajima, zamišljala u svojoj maloj glavici što li će biti kad stigne prvi glas o njima i cvrkućući kao ptičica pričala bi o tome Stasiju. "Sjede" - kazivala bi, "tatice u Port-Saidu i plaču - a uto dolazi boy s brzojavom. Što je to? Moj ili tvoj tatica otvara, gleda potpis i čita: 'Stasio i Nella.' O, kako će se obradovati! Kako će poskočiti i poći nam ususret! To će biti veselje u svoj kući - i tatice će se obradovati i svi će se radovati - tebe će hvaliti - i doći će - i ja ću čvrsto zagrliti taticu oko vrata i onda ćemo biti uvijek zajedno... i..."

I svršilo bi se tako da joj se bradica stala tresti, male joj se očice pretvoriše u dva vodoskoka, a napokon bi naslonila glavu Stasiju na rame i plakala bi u isti tren od tuge, čežnje i radosti na pomisao o budućem susretu. A Stasio je leteći maštom u budućnost pogađao da će otac biti na njega ponosan i da će mu reći: "Iskazao si se kako Poljaku dolikuje" - i spopalo bi ga silno ganuće, a u srcu bi mu se rodila čežnja, ushit i kao čelik čvrsta odvažnost. "Moram", govorio je u sebi, "spasiti Nellu, moram doživjeti taj trenutak." I tada bi

mu se također činilo da nema takvih opasnosti koje ne bi mogao svladati niti takvih zapreka koje ne bi mogao maknuti.

No do konačne je pobjede bilo još daleko. U međuvremenu su se provlačili kroz bagremov gaj. Dugačke su bodljike sjekle pače i na Kingovoj koži bjelkaste pruge. Napokon se gaj prorijedio, a kroz granje rijetkog drveća vidjela se dalje zelena džungla. Stasio se bez obzira na veliku žegu, izvuče iz palankina i sjedne slonu na vrat da osmotri, nema li na obzorju kakvih stada antilopa ili zebri jer je bio odlučio obnoviti zalihu mesa.

S desne strane ugleda maleno stado arijela od nekoliko komada, a među njima dva noja, ali kad prođoše kraj zadnje grupe drveća i kad slon krenu nalijevo, udari drugi vidik dječaku u oči: - u udaljenosti od pola kilometra ugleda prostrano polje manioka, a kraj polja nekoliko crnih likova po svoj prilici zaposlenih poljskim radom.

- Crnci! - klikne obrativši se Nelli.

I srce mu stade nemirno udarati. Trenutak se kolebao ne bi li se vratio i sakrio među bagremima ali se sjeti da će u napučenom kraju morati prije ili kasnije naići na žitelje i s njima stupiti u dodir i da će od toga, kako se budu razvile te veze, ovisiti možda i sudbina čitavoga puta, pa nakon kratkoga razmišljanja usmjeri slona prema polju.

U isti se tren približi Kali i pokazujući rukom na skupinu stabala reče:

- Veliki gospodaru, eno tamo je crnačko selo, a ovdje rade žene oko manioka. Da pođem k njima?

- Poći ćemo skupa - odgovori Stasio - a onda ćeš im reći da dolazimo kao prijatelji.

- Znam, gospodaru, što ću im reći - klikne mladi crnac s velikim pouzdanjem u samoga sebe.

I potjeravši konja prema zaposlenima, stavi ruke u usta i stane vikati:

- Yambo, he! Yambo sana!

Na taj se glas trgoše žene zaposlene okopavanjem manioka i stadoše kao ukopane, ali to je trajalo samo dok okom trepneš, jer brzo nakon toga stadoše vrišteći bježati prema onom drveću među kojim se skrivalo selo i odbaciše u strahu motike i pletene torbe.

Mali se suputnici približavahu polako i mirno. U gustišu se oglasi zavijanje od nekoliko stotina glasova, a zatim nastade tišina. Prekide je napokon muklo ali jako bubnjanje koje nije ni kasnije prestalo ni jedan trenutak.

To je zacijelo bio poziv ratnika u boj, jer ih se više od tri stotine naglo pojavi iz gustiša. Svi se postaviše u dugi red pred seocetom. Stasio zaustavi Kinga u udaljenosti od sto koraka i stade ih promatrati. Sunce je obasjavalo njihove skladne likove, široka prsa i jake ruke. Bili su oboružani lukovima i kopljima. Oko bedara su imali kratke suknjice od vrijesaka, a neki i od majmunske kože. Glave im je resilo perje nojeva i papiga ili velike vlasulje oderane s lubanja pavijana. Izgledali su ratoborno i strašno, ali stajali su nepomično i šuteći jer nije bilo granice njihovom čuđenju koje je potisnulo u njima bojnu strast. Sve su oči bile uprte u Kinga, u bijeli palankin i u bijeloga dječaka koji je sjedio slonu na vratu.

A ipak nije bio slon za njih neobična životinja. Naprotiv! Živjeli su oni pod neprekidnim nasiljem slonova koji su svojim krdima znali noću uništiti njihova polja manioka, nasade banana i palmi dum. Budući da koplja i strijele nisu probijali slonovu kožu, borili su se jadni crnci protiv štetočina pomoću vatre, vike, oponašanja pijetlova glasa; kopanja jama i pravljenja zamki od debala. Ali to, da bi slon postao robom čovjeku i da dopušta da mu sjedi na vratu, to nitko još od njih nije vidio i nitko nije mogao to shvatiti. Prizor, što su ga imali pred sobom, tako je jako nadmašivo sve njihovo shvaćanje i maštu da sami nisu

znali što bi učinili: - da se bore ili da bježe kud ih noge ponesu pa makar sve stavili u ruke sudbini.

Nesigurni, prestrašeni i začuđeni samo su šaptali jedan drugome:

- O, majko, kakvi to stvorovi dolaze k nama i što nas čeka iz njihove ruke?

A uto Kali približivši se na udaljenost, dokle se može baciti koplje, stade na stremena i poče vikati:

- Ljudi, ljudi! Slušajte glas Kalija, sina Fumbe, moćnoga kralja Wa-himâ iznad obala Bassa-Narok - o, slušajte, slušajte! - i razumijte njegov glas, pazite na svaku njegovu riječ.

- Razumijemo! - oglasi se odgovor iz trista grla.

- Nek stupi naprijed vaš kralj, nek rekne svoje ime i neka otvori uši i usta da bolje čuje.

- M'Rua! M'Rua! - stadoše zazivati mnogi glasovi. M'Rua iskorakne pred red, ali ne više od tri koraka. Bio je to već stari crnac, visok i čvrsto građen, ali očito mu prevelika smionost nije bila jaka strana, jer su listovi tako drhtali pod njim da je morao zabosti oštricu koplja u zemlju i nasloniti se na držak da se održi na nogama.

Po njegovom primjeru zabodoše i drugi ratnici svoja koplja u zemlju u znak da žele mirno saslušati riječi pridošlice.

- M'Ruo i vi, ljudi M'Ruini! Čuli ste da vam govori sin kralja Wa-himâ čije krave tako gusto pokrivaju gore oko Bassa-Narok kao što mravi pokrivaju tijelo ubijene žirafe. I što veli Kali, sin kralja Wa-himâ? Evo vam navješćuje veliku i sretnu novost da u vaše selo dolazi - dobro Mzimu!

Zatim vikne još glasnije:

- Tako je. Dobro Mzimu! Ooo!

Po tišini koja nastade moglo se zaključiti kako su jak dojam izazvale Kalijeve riječi. Uzbibao se val ratnika jer se jedni, gonjeni znatiželjom, maknuše za nekoliko koraka naprijed, a drugi uzmaknuše od straha. M'Rua se objeručke nasloni na koplje - i neko je vrijeme trajala gluha tišina. Tek malo poslije prođe redovima šapat i pojedini glasovi stadoše ponavljati: Mzimu!" Mzimu!", a gdjegdje se oglasiše uzvici "Yancig! Yancig!", izričući u isti mah i počast i pozdrav.

Ali Kalijev glas zavlada opet nad šapatom i uzvicima:

- Gledajte i veselite se! Eno dobro Mzimu sjedi tamo u bijeloj kolibi na leđima velikoga slona, a veliki ga slon sluša kao što rob sluša gospodara i kao što dijete sluša majku. O! ni vaši oci ni vi ne vidjeste ništa tome slično...

- Ne vidjesmo! Yancig, yancig...!

I oči svih ratnika upriješe se u kolibu odnosno na palankin.

A Kali pripovijedaše o dobrom Mzimu ovako dalje i potpuno iskreno:

- Slušajte! Slušajte! Dobro Mzimu ide na slonu na onu stranu gdje se sunce diže iza planina iz vode; tamo će dobro Mzimu reći Velikom Duhu da vam pošalje oblake, a ti će oblaci za vrijeme suše polijevati kišom vaše proso, vašu manioku, vaše banane i travu u džungli da imate mnogo hrane i da vaše krave imaju dobru pašu i da daju gusto i masno mlijeko. Želite li mnogo hrane i mlijeka, o, ljudi!

- He! Želimo, želimo!

- ... I dobro će Mzimu reći Velikom Duhu da vam pošalje vjetar, koji će ispuhati iz vašega sela onu bolest koja pretvara tijelo u saće meda. Želite li da je ispuše, o ljudi?

- He! Nek ispuše!

- ... Veliki će vas Duh na molbu dobroga Mzimu obraniti od napada i od ropstva i od štete po vašim poljima... i od lava, i od pantere, i od zmije, i od skakavaca...

- Neka učini tako...!

- Slušajte zato još dalje i gledajte tko sjedi pred kolibom među ušesima strašnoga slona! Tamo vam sjedi Bvana-Kubva - bijeli gospodar - velik i moćan kojega se boji slon...

- He!

- ... Koji drži u rukama grom i njime ubija zle ljude...

- He!

- ... Koji ubija lavove...

- He!

- ... Koji pušta vatrene zmije...

- He!

- ... Koji krši klisure...

- He!

- ... Koji vam ipak neće ništa nažao učiniti, ako iskažete poštovanje dobrom Mzimu!

- Yancig! Yancig!

- Približite se, dakle, i padnite ničice pred dobrim Mzimu!

Maknu se M'Rua, a maknuše se i njegovi ratnici ne prestajući "yancigati" ni časka, približiše se nekoliko koraka bliže, ali su stupali oprezno jer im je sputavao korak i praznovjerni strah pred Mzimu i obični strah pred slonom. Nanovo ih preplaši Sabà, kad ga ugledaše, jer su mislili da je to *vobo,* to jest veliki žuti leopard koji u ovim zemljama živi, a prebiva i u južnoj Etiopiji. Voba se urođenici boje više nego lava jer voli ljudsko meso više od ikoje zvijeri i nečuvenom drskošću napada i naoružane muškarce. Ali se umiriše videći da mali trbušasti crnac drži groznoga voba na uzici. Tim su više cijenili snagu dobroga Mzimu kao i bijeloga gospodara i gledajući čas slona a čas Sabu šaputali su jedan drugome: "Ako su začarali čak i voba, tko će mu se oprijeti na svijetu?" Ali najsvečaniji je tren nastupio tek kad se Stasio, okrenuvši se Nelli, ponajprije duboko naklonio, a zatim razastro stijene palankina koje su bile načinjene kao zastori - i pred očima skupljenih pojavi se dobro Mzimu. M'Rua i svi ratnici padoše ničice i stadoše bojažljivo, ali lakomo gledati na dobro božanstvo. Nitko se nije usudio ni maknuti, a to veći strah zaokupi sva srca kad je King bilo na Stasiovu zapovijed, bilo od svoje volje dignuo surlu uvis i snažno zatrubio, a za njegovim se primjerom povede Sabà oglasivši se najdubljim basom što ga je smogao. Tada se iz svih prsiju ote nešto kao ponizni jauk: "Aka! Aka! Aka!" - i tako je to trajalo sve dok nije opet progovorio Kali:

- O, M'Ruo i vi djeco M'Ruina! Iskazali ste čast dobromu Mzimu, ustanite dakle i napunite njime oči svoje, jer tko to učini, bit će blagoslovljen od Velikog Duha. Izagnajte strah iz prsiju i iz trbuha vaših i znajte da se tamo, gdje boravi dobro Mzimu, ne može proliti ljudska krv.

Na te riječi, a osobito na izjavu da pred dobrim Mzimu ne može nikoga snaći smrt, digne se M'Rua, a za njim drugi ratnici i stadoše bojažljivo ali lakomo gledati dobro božanstvo. Morali bi priznati, kad bi ih po drugi put zapitao Kali, da ni oci njihovi a ni oni sami ne vidješe još nikada ništa tomu slično. Oči su im, naime, bile navikle na nakazne likove idola, načinjene od drveta i od vlaknastih kokosovih oraha, a sada eto stoji pred njima na slonovim leđima svijetlo malo božanstvo, blago, slatko i nasmiješeno, slično bijeloj ptici,

a u isti mah i bijelom cvijetu. I prođe ih strah; prsa slobodnije odahnuše, debele im se usne stadoše smiješiti, a ruke se počeše nehotice pružati prema krasnoj pojavi.

- O, yancig, yancig!

No Stasio, koji je na sve najbudnije pazio, opazi da je jedan crnac, pokrit šiljastom kapom od štakorove kože, nakon zadnjih Kalijevih riječi, izmaknuo iz reda i puzeći kao zmija pošao prema osamljenoj kolibi koja je postrance stajala iza ograde, ali je bila također okružena visokim koljem, svezanim povijušama.

Dotle dobro Mzimu, iako je bilo u neprilici zbog uloge božanstava, na Stasiov nagovor ispruži svoju malu ručicu i stade pozdravljati crnce. Crni su ratnici veselo pratili očima svaku kretnju te male ruke duboko vjerujući da su u tome moćne čari koji će ih obraniti i osigurati protiv svakovrsnih nevolja. Neki su govorili udarajući se u prsa i po bedrima: "O, majko! Sada će nam tek biti dobro - nama i kravama našim" a M'Rua, posve osokoljen, približi se slonu, pokloni se još jednom dobrom Mzimu, a zatim naklonivši se Stasiju progovori ovako:

- Hoće li veliki gospodar, koji vodi na slonu bijelo božanstvo, htjeti pojesti komadić M'Rue i hoće li pristati na to da M'Rua pojede komadić njega i da budu braća među kojima nema laži ni izdajstva?

Kali odmah prevede te riječi, ali sudeći po Stasiovom licu, da nema ni najmanje želje za komadićem M'Rue, obrati se starom crncu i reče:

- O, M'Ruo! zar zbilja misliš da bijeli gospodar, tako moćan, kojega se boji slon, koji ima u ruci grom koji ubija lavove, kojemu vobo maše repom, koji ispušta ognjene zmije i lomi stijene, da se on, velim, može bratimiti krvlju s makar kakvim kraljem? Pomisli, o M'Ruo, ne bi li ga Veliki Duh kaznio za drskost i nije li ti čast ako ti pojedeš komadić Kalija, sina Fumbe, vladara Wa-himâ i ako Kali, sin Fumbe, pojede komadić tebe?

- Zar ti nisi rob? - zapita M'Rua.

- Veliki gospodar nije oteo Kalija, niti ga je kupio, već mu je samo spasio život, zato Kali vodi dobro Mzimu i gospodara u zemlju Wa-himâ, da Wa-himi i Fumba iskažu njima čast i da im dadu velike darove.

- Neka, dakle, bude kako veliš i neka M'Rua pojede komadić Kalija, a Kali komadić M'Rue.

- Neka bude tako! - ponoviše ratnici.

- Gdje je čarobnjak? - zapita kralj.

- Gdje je čarobnjak? Gdje je Kamba? - stadoše zvati mnogobrojni glasovi.

Uto se dogodi nešto što je posve moglo promijeniti situaciju, poremetiti prijateljske odnose i učiniti crnce neprijateljima netom nadošlih gostiju. Iz kolibe, što je postrance stajala i bila okružena posebnim koljem od jednom dopre paklenska buka. Kao da riče lav ili grmi, kao da bubnja bubanj ili se smije hijena, zavija vuk ili kao da strašno škripe zahrđali željezni stožeri na vratima. King, čuvši te grozne glasove stade rikati, Sabà lajati, magarac, na kojemu je sjedio Nasibu, njakati. Ratnici skočiše kao opareni i povadiše koplja iz zemlje. Nastade strka. Do Stasiovih ušiju dopriješe uznemireni pokliči: "Naše Mzimu! Naše Mzimu!" Poštovanje i naklonost s kojima su gledali na došljake, izgubiše se u jednom času. Oči divljaka stadoše bacati sumnjive i neprijateljske poglede. Stade se javljati među svjetinom žamor, a grozna je buka u samotnoj kolibi rasla sve više.

Kali se prestraši i primaknuvši se brzo Stasiju stade govoriti od uzbuđenja isprekidanim glasom:

- Gospodaru, čarobnjak je probudio zločesto Mzirnu koje se boji da će izostati žrtve i riče od srdžbe. Umiri, gospodaru, čarobnjaka i zločesto Mzimu velikim darovima jer će inače ovi ljudi ustati protiv nas.

- Da ih umirim? - zapita Stasio.

I naglo ga obuze gnjev zbog lukavstva i gramzivosti čarobnjaka, a neočekivana opasnost uzbudi ga do dna duše. Njegovo opaljeno lice promijenilo se upravo onako, kao onda kad je ustrijelio Gebhra, Kamisa i dvojicu beduina. Oči mu zasjaše neprijateljski, usne i pesnice se stegoše, a obrazi problijedješe.

- Ah, umirit ću ih! - reče.

I bez promišljanja potjera slona prema kolibi.

Kali, ne želeći ostati sam među crncima, pođe za njim. Iz divljih se prsiju ratnika ote krik - ne zna se, da li od straha ili od bijesa, ali prije nego što su došli k svijesti, tresne i svali se pod pritiskom slonove glave kolje, a zatim se rasuše glineni zidovi kolibe i krov uz prašinu poleti u zrak, a malo zatim ugleda M'Rua i njegovi ljudi crnu surlu podignuto uvis, a na kraju surle - čarobnjaka Kambu.

A Stasio, opazivši na tlu veliki bubanj, načinjen od debla istruloga drveta i prevučen majmunovom kožom, zapovjedi Kaliju da mu ga dohvati i vrativši se stade pred začuđenim ratnicima.

- Ljudi - reče iz svega glasa - to ne riče vaše Mzimu, to ova hulja udara po bubnju da od vas izmami darove, a vi se bojite kao djeca!

Rekavši to uhvati za konac provučen kroz osušenu kožu na bubnju i poče ga iz sve snage okretati. Isti se glasovi, koji su malo prije tako prenerazili crnce, razlegoše i sada još i strašnije jer ih nisu gušili zidovi kolibe.

- O, kako je glup M'Rua i njegova djeca! - klikne Kali.

Stasio mu pruži bubanj a Kali stade lupati po njemu tako žestoko da se neko vrijeme nije ni jedna riječ mogla čuti. A kad se napokon izdovoljio, baci bubanj M'Rui pred noge:

- Ovo je vaše Mzimu! - klikne smijući se iz sve snage.

Zatim stade kod crnaca uobičajenim obiljem riječi govoriti ratnicima ne štedeći poruga za njih i za M'Ruu. Izjavi im, pokazujući na Kambu, da ih je onaj zlikovac u kapi od štakora varao kroz mnogo kišnih i suhih doba, a oni su ga hranili grahom, jarićima i medom. Ima li igdje na svijetu glupljega kralja i naroda? Vjerovali su u moć staroga varalice i u njegove čarolije pa neka sada pogledaju kako taj veliki čarobnjak visi na slonovoj surli i viče: "Aka!" da izazove smilovanje bijeloga gospodara. Gdje mu je moć? Gdje su mu čarolije? Zašto sada ne rikne zlom jedno Mzimu u njegovu obranu? Ah, što je to, to njihovo Mzimu? Komad majmunske kože i komad truloga debla koje će razgaziti slon! Kod Wa-himâ se ni žene ni djeca ne bi bojali takvoga Mzimu, a boji ga se M'Rua i njegovi ljudi. Jedno je samo pravo Mzimu i jedan je pravi veliki i moćni gospodar - njemu neka iskažu čast i neka donesu što više darova jer će inače navaliti na njih nedaće za koje nisu dosad ni čuli.

Crncima nisu trebale te riječi jer je već to što se čarobnjak skupa sa svojim zločestim Mzimu pokazao tako nečuveno slabiji od novoga bijeloga božanstva, posve dostajalo da ga ostave i prezru. Stadoše zato nanovo "yancigati", još pokornije i žurnije. A kako su se ljutili sami na sebe što su Kambi tolike godine dopuštali da ih vara, htjedoše ga bez odlaganja ubiti. Sam M'Rua zamoli Stasija da dopusti da ga svežu i zatvore, dok ne smisle dovoljno okrutnu smrt za nj. No Nella ipak odluči da mu pokloni život, a budući da je

Kali navijestio da se ne može proliti ljudska krv tamo gdje boravi dobro Mzimu, dopusti Stasio zato samo da izagnaju nesretnoga čarobnjaka iz sela.

Kamba, koji se bojao da će umrijeti od najgorih muka, pade ničice pred dobrim Mzimu i jecajući zahvaljivaše mu za spas. I otad nije ništa zamućivalo svečanost. Iza kolja prosuše se žene i djeca, jer se glas o dolasku neobičnih gostiju raznio po cijelom selu i želja da vide bijeloga Mzimu nadvladala je strah. Stasio i Nella vidješe prvi put naselje pravih divljaka do kojih ne dopriješe ni Arapi. Odijelo se tih crnaca sastojalo samo od vrijesa ili od koža, svezanih oko bedara; svi su bili tetovirani. I muškarci su imali kao i žene probušene uši, a u otvorima komadiće drveta ili kostiju, tako velikih da su im rastegnute ušne resice sezale do ramena. Na donjoj su usni nosili pelele, to jest, drvene ili koštane obruče velike kao dno od šalice. Ugledniji ratnici i njihove žene imali su oko vrata ogrlice od željezne ili mjedene žice tako visoke i tako ukočene da su jedva mogli micati glavom.

Zacijelo su pripadali plemenu Šilluka koje se prostire daleko na istok, jer su Kali i Mea potpuno razumijevali njihov govor, a Stasio samo napola. Nisu ipak imali tako dugačke noge kao njihovi srodnici što prebivaju uz rukave Nila;[1] bili su širi u ramenima, nižega rasta i uopće nisu tako nalikovali na ptice što gaze po vodi. Djeca su izgledala kao male buhe i, neiznakažena još od pelele, bila su bez usporedbe ljepša od svojih starijih.

Žene, nagledavši se najprije izdaleka dobroga Mzimu, stadoše se natjecati s ratnicima tko će više donijeti darova, koji su se sastojali od jarića, kokoši, jaja, crnoga graha i piva napravljenog od prosa. To je sve dotle trajalo, dok nije Stasio zaustavio taj priliv živeža, a budući da je to obilno platio đerdanima i šarenim platnom, a Nella porazdavala djeci nekoliko ogledalca što su ih baštinili od Lindea, zavlada u cijelom selu neizmjerna radost, a i oko šatora, pod koji se skloniše mali putnici, razlijegali su se neprestano veseli i ushićeni usklici. Zatim odigraše ratnici u čast gostiju ratni ples i izvedoše tobožnju bitku, a napokon prijeđoše na sklapanje bratimstva krvi između Kalija i M'Rue.

Budući da nije bilo Kambe koji je bezuvjetno bio potreban za taj obred, zastupao ga je stari crnac koji je dobro znao zaklinjanja. Ubivši jare izvadi iz njega jetra i razdijeli ih na nekoliko omanjih komada, zatim stade vrtjeti rukom i nogom nekakav kolovrat i gledajući čas Kalija a čas M'Ruu, reče svečanim glasom:

- Kali, sine Fumbin, želiš li pojesti komadić M'Rue, sina M'Kulija - a ti M'Rue, sine M'Kulija, želiš li pojesti komadić Kalija sina Fumbina?

- Želimo! - oglasiše se buduća braća.

- Želite li da srce Kalijevo bude srce M'Ruino, a srce M'Ruino srce Kalijevo?

- Želimo.

- I ruke i koplja i krave?

- I krave!

I sve što svaki od vas ima ili bude imao?

- Što ima i što bude imao!

- I da ne bude među njima laži ni izdajstva ni mržnje?

- Ni mržnje.

- I da jedan nikada ne okrade drugoga?

- Nikada!

- I da budete braća?

- Da.

Kolovrat se sve brže okretao. Naokolo skupljeni ratnici pratili su njegovo kretanje sve pozornije.

- Jao! - klikne stari crnac - ali ako jedan od vas laže drugome, ako ga izda, ako ga okrade, ako ga otruje, ako ga ubije, nek bude proklet!

- Nek bude proklet! - ponoviše svi ratnici.

- A ako je lažljivac i ako snuje izdajstvo, neka ne proguta krvi svoga brata i neka je pred našim očima ispljune.

- Oh, pred našim očima!

- I neka umre!

- Neka ga razdere vobo!

- Vobo!

- Ili lav!

- Ili lav!

- Neka ga pogazi slon i nosorog i bivol.

- O, i bivol! - ponovi zbor.

- I neka ga ujede zmija!

- Zmija.

- A jezik nek mu pocrni!

- Pocrni.

- A oči nek mu propadnu u dno glave!

- U dno glave.

- I neka hoda stopalima uvis!

- Ha! Stopalima uvis.

Ne samo Stasio, već je i Kali grizao usne da ne prasne u smijeh, a međutim ponavljala su se sve groznija zaklinjanja, a kolovrat se tako brzo vrtio da oči nisu mogle stići njegovo okretanje. To je tako trajalo sve dok starom crncu nije smalaksala posve snaga i dah.

Tada sjedne na zemlju i neko je vrijeme kimao glavom na obje strane i šutio. Malo kasnije ipak se digne i uzevši nož proreže njime kožu na Kalijevoj ruci i namočivši njegovom krvlju komadić jarećih jetara stavi ga u usta M'Rui, a drugi komadić namočen u kraljevoj krvi, u usta Kaliju. Obojica progutaše tako brzo da im grkljani zadrhtaše, a oči iskočiše, zatim se uhvatiše za ruke u znak vjernog i vječnog prijateljstva.

A ratnici stadoše veselo klicati:

- Obojica su progutala, ni jedan nije ispljunuo, znači da su iskreni i da nema izdajstva među njima!

Stasio je zahvaljivao Kaliju u duši što ga je u tom obredu zastupao, jer je osjećao da bi gutajući komadić M'Rue bez sumnje pružio dokaz neiskrenosti i izdajstva.

Od toga časa nije malim putnicima doista prijetila od divljaka nikakva opasnost niti kakav nenadani napad, već ih je naprotiv okruživalo veliko gostoljublje i skoro božansko poštovanje. To je poštovanje bilo još veće kad je Stasio, pogledavši kako je jako pala živa u termometru naslijeđenom od Lindea, navijestio da će biti kiše i kad je kiša još istoga dana tako obilno pala kao da je massika, koja je već davno prošla, htjela ostatke svojih zaliha istresti na zemlju. Crnci su bili uvjereni da im je dobro Mzimu darovalo taj pljusak i njihova zahvalnost Nelli nije imala granica. Stasio se šalio s njom da će, pošto je postala

crnačko božanstvo, krenuti sada dalje na put sâm, a nju će ostaviti u M'Ruinom selu, gdje će crnci sagraditi za nju kapelicu od slonove kosti i donositi joj graha i banana.

Ali Nella je bila tako sigurna u njega da mu je uspevši se na prstiće šapnula po svom običaju na uho samo dvije riječi: "Nećeš ostaviti" - a zatim stane skakutati od veselja govoreći da će cijeli put do Oceana proći lako i brzo kad su crnci tako dobri. Događalo se to pred šatorom i pred svjetinom pa stari M'Rua, videći kako skakuće Mzimu, stade smjesta također poskakivati koliko je mogao na svojim krivim nogama, uvjeren da time iskazuje svoju pobožnost. Za njegovim se primjerom ponesoše ostali dostojanstvenici, za njima ratnici, za ovima žene i djeca, riječju cijelo je selo neko vrijeme tako skakutalo kao da su svi šenuli pameću.

Stasiju se tako svidi taj prizor što ga je dalo božanstvo da se sve valjao od smijeha. Ali u noći je učinio pravu i trajnu uslugu pobožnome kralju i njegovim podanicima jer je, kad su slonovi napali na bananine nasade, pojahao prema njima na Kingu i bacio među stado nekoliko raketa. Strah što ga prouzročiše "ognjene zmije" premašio je i njegovo očekivanje. Goleme životinje u mahnitom strahu napuniše cijelu džunglu rikom i topotom, a bježeći nasumce prebacivale su se i gazile jedna drugu. Jaki je King vrlo voljko progonio slonove što su bježali, ne štedeći na udarcima surlom i kljovama. Nakon takve su noći mogli biti sigurni da se dugo vremena neće ni jedan slon javiti u nasadima banana i palmi dum koje su pripadale M'Ruinom selu.

U selu je vladalo veliko veselje i crnci su cijelu noć proveli plešući, pijući proseno pivo i palmino vino. Kali je ipak saznao od njih mnogo važnih stvari jer se pokazalo da su neki čuli za neku veliku vodu koja se nalazi na istoku i koja je okružena gorama. Za Stasija je to bio dokaz da ono jezero o kojem nije u zemljopisu učio, zaista postoji, a drugo, da će idući odabranim smjerom napokon naići na narod Wa-himâ. Zaključujući po tome što se Mein i Kalijev govor nije razlikovao od govora M'Ruina, uvjerio se da je naziv Wa-himâ po svoj prilici neko mjesno ime i da narodi što prebivaju uz obale Bassa-Narok pripadaju velikom plemenu Šilluka koje počinje uz Nil, a proteže se ne zna se kako daleko na istok.[4]

XXXVIII.

Cijelo je pučanstvo daleko otpratilo dobro Mzimu opraštajući se sa suzama u očima i moleći nametljivo da se udostoji kadgod doći k M'Rui i sjetiti se njegovog naroda. Stasio se časak kolebao, ne bi li uputio crnce na klanac gdje je spremio onu robu i živež iza Lindeove smrti, što nije u nestašici nosača mogao ponijeti sa sobom ali, pomislivši da bi posjed takvog blaga mogao među njima izazvati zavist i trvenje, probuditi lakomost i pomutiti mir njihova života, okani se toga pa im mjesto toga ustrijeli velikoga bivola i ostavi im njegovo meso za oproštajnu gozbu. Vidjevši tako veliku količinu nyame doista su se obradovali.

Sljedeća je tri dana išla karavana opet pustim krajem. Dani su bili žarki, ali noći su zbog velike nadmorske visine bile tako hladne da je Stasio naložio Mei da pokriva Nellu s dva gunja. Često su sada prolazili gorskim klancima, kadšto pustim i stjenovitim, a kadšto obraslim tako bujnim raslinjem da su se morali provlačiti s najvećim naporom. Na rubo-

[4] Ti krajevi nisu bili još poznati u Mahdijevo vrijeme.

vima takvih klanaca viđali su velike majmune, a kadšto i lavove i pantere koji su živjeli po spiljama. Stasio ubije jednu panteru na Kalijevu molbu koji se zatim odjenuo njezinom kožom da crnci odmah prepoznaju kako imaju posla s čovjekom kraljevske krvi.

Iza klanca, na visokoj ravnini, stadoše se opet javljati crnačka selašca. Neka su ležala jedno do drugoga, a neka dan ili dva dana puta daleko. Sva su sela bila okružena visokim koljem radi zaštite od lavova s tako gustim povijušama da je čak i izbliza izgledalo kao da su to guštare kakve prašume. Tek se po dimu, što se dizao iz sredine, moglo suditi da tamo prebivaju ljudi. Svuda su primali karavanu po prilici onako kao i u M'Ruinom selu, to jest iz početka sa strahom i nepouzdanjem, a onda s divljenjem i poštovanjem. Jednom se samo dogodilo da je cijelo selo videći slona, Sabu, konje i bijele ljude uteklo u obližnju šumu pa se ne mogoše ni s kim sporazumjeti. No ipak nisu ni jedno koplje bacili na putnike jer su crnci, dok im islam ne napuni dušu mržnjom prema nevjernicima i okrutnošću, bojažljivi i blagi. Najčešće je bivalo da je Kali morao pojesti komadić tamošnjeg kralja, a tamošnji kralj pojesti komadić Kalija, nakon čega su se sklapale najprijateljskije veze, a dobrome su Mzimu svuda iskazali poštovanje i bogobojaznost u obliku kokoši, jaja i meda što su ga vadili iz drvenih klada koje su visjele na granju velikog drveća privezane palminim užetima. Veliki gospodar, vladar slona, gromova i vatrenih zmija svuda je izazivao strah koji se, međutim, brzo pretvarao u zahvalnost što je darežljivost njegova ravna njegovoj moći. Tamo, gdje su sela bila bliže, naviještalo je dolazak neobičnih gostiju jedno selo drugome bubnjanjem, jer crnci mogu sve izraziti bubnjanjem. Događalo se da je čitavo pučanstvo polazilo njima u susret već unaprijed raspoloženo i sklono.

U jednom selu koje je brojalo do tisuću duša, mjesni je poglavica, u istoj osobi čarobnjak i kralj, pristao pokazati im veliki fetiš koji je okruživalo neobično poštovanje i strah te se ljudi nisu smjeli približavati kapelici od ebanovine i postavljali su žrtve pedeset koraka daleko. Kralj je pričao o tome fetišu da je nedavno pao s Mjeseca, da je bio bijel i da je imao rep. Stasio izjavi da ga je baš on poslao po nalogu dobroga Mzimu, a govoreći tako nije nimalo dolazio u raskorak s istinom jer se vidjelo da je veliki fetiš bio naprosto jedan od onih zmajeva što su ih oni puštali s Lindeove gore. I on i Nella obradovaše se na pomisao da su drugi mogli uz povoljan vjetar i dalje poletjeti i odlučiše ih opet slati s uzvisina. Stasio načini i pusti jednoga zmaja još iste večeri što je konačno uvjerilo crnce da i dobro Mzimu i bijeli gospodar dođoše na zemlju također s Mjeseca i da su to božanstva kojima se ne može dovoljno ponizno služiti.

Ali više od tih znakova poniznosti i poštovanja obradovala je Stasija vijest da Bassa-Narok leži samo još nekoliko dana puta daleko i da žitelji toga sela u kojem su se sada zadržali, dobivaju kadšto s onih strana sol u zamjenu za vino od palme dum. Mjesni je kralj pače čuo i za Fumbu kao poglavicu ljudi nazvanih Doko - a Kali potvrdi da udaljeniji susjedi tako zovu Wa-hime i Samburu. Manje su povoljni bili glasovi da nad obalama velike vode vlada rat i da do Bass-Naroka treba prolaziti kroz vrlo divlje gore i strme klance pune grabežljive zvjeradi. Ali Stasio nije mnogo mario za grabežljivu zvjerad, a gore, makar bile i najdivljije, više je volio od niskih ravnina gdje na putnika vreba groznica.

U dobroj nadi krenuše zato na put dalje. Iza ovoga napučenoga sela naiđoše još samo na jedno naselje, vrlo jadno i kao gnijezdo vrh timora obješeno. Iza toga počela je uzbrdica izrijetka ispresijecana dubokim jarugama. Na istoku se dizao mračni lanac vrhunaca koji se izdaleka činio gotovo posve crn. Zalazili su u nepoznat kraj ne znajući što ih tamo može zateći prije nego što stignu u Fumbinu zemlju. Po planinskim ledinama, kojima su prolazili, nije nedostajalo drveća. Osim samotnih zmajevaca i bagrema, bilo je stabala u

skupinama koja su činila male gajeve. Putnici su se zadržavali sred tih gajeva da se okrijepe i odmore a i radi jake sjene.

Među drvećem su vrvjele ptice. Različite vrste golubova, veliki kljunorozi, koje je Stasio zvao tukcima, svrake, čvorci, kumrije i bezbrojne prekrasne bengalis vrzle su se u gustom lišću ili su prelijetale iz jednog gaja u drugi ili po jedna ili jatomice prelijevajući se poput dúge. Neko drveće izdaleka se činilo kao da je procvjetalo raznobojnim cvijećem. Nella se osobito ushićivala gledajući rajske muholovce (Terpischone viridic) i crne, ozdo crvene krupne ptice (Laniarius erythrogaster) koje su se oglašavale kao pastirske frule. Krasne žune (Merops Nubiensis) odozgo ružičaste a odozdo svijetloplave, prelijetale su u sunčanom sjaju hvatajući u letu pčele i poljske konjice. Po vrhovima drveća razlijegao se vrisak zelenih papiga, a kadšto je dopirao glas nalik srebrenim zvončićima kojima su se pozdravljale male zelenosmeđe ptičice sakrite pod lišćem adansonije.

Pred izlazak i zalazak sunca letjela su jata tamošnjih vrapčića (Quelea Aethiopica) tako nebrojeno, da bi ih čovjek mogao smatrati oblacima da nije bilo cvrkutanja i lepetanja krilašcima. Stasio je mislio da to ljepokljunke tako cvrkuću raspršujući se danju po skupinama drveća.

Ali najviše su se djeca čudila i oduševljavala drugim pticama što su u malim jatima letjele i priređivale prave koncerte. U svakom je jatu bilo pet ili šest ženki i jedan mužjak koji se prelijevao kovinastim perjem. Ptice bi ponajviše sjedale na samotne bagreme tako da bi mužjak bio na vrški drveta, a ženke niže - i iza prvih glasova, koji su nalikovali na ugađanje grlašca, počeo bi pjevati on, a one su šuteći slušale. Tek kad je svršio, one bi jednoglasnim zborom ponavljale posljednji napjev njegove pjesme. Iza male stanke on bi opet počinjao i dovršio, a one bi opet ponavljale. Onda bi cijelo jato preletjelo valovitim lakim letom na sljedeći, najbliži bagrem i u podnevnoj bi tišini ponovno počeo koncert sa solistom i zborom. Djeca ih se nisu mogla dovoljno naslušati. Nella prihvati glavnu notu koncerta i skupa sa zborom ženki zapjeva sitnim svojim glasićem posljednje tonove, koji su glasili kao da netko brzo opetuje zvukove: *tui, tui, tui, tui, tviling-ting ting!*

Jednom tako odoše djeca čitav kilometar od tabarišta slijedeći od drveta do drveta krilate glazbenike, a u šatoru ostaviše troje crnaca, Kinga i Sabu, kojega Stasio nije htio povesti, jer je usput pošao u lov i nije htio da mu lajanjem plaši divljač. Kad je napokon jato preletjelo sa zadnjega bagrema na drugu stranu širokoga klanca, ustavi se dječak i reče:

- Sada ću te otpratiti do Kinga, a onda ću pogledati nema li u visokoj džungli antilopa ili zebri, jer Kali kaže da nemamo sušenoga mesa više ni za dva dana.

- Ta ja sam velika - odgovori Nella koja je uvijek nastojala pokazati kako nije malo dijete, pa ću se vratiti sama. Odavde se vrlo dobro vidi tabarište, a i dim se vidi.

- Bojim se, zabasat ćeš.

- Neću. U visokoj džungli možda bih zabasala, ali ovdje, gledaj samo kako je niska trava.

- Moglo bi te štogod napasti.

- Sam si kazao da lavovi i pantere danju ne polaze u lov. A čuješ li kako King čeznutljivo za nama trubi. Kakav bi se lav usudio loviti tamo gdje dopire Kingov glas. I stade navaljivati:

- Stasio moj, sama ću otići kao odrasla.

Stasio se trenutak kolebao, ali napokon pristane. Doista se vidjelo tabarište i dim. King, koji je čeznuo za Nellom, svaki je čas trubio. U niskoj joj travi nije prijetila opasnost da će zalutati, a nije ni govora moglo biti o lavovima, panterama i hijenama jer te zvijeri doista traže plijen samo noću. Dječak je uostalom znao da ni na koji način neće više ugoditi djevojčici osim ako joj pokaže da je ne smatra djetetom.

- Dakako, dobro - reče - pođi sama, ali idi ravno i ne zastajkuj putem.

- A smijem li još samo nabrati ovoga cvijeća? - zapita pokazujući na grm kussoa, pokriven s mnogo ružičastog cvijeća.

- Možeš.

Rekavši to okrenu je i još joj jednom za svaku sigurnost pokaže skupinu drveća iz koje se dizao dim tabora i odakle je dopiralo Kingovo trubljenje. Zatim uroni u duboku džunglu kojom je bio obrašten rub klanca.

Ali nije pošao ni stotinu koraka; već ga obuze nemir.

"Ipak je to od mene glupo", pomisli, "što sam dopustio Nelli da sama ide po Africi - glupo - glupo! Ona je još pravo dijete! Ne smijem se ni za korak od nje maknuti, jedino ako je uz nju King. Tko zna što se može dogoditi! - tko zna, a i veliki majmuni mogu izviriti iz klanca i oteti mi je ili izujedati. Sačuvaj bože! - Učinio sam strahovitu glupost!"

I nemir mu se pretvori u srdžbu na sama sebe, a u isti mah i u grozan strah. Ne razmišljajući dakle dugo okrene se kao da ga je iznenada prožela kobna slutnja. Idući brzo i veoma vješto, kako se već izvježbao loveći svaki dan, držao je pušku spremnu i kretao se među bodljikavim mimozama bez ikakva šušnja, baš kao pantera kad se noću šulja stadu antilopa. Začas ispruži glavu iz visoke trave, pogleda i - okameni se.

Nella je stajala pred grmom kussoa s ispruženim ručicama; ružičasto cvijeće, što ga je od preneraženja ispustila iz ruku, ležalo joj do nogu, a nekih dvadeset koraka od nje puzala je velika žutosiva zvijer prema njoj kroz nisku travu.

Stasio joj je vidio zelene oči uprte u kao kreda bijelo lice djevojčice, savinutu glavu s plosnatim ušima, uvis podignute lopatice radi pritajenog i puzavog položaja, dugačko joj tijelo i još duži rep koji se krajem lako micao kao u mačke. Još tren - jedan skok i ne bi više bilo Nelle.

Videći to, na opasnost naviknuti dječak, u tren oka shvati da će, ako ne bude hladnokrvan i ako se ne smiri, i ne razabere, ako loše opali i samo rani napadača, pa ma koliko mu bilo teško, djevojčica će poginuti. Ali je već toliko umio svladati sebe da su mu pod dojmom tih misli same ruke i noge odjednom postale mirne kao pera od čelika. Jednim pogledom oka opazi tamnu pjegu blizu uha zvijeri - lakim kretom nacilja prema njoj cijev puške i opali.

Prasak hica, Nellin krik i kratka hroptava rika začuše se u isti čas. Stasio priskoči Nelli i zaslonivši je svojim tijelom nacilja opet napadača.

Ali drugi je hitac, kako se vidjelo, bio posve nepotreban jer se strašni mačak rastegao i ležao kao krpa, s nosom uza zemlju, s pandžama u travi i gotovo ne drhtnuvši. Zrno mu je odvalilo cijeli zatiljak s vratnim kralješcima. Nad očima su mu se bijeljeli iskidani krvavi nabori mozga.

A mali je lovac stajao s Nellom neko vrijeme gledajući čas ubijenu zvijer, čas Nellu ne mogavši progovoriti ni riječi. A zatim se dogodi nešto čudno. Isti onaj Stasio, koji bi maločas zadivio svojom hladnokrvnošću i mirom najiskusnije strijelce cijeloga svijeta, naglo problijedi, noge mu stadoše drhtati, a iz očiju mu se skruniše suze. Zatim se uhvati rukama za glavu i stade ponavljati:

- O, Nella, Nella, da se nisam vratio!...

I svlada ga takvo preneraženje, takav zakašnjeli očaj da je svaka žilica drhtala u njemu kao da ima groznicu. Nakon nezamislive napetosti volje i svih duševnih i tjelesnih sila nastupio je trenutak slabosti i klonuća. Pred očima mu je stajala slika grozne zvijeri kako počiva sa zakrvavljenom gubicom u mračnoj nekoj spilji i kako kida Nellino tijelo. A

moglo se tako dogoditi i dogodilo bi se bez sumnje tako da se nije vratio! Jednu minutu još, jednu sekundu - i bilo bi prekasno. Tu misao naprosto nije mogao podnijeti.

Svršilo se napokon tako da ga je Nella, došavši k sebi od groze, morala tješiti. Malo mu dobro stvorenje baci obje ručice oko vrata i plačući stade ga glasno zvati kao da ga želi probuditi iza sna.

- Stasio! Stasio! Ništa mi nije! Gledaj nije mi ništa. Stasio! Stasio!...

Ali on se umirio i došao k sebi tek nakon dugog vremena. Odmah poslije toga stigne Kali, koji je čuvši hitac nedaleko od taborišta i znajući da Bvana Kubva nikada ne puca uzalud, doveo sa sobom konja da ponese divljač. Mladi se crnac, ugledavši ubitu zvijer, naglo trgne i lice mu smjesta postade pepeljasto.

- Vobo! - krikne.

Djeca se tek sada približe truplu koje se već kočilo, jer Stasio nije do tog trenutka imao jasnoga pojma kakav je to grabežljivac pao od njegova hica. Na prvi se pogled pričini dječaku da je to neobično velik serval, ali pogledavši ga izbliza shvati da nije, jer je ubita zvijer veličinom nadmašila i leoparda. Žuta joj je koža bila posuta kestenjastim pjegama, a glavu je imala užu od leopardove što ju je donekle činilo sličnom vuku; noge je imala više, šape šire i oči goleme. Jedno je oko istjerala kugla, a drugo je još gledalo u djecu pogledom bez dna, nepomično i grozno. Stasio se uvjeri da je to neka vrsta pantere za koju zoologija nije znala baš kao ni zemljopis za jezero Bassa-Narok.

Kali je gledao s neizmjernim užasom ispruženu životinju ponavljajući tihim glasom kao da se boji da je ne probudi:

- Vobo!... Veliki je gospodar ubio voba!

Ali Stasio se obrati djevojčici, položi joj ruku na glavicu, kao da se htio definitivno uvjeriti nije li je ugrabio vobo, pa reče:

- Vidiš, Nella, vidiš, sve da si već posve velika, po džungli ne smiješ ići sama.

- Istina je, Stasio - odgovori Nella skrušena lica.

- Ali s tobom ili s Kingom smijem?

- Pričaj, kako je to bilo? Jesi li čula kako se približavao?

- Nisam... Samo je iz cvijeća izletjela velika krupna muha, pa sam gledala za njom i vidjela njega kako izlazi iz klanca.

- A onda?

- Stao je i počeo gledati u mene.

- Je li dugo gledao?

- Dugo, Stasio. Tek kad sam ispustila cvijeće i kad sam se zaklonila od njega rukama, stao se šuljati prema meni...

Stasiju sune misao da bi Nella bila smjesta napadnuta da je crnkinja, i da za svoje spasenje zahvaljuje također i čuđenju životinje koja nije u prvi mah znala što učiniti ugledavši prvi put nepoznato biće.

I jeza opet prođe dječaku kroz kosti.

- Hvala Bogu! Hvala Bogu da sam se vratio!...

Zatim upita dalje:

- Što si mislila u taj čas?

- Htjela sam te zvati i... nisam mogla... ali...

- Ali što?

- Ali mislila sam da ćeš me ti obraniti... Sama ne znam...

Rekavši to ogrli ga opet ručicama oko vrata, a on joj stane milovati kosicu.

- Ne bojiš se više?

- Ne.

- Malo moje Mzimu! Moje Mzimu! Vidiš što je Afrika!

- Da, ali ti ćeš ubiti svaku zločestu životinju?

- Ubit ću.

I stadoše oboje opet promatrati grabežljivca. Stasio, želeći sačuvati za uspomenu njegovu kožu, zapovjedi Kaliju da je oguli, ali on zamoli - od straha da ne bi iz klanca došao drugi vobo - da ga ne ostavi samoga, a na pitanje, da li se doista više boji voba nego lava, reče:

- Lav rikati noću i ne preskočiti kolje, a vobo po bijelom danu preskočiti i ubiti mnogo crnaca usred sela, a zatim ugrabiti jednoga i pojesti. Od voba ne štiti ni koplje ni luk, samo čarolije jer voba ne možeš ubiti.

- Glupost! - reče Stasio. - Pogledaj ovoga, nije li dobro ubijen?

- Bijeli gospodar ubiti voba, crni čovjek ne ubiti! - odgovori Kali.

Svršilo se tako, da su golemu mačku privezali užetom za konja - i konj ga je dovukao do tabora. Stasiju ipak nije uspjelo sačuvati vobovu kožu, i to zbog Kinga koji se domišljajući zacijelo da je vobo htio ugrabiti njegovu gospođicu, tako razbjesnio da ga ni Stasiove zapovijedi ne mogoše svladati. Uhvativši surlom ubijenu životinju bacio je dvaput uvis, zatim stade lupati njome o drvo, a napokon je zgazi nogama i učini od nje neku masu bez oblika koja je naličila pekmezu. Stasiju je uspjelo samo spasiti čeljusti koje je s ostacima lubanje postavio na put mravima, a oni su za jedan sat tako sjajno očistili kosti da na njima nije ostao ni jedan atom mesa ili krvi.

XXXIX.

Nakon četiri dana zaustavi se Stasio na dulji odmor na uzvisini nalik malo na Lindeovu goru, ali manjoj i užoj. Iste je večeri Sabà zaklao velikoga pavijana nakon teške borbe, a napao ga je baš kad se igrao komadima zmaja što su ga djeca pustila prije nego što krenuše prema oceanu. To je bio već drugi zmaj na kojega su naišli. Stasio i Nella odlučiše da za vrijeme odmora slijepe još novih zmajeva, ali da ih puste tek kad bude puhao jaki musson sa zapada na istok. Stasio je računao s time, ako makar jedan padne u ruke Europljanima ili Arapima, da će bez sumnje svratiti neobičnu pozornost na sebe i ponukati ih da pošalju posebnu ekspediciju za njihov spas. Radi veće sigurnosti dodavao je uz engleske i francuske napise još i arapske, što mu nije bilo teško jer je savršeno poznavao arapski jezik.

Kratko vrijeme pošto opet krenuše na put, izjavi Kali da u lancu gora, što su ih vidjeli na istoku, prepoznaje neke vrhunce koji okružuju veliku crnu vodu ili Bassa-Narok, no nije uvijek bio siguran, jer su gore imale različite oblike, već prema tomu s kojega su ih mjesta gledali. Prošavši neveliku dolinu obraslu grmljem kussoa i sličnu ružičastom jezeru, naiđoše na kolibu osamljenih lovaca. Bila su u njoj dva crnca, od kojih je jedan bio bolestan od ujeda crva. Ali obojica su bili tako divlji i glupi a pored toga tako preneraženi do-

laskom nenadanih gostiju i tako čvrsto uvjereni da će biti umoreni, da se u prvi mah nije moglo ništa od njih saznati. Tek je nekoliko komada sušenog mesa razvezalo jezik onome koji je bio ne samo bolestan već i gladan jer ga je drug veoma oskudno hranio. Od njega su saznali da se nakon jednoga dana puta nalaze razbacana sela pod vlašću između sebe nezavisnih kraljevića, a da je iza strme gore počinjala Fumbina zemlja koja se pruža na zapad i na jug od velike vode. Kad je to Stasio čuo, pade mu veliki teret sa srca, a u dušu mu uđe nova snaga. Svakako su bili već gotovo na pragu zemlje Wa-himâ.

Kakav će dalje biti put, teško je bilo predvidjeti, ali se ipak mogao dječak nadati da neće biti naporniji ni duži od onoga strašnoga puta od obala Nila koji je ipak prevalio zaslugom svoje neobične spretnosti i za vrijeme kojega je spasio Nellu od propasti. Nije sumnjao da će ih zbog Kalija primiti najgostoljubivije i da će im pružiti svaku pomoć. Uostalom, on je već dobro poznavao crnce i znao je kako valja s njima postupati, a bio je gotovo siguran da bi sada i bez Kalija mogao nekako izaći s njima na kraj.

- Znaš - reče Nelli - da smo od Fašode prevalili već više od pola puta, a za vrijeme ove polovice što je još pred nama, možda ćemo još naići na vrlo divlje crnce, ali na derviše nećemo više nailaziti.

- Ja volim crnce - odgovori djevojčica.

- Da, dok te smatraju božanstvom. Ugrabiše me iz Fajuma s gospođicom, koja se zvala Nella, a dovest ću natrag nekakvo Mzimu. Reći ću ocu i gospodinu Rawlisonu da te nikad i ne zovu drukčije.

A njene se oči počeše odmah sjati i smijati.

- Možda ćemo zateći tatice u Mombassi?

- Možda. Da nema toga nesretnoga rata uz obale Bassa-Narok, bili bismo brže tamo. Baš se morao u to uplesti taj Fumba!

Rekavši to mahne Kaliju:

- Kali, je li bolesni crnac čuo za rat?

- Čuo je. Veliki rat biti, jako veliki - Fumba sa Samburu.

- Što će biti dakle? Kako ćemo proći kroz zemlju Samburu?

- Samburu pobjeći pred Velikim gospodarom, pred Kingom i pred Kalijem.

- I pred tobom?

- I pred Kalijem, jer Kali ima pušku koja grmjeti i ubijati.

Stasio uze razmišljati o sudjelovanju što će ga morati poduzeti u borbama između plemena Wa-himâ i Samburu, i odluči tako urediti stvar, da mu rat ne omete putovanje. Znao je da će njihov dolazak biti posve neočekivan događaj, koji će od prvoga trenutka osigurati Fumbi nadmoć. Trebao je samo zgodno izabrati predviđenu pobjedu.

U selima, koja je spominjao bolesni lovac, dobili su nove vijesti o ratu. Bile su sve točnije, ali nepovoljnije za Fumbu. Mali putnici saznaše da je Fumba bio u defenzivi i da su Samburu pod vodstvom svoga kralja, koji se zvao Mamba, već zauzeli znatan dio zemlje Wa-himâ i da su oteli mnogo krava. Govorilo se da se rat vodi pretežno na južnom kraju velike vode gdje na visokoj i prostranoj litici leži velika *boma* Fumbina.

Ti su glasovi veoma ražalostili Kalija koji je također molio Stasija da što prije prevale onu goru koja ih je nastavljala od zemalja gdje je harao požar rata, jamčeći da će znati naći put kojim će povesti ne samo konje već i Kinga. Bio je već u kraju koji je dobro poznavao i sada je s velikom sigurnošću razlikovao iz djetinjstva poznate vrhunce.

No prijelaz nije bio lagan i da nije bilo pomoći darovima osvojenih žitelja posljednjeg sela, morali bi za Kinga tražiti drugi put. No oni su poznavali još bolje od Kalija jaruge s ove strane gore i nakon dva dana naporna puta, za vrijeme kojega je noću vladala prilična zima, dopremiše napokon karavanu sretno do sedla, a sa sedla u dolinu koja se već nalazila u zemlji Wa-himâ.

Stasio se ujutro zadrži zbog odmora u toj grmljem opasanoj pustoj dolini, Kali pak, koji je molio smije li odjahati na konju na izviđanje prema očinskoj bomi, dalekoj jedan dan puta, krene još iste noći dalje. Stasio i Nella očekivali su ga dan i noć veoma uznemireni - i već su mislili da je poginuo ili pao u šake neprijatelja, kad se napokon pojavi na omršavljelom i zapjenjenom konju, tako umoran i izlomljen da se čovjeku srce stiskalo gledajući ga.

Pade smjesta Stasiju do nogu i uze ga moliti za spas.

- O, Veliki gospodaru! - govorio je - Samburu pobijediti ratnike Fumbine, ubiti njih mnogo i rastjerati one koje ne ubiti, a Fumbu opsjedati u velikoj bomi nagori Boko. Fumba i njegovi ratnici ne imati što jesti u bomi i izginuti ako veliki gospodar ne ubiti Mambu i sve Samburu s Mambom.

Moleći tako grlio je Stasiova koljena, a on namršti obrve duboko razmišljajući što bi trebalo učiniti, jer se kao i svuda brinuo samo za Nellu.

- Gdje su - napokon zapita - ovi Fumbini ratnici koje su raspršili Samburu?

- Kali ili našao - i oni odmah ovamo doći.

- Koliko ih ima?

Mladi crnac makne nekoliko puta prstima na obadvije ruke i noge, ali zacijelo nije mogao točno odrediti broj iz jednostavnog razloga što nije znao brojiti dalje od deset, a svaki je veći broj zamišljao samo kao *vengi*, to jest: mnogo.

- Ako dakle ovamo dođu, postavi im se na čelo i pođi u pomoć ocu! - reče Stasio.

- Oni se bojati Samburu i ne poći s Kalijem, ali s Velikim gospodarom poći i ubiti vengi, vengi Samburu.

Stasio se opet zamisli.

- Ne - reče napokon - ja ne mogu voditi Bibi u bitku, a ne mogu je ni samu ostaviti - i neću to učiniti nizašto na svijetu.

Nato se digne Kali i sklopivši ruke stade neprestano ponavljati:

- Luela! Luela! Luela!

- Što je to Luela? - zapita Stasio.

- Velika boma za žene Wa-himâ i Samburu - odgovori mladi crnac.

I stade pričati neobične stvari. Fumba je s Mambom već mnogo godina neprestano ratovao. Uništavali su jedan drugome polja i otimali blago. Ali na južnom je kraju jezera bilo mjesto nazvano Luela, gdje su se i u doba najžešćih borbi s potpunom sigurnošću sastajale žene obaju naroda na trgu. To je bilo sveto mjesto. Rat su vodili samo muškarci, a nikakvi porazi ni pobjede nisu djelovali na sudbine žena koje su nalazile posve sigurno skrovište u Lueli iza glinene ograde koja je okružavala prostrano trgovište. Mnoge su se žene sklanjale onamo za vrijeme nemira s djecom i svojim blagom. Druge su dolazile čak i iz udaljenijih sela noseći sušeno meso, grah, proso, manioke i raznovrstan drugi živež. Ratnici se nisu smjeli boriti blizu Luele, već samo dalje odakle se nije čulo pijetlovo kukurijekanje. Nisu smjeli prelaziti ni glineni nasip kojim je trg bio ograđen. Mogli su samo stajati pred nasipom, a tada bi im žene dodavale zalihe živeža, privezane na dugačke

bambuse. Bio je to drevni običaj i nikada se nije dogodilo da bi ga bilo koja strana prekršila. Pobjednici su uvijek nastojali da pobijeđenima presijeku put do Luele i da im ne dopuste da se približe svetom mjestu tako daleko, dokle se čulo pijetlovo kukurijekanje.

- O, Veliki gospodaru! - molio je Kali ponovo grleći Stasiova koljena - veliki gospodar otpratiti Bibi u Luelu, a sam povesti Kinga, povesti Kalija, ponijeti puške, ponijeti ognjene zmije i potući zločeste Samburu.

Stasio povjeruje pripovijedanju mladoga crnca, jer je već prije slušao da se na mnogo mjesta u Africi rat ne prenosi na žene. Sjećao se kako je jednom u Port-Saidu pripovijedao neki mladi njemački misionar kako u okolici goleme gore Kilimandžaro vrlo ratoborno pleme Massai sveto čuva taj običaj prema kojemu žene zaraćenih strana posve slobodno polaze na određena logorišta i nikada ih nitko ne napada. Stasija vrlo obraduje da je taj običaj i uz obale Bassa-Naroka jer je mogao biti siguran da Nelli zbog rata ne prijeti nikakva opasnost. Odluči zato smjesta krenuti s djevojčicom u Luelu, to više što se prije svršetka rata ionako ne bi moglo ni misliti na daljnje putovanje za koje je bila potrebna pomoć ne samo Wa-himâ već i Samburu.

Navikao na brze odluke znao je što će učiniti. Osloboditi Fumbu, potući Samburu, ali ne dopustiti Wa-himima suviše krvavu odmazdu a zatim zapovjediti da bude mir i pomiriti zaraćene činilo mu se potrebno i korisno ne samo za njega već i za crnce. "Tako mora biti - i tako će biti" reče sam sebi, a, želeći obradovati mladoga crnca, koji mu se smilio, izjavi da mu pomoć ne odriče.

- Kako je daleko odavde do Luele? - zapita.

- Pol dana puta.

- Dakle slušaj: povest ćemo odmah onamo Bibi, zatim ću ja poći na Kingu i protjerati Samburu od bome tvoga oca. Ti ćeš poći sa mnom i borit ćeš se s njima.

- Kali će ih ubijati iz puške!

I odjedanput mu se pretvori očaj u radost, stade skakati, smijati se i zahvaljivati Stasiju tako oduševljeno kao da je već stigla pobjeda. Ali dalje mu provale zahvalnosti i radosti prekine dolazak onih ratnika koje je skupio za vrijeme svoje izviđačke ekspedicije i kojima je naložio da stupe pred lice bijeloga gospodara. Bilo ih je oko trista, naoružanih štitovima od kože potočnoga konja, kopljima, lukovima i noževima. Glave su im bile urešene perjem, grivama pavijana i papratima. Videći slona u službi čovjeka, videći bijela lica, Sabu i konje, obuzme ih strah i isto onakvo čuđenje kao i crnce po selima kojima je prije karavana prolazila. Ali Kali ih je unaprijed već bio upozorio da će vidjeti dobro Mzimu i moćnoga gospodara koji ubija lavove, koji je ubio voba, kojega se boji slon, koji krši stijene, pušta ognjene zmije itd. Zato umjesto da odmah uteknu, zastadoše u dugačkom redu šuteći, puni divljenja, sijevajući samo bjeloočnicama, ne znajući bi li klekli ili pali ničice, ali u isti mah puni vjere da će se odmah postići pobjeda nad Samburu, ako im ta neobična bića pomognu. Stasio projaše uz red na slonu baš kao vođa koji pregledava vojsku, zatim naloži Kaliju da im ponovi njegovo obećanje da će osloboditi Fumbu i izda nalog da krenu prema Lueli.

Kali krene s nekoliko ratnika naprijed najaviti skupljenim ženama obaju plemenâ da će imati neiskazanu i neviđenu sreću da vide dobro Mzimu koje će doći na slonu. To je bilo tako neobično da su čak i one žene ne koje su - budući Wa-himke - u Kaliju prepoznale izgubljenoga nasljednika prijestolja, pomislile da se mladi kraljević s njima šali i čudile su se što mu je do šale u vremena tako teška za cijelo pleme i za Fumbu. Ali kad su nakon nekoliko sati ugledale golemog slona kako se približuje nasipima a na njemu veliki palankin, obuze ih mahnita radost i primiše dobro Mzimu s takvim klicanjem i s takvim

vriskanjem da je Stasio u prvi mah smatrao te glasove izrazom mržnje, to više što su ružne crnkinje bile slične vješticama.

Ali to su bile izjave neobičnoga poštovanja. Kad podigoše Nellin šator u uglu logorišta, u sjeni dvaju gustih stabala, okitiše ga Wa-himke skupa sa Samburkama, girlandama i vijencima od cvijeća, zatim donesoše toliko obilje živeža da bi dostajao za mjesec dana ne samo za božanstvo već i za njegovu pratnju. Ushićene su se žene čak i Mei klanjale, koja im se, odjevena u ružičasto platno s nekoliko plavih đerdana, također činila kao služavka Mzimina, biće mnogo više od običnih crnkinja.

Nasibu je s obzirom na svoju djetinju dob bio pušten iza nasipa i smjesta je iskoristio priliku i poslužio se darovima donesenim Nelli, pa to učini tako savjesno da mu je već nakon jednog sata trbušćić podsjećao na bubanj ratni afrikanski.

XL.

Poslije kratkoga odmora pod nasipima Luele krene Stasio s Kalijem na čelu trista ratnika još prije sunčeva zalaza prema Fumbinoj bomi, jer je htio navaliti na Sambure noću, računajući da će ognjene zmije u mraku izazvati veći dojam. Put je od Luele do gore Boko, na kojoj se branio Fumba, trajao s odmorima devet sati pa su se našli pod utvrdom tek oko tri sata iza ponoći. Stasio ustavi ratnike i naloživši im da šute i da nitko ne pisne, stade razgledavati položaj. Vrhunac gore, na kojoj se pritajiše branitelji, bio je mračan, dok su Samburu palili mnogobrojne vatre. Odsjev vatre osvjetljavao je strme stijene i golemo drveće što je raslo pod gorom. Izdaleka se već čuo mukli glas bubnjeva, klicanje i pjevanje ratnika koji zacijelo nisu škrtarili s *pombom* želeći proslaviti skoru konačnu pobjedu. Stasio se primakne na čelu svoga odjela još bliže, pa na kraju nije bio ni sto koraka daleko od posljednjih vatri. Tabor nisu čuvale nikakve straže, a noć bez mjesečine nije puštala da divljaci ugledaju Kinga kojega je osim toga zaklanjalo i šikarje. Sjedeći na njegovom vratu, izda Stasio tiho zadnje zapovijedi, a onda dade Kaliju znak da potpali jednu od pripremljenih raketa. Crvena vrpca poleti skačući visoko pod tamno nebo, zatim se praskajući raspe u buket crvenih, plavih i zlatnih zvijezda. Svi glasovi umuknuše i nastade trenutak nijeme tišine. Nakon nekoliko trenutaka izletješe s paklenim hihotom još dvije ognjene zmije, ali ovaj put uperene vodoravno, ravno na tabor Sambura, a u isti tren razlegne se rika Kinga i vrisak trista Wa-himâ koji se oboružani asagajama, toljagama i noževima, baciše naprijed u nezadrživu jurišu. Zametne se bitka to strašnija što se vodila u mraku jer su u pometnji bile odmah pogašene vatre. Odmah u početku - vidjevši vatrene zmije - obuzela Sambure slijepa strava. To što se dogodilo prelazilo je posve granice njihova razuma. Znali su samo da su ih napala neka strahovita bića i da im prijeti strašna i neminovna propast. Veći se dio raspršri prije nego što ih dosegoše koplja i toljage Wa-himâ. Stotina i nekoliko desetaka ratnika što ih je smogao i oko sebe skupio Mamba, žestoko se odupirahu, ali kad uz sijevanje raketa ugledaše golemu životinju, a na njoj u bijelo odjevena čovjeka, i kad im do ušiju dopre prasak oružja iz kojega je pokatkad pucao Kali, klonuše i njima srca. Fumba na gori, ugledavši prvu raketu, koja se visoko rasprsnula, također pade od straha na zemlju gdje je ležao nekoliko trenutaka kao mrtav. Ali došavši k sebi razabere po očajnom zavijanju ratnikâ da su se neki dusi umiješali u sudbinu Sambura. Tako mu sune glavom da bi se gnjev tih duhova mogao i protiv njega okrenuti, ako im se pohrli u pomoć, a budući da je uništenje Sambura bilo za njega

spasenje, zato se prikrade, skupivši svoje ratnike, pobočnim skrivenim izlazom iz bome i presiječe put većem dijelu bjegunaca. Sada se bitka pretvori u pokolj. Prestadoše lupati bubnjevi Sambura. U mraku, koji su razdirale samo crvene munje iz Kalijeve puške, razlijegalo se zapomaganje ranjenih, muklo udaranje toljagâ o štitove i jauk ranjenika. Milosti nije molio nitko jer je crnci ne poznaju. Kali od straha da u tmini i smetnji ne rani svoje ljude, prestane napokon pucati i uzevši Gebhrov mač baci se s njim posred neprijatelja. Samburi su mogli sada bježati s planinâ prema svojoj zemlji samo jednim širokim klancem, ali budući da je taj klanac zaglavio Fumba sa svojim ratnicima, spasiše se od cijele čete samo oni koji su bacivši se na zemlju dopuštali da ih pohvataju, iako su znali da ih čeka grozno ropstvo ili strašna smrt od pobjednikove ruke. Mamba se junački branio dok mu udarac toljagom nije razbio lubanju. Njegov sin, mladi Faru, pade u šake Fumbi koji zapovjedi da ga svežu kao buduću žrtvu zahvalnicu dusima koji mu dođoše u pomoć.

Stasio nije potjerao groznoga Kinga u bitku, nego mu je dopustio da samo riče strašeći još više neprijatelja. A sam nije ispalio ni jednoga hica iz svoje puške protiv Sambura, jer je, prvo, obećao maloj Nelli polazeći iz Luele da neće nikoga ubiti, a drugo - zaista nije imao volje ubijati ljude koji nisu ni njemu ni Nelli ništa nažao učinili. Bilo je dosta da je Wa-himima osigurao pobjedu i oslobodio u velikoj bomi opsjednutog Fumbu. Kad je Kali doskora dotrčao s viješću o konačnoj pobjedi, zapovjedi mu da zaustavi bitku koja je još trajala u šikarju i po odvaljenim stijenama i koja se otezala žestinom staroga Fumbe.

Prije nego što ju je Kali mogao utišati, nastade dan. Sunce se kao obično pod obratnicama brzo digne iza planine i jasnim svjetlom oblije bojište na kojem je ležalo više od dvjesta trupla Samburâ probodenih kopljima ili umlaćenih toljagama. Nakon nekog vremena, kad je napokon prestala bitka i samo je još radosno urlanje Wa-himâ mutilo jutarnji mir, pojavi se opet Kali, ali tako potišten i tužna lica te se već izdaleka moglo poznati da ga je snašla neka nesreća.

Stavši pred Stasiom počne se udarati pesnicama po glavi i tužno naricati:

- O, Veliki gospodaru - Fumba kufa! Fumba kufa (ubijen)!

- Ubijen? - ponovi Stasio.

Kali odgovori što se dogodilo i po njegovim se riječima vidjelo da je razlog nesreće bila samo Fumbina žestina jer je, kad je već bitka prestala, htio još dotući dva Samburu i tu ga jedan od njih pogodi kopljem.

U tren oka pronese se među svim Wa-himima glas i oko Kalija nastade strka. Malo kasnije donesoše šestorica ratnika na kopljima staroga kralja koji nije bio ubijen već teško ranjen i još je prije smrti htio vidjeti silnoga gospodara koji sjedi na slonu i koji je zapravo pobijedio pleme Samburu.

Neizmjerno se divljenje borilo u njegovim očima s mrakom u koji ga je obavijala smrt, a poblijedjele i od pepele istegnute usne šaptale su tiho:

- Yancig! Yancig!...

No kratko iza toga pade mu glava unatrag, usta mu se široko rastvoriše - i on preminu.

Kali, koji ga je volio, baci se plačući na njegova prsa. Među ratnicima se jedni stadoše lupati u glavu, a drugi su izvikivali Kalija kraljem "yancigujući" u njegovu čast. Neki popadaše pred mladim vladarom ničice. Ne diže se ni jedan protivni glas jer je vlast pripadala Kaliju ne samo po pravu kao najstarijemu Fumbinu sinu već i kao pobjedniku.

U taj čas se u kolibama čarobnjaka oglasi u bomi navrh gore divlja rika zločestoga Mzimu, isto onako kao što ju je Stasio čuo u prvom crnačkom selu, ali sada nije bila uperena protiv njega, već je zahtijevala smrt Fumbinih zarobljenika. Počeše lupati bubnjevi. Rat-

nici se svrstaše u dugački red, po trojica u redu, i stadoše plesati ratni ples oko Stasija, Kalija i Fumbinog trupla.

- Oa, oa! Yah, yah! - ponavljali su svi glasovi; glave su se jednoličnim kretanjem kimale desno i lijevo, bjeloočnice su bljeskale, a oštrice kopalja treptale na jutarnjem suncu.

Kali se digne i obrativši se Stasiju reče:

- Veliki gospodar dovesti u bomu Bibi i stanovati u Fumbinoj kolibi. Kali biti kralj Wa-himâ, a veliki gospodar kralj Kalija.

Stasio mahne glavom u znak da pristaje, ali ostane još nekoliko sati jer su trebali počinka i on i King.

Krenuo je tek predvečer. Kad je otišao, ukloniše tjelesa palih Samburâ i pobacaše ih u obližnji duboki ponor nad kojim su se smjesta skupila jata strvinara; čarobnjaci prirediše sve za Fumbin pogreb, a Kali preuze vladu kao jedini gospodar života i smrti svih podanika.

- Znaš li ti, tko je Kali? - zapita Stasio djevojčicu dok su putovali iz Luele.

Nella ga začuđeno pogleda.

- To je tvoj boy.

- Aha, boy! Kali je kralj svih Wa-himâ.

Nella se jako obraduje na taj glas. Ta nagla promjena, kojom je nekadašnji rob okrutnoga Gebhra a zatim pokorni sluga Stasiov postao kralj, pričini joj se kao nešto neobično i u isti mah neizmjerno zabavno.

Lindeova opaska da su crnci kao djeca koja nisu sposobna da zapamte što je bilo jučer, nije bila u Kalijevom slučaju opravdana, jer mladi vladar, čim stadoše Stasio i Nella na podnožju gore Boko, hitro potrča njima u susret, pozdravi ih običnim znakovima pokornosti i radosti i ponovi one riječi što ih je već prije izrekao:

- Kali biti kralj Wa-himâ, a veliki gospodar kralj Kalija.

I oboma iskaže gotovo božansko poštovanje, a osobito se klanjao Nelli pred cijelim narodom jer je znao iz iskustva što ga je stekao za vrijeme puta, da se Veliki gospodar brine za malu Bibi više nego za samoga sebe.

Uvevši ih svečano na vrh u prijestolnu bomu, dade im Fumbinu kolibu koja je bila nalik na veliku pojatu, razdijeljenu na nekoliko komora. Wa-himkama, koje su zajedno s njima došle iz Luele i koje se ne mogoše dosita nagledati dobroga Mzimu, naloži da u prvoj komori postave posudu s medom i kiselim mlijekom, a kad je saznao da je putem shrvana Bibi zaspala, zapovjedi svim stanovnicima da se ne usude ni pisnuti jer je zaprijetio kaznom da će im odsjeći jezik. Odluči da im još svečanije iskaže počast i zato se, kad je iza kratkoga počinka Stasio izišao pred pojatu, približi njemu i poklonivši mu se reče:

- Sutra Kali zapovjediti sahraniti Fumbu i poklati za Fumbu i za Kalija toliko zarobljenika koliko obojica imaju prstiju na rukama, ali za Bibi i za velikoga gospodara Kali zapovjediti posjeći Faru, sina Mambinog, i vengi drugih Sambura koje su pohvatali Wa-himi.

A Stasio namršti obrve i stade svojim čeličnim očima gledati Kaliju u oči, zatim odgovori:

- Zabranjujem ti da to učiniš.

- Gospodaru - reče mladi crnac nesigurnim glasom - Wa-hime uvijek sjeći zarobljenike. Stari kralj umrijeti - sjeći; mladi kralj postati - sjeći. Kad Kali ne bi zapovjedio njih sjeći, Wa-hime bi mislili da Kali nije kralj.

Stasio je sve strože gledao.

- Dakle, što je? - zapita. - Zar nisi ništa naučio na Lindeovoj gori?

- Jesam, o Veliki gospodaru...

- Dakle, slušaj! Wa-hime imaju crne mozgove, ali tvoj mozak mora biti bijel. Kad si već postao kralj, dužan si da ih prosvijetliš i da ih naučiš ono što si naučio od mene i od Bibi. Oni su kao šakali i kao hijene - načini iz njih ljude! Reci im da nije slobodno klati zarobljenike jer za krv nemoćnih kazni Veliki Duh kojemu se molimo ja i Bibi. Bijelci ne ubijaju zarobljenike, a ti hoćeš prema njima biti gori nego što je bio prema tebi Gebhr! - Stidi se, Kali, promijeni stare gadne običaje Wa-himâ s dobrima, a i Bibi neće reći da je Kali divlji, glup i zločest crnac.

Grozna rika u kolibama čarobnjaka zagluši mu riječ. Stasio mahne rukom i nastavi:

- Čujem! - to vaše zločesto Mzimu žeđa krvi i traži glave sužnjeva. Ali ti znaš što to znači - i ono te neće prestrašiti. Velim ti zato ovo: uzmi bambus, pođi u svaku kolibu i šibaj čarobnjake sve dotle, dok ne stanu urlati glasnije od njihovih bubnjeva. A bubnjeve baci u sredinu bome da svi Wa-hime vide i shvate kako ih te hulje varaju. Reci također i to tvojim glupim Wa-himima što si rekao i ljudima M'Ruinim, da se tamo gdje prebiva dobro Mzimu, ne smije proliti krv.

Mladi je kralj očito shvatio Stasiove riječi jer ga pogleda malko smjelije i reče:

- Kali izlupati, ah, izlupati čarobnjake! Izbaciti bubnjeve i reći Wa-himima da tamo, gdje je dobro Mzimu, nije slobodno nikoga ubiti. Ali što da učini Kali s Faruom i sa Samburima koji su ubili Fumbu?

Stasio, koji je već sve dobro promozgao i samo čekao na to pitanje, odgovori smjesta:

- Tvoj je otac poginuo i njegov je otac poginuo, dakle glava za glavu. S mladim ćeš Faruom sklopiti primirje krvi, a onda će Wa-himâ i Samburu živjeti u slozi, mirno će obrađivati manioku i polaziti u lov. Reći ćeš Faru za Velikoga Duha, koji je otac svih bijelih i crnih ljudi, a Faru će te voljeti kao brata.

- Kali sada imati bijeli mozak! - odgovori mladi crnac.

I tako se svršio razgovor. Malo kasnije razlegne se opet divlja rika, ali ne od zločestoga Mzimu već od dvojice čarobnjaka koje je Kali mlatio iz sve snage. Ratnici, koji su dolje okruživali Kinga tijesnim krugom, dotrčaše bez daha na brdo da vide što se zbiva i doskora se uvjeriše i na vlastite oči i po priznanju čarobnjaka da je zločesto Mzimu, pred kojim su dotad drhtali, samo izdubljeno drvo napeto majmunskom kožom.

A mladi Faru, kad mu javiše ne samo da mu neće u počast dobroga Mzimu i velikoga gospodara smrviti glavu, već da će Kali pojesti komadić njega, a on komadić Kalija, ne htjede vjerovati svojim ušima, a kad je saznao kome zahvaljuje svoj život, pade ničice licem pred ulazom u Fumbinu kolibu i ležao je tako sve dok nije izašla Nella i dok mu nije naložila da ustane. Tada joj svojim crnim rukama ogrli malu nožicu i stavi je sebi na glavu u znak da joj cijeli život želi ostati robom.

Wa-hime se vrlo začudiše zapovijedima mladoga kralja, ali prisutnost neznanih gostiju, koje su smatrali najmoćnijim čarobnjacima na svijetu, učini da se nije nitko usudio usprotiviti se.

Stariji se ipak nisu radovali novim običajima, a dva čarobnjaka vidjevši da je dobro vrijeme za njih jednom zauvijek prošlo, prisegoše u duši groznu osvetu kralju i došljacima.

U međuvremenu sahraniše Fumbu svečano uz liticu pod bomom. Kali zatakne na njegovom grobu križ od bambusa, a crnci postaviše nekoliko posuda s pombom i sa sušenim mesom "da ne dosađuje i ne obilazi noću".

Mambino tijelo nakon sklopljenoga krvnog bratimstva između Kalija i Farua predadoše Samburima.

XLI.

- Nella, bi li znala nabrojati naše putove od Fajuma dalje? - zapita Stasio.

- Bih.

Govoreći to digne djevojčica obrve i stane računati na prstiće.

- Odmah. Od Fajuma do Kartuma je jedan; od Kartuma do Fašode - dva; od Fašode do onoga klanca gdje smo našli Kinga - tri; a od Lindeove gore do jezera - četiri.

- Dobro. Nema valjda na svijetu još jedna takva muha koja bi preletjela takav komad Afrike.

- Lijepo li bi izgledala ta muha bez tebe.

A on se stade smijati.

- Muha na slonu! Muha na slonu!

- Ali ne tse-tse - zar ne, Stasio - ne tse-tse?

- Ne - odvrati on - već inače dosta zgodna muha?

Nella, obradovana zbog pohvale, nasloni mu nosić na rame i zapita:

- A kad ćemo krenuti na peti put?

- Kad se odmoriš, a ja kad naučim pucati one ljude što nam ih je obećao dati Kali.

- I dugo ćemo putovati?

- O, dugo, Nella - dugo! Tko zna, možda će nam to biti najduži put.

- A ti ćeš već znati sve pripraviti kao uvijek!

- Moram.

Stasio je doduše pripravljao kako je mogao, ali taj je peti put zahtijevao mnoge pripreme. Morali su opet zaći u nepoznate krajeve u kojima su im prijetile različite opasnosti pa je zato dječak htio da se protiv njih bolje osigura nego što je to mogao prije. Zato je vježbao u pucanju iz remingtonki četrdesetoricu mladih Wa-himâ koji su trebali biti glavna oružana sila i u neku ruku Nellina garda. Više strijelaca nije mogao imati jer je King nosio samo dvadeset i pet karabinki a konji petnaest. Ostalu su vojsku imali sačinjavati sto Wahimâ i sto Samburâ oboružanih kopljima i lukovima koje je obećao nabaviti Faru, a njihova je nazočnost uklanjala sve putne opasnosti kroz prostrani i vrlo divlji kraj, napučen plemenom Samburu. Stasio je ne bez gordosti mislio da će, utekavši za vrijeme puta iz Fašode samo s Nellom i s dvoje crnaca, možda doći do obale Oceana na čelu dvjesta oružanih ljudi sa slonom i konjima. Zamišljao je što će na to reći Englezi koji tako visoko cijene spretnost, ali prije svega, što će reći njegov otac i gospodin Rawlison. Misao na to zaslađivala mu je sve napore.

Ipak nije bio posve miran za svoju i Nellinu sudbinu. Dobro! Vjerojatno će bez poteškoća proći kroz zemlju Wa-himâ i Samburâ, ali što će biti dalje? Na kakva će još naići plemena, u koje će doći zemlje i koliko još ima puta? Lindeove su upute bile preopćenite. Stasija je jako zabrinjavalo što zapravo nije znao gdje je, jer je taj dio Afrike bio na kartama, iz kojih je učio zemljopis, baš kao bijeli list. Nije ni pojma imao što je to jezero Bassa-Narok i kako je veliko. Bio je na južnom kraju jezera gdje je širina njegove površine mogla iznositi nekoliko kilometara. Ali, kako se daleko pružalo jezero na sjever, to nisu znali reći ni

Wa-hime ni Sambure. Kali, koji je nekako govorio jezikôm ki-svahili, odgovarao je na sva pitanja samo: "Bali, bali!", što znači: daleko! daleko! - ali to je i bilo sve što je Stasio mogao iz njega izvući.

Budući da su se gore sa sjeverne strane, koje zatvaraju obzor, činile dosta blizu, pretpostavljao je da je to neko ne baš veliko gorsko jezero kakvih ima mnogo u Africi. Nakon nekoliko se godina vidjelo, kako je posve krivo sudio, no sada mu baš nije bilo mnogo stalo do toga da točno upozna veličinu Bassa-Narok jezera, koliko do toga, ne istječe li kakva rijeka iz njega koja možda utječe u Ocean. Sambure, podanici Faruovi, tvrdili su da istočno od njihove zemlje leži neka velika pustinja bez vode, ali da kroz nju još nitko nije prošao. Poznavajući crnce po pripovijedanju putnika, po Lindeovim doživljajima, a donekle i iz svoga iskustva, znao je Stasio da će mnogo njegovih ljudi - kad nadođu opasnosti i napori - umaknuti natrag kući, i možda mu ni jedan neće ostati. U tom bi se slučaju našao posred pustoši i pustinje samo s Nellom, s Meom i malim Nasibuom. Prije svega znao je da bi nestašica vode smjesta raspršila karavanu i zato se tako uporno raspitivao za rijeku. Idući niz rijeku mogao bi zacijelo izmaći onim strahotama kojima su izvrgnuti putnici u krajevima bez vode.

Ali Sambure mu nisu znali reći ništa pouzdano, a sam se nije mogao uputiti na dulji izlet uz istočnu obalu jezera, jer su ga drugi poslovi zadržavali u Boku. Proračuna da od zmajeva, puštenih s Lindeove gore i putem iz crnačkih sela, po svoj prilici ni jedan nije preletio preko lanca vrhunaca koji okružuju Bassa-Narok. Zato je trebalo praviti i puštati nove zmajeve jer je tek te mogao odnijeti vjetar daleko preko ravne pustinje - možda čak do Oceana. Taj je posao morao osobno nadzirati jer je Nella znala izvrsno lijepiti zmajeve, a Kali je naučio kako se puštaju - ali ni jedno od njih nije umjelo napisati na zmajevima sve ono što je trebalo. Stasio je, međutim, znao da je to veoma važna stvar koja se nipošto ne smije zanemariti.

Taj mu je posao oduzeo toliko vremena, da je karavana tek nakon tri tjedna bila spremna za put. Ali uoči dana, kad su u zoru imali krenuti, stane mladi kralj Wa-himâ pred Stasiom i duboko mu se poklonivši reče:

- Kali poći s gospodarom i s Bibi do vode na kojoj plove veliki čunovi bijelih ljudi.

Stasija gane taj dokaz privrženosti, ali mislio je da nema prava voditi sa sobom dječaka na tako golem put s kojega mu je povratak bio vrlo nesiguran.

- Zašto želiš ići s nama? - zapita.

- Kali jako ljubiti velikoga gospodara i Bibi.

Stasio mu položi ruku na kudravu glavu:

- Znam, Kali, da si pošten i valjan dječak. Ali što će biti s tvojim kraljevstvom i tko će umjesto tebe vladati nad Wa-himama?

- M'Tana, brat Kalijeve majke.

Stasio je znao da se i među crncima vode borbe za vlast i da ih isto tako mami vladanje kao i bijelce, pa razmisli trenutak i reče:

- Ne, Kali. Ne mogu te povesti. Ti moraš ostati s Wa-himama da od njih načiniš valjane ljude.

- Kali se njima vratiti.

- M'Tana ima mnogo sinova, pa što će biti ako on htjedne sam biti kralj i kraljevstvo ostaviti svojim sinovima, pa ako nagovori Wa-hime da te istjeraju.

- M'Tana dobar, on to ne učiniti.

- Ali ako učini?

- Onda Kali opet poći do velike vode k velikom gospodaru i Bibi.

- Mi nećemo više biti tamo.

- Onda Kali sjesti nad vodu i od tuge plakati. Govoreći tako, položi ruke na glavu, a malo poslije prošapće:

- Kali jako ljubiti velikog gospodara i Bibi - jako.

I dvije mu krupne suze zasjaše u očima.

Stasio se pokoleba, ne znajući što bi. Žao mu je bilo Kalija, ali ipak nije odmah pristao na njegovu molbu. Znao je, bez obzira na opasnosti povratka, ako M'Tana ili čarobnjaci pobune crnce da će dječaku prijetiti ne samo izgon iz zemlje već i smrt.

- Bolje će biti za tebe ako ostaneš - reče - svakako bolje!

Ali dok je to govorio, uđe Nella koja je kroz tanki zastor što je dijelio komore jasno čula cijeli razgovor i ugledavši u Kalijevim očima suze, stade ih prstićima brisati s njegovih trepavica, a onda se okrene prema Stasiju.

- Kali će poći s nama - reče jako odlučno.

- Oho! - odgovori malko uvrijeđen Stasio - to ne ovisi o tebi.

- Kali će poći s nama! - ponovi.

- Ili neće poći.

Djevojčica naglo lupi nožicom:

- Ja hoću!

I udari u plač.

Stasio je pogleda vrlo začuđeno kao da ne shvaća što se dogodilo dobroj i blagoj djevojčici, ali videći da je obje pesnice stisnula na oči, a da kao ptičica otvorenim ustima hvata zrak, stade vrlo žurno vikati:

- Kali će poći s nama! - poći će! Poći će! Zašto plačeš?

- Kako si nesnosna! Poći će! Kako me je nadvladala!

- Poći će - čuješ li...

I bilo je tako. Stasio se sve do večeri stidio svoje slabosti prema dobrome Mzimu, a dobro Mzimu, izvojevavši svoje, bilo je tako mirno, blago i poslušno kao uvijek.

XLII.

Karavana krene sutradan u zoru. Mladi se crnac radovao; mala je despotkinja bila blaga i poslušna još uvijek, a Stasio pun energije i nade. Za njima je išla stotina Sambura i stotina Wa-himâ i četrdesetorica Wa-himâ oboružanih remingtonkama iz kojih su znali nekako pucati. Bijeli je vođa, koji ih je vježbao tri tjedna, znao doduše da će u potrebi dići mnogo više buke nego štete, ali je mislio da pri sukobu s divljacima buka igra vrlo važnu ulogu kao i kugle i vrlo se radovao svojoj gardi. Uzeo je velike zalihe manioka, pogače pečene od velikih i debelih mravi, brižno osušenih i samljevenih u brašno, a i mnogo sušenoga mesa. S karavanom krene nekoliko žena koje su nosile različite zgodne stvari za Nellu i vreće od antilopine kože za vodu. Stasio je s visine Kingovih leđa pazio na red, davao zapovijedi, možda ne samo zato što su bile potrebne, već više stoga što ga je zanosila uloga vođe - i ponosno je gledao na svoju malu vojsku.

- Da, hoću - reče sâm sebi - mogao bih ovdje postati kralj nad svim plemenima Doko, kao ono Beniowski na Madagaskaru!

I sunu mu glavom misao, ne bi li bilo dobro da se jednom vrati ovamo, da osvoji veliki prostor zemlje, da uljudi crnce i da u ovim stranama osnuje novu Poljsku ili da čak krene na čelu crnih uvježbanih četa u staru Poljsku. Budući da je sumnjao da bi mu otac dopustio u Africi igrati ulogu Aleksandra Makedonskog, zato nije povjerio svoje misli Nelli koja je zacijelo bila jedina osoba na svijetu spremna da mu zaplješće.

Ali je povrh toga, prije osvojenja tih krajeva Afrike, trebalo prije svega iz njih izići. Zato se stane baviti bližim problemima. Karavana se protegla u dugačkom nizu. Stasio je sjedeći Kingu na leđima odlučio putovati na kraju karavane kako bi imao pred očima sve i svakoga.

I kad su ljudi prolazili jedan za drugim kraj njega, opazi sa čuđenjem da su u karavani i dva čarobnjaka M'Kunje i M'Pua, oni isti kojima je Kali kožu navoštio. Krenuli su na put s drugima noseći terete na glavi. Zaustavi ih i zapita:

- Tko vam je rekao da idete?

- Kralj - odgovoriše obojica pokorno se klanjajući.

Ali pod maskom poniznosti sjale su im oči tako divlje, a na licima se zrcalila takva zloba da ih je Stasio u prvi čas htio otjerati, a da to nije učinio, jedini je razlog što nije htio naškoditi Kalijevom ugledu.

Ali ga odmah zovne:

- Jesi li ti - zapita - naložio čarobnjacima da s nama putuju?

- Kali naložiti, jer je Kali mudar.

- Pitam te, dakle, još jedanput, zašto ih tvoja mudrost nije kod kuće ostavila?

- Jer, kad bi M'Kunje i M'Pua ostati, onda bi obojica nagovarali Wa-hime da Wa-hime ubiti Kalija kad se vrati, ali kad oni ići s nama, Kali na njih gledati i paziti.

Stasio časak razmisli i reče:

- Možda imaš pravo, ali pazi na njih danju i noću jer im zloća viri iz očiju.

- Kali imati bambus - odgovori mladi crnac.

Karavana pođe. Stasio zapovjedi u zadnji čas da remingtonkama oboružana garda zaključi pohod, jer su to bili ljudi koje je on skupio, izabrao i koji su bili najsigurniji. Za vrijeme vježbi s oružjem, koje su dosta dugo trajale, približiše se u priličnoj mjeri svome mladom vođi, a u isto vrijeme su - budući najbliže njegovoj poštovanoj osobi - smatrali sebe nečim boljim od drugih. Sada su imali dužnost da paze na cijelu karavanu i da hvataju one koje bi podišla volja da zagrebu. To se moglo predvidjeti, jer neće nedostajati bjegunaca kad počnu napori i opasnosti.

Prvog je dana išlo sve u najljepšem redu. Crnci se kao dugačka zmija protegnuše sred džungle s teretima na glavi, svaki oboružan kopljem i s nekoliko manjih sulica ili takozvanih asagaja. Neko su vrijeme išli južnom obalom jezera po ravnici, ali kako su jezero sa svih strana okruživali visoki vrhunci, morali su se penjati uzbrdo kad su krenuli prema istoku. Stariji su Sambure, koji su poznavali taj kraj, tvrdili da će karavana morati prijeći preko visokih sedala među gorama, koje su zvali Kullal i Inro, a zatim da će doći u zemlju Ebene koja se proteže prema jugu do Borania. Stasio je shvatio da ne mogu ići ravno na istok, jer se sjećao da Mombassa leži nekoliko stupnjeva iza ekvatora, dakle mnogo južnije od ovoga nepoznatoga jezera. Imajući nekoliko Lindeovih kompasa nije se bojao da će skrenuti s pravoga puta.

Prvo ih noćište stigne na šumovitoj uzvisini. Čim je nastao mrak, usplamsa se nekoliko desetaka ognjišta uz koja su crnci pekli sušeno meso i jeli kolače od maniokova korijenja, vadeći ih prstima iz posuda. Umirivši glad i žeđu zavedoše se u razgovor, kamo ih vodi Bvana Kubva i što će za to od njega dobiti. Neki su pjevali čučeći i čeprkajući po vatri, a svi su tako dugo i tako glasno brbljali da im je napokon morao Stasio zapovjediti, neka ušute, da bi mogla Nella spavati.

Noć je bila vrlo hladna, ali sutradan, kad su prve sunčane zrake obasjale kraj, zrak se odmah ugrije. Pri izlasku sunca ugledaše mali putnici čudan prizor. Približavali su se baš jezercu, koje se proteglo dva kilometara, a bilo je kao velika kaljuža što je načiniše kiše u gorskoj kotlini. Tada odjednom klikne Stasio sjedeći s djevojčicom na Kingu i pregledavajući dalekozorom kraj:

- Gledaj, Nella, slonovi idu na vodu.

Nekih pola kilometra daleko vidjelo se krdo od pet slonova kako se polagano jedan za drugim približava jezercu.

- To su neki čudni slonovi - reče Stasio gledajući ih vrlo pozorno. Manji su od Kinga, ušesa su im također mnogo manja, a kljovâ im uopće ne vidim.

Međutim, slonovi zagaziše u vodu, ali ne stadoše na obali, kako je to obično radio King, niti su se polijevali surlama, već su idući sve dalje u vodu zaronjavali sve dublje pa su im napokon samo crni hrptovi virili nad vodom poput komada litice.

- Što je to? Rone! - klikne Stasio. Karavana se znatno približi obali, i napokon dođe do nje. Stasio je zaustavi i stade neobično začuđeno gledati čas Nellu, čas jezero.

Slonovi se uopće više nisu vidjeli, samo se na glavnoj površini moglo i golim okom razabrati pet okruglih crvenih cvjetova kako vire nad vodom i ljuljaju se lakim kretom.

Oni stoje na dnu, a to su krajevi surlâ - oglasi se Stasio ne vjerujući svojim očima.

Zatim zove Kalija:

- Kali! Jesi li vidio?

- Da, gospodaru, Kali vidjeti, to su vodeni slonovi[5] - mirno odgovori mladi crnac.

- Vodeni slonovi?

- Kali ih vidjeti više puta.

- I oni žive u vodi?

- Noću izlaziti u džunglu i pasti, a danju živjeti u jezeru kao i kiboko (potočni konj). Oni izaći tek kad zađe sunce.

Stasio se dugo nije mogao sabrati od čuđenja i da mu se nije žurilo na put, zadržao bi karavanu do večeri da bolje pogleda te neobične životinje. No sjeti se da bi slonovi mogli izroniti s druge strane jezera, pa sve da izrone i gdjegod bliže, teško bi bilo točnije ih vidjeti u mraku.

Dade zato znak da pođu, ali putem je pripovijedao Nelli:

- No, vidjeli smo nešto što još nikad ne vidješe oči Europljanâ. I znaš što mislim? - Ako sretno dođemo do Oceana, nitko nam neće vjerovati kad kažem da u Africi ima vodenih slonova.

[5] U Africi ima mnogo nepoznatih tajni. Glasovi o vodenim slonovima odavna su dopirali do ušiju putnika, ali im nije nitko htio vjerovati. U zadnje je vrijeme poslao Prirodoslovni muzej u Parizu gospodina Le Petita koji je vidio vodene slonove u Kongu nad obalom Leopoldovog jezera (prim. pisca).

- Da uhvatiš jednoga i da ga povedeš s nama do Oceana? - reče Nella, uvjerena, kao uvijek, da Stasio sve može.

XLIII.

Nakon deset dana putovanja prijeđe napokon karavana gorska sedla i uđe u drukčiji kraj. Bila je to prostrana ravnica gdjegdje samo naborana u nevelike brežuljke, ali uglavnom ravna. Bilje se posvema izmijenilo. Nije bilo velikog drveća koje se samotno ili po nekoliko zajedno diže nad uzbibanom površinom visoke trave. Gdjegdje su samo u znatnoj udaljenosti između sebe stršili bagremi koji daju gumu, s deblima koraljne boje ili u obliku kišobrana, ali s malo lišća i sa slabom hladovinom. Između termitnjaka rasla je gdjegdje euforbija s granjem nalik na krakove svijećnjaka. Pod nebom su se dizali lešinari, a niže su s bagrema na bagrem lijetale ptice slične gavranima samo s crnim i bijelim perjem. Trava je bila žuta i imala je klasje kao dozrelo žito. A ipak sigurno je ta suha džungla davala obilje hrane velikim životinjama, jer su po nekoliko puta u danu nailazili na brojna stada antilopa, gnuâ, bubalâ i osobito zebrâ. Žega na otvorenoj ravnici bez drveća postade nesnosna. Nebo je bilo bez oblaka, dani vrući a noći su davale malo odmora.

Put je postajao svakim danom naporniji. U selima na koja je nailazila karavana, primalo ih je divlje pučanstvo sa strahom, ali najčešće nevoljko i da nije bilo velikog broja pegazâ i da nije bilo bijelih lica, Kinga i Sabe, prijetila bi putnicima velika opasnost.

Stasiju pođe za rukom uz pomoć Kalija saznati da dalje uopće nema sela i da je cijeli kraj bez vode. Teško je bilo tome vjerovati jer su brojna stada, što su ih susretali, morala negdje piti. No govor o pustinji u kojoj nema ni rijeka, ni kaljuže, prestraši crnce i započne bježanje. Prvi primjer dadoše M'Kunje i M'Pua. Nasreću, opaziše bijeg za vremena i potjera na konjima stiže ih nedaleko od tabora, a kad ih odvedoše, pokaže im Kali pomoću bambusa svu neumjesnost njihova postupka. Stasio, skupivši sve pegaze, održi im govor koji je mladi crnac preveo na urođenički jezik. Budući da su na prijašnjem prenoćištu cijelu noć rikali lavovi oko taborišta, nastojao je Stasio, koristeći se time, uvjeriti svoje ljude kako će onaj, koji pobjegne, neminovno postati njihovim plijenom, a sve da i prenoći na bagremima, tamo će ih naći još strašniji vobo. Zatim im reče da mora biti vode, gdje žive antilope, a ako na daljnjem putu stignu u predjele bez vode, moći će ih za dva ili tri dana ponijeti u vrećama sašitim od antilopinih koža. Crnci su slušajući njegove riječi ponavljali svaki čas jedan za drugim: "O, majko, kako je to istina!", ali sljedeće noći uteče pet Sambura i dva Wa-himâ, a zatim je svake noći ponetko iščezao.

M'Kunje i M'Pua nisu pokušali sreću po drugi put i to s tog jednostavnog razloga što ih je Kali svaki dan iza sunčeva zalaza dao vezati.

Ipak je kraj bivao sve suši, a sunce je nemilosrdno pržilo džunglu. Nisu se ni bagremi više vidjeli. Još su se uvijek javljala stada antilopâ, ali sve manja. Magarac i konji nalazili su još prilično hrane, jer se pod visokom osušenom travom na mnogo mjesta skrivala niža, zelenija i manje uvenula trava. Ali King, mada nije birao, omršavi. Kad bi naišao na bagrem, slomio bi ga glavom i brižno obrstio lišće, a i lanjske mahune. Karavana je, doduše, svaki dan nailazila na vodu, ali često na lošu koju je trebalo cijediti, ili na slanu koja se uopće nije mogla piti. Zatim se nekoliko puta dogodilo da su se ljudi, koji su pod

Kalijevim vodstvom bili izaslani naprijed u izviđanje, vraćali ne našavši ni kaljuže ni u pukotini sakrivenog potočića, i Kali je zabrinuta lica izjavio: "Madi apana (nema vode)."

Stasio shvati da taj posljednji veliki put nipošto neće biti lakši od prijašnjih i stade se uznemirivati zbog Nelle, jer se i ona promijenila. Lišce joj je, umjesto da izgori od sunca i vjetra, postajalo svaki dan sve bljeđe, a oči izgubiše običan sjaj. Na suhoj ravnici, na kojoj nije bilo komaraca, nije joj doduše prijetila groznica ali se vidjelo da djevojčici grozna žega uništava snagu. Dječak je samilosno i bojažljivo gledao u njene ručice koje su postale tako bijele kao papir i gorko je sebi prigovorio što ju je izvrgnuo putu u tako žarko doba godine izgubivši previše vremena na pripremama i s vježbanjem crnaca u pucanju.

U tom je strahu prolazio dan za danom. Sunce je upijalo vlagu i život iz zemlje sve lakomije i nemilosrdnije. Trava se zgrčila i tako osušila da se rasipala antilopama pod nogama i da su stada, što su protrčavala, premda su bila malobrojna, ipak dizala oblake prašine. Ipak su putnici još jednom naišli na rječicu koju su izdaleka prepoznali po dugim redovima drveća što su rasla uz njene obale. Crnci pojuriše utrkujući se tko će prije do drveća i stigavši do obale legoše uz nju poput mosta zagnjurivši glavu i pijući tako pohlepno da su prestali tek onda, kad je jednoga od njih zgrabio krokodil za ruku. Drugi priskočiše u pomoć drugu i učas izvukoše iz vode ogavnoga guštera, koji pak nije htio pustiti čovjeku ruku, iako su mu kopljima i noževima otvarali ždrijelo. Stvar je tek King dovršio, kad ga je postavivši na nj nogu, tako lako zgnječio kao da je trula gljiva.

Kad su napokon ljudi ugasili žeđu, zapovjedi Stasio da u plitkoj vodi načine okruglu ogradu od visokih bambusa sa samo jednim ulazom s obale da se u potpunoj sigurnosti može Nella okupati. A na ulazu postavi još i Kinga. Kupelj je osvježila djevojčicu, a počinak joj malo povratio snagu.

Na veliku radost cijele karavane i Nellinu odluči Bvana Kubva uz tu vodu ostati dva dana. Na tu vijest postadoše ljudi dobre volje i odmah zaboraviše na pretrpljene napore. Ispavavši i okrijepivši se počeše se neki crnci vrsti među drvećem nad rijekom tražeći palme koje rode divljim datuljama i takozvane Jobove suze od kojih se prave đerdani. Nekolicina ih se vrati u tabor prije zalaza sunca noseći neke četverouglate bijele predmete u kojima Stasio prepozna svoje zmajeve.

Jedan je zmaj imao broj 7, što je dokazivalo da je bio pušten još s Lindeove gore jer su ih nekoliko desetaka pustila djeca s onoga mjesta. Stasio se vrlo obraduje videći ih, pa ga to osokoli.

- Nisam mislio - reče Nelli - da zmajevi mogu preletjeti toliki prostor. Bio sam siguran da će ostati na vrhuncima Karamoya i puštao sam ih samo onako na sreću. Ali sada vidim da ih vjetar može ponijeti kud hoće i nadam se da će oni, što smo ih poslali s planina oko Bassa-Naroka, a i sada s puta, odletjeti čak do Oceana.

- Zacijelo će odletjeti - odgovori Nella.

- Daj bože! - potvrdi dječak misleći na opasnost i napore daljnjega putovanja.

Karavana se digne s rječice trećega dana napunivši vodom kožnate vreće. Prije večeri uđoše opet u kraj spržen suncem, gdje nisu ni bagremi rasli, a mjestimice je zemlja bila gola kao gumno. Kadšto bi samo nailazili na pasiflore s deblima udubljenim u zemlju, slične nakaznim bundevama s promjerom dugim dva lakta. Iz tih su divovskih kugli rasle tanke vriježe kao vrpce koje su puzajući po zemlji pokrivale velike prostore stvarajući tako zapletenu guštaru da bi se jedva miševi mogli kroz nju provući. Ali pored sve lijepe zelene boje tih biljaka, koje podsjećaju na europski primog, toliko je u njima bilo bodljikâ, da se ni King ni konji nisu mogli njima hraniti. Griskao ih je samo magarac, no i on oprezno.

Kadšto ne bi na nekoliko engleskih milja vidjeli ništa drugo do oštre kratke trave i niskih nevenu sličnih biljki koje su se raspadale čim bi ih se dotaknuli. Iza prvog noćišta cijeli je sljedeći dan žarila s neba živa vatra. Zrak je drhtao kao u Libijskoj pustinji. Na nebu nije bilo ni oblačka. Zemlja je bila tako oblivena svjetlom da se sve činilo bijelo i ni jedan glas, pa ni zujanje kukaca, nije prekidao tu smrtonosnu kobnim sjajem nakrcanu tišinu.

Ljudi su se kupali u znoju. Kadšto bi složili na veliku gomilu terete sa sušenim mesom i štitove da pod njima nađu malko sjene. Stasio upozori da čuvaju vodu, ali crnci su kao djeca koja ne misle na sutra. Napokon je trebalo okružiti stražom one koji su nosili vreće s vodom i dijeliti svakom posebno vodu. Kali se vrlo savjesno latio toga, ali taj je posao iziskivao vrlo mnogo vremena, i otezao putovanje, pa su tako bili sve dalje od novog pojilišta. Sambure su povrh toga jadikovali da više vode dobivaju Wa-hime, a Wa-hime da više dobivaju Sambure. Ovi drugi se uzeše prijetiti da će se vratiti, ali im Stasio nagovijesti da će im Faru dati poodsijecati glave, a strijelcima, što su bili oboružani remingtonkama, naloži da nikoga ne puštaju.

Drugo je noćište bilo na goloj travi. Nisu gradili bomu, ili kako u Sudanu kažu zeribu, jer nije bilo od čega. Stražu su nad taborom čuvali King i Sabà. To je bilo dovoljno, ali King koji je dobio deset puta manje vode negoli je trebao, trubio je za vodom do izlaska sunca, a Sabà je, objesivši jezik, skretao oči na Stasija i Nellu s nijemom molbom da mu dadu barem jednu kap. Djevojčica je zaiskala da mu Stasio dade malo vode iz Lindeove gumene boce, koju je nosio preko ramena na uzici, ali on je te ostatke čuvao za djevojčicu za crne sate pa joj odbije molbu.

Četvrtoga je dana predvečer ostalo samo još pet nevelikih vreća s vodom ili na svakoga od njih ni pol čašice. Budući da noći ipak bivaju hladnije od dana, a žega noću ne muči tako kao pod žarkim sunčanim zrakama, i budući da su ljudi još jutros dobili neznatnu količinu vode, zapovjedi Stasio zato da se te vreće spreme za sutrašnji dan. Crnci su mrmljali protiv te odluke, ali još je bio previše jak strah pred Stasiom pa se zato nisu smjeli baciti na tu zadnju zalihu, to manje što su uz nju stajala dva remingtonkama oboružana čovjeka koji su se morali izmjenjivati svaki sat.

Wa-hime i Sambure zavaravali su žeđu čupajući vlati jadne trave i žvačući njezine korjenčiće, no ipak u njoj nije bilo gotovo nimalo vlage, jer ju je nemilosrdno sunce ispilo i iz dubine zemlje.

Iako san nije gasio žeđu, barem je dopuštao da čovjek na nju zaboravi, pa kad je došla noć, popadali bi ljudi umorni i iscrpljeni cjelodnevnim hodom pa bi duboko zaspali kao mrtvi gdje je koji stajao. Stasio je također zaspao, ali duša mu je bila prepuna briga i nemira a da bi mogao spavati mirno i dugo. Nakon nekoliko sati probudi se i stane razmišljati što će biti dalje i odakle će smoći vode za Nellu i za cijelu karavanu zajedno s ljudima i životinjama? Položaj je bio težak, a možda i strašan, no dosjetljivi se dječak još nije prepuštao očaju. Poče ponavljati u sebi sve događaje počevši od onda kad su ih ugrabili iz Fajuma pa sve do toga trenutka: dakle, najprije golem put kroz Saharu, vihor u pustinji, pokušaji bježanja, Kartum, Mahdi, Fašoda, oslobođenje iz Gebhrovih šaka, zatim nastavak puta poslije Lindeove smrti sve do jezera Bassa-Naroka i do ovoga mjesta gdje su sada noćili. "Toliko smo prošli, toliko smo pretrpjeli", govorio je u sebi, "da mi se često činilo da je već sve propalo i da neću nikako naći pomoći, ali našao sam način spasa. Pa zar je moguće da ćemo poginuti na zadnjoj etapi, pošto smo prevalili toliki put i preživjeli tako strašne opasnosti. Sada ima još malo vode, a ovaj kraj ipak nije Sahara, jer da je tako, onda bi ljudi valjda to znali."

No glavnu mu je nadu podržavalo to, što je na jugoistoku ugledao kroz dalekozor za dana, neke maglene linije nalik gorama. To je bilo udaljeno možda nekoliko stotina engles-

kih milja, a možda i više. Ali, kad bi mu pošlo za rukom doći do njih, bili bi spašeni, jer su gore rijetko kada bez vode. Koliko je za to trebalo vremena, to nije znao izračunati, jer je sve ovisilo o visini gora. Visoki se vrhunci u tako bistrom zraku kao što je afrički, vide neizmjerno daleko pa je zato valjalo naći vodu prije samih gora. Inače je prijetila propast.

- Valja naći! - ponovi u sebi Stasio.

Hroptavi glas slona, koji je ispuhivao vrućinu iz pluća, prekidao je svaki čas dječakovo razmišljanje. Ali malko poslije pričini mu se kao da čuje neki glas nalik na stenjanje koji dopire s druge strane tabora i to baš s one strane gdje su bile preko noći pokrite vreće s vodom. Budući da se stenjanje nekoliko puta ponovilo, ustane da vidi što se događa i pođe prema grmu koji je bio nekoliko koraka daleko od konačišta. Noć je bila tako jasna da je već izdaleka ugledao dva tamna tijela kako leže jedno uz drugo i dvije cijevi od remingtonki kako se sjaju na mjesečini.

- Crnci su uvijek isti! - pomisli. - Trebali su paziti na tu vodu koja je sada za nas skupocjenija od svega na svijetu, a oni zaspaše kao da su kod kuće. Ah, Kalijev će bambus imati sutra mnogo posla.

Pomislivši to približi se i gurne nogom jednoga čuvara, ali smjesta se preneražen trgne.

Crnac, za kojega je mislio da spava, ležao je nauznak s nožem zabodenim u grlo do korica, a uz njega drugi s isto tako presječenim vratom, te je glava bila od trupla gotovo rastavljena.

Dvije su vreće s vodom iščezle, a tri su druge ležale u razbacanoj travi rasječene i splasnule.

Stasio osjeti da mu se koža ježi.

XLIV.

Na njegov krik pritrči prvi Kali, a za njim dva strijelca koji su trebali zamijeniti prijašnju stražu, a malo kasnije svi se Wa-hime i Sambure skupiše na mjestu zločinstva vrišteći i urličući. Nastade strka puna uzvika od straha. Ljudi nisu toliko marili za ubijene i za umorstvo, već za one ostatke vode koja se već upila u spečenu zemlju. Neki se crnci bacišе na zemlju i kidajući grude prstima stadoše isisavati iz njih preostalu vlagu. Drugi su vikali da su zli dusi poubijali čuvare i rasjekli vreće. Ali su Stasio i Kali znali što se dogodilo. M'Kunje i M'Pua nisu bili među onim ljudima što su se valjali po travi. U tom je događaju bilo nešto više od pukog umorstva dvaju čuvara i krađe vode. Preostale probušene vreće ukazivale su na to da je to bilo djelo osvete i u isto vrijeme smrtna osuda nad cijelom karavanom. Svećenici zločestoga Mzimu osvetiše se dobrome Mzimu. Vrači se osvetiše mladom kralju koji je otkrio njihova lupeštva i ne bi im više dopustio da i dalje izrabljuju neupućene Wa-hime. Nad cijelom se karavanom razastrlo sada krilo smrti kao jastreb nad jatom golubova.

Kali se prekasno sjeti da je, zaokupljen brigama i drugim stvarima, zaboravio zapovjediti da svežu vrače, kako je to nalagao svaku večer. Vidjelo se da su dva strijelca, koji su čuvali vodu, iz prirođene lijenosti legli i zaspali. To je lupežima olakšalo posao i omogućilo da bez kazne pobjegnu.

Dok se metež donekle stišao i ljudi se sabrali od preneraženja, prošlo je mnogo vremena, ali ipak zločinci nisu odmakli daleko, jer je zemlja pod presječenim vrećama bila vlažna,

a krv, koja je istekla iz umorenih, još se nije bila posve osušila. Stasio zapovjedi da za bjeguncima pođe potjera, ne samo da ih kazni, već da se domogne posljednjih dviju vreća vode. Kali uzjaha na konja i povevši sa sobom nekoliko strijelaca, krene u potjeru. Stasio, koji je u prvi trenutak htio sudjelovati u njoj, sjeti se da ne može ostaviti Nellu samu kad su crnci tako razdraženi i ogorčeni pa zato ostane. Preporuči samo Kaliju da sa sobom povede Sabu.

Ostade sam jer se upravo bojao bune - posebno sa strane Sambura. Ali u tome se prevario. Crnci uopće lako planu i kadšto s ništavih razloga, ali kad ih pritisne velika nevolja, a osobito kad im zaprijeti neumoljiva ruka smrti, predaju joj se pasivno, ne samo oni koje je naučio islam da je uzaludna borba sa sudbinom, već svi. Tada ih iz mrtvila ne može trgnuti ni strah ni posljednji bolovi. Tako se dogodilo i sada. Wa-hime kao i Sambure, kad je prva uzrujanost prošla i kad se misao da moraju umrijeti, čvrsto usadila u njihove glave, legoše mirno na zemlju čekajući smrt, pa se zato nije trebalo bojati bune već više toga, hoće li ljudi sutra uopće htjeti ustati i poći dalje na put. Kad je to vidio Stasio se sažali nad njima.

Kali se vrati još prije dana i smjesta postavi pred Stasija dvije izderane vreće u kojima nije bilo ni kapi vode.

- Veliki gospodaru - reče - Madi apana!

Stasio otare rukom oznojeno čelo, a onda zapita:

- A M'Kunje i M'Pua?

- M'Kunje i M'Pua umrijeti - odgovori Kali.

- Dao si ih ubiti?

- Njih ubiti lav ili vobo.

I stade pripovijedati što se dogodilo. Trupla dvojice zločinaca nađoše prilično daleko od konačišta, na mjestu gdje ih je snašla smrt. Ležali su jedan uz drugoga, obojici su bile slomljene lubanje na zatiljku, raskidane lopatice i izjedena leđa. Kali je mislio, kad se pojavio vobo ili lav pred njima na mjesečini, da su pali pred njim ničice moleći da im daruje život. Ali strašna ih je životinja obojicu ubila, a onda - utišavši prvu glad - nanjušila vodu i razderala vreće.

- Bog ih je kaznio - reče Stasio - i Wa-hime će se uvjeriti da zločesti Mzimu ne može nikoga spasiti.

A Kali ponovi:

- Bog ih kazniti, ali mi nemamo vode.

- Daleko pred nama vidio sam na istoku gore. Tamo mora biti vode.

- Kali ih također vidjeti, ali donle ima mnogo, mnogo dana...

Nastade trenutak šutnje.

- Gospodaru - javi se Kali - neka dobro Mzimu neka Bibi zamoli Velikog Duha da dade kišu ili rijeku.

Stasio ne odgovori ništa i ode. Pred šatorom ugleda Nellin bijeli lik; vrištanje i urlikanje crnaca odavno ju je već probudilo.

- Što se dogodilo, Stasio? - zapita potrčavši mu u susret.

A on joj položi ruku na glavu i reče ozbiljno:

- Nella, moli se Bogu za vodu, jer ćemo inače svi poginuti.

I djevojčica digne blijedo svoje lišce uvis i uprvši oči u srebrni mjesečev štit uze moliti za spas Onoga koji na nebu upravlja među zvijezdama a na zemlji udešava vjetar prema vuni janjetovoj.

Nakon besane, bučne i nemirne noći izađe nad obzorjem sunce brzo kao što uvijek izlazi pod obratnicama i nastade svijetao dan. Na travi nije bilo ni kapi rose, a na nebu ni oblačka. Stasio zapovjedi strijelcima da skupe ljude i održa im kratak govor. Reče im da se natrag k rijeci ne mogu vratiti jer dobro znadu da su od nje pet dana i pet noći daleko. Ali zato nitko ne zna, nema li vode možda na drugoj strani. Možda će se nedaleko naći kakvo vrelo, kakva rječica ili kaljuža. Ne vidi se doduše drveće, ali tako se često događa da na otvorenoj ravnici, gdje vjetar nosi sjemenje, drveće ne raste ni uz vodu. Jučer su vidjeli nekoliko velikih antilopa i nekoliko nojeva kako trče na istok, a to je znak da tamo mora biti kakvo pojilište, a prema tome tko nije glup i tko nema u prsima zečje već lavlje ili bivolje srce taj će voljeti ići naprijed makar žeđajući i naprežući se nego ležati i čekati ovdje na strvinare ili na hijene.

I govoreći tako pokaže rukom na strvinare kojih je nekoliko kružilo kobnim krugovima nad karavanom. Iza tih riječi Wa-hime kojima je Kali zapovjedio da ustanu, ustadoše gotovo svi jer se, privikli na groznu kraljevsku moć, nisu usudili oprijeti. Ali se mnogi Sambure zato što im je kralj Faru ostao uz jezero, ne htjedoše više dignuti nego među sobom stanu razgovarati: "Zašto ići ususret smrti kad će ona i sama doći?" Tako je karavana krenula naprijed umanjena za polovicu i zapadne smjesta u muke. Ljudi nisu već dvadeset i četiri sata imali ni kapi u ustima, ni vode ni ikoje druge tekućine. I u hladnijem bi podneblju bilo to uz težak hod napor koji se ne može podnijeti a kamoli u toj užarenoj afričkoj peći u kojoj i oni, koji se obilno napiju, tako brzo proznoje vodu da je mogu gotovo isti čas rukama brisati s kože. Moglo se predviđati da će mnogo ljudi putem pasti od umora i od sunčanice. Stasio je čuvao Nellu koliko je mogao od sunca i nije joj dopuštao ni da načas izviri ispod palankina kojemu je krović pokrio komadom bijelog platna da bude dvostruk. Od ostataka vode, što ju je još imao u gumenoj bočici, skuha joj jači čaj i dade joj ga hladnoga, bez šećera, jer slatko povećava žeđu. Djevojčica ga je sa suzama nagovarala da se također napije, pa on položi bočicu na usta u kojoj je bilo jedva još nekoliko naprstaka vode i mičući grkljanom činio se da pije... U trenutku, kad je na usnama osjetio vlagu, činilo mu se da mu u prsima i želucu gori oganj i ako taj plamen ne ugasi da će pasti mrtav. Pred očima mu stadoše igrati crvene pjege, a u čeljustima osjeti groznu bol, kao da mu tkogod u njih zabija tisuće klinaca. Ruka mu je tako drhtala da je gotovo razlio ono nekoliko zadnjih kapi. Ipak je samo dvije ili tri kapi dohvatio jezikom a ostalo spremio za Nellu.

Prošao je opet dan muke i napora iza kojega nastupi nasreću hladnija noć. Ali sutradan nastade grozna žega. Nije bilo ni daška vjetra. Sunce je kao zao duh uništavalo živim ognjem suhu zemlju. Rubovi obzorja pobijelješe. Dokle je oko sezalo nije se mogla razabrati nijedna euforbija. Ništa - samo spečena pusta ravnica, pokrita gomilama pocrnjele trave i vrijeska. Kadšto je iz neizmjerne daljine dopirala slaba grmljavina, ali kako je nebo bilo vedro, nije nagoviještala oluju već sušu.

U podne, kad je žega bila najveća, morali su stati. Karavana se raspremi u dubokom mûku. Sada se vidjelo da je pao jedan konj, a nekoliko pegaza da je putem ostalo. Za vrijeme odmora nije nitko mislio na jelo. Ljudima oči upadoše i usne popucaše, a na njima su se pojavili zgrušani komadići krvi. Nella je disala kao ptica, pa joj zato Stasio pruži bočicu i viknuvši: "Pio sam, pio sam!" pobježe na drugu stranu tabora jer se bojao, ako ostane, da će joj tu vodu oteti ili zatražiti da je s njime podijeli. I to je bio možda najjunačkiji njegov čin za vrijeme puta. Pred očima su mu neprestano lijetale crvene krpe. Os-

jeti u čeljustima takvo stiskanje da ih je teškom mukom otvarao i zatvarao. Grlo mu je bilo suho; peklo ga je; u ustima nije bilo pljuvačke; jezik kao da je odrvenio. A ipak je i za njega i za karavanu bio to tek početak mučenja.

Grmljavina, koja je naviještala kišu, neprestano se čula s rubova obzorja. Oko tri sata kad se sunce sklanja na zapadnu stranu neba, digne Stasio karavanu na noge i krene na njenom čelu prema istoku. Ali sada je za njim jedva išlo sedamnaest ljudi, a i od njih je svaki čas po koji lijegao uz svoje breme da se više ne digne. Žega se za nekoliko stupnjeva snizi, ali je još uvijek bila strašna. U nepomičnom zraku kao da je lebdjela čađa. Ljudi nisu mogli disati, a isto tako počeše trpjeti i životinje.

Nakon jednoga sata, otkako su krenuli, pade opet jedan konj. Sabà je podrhtavao u slabinama i zijevao; s obješenoga mu pocrnjelog jezika nije pala ni kaplja pjene. King, navikao na suhe afrikanske džungle, zacijelo je manje patio ali je počeo bjesniti. Male su mu očice sjale nekim čudnim svjetlom. Stasiju, a posebno Nelli, koja mu je svaki čas nešto govorila, odgovarao je još slabim glogotanjem, ali kad je Kali prošao nesmotreno kraj njega, hukne strašno i tako zamahne surlom da bi ga bio ubio da dječak nije za vremena skočio ustranu.

Kaliju su se oči zakrvavile, žile mu na vratu nabrekle i popucale kao i drugim crncima. Oko pet sati približi se Stasiju i tupim glasom, koji mu je s naporom izlazio iz grla, reče:

- Veliki gospodaru, Kali ne moći dalje ići. Neka već dođe noć!...

A Stasio svlada bol u čeljustima i odgovori mu teškom mukom:

- Dobro. Stanimo. Noć će nas umiriti.

- Ubiti - šapne mladi crnac.

Ljudi pobacaše teret s glava, a budući da je vrućica u njihovoj zgusnutoj krvi došla već do najvišega stupnja, nisu ovaj put odmah legli na zemlju. Srca i bila na sljepoočicama, u rukama i nogama tako su im udarala kao da će se ovaj čas raspasti. Koža na tijelu sušeći se, i grčeći se, poče ih svrbjeti; u kostima su osjećali neki neobični nemir, a u utrobi i u grlu oganj. Neki su nemirno obilazili zavežljaje, drugi su se vidjeli, kako se u crvenim zrakama sunca na zapadu vrzu jedan za drugim među suhim gomilama trave, kao da nešto traže - i to je tako trajalo sve dok im se sile nisu iscrpile. Onda su padali jedan za drugim na zemlju i ležali trzajući se. Kali čučne uz Stasija i Nellu hvatajući otvorenim ustima zrak i stade moleći ponavljati između jednoga i drugoga daha:

- Bvana Kubva, vode!

Stasio ga je gledao staklenim pogledom i šutio.

- Bvana Kubva, vode!

A malo poslije:

- Kali umirati...

Uto se približi Mea koja je - ne zna se s kojih razloga najlakše podnosila žeđu i najmanje trpjela od svih njih, sjedne uz njega i ogrlivši mu rukom vrat javi se tihim melodičnim glasom:

- Mea želi umrijeti zajedno s Kalijem...

Nastade duga šutnja.

Uto je sunce zašlo i noć pokrila predio. Nebo postade zagasito. Na južnoj strani sine križ. Nad ravnicom zatreptaše rojevi zvijezda. Mjesec izađe ispod zemlje i stade tminu prožimati svjetlom, a na zapadu se pruži slabo i blijedo zodijačko svjetlo. Zrak se pretvori u veliku svijetlu pučinu. Sve je jače svjetlo obasjavalo kraj. Palankin, koji zaboraviše na

Kingovim leđima, i šatori tako su se sjali kao što sjaju u jasnim noćima vapnom pobijeljene kuće. Svijet je ronio u tišinu... zemlju obuze san.

A u toj se tišini i miru prirode svijahu u taborištu ljudi od boli i čekahu smrt. Na srebrnastoj se pozadini mraka tvrdim linijama isticala golema crna figura slona. Mjesečina je osim šatora obasjavala bijelo odijelo Stasijovo i Nellino, a pored gomile vrijeska - tamna i zgrčena tjelesa crnaca i gdjegdje porazbacane hrpe tereta. Pred djecom je na prednje noge uprt sjedio Sabà i podignuvši glavu prema mjesečevom štitu muklo zavijao.

Po Stasiovoj su se duši vrzle zadnje misli, pretvorene u mukli očajni osjećaj da sada više nema izlaska, da ništa nisu vrijedili svi neiskazani napori i muke, te patnje, ta djela volje i smionosti što ih je počinio za vrijeme strašnih putova od Medineta do Kartuma, od Kartuma do Fašode i od Fašode do nepoznatoga jezera, i da sada dospijeva neumoljivi kraj borbe i života. I pričini mu se da je sve to strašnije što taj svršetak dolazi baš na zadnjem odsječku puta, na kraju kojega se pružao Ocean. Ah! Neće dovesti malu Nellu do obale, neće je odvesti brodom u Port-Said, neće je izručiti gospodinu Rawlisonu, a ni on neće pasti ocu u zagrljaj i neće čuti iz njegovih usta da je sve činio kao valjan dječak i kao pravi Poljak! Kraj, kraj!... Za nekoliko će dana sunce obasjati samo mrtva tjelesa, a onda će ih osušiti kao one mumije što spavaju u Egiptu vječnim snom po muzejima.

Od muke i vrućice zavrti mu se u glavi. Napadale su ga predsmrtne prikaze i varke sluha. Čuo je izrazito glasove Sudanaca i beduina kako viču: *yalla, yalla* na nemirne deve. Vidio je Idrisa i Gebhra. Mahdi mu se smiješio svojim debelim usnama pitajući: "Želiš li napiti se iz vrela istine?..." Zatim ga je gledao lav s klisure; onda mu je Linde pružao bočicu kinina i govorio: "Žuri se, žuri, jer će mala umrijeti!" A napokon je vidio samo blijedo, vrlo drago lišće i dvije male ruke koje su se pružale prema njemu.

Odjednom zadršće i svijest mu se načas vrati jer mu je uz uho šušnuo tih, jauku sličan Nellin šapat:

- Stasio... vode!

I ona je - kao i čas prije Kali - samo od njega očekivala spas. Ali budući da joj je prije dvanaest sati dao posljednje kapi, zato se sada trgne i klikne glasom u kojem je drhtala provala boli, očaja i tuge:

- O, Nella! Ja sam se samo pričinjao da pijem! Već tri dana nisam imao ništa u ustima!

I uhvativši se rukama za glavu pobjegne da ne gleda njene muke. Trčao je nasumce između gomila trave i vrijeska sve dok ga posve ne ostaviše sile i dok nije pao na jednu gomilu. Oružja nije imao. Leopard ili makar i velika hijena našli bi u njemu lak plijen. Ali pritrči Sabà koji ponjušivši ga stade opet zavijati kao da zove njemu upomoć.

Nitko nije dolazio u pomoć. Samo je odozgo gledao na nj mirni i ravnodušni Mjesec. Dugo je tako ležao dječak kao mrtav. Otrijeznio ga je tek hladniji dah vjetra koji je nenadano puhnuo s istoka. Stasio sjedne trudeći se da ustane i da se vrati Nelli.

Hladniji vjetar zapuše po drugi put. Sabà prestade zavijati i okrenuvši se prema istoku poče micati nozdrvama. Naglo zalaje jedanput i drugi put kratkim isprekidanim basom i pojuri ravno preda se. Neko se vrijeme nije čuo, ali doskora se iz daljine začuje njegovo lajanje. Stasio ustane i teturajući na ukočenim nogama stade gledati za njim. Dugačko putovanje, dugotrajni boravak u džungli, potreba da neprestano drži u napetosti sva osjetila, i neprestane opasnosti naučiše dječaka da burno pazi na sve što se zbiva oko njega, pa uza sve muke što ih je taj čas osjećao, uza sav napola samo svjestan razum poče nagonom i navikom promatrati kako se ponaša pas. A Sabà se nakon nekog vremena pojavi opet pred njim, ali nekako čudnovato ganut i nemiran. Nekoliko je puta dignuo oči

Stasiju, optrčao ga unaokolo, opet se zaletio njušeći i lajući u vrijesište, opet se vratio, napokon uhvativši dječaka za odijelo uze ga vući na suprotnu stranu od konačišta.

Stasio se posve sabere.

- Što je to? - pomisli. - Ili su se psu od žeđe pomela osjetila ili je nanjušio vodu. Ali ne!... Da je voda blizu, poletio bi da se napije i imao bi mokru njušku. A ako je daleko, ne bi je nanjušio... voda nema mirisa... K antilopi me nije vukao, jer večeras nije htio jesti. A ni grabežljivcima me nije mogao povući... Što je, dakle?...

I srce mu odjednom stade lupati jače u prsima.

- Možda mu je vjetar donio miris ljudski?... Možda je... daleko kakvo crnačko selo?... Možda je koji zmaj doletio čak do...

I pod dojmom tračka nade skupi sve sile i stade trčati prema taborištu uza sve opiranje psa koji mu je neprestano priječio put.

U taboru mu se zabijeli Nellin lik i dopre do njega njezin slabi glas, a malo kasnije spotakne se na Kalija koji je ležao na zemlji, ali ni na što se nije osvrtao. Dotrčavši do zamotka, u kojemu su bile rakete, raskine ga, izvadi jednu, drhtavim je rukama priveže na bambus koji zabije u pukotinu na zemlji, iskreše vatru i zapali končić što je visio ispod cjevčice.

Začas je crvena zmija izletjela sikćući i prštеći uvis, Stasio se objeručke uhvati za bambus da ne padne i upre oči u daljinu. Bïlo mu je na rukama i sljepoočicama udaralo kao kladivo; usta su mu se micala usrdnom molitvom.

Prođe jedna minuta, druga, treća, četvrta. Ništa, baš ništa! Klonuše ruke dječaku, glava se spusti prema zemlji i neiskazana tuga zalije ispaćena mu prsa.

- Uzalud! Uzalud! - šapne. - Idem, sjest ću uz Nellu i zajedno ćemo umrijeti.

A u taj čas se daleko, daleko na srebrnoj pozadini mjesečne noći digne naglo uvis vatrena vrpca i prospe se zlatnim zvijezdama koje su padale na zemlju polako kao krupne suze.

- Spas!!! - vikne Stasio.

I dogodi se, da su ovi maločas polumrtvi ljudi, utrkujući se stali preskakivati gomile vrijeska i trave. Nakon prve se rakete pojavi druga i treća. Zatim lahor donese nešto kao odjek udarca po kojima su se lako mogli prepoznati daleki hici. Stasio zapovjedi da opale sve remingtonke i od tog trenutka se nije razgovor karabinki prekidao i bivao je sve razgovjetniji. Dječak, sjedeći na konju, koji je začudo također skupio snagu, i držeći pred sobom Nellu, jurio je ravnicom prema spasonosnim glasovima. Uz njih je trčao Sabà a za njima je toptao divovski King.

Dva je tabora dijelio prostor od nekoliko kilometara, a budući da su s obje strane u isti tren išli ravno jedni pred druge, nije zato put dugo trajao. Doskora su se hici iz karabinki ne samo čuli već i vidjeli. Još je jedna raketa poletjela u zrak ne dalje od nekoliko stotina koraka. Zatim sijevnuše mnogobrojna svjetla... Laka ih je uzvisina načas sakrila, ali kad ju je Stasio prošao, nađe se gotovo tik pred redom crnaca koji su držali u rukama zapaljene baklje.

Na čelu povorke išla su dva Europljanina u engleskim kacigama i s karabinkama u rukama.

Stasio na prvi pogled prepozna u njima kapetana Glena i doktora Claryja.

XLV.

Ekspedicija kapetana Glena i doktora Claryja nije ni izdaleka imala svrhu tražiti Stasija i Nellu. Bila je to brojna i dobro opskrbljena vladina ekspedicija, poslana da ispita sjeveroistočne obronke goleme gore Kilimandžaro, kao i još slabo poznate predjele što leže sjeverno od te gore. Kapetan i doktor znali su, doduše, da su djeca ugrabljena iz Medinet-el-Fajuma, jer su tu vijest donijele engleske i arapske novine, ali su mislili da su oboje umrli ili da su u ropstvu kod Mahdija, odakle se dosada nije ni jedan Europljanin oslobodio. Clary, čija je sestra bila udana za Rawlisona u Bombayu i koji se vrlo oduševio malom Nellom, putem u Kairo, vrlo je bolno osjetio njezin gubitak. Ali su i hrabroga mladića žalili i on i Glen vrlo iskreno. Nekoliko su puta slali brzojavke iz Mombasse gospodinu Rawlisonu pitajući ga, nisu li se djeca našla i tek iz posljednjeg nepovoljnog odgovora, koji je stigao mnogo prije polaska karavane, izgubiše napokon svaku nadu.

Nije im ni u snu padalo na pamet da bi se djeca, ugrabljena u dalekom Kartumu, mogla pojaviti u ovim predjelima. Ipak su često razgovarali o njima navečer kad su posvršavali dnevne poslove, jer doktor nije nikako mogao zaboraviti malu lijepu djevojčicu.

Međutim ekspedicija se sve dalje pomicala. Poslije duljega boravka na istočnim obroncima Kilimandžara, ispitavši gornji tok rijeke Sabàke i Tane kao i planina Kenia, krenuše kapetan i doktor sjevernim smjerom i prešavši močvarni Guassa-Hyjro spustiše se na prostranu nenapučenu ravnicu u kojoj su prebivala samo nebrojena stada antilopa. Nakon tri mjeseca putovanja bio je ljudima potreban dulji odmor, pa zato kapetan Glen, otkrivši neveliko jezero s obiljem zdrave vode, zapovjedi da se uz to jezero razapnu šatori i navijesti desetodnevni odmor. Dok su počivali, bijelci su se bavili lovom i slaganjem zemljopisnih prirodoslovnih bilješki, a crnci su se predavali uvijek im slatkoj besposlici. I jednoga se dana dogodi da je doktor Clary, ustavši rano i približivši se obali, ugledao nekoliko Zanzibaraca iz karavane kako gledaju uzdignutih glava na vrh visokog drveta i kako ponavljaju neprestance:

- Ndege - akuna ndege - ndege? (Ptica - nije ptica - ptica?)

Doktor je bio kratkovidan pa zato pošalje u šator po lovački dalekozor, a onda kroz njega pogleda predmet što su ga crnci pokazivali - i veliko se čuđenje javi na njegovom licu.

- Zovnite ovamo kapetana! - reče.

Ali prije nego što dotrčaše crnci, pojavi se kapetan pred šatorom jer se baš spremao u lov na antilope.

- Gledaj, Glen - reče doktor kazujući rukom uvis.

Kapetan digne glavu, zasloni oči rukom i začudi se isto tako kao i doktor.

- Zmaj! - klikne.

- Da, ali crnci ne puštaju zmajeve... kako je, dakle, dospio ovamo?

- Možda se neka kolonija bijelaca nalazi u blizini ili neka misija?...

- Treći dan već puše vjetar sa zapada ili iz nepoznatih strana i po svoj prilici isto ovako nenapučenih kao što je ova džungla. Znaš, uostalom, da ovdje nema nikakvih kolonija ni misija.

- To je doista zanimljivo...

- Svakako treba zmaja skinuti s drveta.

- Treba. Možda ćemo saznati odakle dolazi.

Kapetan izda zapovijed. Drvo je bilo nekoliko desetaka metara visoko, ali crnci se odmah uzveraše do vršike, oprezno skinuše zapletenog zmaja i predadoše ga u ruke doktoru koji pogledavši ga reče:

- Nešto piše... da vidimo...

I stisnuvši oči uze čitati.

Odjednom mu se lice promijeni, a ruke zadrhtaše.

- Glen - reče - uzmi ovo i uvjeri me da nisam dobio sunčanicu i da sam pri zdravoj pameti!

Kapetan uzme bambusov okvir uz koji je bio pričvršćen papir i pročita ovo:

Nelly Rawlison i Stanislaw Tarkowski, poslani iz Kartuma u Fašodu, a iz Fašode povedeni na istok od Nila, oteše se iz ruku dervišima. Nakon mnogo mjeseci putovanja dođoše do jezera koje leži južno od Etiopije. Idu prema Oceanu. Mole za brzu pomoć.

Na papiru se nalazio još ovaj dodatak ispisan sitnijim slovima:

Ovaj zmaj, po redu pedeset i četvrti, pušten je s planina koje okružuju u zemljopisu nepoznato jezero. Tko ga nađe, neka obavijesti upravu kanala u Port-Saidu ili kapetana Glena u Mombassi. Stanislaw Tarkowski.

Kad je zamuknuo glas kapetanov, stadoše dva prijatelja gledati jedan drugoga šuteći.

- Što je to? - zapita doktor Clary.

- Ne vjerujem svojim očima! - odgovori kapetan.

- Valjda nije priviđenje?

- Nije.

- Jasno piše: "Nelly Rawlison i Stanislaw Tarkowski."

- Najjasnije...

- Mogli bi, dakle, biti negdje u ovim predjelima?

- Ali gdje ih tražiti?

- Zar ništa više ne piše na zmaju?

- Ima još nekoliko riječi, ali su zapisane tamo gdje su papir proderale grane. Teško se čita.

Obojica nagnuše glave nad papir i tek iza duljeg ispitivanja s teškom mukom pročitaše:

Kišovito je doba davno prošlo.

- Što to znači? - zapita doktor.

- To, da je dječak izgubio pojam o vremenu.

- Pa je na ovaj način htio da po prilici označi datum. Imaš pravo. Prema tome bi ovaj zmaj mogao biti nedavno pušten?

- Ako je tako, onda i oni mogu biti nedaleko. Grozničavi i isprekidani razgovor trajao je još tren, a onda obojica uzeše opet ispitivati dokument i raspravljati o svakoj na njemu napisanoj riječi. No sve im se činilo ipak tako nevjerojatno da bi - kad se to ne bi dogodilo u zemljama u kojima uopće nije bilo Europljana, više od šest stotina kilometara daleko od najbliže obale - da bi i doktor i kapetan mislili da je to valjda neslana šala koju učiniše kakva europska djeca pročitavši novine, koje su opisale otmicu, ili kakvi pitomci na misi-

ji. Ali teško je bilo vjerovati svojim očima: - imali su zmaja u rukama, slabo izbrisana slova izrazito su se pred njima crnjela.

Ali i ovako nisu mogli shvatiti mnogo toga. Odakle se djeca domogoše papira za zmajeve? Da im ga je dala kakva karavana, onda bi se priključili njoj i ne bi zvali u pomoć. Zašto nije dječak nastojao da s malom štićenicom pobjegne u Etiopiju? Zašto su ih derviši poslali istočno od Nila, u nepoznate krajeve? Kako su se oteli čuvarima iz ruku? Gdje su se sakrili? Kojim čudom ne pomriješe od gladi kroz duge mjesece putovanja i ne postaše plijenom divlje zvjeradi? Kako ih nisu ubili divljaci?... Na sva ta pitanja nije bilo odgovora.

- Ništa ne shvaćam, ništa ne shvaćam - ponavljao je doktor Clary...

- Ali i taj dječak je pravo čudovište! Jer to je jamačno njegovo djelo! - reče kapetan.

- I nije ostavio malu.

- Stanley, ni sâm Stanley ne bi se usudio otići na tri dana puta uz takve uvjete.

- A oni ipak žive.

- Ali mole za pomoć. Odmor je svršen! Krećemo odmah.

I tako bude. Putem su oba prijatelja još ispitivala dokumente, uvjereni da će možda u njima naći upute što se tiče smjera kojim bi im morali krenuti u pomoć. Ali upute nije bilo.

Kapetan povede karavanu skrećući desno i lijevo u nadi da će možda naići na neki trag, na kakvo ugaslo ognjište ili na drvo s urezanim znakovima na kori. Tako su se kretali nekoliko dana. Na nesreću stigoše domalo na ravnicu bez ijednoga drveta, pokritu visokim vrijesištem i gomilama osušene trave. Nemir obuzimaše oba prijatelja. Kako je lako bilo na tom neizmjernom prostoru mimoići se i s cijelom karavanom, a kamoli s dvoje djece koja su, kako su oni mislili, puzala negdje tamo kao dva mala crvića posred vrijeska koji je od njih viši. Prošao je opet jedan dan. Nisu pomagale ni limene kutije s papirom u sredini, ostavljene na gomilama, ni vatre u noći. Kapetan i doktor počeše na trenutke gubiti nadu da će im uspjeti naći djecu, a posebno da će ih naći žive.

Gorljivo su tražili i sljedećih dana. Izvidnice, koje je Glen slao desno i lijevo, javiše napokon da dalje počinje pustinja bez kapi vode, pa kad su slučajno našli još jedanput u nekoj jaruzi vode, morali su se zadržati da se opskrbe za daljnji put.

Jaruga je bila kao pukotina, duboka nekoliko metara i razmjerno vrlo uzana. Na dnu je izbijalo toplo vrelo kipeći kao da ključa jer je bilo zasićeno ugljičnom kiselinom. Ipak je voda - kad se ohladila - bila dobra i zdrava. Vrelo je bilo tako obilno da ga nije trista ljudi iz karavane moglo iscrpiti. Naprotiv, što su više grabili, sve je jače izbijalo i sve više punilo pukotinu.

- Možda će kadgod - reče doktor Clary - biti ovdje kakvo lječilište, ali sada je ta voda životinjama nepristupačna zbog previše strmih stijena.

- Zar ne mogu i djeca naići na ovakva vrela? - zapita kapetan.

- Ne znam. Možda ih ima u ovom predjelu više. Ali ako ih nema, onda moraju poginuti od žeđe.

Padne noć. Zapališe slabe vatre, ali nisu pravili bomu jer nisu imali od čega. Poslije večernje okrepe sjedoše doktor i kapetan na stolce za sklapanje i zapalivši lulu počeše razgovarati o onome što im je srcu najbliže.

- Ni traga! - javi se Clary.

- Palo mi je na pamet - odgovori Glen - da pošaljem deset naših ljudi na obalu Oceana s brzojavkom da imamo glas o djeci. Ali drago mi je što to nisam učinio, jer bi ljudi po svoj prilici putem poginuli, a kad bi i stigli, čemu buditi uzalud nadu...

- I da obnavljamo bol...

Doktor skine s glave bijelu kacigu i otare oznojeno čelo.

- Slušaj - reče. - A da se vratimo nad ono jezero, da dademo nasjeći drva i da palimo svaku noć veliki oganj. Možda bi djeca vidjela.

- Da su blizu, našli bismo ih i ovako, a ako su daleko, neravnine tla zaslonile bi vatru. Ovaj se kraj samo čini ravnim, ali zapravo je sav pun grbâ, valovit kao ocean. Osim toga uzmičući izgubili bismo i zadnju mogućnost da im nađemo tragove.

- Govori otvoreno: nemaš nikakve nade?

- Dragi moj, mi smo odrasli, jaki i spretni muškarci, a pomisli što bi bilo s nama da smo, recimo, samo nas dvojica u pustinji - pa makar i s oružjem - ali bez živeža i bez ljudi...

- Da! Na žalost - tako je... Zamišljam dvoje djece kako idu kroz pustinju po ovakvoj noći.

- Glad, žeđa, divlja zvjerad.

- A ipak dječak piše da su duge mjesece tako išli.

- Pa to i jest baš ono što nadilazi moju maštu.

Dulje se vremena u tišini čulo samo cvrčanje duhana u lulama. Doktor se zagledao u dubinu noći, a onda se javio prigušenim glasom:

- Već je kasno, ali san mi ne dolazi na oči... I misao da oni, ako žive, sada lutaju tamo negdje na mjesečini među tim suhim vrijescima... sami... tako mala djeca! Sjećaš li se, Glen, anđeoskog lica one male?

- Sjećam se i ne mogu zaboraviti.

- Ah, dao bih sebi ruku odsjeći kad bih...

I nije dovršio, jer se kapetan Glen trgnuo kao oparen.

- Raketa u daljini! - vikne - raketa!

- Raketa! - ponovi doktor.

- Nekakva je karavana pred nama.

- Koja je možda našla djecu!

- Možda. Pohrlimo joj ususret!

- Naprijed!

Zapovijedi kapetanove pronesoše se u jedan čas cijelim taborom. Zanzibarci skočiše na noge. Ubrzo zapališe baklje. Glen kao odgovor na daleki signal pusti nekoliko raketa jednu za drugom, a zatim u razmacima ispališe plotune iz karabinki. Prije nego što je prošlo četvrt sata, cijeli je tabor već bio na putu.

Izdaleka su hici odgovarali. Nije više bilo sumnje da to neka europska karavana iz nepoznatih razloga zove u pomoć.

Kapetan i doktor jurili su kao na utrci, gonjeni naizmjence strahom i nadom. Hoće li naći djecu ili ih neće naći? Doktor je govorio u sebi, ako ih ne nađu, da će na daljnjem putu moći valjda tražiti samo njihova trupla među ovim strašnim vrijesištima.

Nakon pola sata jedna je od onih izbrežina, o kojima su prije govorili, zastrla obojici prijateljâ pogled. Ali bili su već tako blizu da su jasno čuli topot konja. Još nekoliko minuta - i na sljemenu izbrežine javi se konjanik držeći pred sobom veliki bijeli predmet.

U taj čas konjanik stigne s konjem nadohvat svjetla.

- Uvis baklje! - zapovjedi Glen.

- Vode! Vode!

- Djeca! - klikne doktor Clary.

- Vode! Vode!

I gotovo baci Nellu u ruke kapetanu, a sâm skoči sa sedla. Ali smjesta zatetura i pade na zemlju kao mrtav.

SVRŠETAK

Veselje u taboru kapetana Glena i doktora Claryja nije imalo granica, ali radoznalost Engleza bila je izvrgnuta teškom iskušenju. Ako, naime, prije nisu mogli shvatiti u svojim glavama da bi djeca mogla prevaliti goleme prašume i pustinje koje dijele ovaj kraj od Nila i Fašode, to i sada nisu nikako mogli razumjeti kako je "mali Poljak" - kako su zvali Stasija - to ne samo izvršio, već se i pred njima pojavio kao vođa cijele karavane, oružane europskim oružjem, sa slonom, koji je nosio palankin, s konjima, šatorima i s velikom zalihom živeža. Kapetan je videći to širio ruke i svaki čas govorio: "Clary, mnogo sam vidio, ali ovakvoga dječaka nisam nikada!" - A dobri je doktor ponavljao ne manje začuđen: "I malu je oslobodio iz ropstva - i spasio ju je!" Zatim bi potrčao k šatorima da vidi kako je djeci i spavaju li dobro.

A djeca, napojena, nahranjena, preodjevena i položena na spavanje, spavala su kao ubijena cijeli sljedeći dan i ljudi iz njihove karavane isto tako. Kapetan Glen pokuša Kalija ispitati o zgodama na putu i o djelima Stasijevim, ali mladi crnac otvorivši jedno oko odgovori samo: "Veliki gospodar sve može" - i zaspi opet. Napokon su morali pitanja i razjašnjenja odgoditi za druge dane.

Međutim dva su prijatelja vijećala o povratku u Mombassu. Doprli su ionako mnogo dalje i ispitali su više krajeva nego što im je bilo rečeno, zato odlučiše da se bez oklijevanja odmah vrate. Kapetana je, doduše, vrlo mamilo ovo u zemljopisu nepoznato jezero, ali obzir prema dječjem zdravlju i želja da ih što prije vrate zabrinutim očevima, svlada tu misao. Doktor ipak upozori da će morati otpočinuti na hladnim uzvisinama gora Kenia ili Kilimandžara. Tek su odanle odlučili poslati glas očevima i pozvati ih da dođu u Mombassu.

Povratak je započeo trećega dana nakon valjanoga odmora i kupelji u toplim vrelima. To je ujedno bio dan rastanka s Kalijem. Stasio uvjeri malu da bi s njihove strane bilo samoljublje kad bi ga vukli dalje sa sobom do Oceana ili čak u Egipat. Kazivao joj je da u Egiptu a pogotovu u Engleskoj neće Kali biti ništa drugo do sluga, dok će kad uzme vladu u svoje ruke, nad svojim narodom kao kralj proširiti i učvrstiti kršćanstvo, ublažiti divlje običaje Wa-himâ i načiniti od njih ne samo civilizirane već i dobre ljude. Isto tako ponovi po prilici i Kaliju.

Na rastanku proliše ipak mnogo suza kojih se ni Stasio nije stidio, jer su on i Nella preživjeli s Kalijem toliko loših i dobrih trenutaka i ne samo da su oboje naučili poštivati njegovo valjano srce, već su ga iskreno zavoljeli. Mladi je crnac dugo ležao do nogu svome Bvana Kubvi i dobrome Mzimu. Dvaput se vraćao da ih još jednom pogleda, ali napokon je došao rastanak i dvije karavane krenuše suprotnim smjerom.

*

Na putu je tek počelo pripovijedanje o doživljajima ovo dvoje malih putnika. Stasio, nekoć malko sklon hvalisanju, nije sada nimalo pretjerivao. Premnogo je stvari učinio, previše se razvio, a da ne bi bio kadar shvatiti da mu riječi ne smiju biti veće od čina. Uostalom, dostajale su gole činjenice, ma bile najskromnije ispripovijedane. Svaki dan kad su nastupali žarki bijeli sati i svake večeri na počivalištu lebdjele su pred očima kapetana Glena i doktora Claryja slike zgoda i događaja što su ih preživjela djeca. Vidjeli su kako su bila ugrabljena iz Medinet-el-Fajuma i strašni put na devama kroz pustinju, i Kartum i Omdurman, mjesta slična paklu na zemlji, i kobnoga Mahdija. Kad je Stasio pričao što je odgovorio Mahdiju, kad ga je ovaj nagovarao da promijeni vjeru, obadva prijatelja ustadoše i čvrsto stisnuše Stasiju desnicu, a zatim kapetan reče:

- Mahdi ne živi više!

- Mahdi ne živi? - ponovi začuđeno Stasio.

- Ne - javi se doktor. - Ugušio se u svom salu, ili drugim riječima umro je od srca, a vladu je nakon njega preuzeo Abdullahi.

Nastade dugotrajna šutnja.

- Ha - reče Stasio - nije se nadao, kad nas je slao u smrt u Fašodu, da će smrt prije njega stići...

Odmah dometne:

- Ali Abdullahi je još okrutniji od Mahdija.

- I zato su počele bune i klanja - odgovori kapetan - i cijela zgrada, koju je sagradio Mahdi, mora se prije ili kasnije srušiti.

- A što će onda doći?

- Engleska - odvrati kapetan.[6]

Na daljnjem je putu pripovijedao Stasio o putu u Fašodu, o smrti stare Dinah, o tome kako su iz Fašode pošli u nenapučene krajeve i kako su tražili Smaina. Kad je pripovijedajući došao donde kako je ubio lava, a onda Gebhra, Kamisa i dva beduina, kapetan ga prekine samo s dvije riječi: "All right", a onda mu opet stisne desnicu i stane ga slušati s Claryjem sa sve većim zanimanjem. A Stasio je govorio kako su pripitomili Kinga, kako su se nastanili u Krakovu, o Nellinoj groznici, kako su našli Lindea i o zmajevima koje su puštali s planina Karamoyo. Doktor, koji je svakim danom bio sve privrženiji maloj Nelli, tako je duboko bio prožet svime što joj je prijetilo na putu, te se svaki čas morao krijepiti s nekoliko gutljaja brandyja, a kad je Stasio stao pripovijedati kako je gotovo postala plijenom groznoga voba ili abasanta, uze doktor djevojčicu na ruke i dugo je nije htio pustiti kao da se boji da će kakav novi grabežljivac zaprijetiti njezinu životu.

A što su on i kapetan mislili o Stasiju, to dokazuju dvije brzojavke koje su poslali, dva tjedna nakon dolaska do podnožja Kilimandžara - po posebnim ljudima na adresu kapetanovog zamjenika u Mombassi s porukom da te brzojavke pošalju dalje očevima. Prva složena oprezno od straha da ne učini prejak dojam i poslana u Port-Said sadržavala je ove riječi:

[6] Abdullahijeva je vlada ipak trajala još deset godina. Zadnji je udarac dervišima zadao lord Kitchener koji ih je u velikoj krvavoj bici posve uništio, a zatim je naložio da se Mahdijev grob sravni sa zemljom.

Zahvaljujući dječaku prispjela povoljna vijest o djeci. Dođite u Mombassu.

Druga, posve jasna, adresirana u Aden, glasila je:

Djeca su s nama - zdrava - dječak junak.

Na hladnom podnožju Kilimandžara zadržaše se oko petnaest dana, jer je doktor Clary bezuvjetno to zahtijevao radi Nellinog a također i zbog Stasiovog zdravlja. Djeca su se iz dna duše divila toj do neba visokoj gori koja ima sva podneblja svijeta. Dva su joj vrhunca: Kibo i Kima-Wenze usplamsali ružičastim sjajem, dok je cijeli svijet bio uronio već u mrak, a gora se činila kao svijetli božji oltar i ruke se naše djece nehotice sklapahu na molitvu gledajući taj prizor.

Prođoše Stasiju dani briga, nemira i napora. Imali su još mjesec dana puta do Mombasse i put je vodio krasnom ali nezdravom šumom Taveta, ali sada je bilo mnogo lakše putovati s brojnom, obilno opskrbljenom karavanom i već poznatim stazama, negoli lutati kao prije po nepoznatoj pustoši samo s Kalijem i s Meom!... Uostalom, sada je za put bio odgovoran kapetan Glen. Stasio se odmarao i lovio. Našavši među karavanskim oruđem dlijeto i čekić, bavio se za hladnovitih sati i klesanjem natpisa na velikoj hridini: "Jeszcze Polska...", jer je htio da u tim krajevima ostane trag njihovog boravka. Englezi, kad im je preveo natpis, začudiše se što dječaku nije palo na pamet da na toj afričkoj stijeni ovjekovječi svoje ime. Ali on je volio isklesati ono što je isklesao.

Ipak nije prestao paziti na Nellu i pobudio je u njoj tako neograničeno povjerenje da je ona, kad ju je Clary zapitao neće li se bojati oluje na Crvenom moru, digla prema njemu svoje lijepe mirne oči i odgovorila samo: "Stasio će pomoći." Kapetan Glen je tvrdio da nitko ne bi mogao izreći istinitije svjedočanstvo što je Stasio za nju predstavljao i iskazati mu veću pohvalu.

Iako je prva brzojavka, poslana gospodinu Tarkowskome u Port-Said, bila složena vrlo oprezno, ipak je izazvala potresan dojam te je radost gotovo ubila Nellinog oca. Ali i gospodin Tarkowski, iako je bio čovjek neobično tvrd, u prvi je trenutak - pošto je primio brzojavku - kleknuo na molitvu i počeo moliti Boga da ta vijest ne bude varka i da nije bolesno priviđenje, poteklo od tuge, čežnje i boli. Toliko su obojica uložila truda da barem saznaju, jesu li djeca živa! Gospodin je Rawlison otpremio u Sudan čitave karavane, a gospodin je Tarkowski preobučen kao Arapin dopro uz najveću opasnost za život čak do Kartuma - i sve to nije koristilo ništa. Ljudi, koji su mogli dati neku obavijest, umriješe od boginja, gladi ili poginuše u neprekidnim pokoljima - i djeca kao da u zemlju propadoše! Napokon su oba oca izgubila svaku nadu pa su živjeli samo od uspomena, duboko uvjereni da ih ništa više u životu ne čeka i da će ih tek smrt sjediniti s onim najmilijim bićima koja su bila sve njihovo na zemlji.

Međutim, zateče ih sada nenadana radost koja je gotovo prelazila njihovu snagu. No s njom su bili vezani i nesigurnost i čuđenje. Ni jedan od njih nije mogao shvatiti kako je glas o djeci stigao s one strane Afrike, to jest iz Mombasse. Gospodin je Tarkowski mislio da je djecu ukrala ili kupila kakva arapska karavana koja je pošla s istočne obale po slonovu kost u unutrašnjost kontinenta i došla čak do Nila. Riječi brzojavke "zahvaljujući dječaku" tako su tumačili da je Stasio pismeno obavijestio kapetana i doktora gdje se nalazi s Nellom. No ipak mnogo toga nisu mogli odgonetnuti. Gospodin je Tarkowski posve jasno shvatio ne samo da je vijest povoljna, već i vrlo povoljna, jer da se inače kapetan i doktor ne bi odvažili da u njima bude nade, a pogotovu ih ne bi pozvali u Mombassu.

Pripreme za put trajale su kratko vrijeme i drugoga dana, poslije primljene brzojavke nađoše se oba inženjera skupa s Nellinom učiteljicom na palubi velikoga parobroda društva "Peninsular and Orient Company", koji je polazio u Indiju a uz put je stajao u Adenu, Mombassi i Zanzibaru. U Adenu ih dočeka druga brzojavka koja je glasila: *Djeca su s*

nama - zdrava - dječak junak. Pročitavši je, gospodin Rawlison gotovo je od veselja šenuo pameću, pa stišćući ruke gospodinu Tarkowskom govorio je: "Vidiš, to ju je on spasio! Njemu zahvaljujem za njezin život" - a gospodin Tarkowski, ne htijući pokazati svoju slabost, odgovori samo stišćući zube: "Da! Dječak se iskazao kako valja" - ali ostavši sam u kabini, zaplače od sreće.

Stigao je napokon trenutak kad su djeca pala roditeljima u zagrljaj. Gospodin Rawlison uze na ruke svoje stečeno malo blago, a gospodin je Tarkowski dugo držao uz prsa svoga junačkog dječaka. Nedaća je prošla kao što prolaze vihor i bure u pustinji. Život se opet napuni vedrinom i srećom, a čežnja i prijašnja odsutnost samo još povećaše radost. Djeca su se samo čudila što su taticama glave za vrijeme njihove odsutnosti posve pobijeljele...

Vraćali su se iz Sueza odličnim francuskim brodom, koji je pripadao društvu "Messagéries Maritimes", punim putnika s otoka: Reunion, Mauritius, s Madagaskara i Zanzibara. Kad se pronio glas da se na brodu nalaze djeca koja su pobjegla iz derviškog ropstva, postade Stasio predmetom opće znatiželje i sveopćeg poštovanja. Ali sretna je porodica voljela, zatvorena u veliku kabinu što im ju je ustupio kapetan, hladovite sate provesti u pričanju. Tom je zgodom i Nella sudjelovala cvrkućući kao ptičica, a počinjući na veselje svih njih svaku rečenicu s veznikom "i". Posjevši se ocu na koljena i dignuvši prema njemu svoje lijepe očice, govorila je ovako: "I, tatice! I nas su ugrabili i vodili na devama - i Gebhr me udario - i Stasio me branio - i došli smo u Kartum - i tamo su ljudi umirali od gladi - i Stasio je radio teške poslove da bi dobio za mene datulja - i bili smo kod Mahdija - i Stasio nije htio promijeniti vjeru - i Mahdi nas je poslao u Fašodu - i onda je Stasio ubio lava i sve, i stanovali smo u velikom drvetu koje se zove Krakov - i King je bio s nama i imala sam groznicu - i Stasio me izliječio i ubio je voba - i svladao Sambure - i bio uvijek prema meni vrlo dobar, tatice!"...

Isto je tako pripovijedala i o Kaliju, o Mei, o Kingu, o Sabi, o Lindeovoj gori, o zmajevima i o posljednjem putu, sve dok nisu naišli na karavanu kapetana i doktora. Gospodin je Rawlison slušajući to cvrkutanje teškom mukom suzdržavao suze - i samo je svaki čas stiskao uz srce svoju djevojčicu, a gospodin se Tarkowski nije mogao snaći od ponosa i sreće, jer se iz tog djetinjeg pripovijedanja vidjelo da bi mala poginula ne jedanput već tisuću puta da nije bilo odvažnog i energičnog dječaka.

Stasio je o svemu polagao račune podrobnije i točno. Dogodilo se tom prilikom da mu je, dok je pripovijedao o putu iz Fašode, pao veliki teret sa srca, jer je, govoreći kako je ustrijelio Gebhra i njegove drugove, zapeo i stao nemirno pogledati na oca, ali gospodin Tarkowski namršti obrve, zamisli se trenutak, a onda ozbiljno reče:

- Slušaj, Stasio! Tuđim životom ne smije nitko raspolagati ali, ako tkogod zaprijeti tvojoj domovini... životu tvoje majke... sestri... ili životu žene koju povjeriše tvojoj brizi... opali mu slobodno u čelo... i neka te za to ne grize savjest.

*

Gospodin je Rawlison, čim su se vratili u Port-Said, poveo Nellu u Englesku gdje se stalno nastanio. Stasija dade otac u školu u Aleksandriji jer tamo nisu toliko poznavali njegova djela i doživljaje. Djeca su gotovo svaki dan pisala jedno drugome, ali se ipak nisu vidjela deset godina. Dječak je, svršivši škole u Egiptu, pošao na tehniku u Zürich pa je dobivši diplomu radio u Švicarskoj pri kopanju tunela.

I tek nakon deset godina, kad je gospodin Tarkowski podnio ostavku, posjetiše obojica prijatelje u Engleskoj. Gospodin ih Rawlison pozove u svoju kuću koja je bila nedaleko od Hampton-Courta na cijelo ljeto. Nella je navršila osamnaestu godinu i izrasla u djevojku krasnu kao cvijet, a Stasio se za svoje umirenje uvjerio da muškarac, koji je već navršio dvadeset četiri godine, može ipak još misliti na dame. Na lijepu je Nellu mislio tako mnogo te je napokon odlučio pobjeći od nje kamo ga oči povedu.

Ali jednoga mu dana položi gospodin Rawlison obje ruke na ramena i gledajući mu ravno u oči reče:

- Stasio, reci i sam, postoji li na svijetu čovjek kojemu bih mogao ovo svoje blago i milovanje svoje dati s većim povjerenjem?

Mladi par Tarkowski ostao je sve do smrti gospodina Rawlisona u Engleskoj, a godinu dana iza toga krenuše na dalek put. Budući da su sebi obećali da će pohoditi ona mjesta gdje su proveli najmlađa ljeta a onda gdje su lutali nekoć kao djeca, krenuše zato prije svega u Egipat. Mahdijeva i Abdullahijeva država davno je već propala, a iza njezine propasti "došla je", kako reče kapetan Glen, Engleska. Iz Kaira do Kartuma sagradiše željeznicu. Očistiše sudde ili rukave Nila pa je mladi par mogao udobnim parobrodom doprijeti ne samo do Fašode, već i do velikog jezera Victoria-Nyanza. Iz grada Florence koji leži nad obalom toga jezera, pođoše željeznicom u Mombassu. Kapetan Glen i doktor Clary bili su premješteni u Natal, ali u Mombassi je živio King pod brižljivom paskom domaćih engleskih vlasti. Div smjesta prepozna stare svoje gospodare, a osobito Nellu pozdravi tako radosnim trubljenjem da je drveće mangrova u blizini zadrhtavalo kao da puše vjetar. Prepoznao je i staroga Sabu koji je gotovo dvaput premašio običnu pasju dob i mada je već slabije vidio, svuda je pratio Stasija i Nellu.

Stasio sazna tom prilikom ondje da je Kali u dobrom zdravlju i da vlada pod engleskim protektoratom nad cijelim krajem južno od Rudolfova jezera.

*

S toga posljednjeg puta vratio se mladi par u Europu i nastanio se sa Stasiovim ocem stalno u Poljskoj.

RJEČNIK

abajlija (tur.) - sukneni konjski pokrivač, abaja
adansonija - baobab, veliko stablo koje raste u afričkim savanama, neobična izgleda sa širokim deblom
Akbar Allah (ar.) - slava Allahu
all right (engl.) - u redu
Allah akbar (ar.) - slava Allahu
aportirati (franc.) - narediti lovačkom psu da donese neki predmet
arum (lat.) - biljka cvjetnica kojoj je cvijet obavijen listom
asagaja - vrsta koplja

bakšiš (tur.) - napojnica, novac koji se daje nekome za trud
baobab (ar.) - veliko stablo koje raste u afričkim savanama (adansonija), neobična izgleda sa širokim deblom
baritus (lat.) - rimski naziv za ratnu vrisku Germana; rika slona
bengalis - vrsta lijepe afričke ptice (*Fringilla bengalus*)
Berberija - zemlja Berbera, nomadskih stanovnika Sahare; područje današnjeg Maroka, Alžira, Tunisa, Egipta i drugih zemalja
biserka - vrsta ptice neletačice iz porodice kokoški (*Numida meleagris*)
Bismillah (ar.) - arapski uzvik; "Bog ti pomogao!", "Uz Božju pomoć!"
boma - sklonište za stoku, vrsta utvrde ili utvrđenog logora; također i ured kolonijalne uprave na područjima koja su bila britanske kolonije (skraćenica od *British Overseas Management Administration*)
brandy (engl.) - konjak
burnus (ar.) - arapski dugački ogrtač s pokrivalom za zaštitu od sunca i pijeska

čatrlja(tur.) - koliba, straćara
čoha (tur.) - čoja, vrsta finog debelog platna

derviš (perz.) - muslimanski redovnik; ponekad su sudjelovali u vojnim pohodima
dohna - proso
dragoman (ar.-tur.) - službeni prevoditelj, osobito za arapski i turski jezik
dromedar(grč.) - jednogrba deva
durra (ar.) - vrsta žitarice koja se uzgaja u tropskim krajevima, poznata i kao afrički proso, gvinejski kukuruz

džanem (ar.) - izraz od milja, janješce, dušica

đerdan (tur.) - ogrlica

efendija (tur.) - gospodin
euforbija - vrsta biljke mlječike, božićno drvce

fellah (ar.) - zemljoradnik; naziv za seljake arapskoga porijekla u Egiptu, Siriji i Palestini
fes (tur.) - turska kapa, najčešće crvene boje
five o'clock (eng.) - pet sati; čaj i druženje u pet sati

ganuti se - pomaknuti se
gubernator (lat.) - upravitelj nekog područja, provincije

hasura - prostirka
heliotrop (grč.) - biljka tamnomodrih cvjetova s mirisom na vaniliju
hljebovac - krušno drvo, stablo velikih plodova koje je važna namirnica u južnoj Aziji i drugim tropskim krajevima (*Artocarpus heterophyllus*)

jalla - v. ***yalla***

kediv (ar.-tur.) - titula egipatskih vladara u vrijeme turske vladavine u 19. stoljeću
khamsin (ar.) - suhi, topli i prašnjavi olujni jugozapadni vjetar koji puše u proljeće u sjevernoj Africi i u Arabiji
kinin - lijek protiv vrućice, osobito malarije, koji se dobiva od kore drveta kininovca
kumrija - vrsta grlice, gugutka
kusso - biljka čije je zrnje lijek protiv trakavice; raste u južnoj Etiopiji

Mahdi (Muhamed Ahmed, 1844-1885) - vođa pobune sudanskih muslimana protiv egipatske (turske) vlasti i osobito protiv engleske dominacije 1881. godine. Osvojio je Kartum 1885. godine i prove pokolj englesko-egipatskog garnizona u gradu. Vladavina mahdista trajala je do 1898. godine. Značenje riječi Mahdi je mesijanski branitelj islamske vjere.
manioka - južnoamerička biljka iz porodice mlječika, u 16. stoljeću prenesena i u Afriku; koristi se za proizvodnju kruha
massika - kišna sezona
mašallah (ar.-tur.) - uzvik: bravo!, sjajno!
mečet (ar.) - islamska bogomolja, medresa, džamija
menažerija (franc.) - putujući zvjerinjak; zološki vrt; ovdje: zvijeri
mudir (ar.-tur.) - lokalni upravitelj, guverner, upravitelj neke državne ustanove
mujezin (ar.-tur.) - muslimanski svećenik koji s minareta poziva na molitvu
mulazem (ar.) - osobni sluga
musson (ar.) - monsun, vjetar koji mijenja smjer ovisno o godišnjem dobu

nabak - vrsta drveta
Natal - pokrajina na istoku današnje Južnoafričke Republike

ocjel - čelik

pagazi - vojnici
palankin (hind.-engl.) - zatvorena nosiljka
pasiflora - biljka povijuša neobičnih bijelih cvjetova
pegazi - v. ***pagazi***
pijaster (prema tal.) - novčana jedinica nekoć u uporabi u Turskom carstvu, Egiptu, Sudanu i drugim zemljama
pled (engl.) - veliki pleteni šal
pomba - plod biljke sorgo
posoblje - materijali za opremu sobe (zavjese, tepisi, prostirke...)
primog - mediteranska biljka, tratorak, akant
prodor - klanac

ramazan (ar.) - deveti mjesec muslimanskog vjerskog kalendara, mjesec posta
razvod – porječje
remingtonka - vrsta puške karabinke, nazvana prema američkom proizvođaču
rezident (lat.) - diplomatski predstavnik

sapanje - dahtanje
serval - vrsta afričke divlje zvijeri iz porodice mačaka srednje veličine (*Leptailurus serval*)
skolopendar - vrsta stonoge
skruniti - skliznuti
slaz - kosina
spazmatički (lat.) - grčeviti
sudd (ar.) - velika močvara u južnom Sudanu koju formira Bijeli Nil; pojam

također označava plutajući otok od vegetacije

šerbet (ar.-tur.) - slatko osvježavajuće piće
šobonjenje - tupo odjekivanje

talir (njem.) - stari srebrni novac
tukac - ptica purpurne boje, plavih pera i žutih krila

ulan (polj.) - konjanik oboružan kopljem; konjanik općenito
umbaja - velika trublja od slonove kosti

vicinalan (lat.) - pokrajnji, lokalan
vrbanac - zarazna kožna bolest
vrijesište - tlo prekriveno vrijesom
vrsti se - vrzmati se

well (engl.) - no, dakle, dobro

Yalla! (ar.) - uzvik: hajde, požuri, brže

zaptija (tur.) - stražar, čuvar, redarstvenik u turskoj vojsci
zeriba - bodljikava ograda